

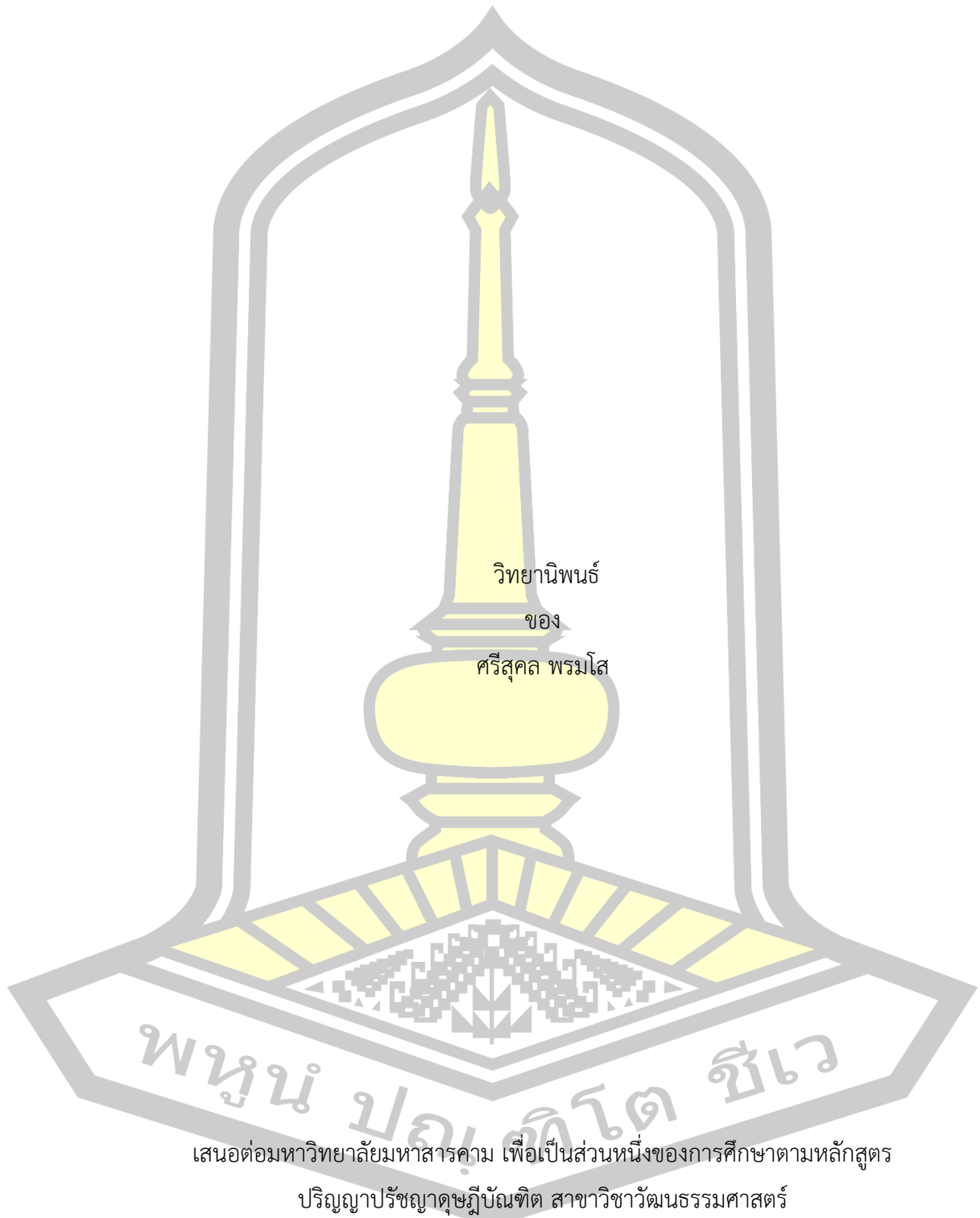
การพัฒนาบ้านศิลปินแห่งชาติให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม

วิทยานิพนธ์
ของ
ศรียศกุล พรหมใส

เสนอต่อมหาวิทยาลัยมหาสารคาม เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์
ธันวาคม 2561

สงวนลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

การพัฒนาบ้านศิลปินแห่งชาติให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม

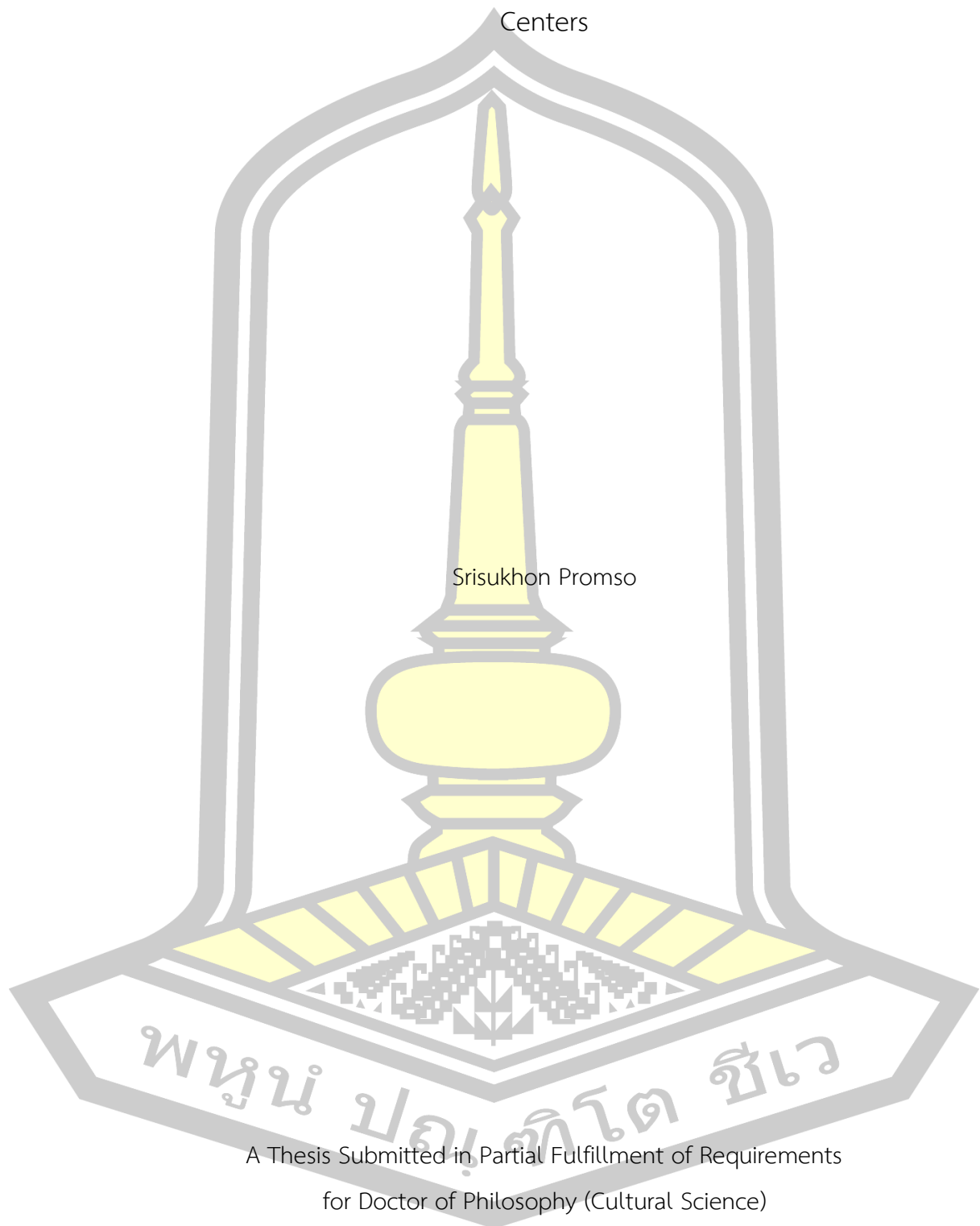
เสนอต่อมหาวิทยาลัยมหาสารคาม เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์

ธันวาคม 2561

สงวนลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

Development of National Artist's Houses to Arts and Culture Learning
Centers

Srisukhon Promso

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of Requirements
for Doctor of Philosophy (Cultural Science)

December 2018

Copyright of Mahasarakham University

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ได้พิจารณาวิทยานิพนธ์ของนางศรีสุคล พรหมโส แล้ว เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญา ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา วัฒนธรรมศาสตร์ ของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ

(รศ. ดร. ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

(ผศ. ดร. ชีสิกกา วรรณจันทร์)

.....กรรมการ

(ผศ. ดร. พิระ พันลูกท้าว)

.....กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก

(ผศ. ดร. สมชาติ มณีโชติ)

มหาวิทยาลัยอนุมัติให้รับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร ปริญญา ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์ ของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

.....
(ผศ. ดร. ปฐมพงศ์ ญ จำปาศักดิ์)

คณบดีคณะวัฒนธรรมศาสตร์

.....
(ผศ. ดร. กริสน์ ชัยมูล)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วัน.....เดือน.....ปี.....

ชื่อเรื่อง	การพัฒนาบ้านศิลปินแห่งชาติให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม		
ผู้วิจัย	ศรีสุคล พรหมโส		
อาจารย์ที่ปรึกษา	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ชีลิกา วรรณจันทร์		
ปริญญา	ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต	สาขาวิชา	วัฒนธรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัย	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม	ปีการศึกษา	2561

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) สภาพทั่วไปของบ้านศิลปินแห่งชาติ 2) วิเคราะห์ลักษณะรูปแบบบ้านของศิลปินแห่งชาติ 3 สาขา ได้แก่ วรรณศิลป์ ทัศนศิลป์ และ ศิลปะการแสดง และ 3) พัฒนาบ้านศิลปินแห่งชาติให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม โดยศึกษาจากบ้านศิลปินแห่งชาติ ที่เข้าร่วมโครงการเปิดบ้านศิลปินแห่งชาติ กับกรมส่งเสริม วัฒนธรรม ระหว่างปีพุทธศักราช 2548-2559 และคัดเลือกบ้านศิลปินแห่งชาติ สาขาละ 1 แห่ง ที่มี ความพร้อมตามเกณฑ์ที่กำหนด โดย บ้าน ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นตัวแทนของสาขา วรรณศิลป์ บ้านนายทวี รัชนิกร เป็นตัวแทนของสาขาทัศนศิลป์ และ บ้านนายสุชาติ ทรัพย์สิน เป็น ตัวแทนของสาขาศิลปะการแสดง ทำการศึกษา โดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การ สัมภาษณ์เชิงลึก จากผู้ให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับประเด็นวิจัย จำนวน 115 คน การสนทนากลุ่ม และ การประชุมเชิงปฏิบัติการ ทำการวิเคราะห์โดยนำข้อมูลมาจำแนกหมวดหมู่ ติความ และสร้างข้อสรุป

ผลการวิจัยพบว่า 1) บ้านศิลปินแห่งชาติ คือ แหล่งเรียนรู้ประเภทพิพิธภัณฑ์รูปแบบ หนึ่ง ที่จัดแสดงผลงานและองค์ความรู้ของศิลปินแห่งชาติเจ้าของบ้าน โดยเปิดบริการให้สาธารณชน และผู้ที่สนใจเข้ามาเยี่ยมชมใช้บริการโดยไม่หวังผลกำไร มีจุดมุ่งหมายเพื่อต้องการรักษาไว้ซึ่ง ศิลปวัฒนธรรมที่สำคัญของชาติ 2) ลักษณะรูปแบบของบ้านแต่ละแห่งแตกต่างกันออกไป ขึ้นอยู่กับ สถานที่ตั้ง วัฒนธรรมท้องถิ่น รสนิยมและสาขาที่ได้รับการประกาศยกย่อง แต่ทุกหลังจะมีพื้นที่ สำหรับให้ผู้ที่สนใจทำกิจกรรมทางด้านศิลปะและวัฒนธรรมร่วมกันได้ 3) บ้านศิลปินแห่งชาติต้อง พัฒนารูปแบบบ้าน การเผยแพร่ผลงาน กิจกรรม และบุคลากรในบ้าน ทั้งนี้ ภาครัฐที่เกี่ยวข้องควร เป็นตัวกลางในการเชื่อมโยงระหว่างบ้านศิลปินแต่ละหลัง มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลและเดินทางไป ศึกษาดูงานที่บ้านศิลปินแห่งชาติหรือแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปวัฒนธรรมอื่นๆ ที่ประสบความสำเร็จ เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการดำเนินงานของบ้านตนเองต่อไป

โดยสรุป การพัฒนาบ้านศิลปินแห่งชาติให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม

ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน โดยเฉพาะหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ควรส่งเสริมให้บ้านศิลปินแห่งชาติสามารถอยู่ได้ แม้ไม่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากภาครัฐ เพิ่มทักษะในด้านต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาบ้านศิลปินแห่งชาติ ให้แก่บุคลากรในบ้าน สร้างแรงจูงใจให้ประชาชนทั่วไปเข้ามาเยี่ยมชมและสนับสนุนให้บ้านศิลปินแห่งชาติเป็นแหล่งเรียนรู้นอกชั้นเรียน เพื่อให้เด็กและเยาวชนตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของบ้านศิลปินแห่งชาติ สืบไป

คำสำคัญ : บ้านศิลปินแห่งชาติ, แหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม

TITLE	Development of National Artist's Houses to Arts and Culture Learning Centers		
AUTHOR	Srisukhon Promso		
ADVISORS	Assistant Professor Sisikka Wannajun , Ph.D.		
DEGREE	Doctor of Philosophy	MAJOR	Cultural Science
UNIVERSITY	Maharakham University	YEAR	2018

ABSTRACT

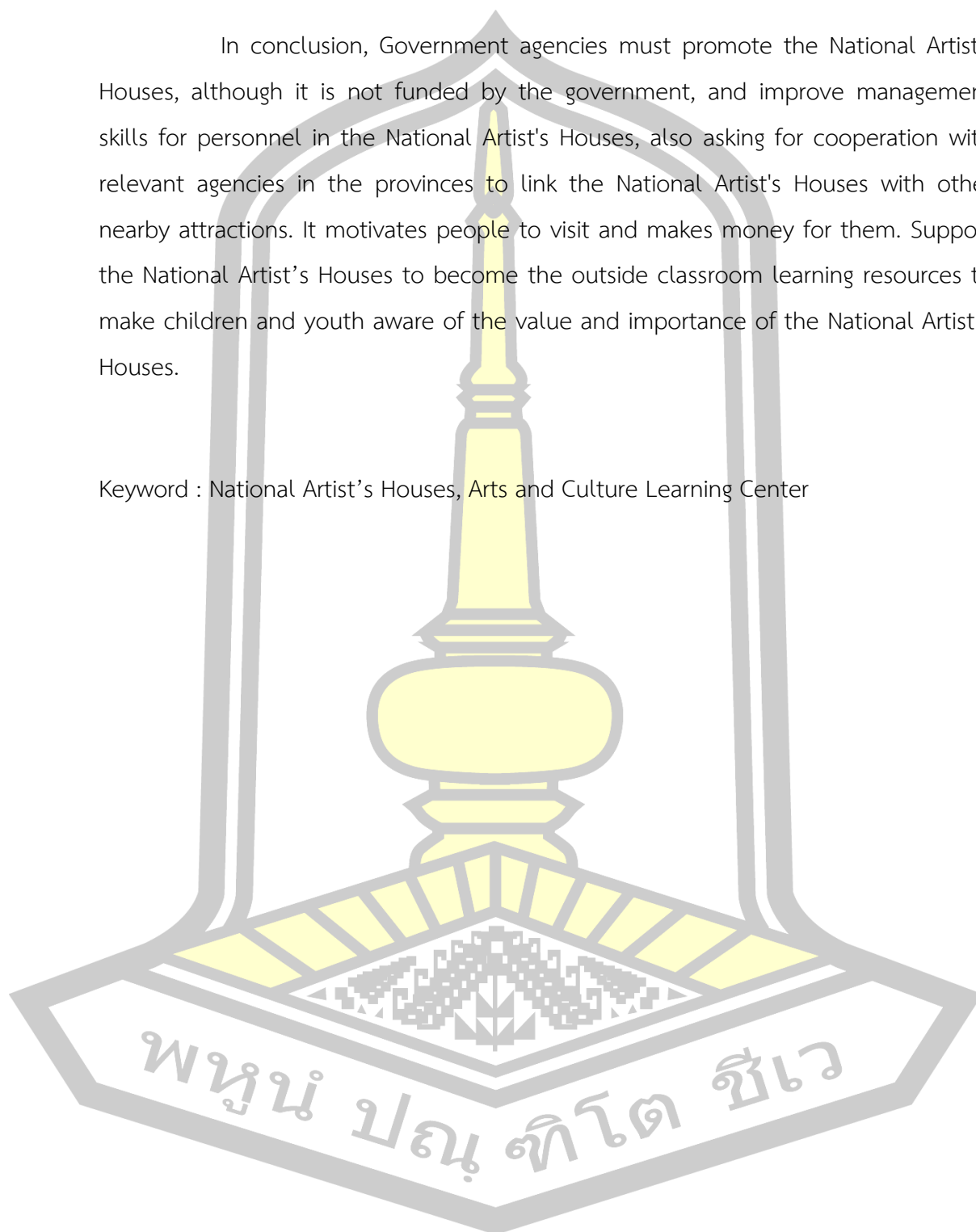
This qualitative research aimed to study; 1) The generality of the National Artist's Houses. 2) The characteristics of National Artist's Houses, Literature, Visual Arts and Performing Arts. And 3) The development of National Artist's Houses to Arts and Culture Learning Centers. Research areas are the National Artist House, opened by The Department of Cultural Promotion between 2005 and 2016 and one national artist house from each branch through established criteria, Mr.Kukrit Pramoj's House is the representative of the literary branch, Mr. Thawee Rajaneekorn's House is the representative of the visual arts and Mr. Suchart Subsin's House is the representative of the performing arts. This research using participatory and non-participatory observations and in-depth interviews collected data from 115 of those knowledgeable about the National Artist's Houses, group discussion and workshops. Data analysis was conducted by categorizing, interpreting and making conclusions.

The research found: 1) The National Artist's House is a learning resource center as museum type to display the knowledge of national artist by opening the services to the public and those interested in visiting by non-profit is intended to maintain the arts and culture of the nation. 2) The style of each home varies, depending on the location, local culture and tastes, and branches have been praised. The main thing is that there will be space for arts and cultural activities. 3) National Artist's House needs to develop a home style, Disseminating work, activities and personnel in the home. In particular, government agencies should encourage

home artists, to enhance skills in various aspects of the home staff.

In conclusion, Government agencies must promote the National Artist's Houses, although it is not funded by the government, and improve management skills for personnel in the National Artist's Houses, also asking for cooperation with relevant agencies in the provinces to link the National Artist's Houses with other nearby attractions. It motivates people to visit and makes money for them. Support the National Artist's Houses to become the outside classroom learning resources to make children and youth aware of the value and importance of the National Artist's Houses.

Keyword : National Artist's Houses, Arts and Culture Learning Center

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยความกรุณาจาก รศ.ดร. ชิสีกา วรรณจันทร์ ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก รศ.ดร.ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ ประธานกรรมการสอบ ผศ.ดร.สมชาติ มณีโชติ และ ผศ.ดร.พีระ พันธุ์ท้าว กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ที่ได้กรุณาให้ข้อเสนอแนะ ตรวจสอบข้อบกพร่องต่างๆ ด้วยความเอาใจใส่ตลอดมา ผู้วิจัยขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

ขอขอบพระคุณ ดร.กล้า สมตระกูล คุณลุงทวี รัชนิกร คุณลุงอินสนธิ วงศ์สาม อาจารย์วาที ทรัพย์สิน พี่อ้อย กมลวรรณ พิชัย น้องป๋ม รุ่งนภา กระเสีเยร น้องอ๋ม อรรถพล รอดแก้ว สำหรับกำลังใจและทุกความช่วยเหลือที่มอบให้

ขอขอบพระคุณ ผู้ให้ข้อมูลในงานวิจัยครั้งนี้ทุกท่าน ในการดำเนินกิจกรรมและให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในการวิจัย จนทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เสร็จสมบูรณ์ด้วยดี

คุณค่าและประโยชน์ของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขออุทิศให้ตาเจริญ ยายลออ พอกมล แม่ ประสงค์ กรรณิกา พัฒนา พัฒพล ทิพย์พฐู อาจารย์คณะวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม และบูรพาจารย์ ตลอดจนผู้มีพระคุณทุกท่าน

ศรีสุคล พรหมใส

พหุบัน ปณฺ ทิโต ชีเว

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ฉ
กิตติกรรมประกาศ.....	ช
สารบัญ.....	ฅ
สารบัญตาราง.....	ฉ
สารบัญภาพประกอบ.....	ฐ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
ภูมิหลัง.....	1
ความมุ่งหมายของการวิจัย.....	10
คำถามการวิจัย.....	10
ความสำคัญของการวิจัย.....	10
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	11
กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	12
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	13
องค์ความรู้เกี่ยวกับโครงการเปิดบ้านศิลปินแห่งชาติ.....	13
องค์ความรู้เรื่องแหล่งเรียนรู้.....	15
นโยบายและกฎหมายของรัฐ.....	25
แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง.....	29
แนวคิดการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม.....	29
แนวคิดการบริหารทรัพยากรกายภาพ.....	36
แนวคิดเกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์.....	38

แนวคิดการจัดการเชิงกลยุทธ์	47
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	53
งานวิจัยภายในประเทศ	53
งานวิจัยในต่างประเทศ	60
วิธีดำเนินการวิจัย	63
ขอบเขตของการวิจัย	63
วิธีดำเนินการวิจัย	68
บทที่ 2 ศิลปินแห่งชาติ	72
ความหมายและที่มาของศิลปินแห่งชาติ	72
โครงการศิลปินแห่งชาติ	72
ความสำคัญของศิลปินแห่งชาติ	73
หลักเกณฑ์การยกย่องเชิดชูเกียรติศิลปินแห่งชาติ	74
การปรับปรุงหลักเกณฑ์การยกย่องเชิดชูเกียรติศิลปินแห่งชาติ	76
กระบวนการคัดเลือกศิลปินแห่งชาติ	78
เข็มศิลปินแห่งชาติ	80
วันศิลปินแห่งชาติ	80
บทที่ 3 สภาพทั่วไปของบ้านศิลปินแห่งชาติที่เข้าร่วมโครงการเปิดบ้านศิลปินแห่งชาติ	89
บทที่ 4 ลักษณะรูปแบบบ้านของศิลปินแห่งชาติทั้ง 3 สาขา ได้แก่ สาขารรณศิลป์ ทัศนศิลป์ และ สาขาศิลปะการแสดง	144
บทที่ 5 การพัฒนาบ้านศิลปินแห่งชาติให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม	223
บทที่ 6 สรุปผล อภิปราย และข้อเสนอแนะ	235
สรุปผลการวิจัย	235
อภิปรายผล	239
ข้อเสนอแนะ	242

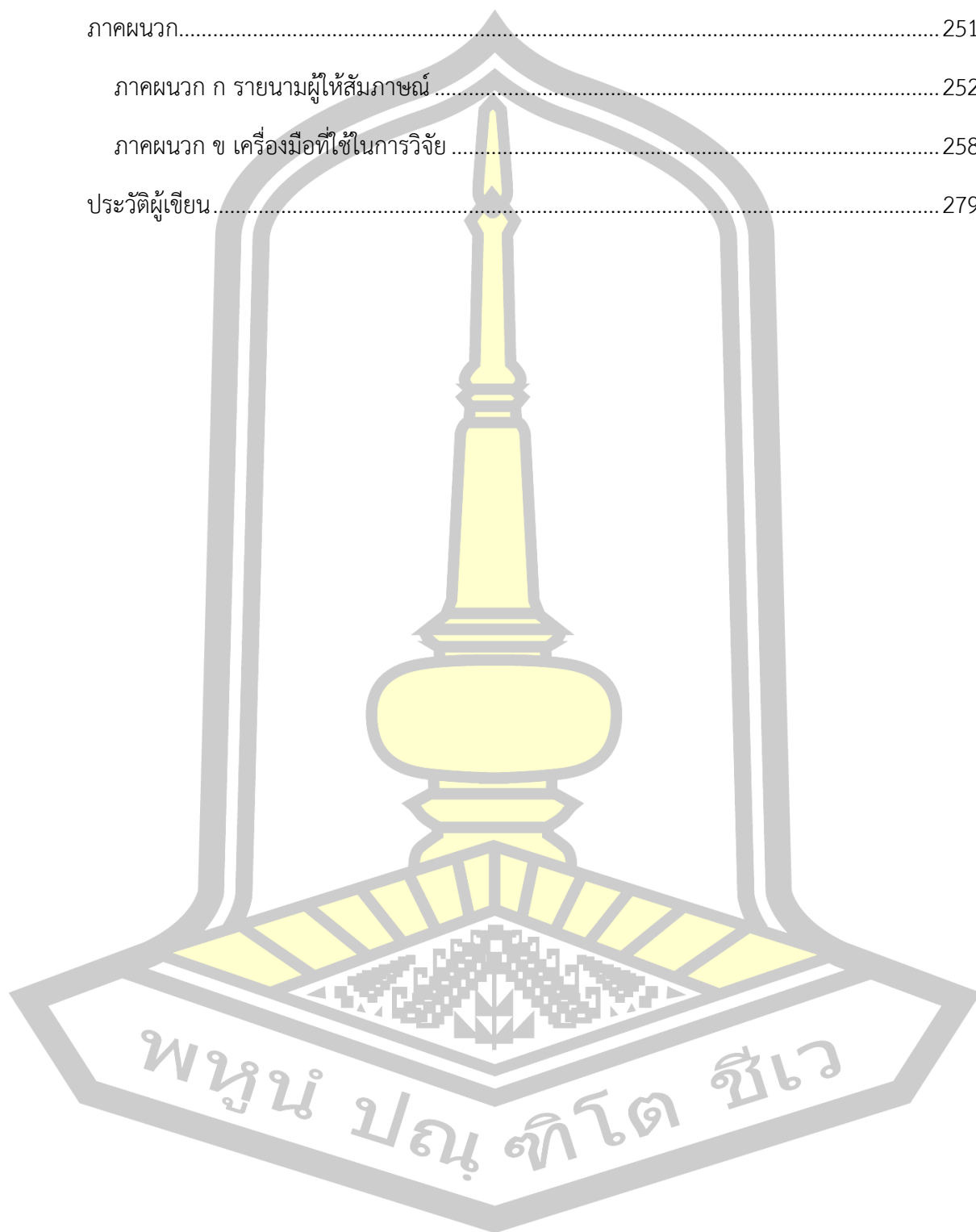
บรรณานุกรม..... 244

ภาคผนวก..... 251

    ภาคผนวก ก รายนามผู้ให้สัมภาษณ์..... 252

    ภาคผนวก ข เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย..... 258

ประวัติผู้เขียน..... 279

สารบัญตาราง

	หน้า
ตาราง 1 รายชื่อบ้านที่เข้าร่วมโครงการเปิดบ้านศิลปินแห่งชาติ	14
ตาราง 2 แสดงคุณค่าของมรดกทรัพยากรวัฒนธรรม	33
ตาราง 3 แสดงวิธีดำเนินการวิจัย	64
ตาราง 4 วิธีการคัดเลือกประชากรกลุ่มตัวอย่าง บ้านศิลปินแห่งชาติ	66
ตาราง 5 ผลการพิจารณาบ้านศิลปินแห่งชาติ ที่เป็นไปตามเกณฑ์การคัดเลือก	67
ตาราง 6 การวิเคราะห์สภาพแวดล้อม (Swot Analysis) ของบ้านศิลปินแห่งชาติ	227

สารบัญภาพประกอบ

	หน้า
ภาพประกอบ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	12
ภาพประกอบ 2 หลักการของการบริหารทรัพยากรกายภาพ.....	37
ภาพประกอบ 3 การประชุมคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ เพื่อประชุมคัดเลือกศิลปินแห่งชาติ ประจำปี 2558.....	79
ภาพประกอบ 4 เชื้อศิลปินแห่งชาติ	80
ภาพประกอบ 5 กรมส่งเสริมวัฒนธรรม จัดงานเชิดชูเกียรติศิลปินแห่งชาติ พุทธศักราช 2560 เมื่อวันที่ 7 สิงหาคม พ.ศ. 2561 ณ ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย.....	80
ภาพประกอบ 6 นิทรรศการเชิดชูเกียรติศิลปินแห่งชาติ พ.ศ.2560 ณ ห้องนิทรรศการหมุนเวียน ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย	81
ภาพประกอบ 7 พิธีเปิดป้ายบ้าน นายถวัลย์ ดัชนี ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (จิตรกรรม) พุทธศักราช 2544 เมื่อวันจันทร์ที่ 14 กุมภาพันธ์ 2554 ณ พิพิธภัณฑ์บ้านดำ จังหวัดเชียงราย	91
ภาพประกอบ 8 สุนัขประวัตินี้และผลงานของ นายชำเรือง วิเชียรเขตต์ ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (ประติมากรรม) ประจำปีพุทธศักราช 2539 ที่เผยแพร่ในพิธี เปิดป้ายบ้านศิลปินแห่งชาติ เมื่อวันที่ 24 มกราคม 2556.....	92
ภาพประกอบ 9 นิทรรศการประวัติและผลงานของ นายชำเรือง วิเชียรเขตต์ ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (ประติมากรรม) ประจำปีพุทธศักราช 2539	92
ภาพประกอบ 10 ชาวประชาสัมพันธ์ พิธีเปิดป้ายบ้าน นายสุชาติ ทรัพย์สิน ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (การแสดงพื้นบ้าน) พุทธศักราช 2549 เมื่อวันที่ 3 สิงหาคม 2554 ณ พิพิธภัณฑ์หนังตะลุง สุชาติ ทรัพย์สิน จังหวัดนครศรีธรรมราช	93
ภาพประกอบ 11 นายฉิ้น อรมุต ศิลปินแห่งชาติสาขาศิลปะการแสดง (หนังตะลุง) ประจำปี พุทธศักราช 2532	95
ภาพประกอบ 12 บ้าน นายฉิ้น อรมุต ศิลปินแห่งชาติสาขาศิลปะการแสดง (หนังตะลุง)	96
ภาพประกอบ 13 นายอินสนธิ วงศ์สาม ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (ประติมากรรม) ประจำปี พุทธศักราช 2542	97

ภาพประกอบ 14	บ้าน นายอินสนธิ วงศ์สาม ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (ประติมากรรม)....	99
ภาพประกอบ 15	นางแสงดา บันสิทธิ์ ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (การทอผ้า) ประจำปี พุทธศักราช 2529	100
ภาพประกอบ 16	บ้าน นางแสงดา บันสิทธิ์ ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (การทอผ้า)	101
ภาพประกอบ 17	ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ศิลปินแห่งชาติ สาขาวรรณศิลป์ ประจำปีพุทธศักราช 2528.....	102
ภาพประกอบ 18	บ้าน ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ศิลปินแห่งชาติ สาขาวรรณศิลป์.....	103
ภาพประกอบ 19	นายมนตรี ตราโมท ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (ดนตรีไทย) ประจำปี พุทธศักราช 2528	104
ภาพประกอบ 20	บ้าน นายมนตรี ตราโมท ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (ดนตรีไทย)...	105
ภาพประกอบ 21	นายเปลื้อง ฉายรัศมี ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (ดนตรีพื้นบ้าน) ประจำปีพุทธศักราช 2529.....	106
ภาพประกอบ 22	บ้าน นายเปลื้อง ฉายรัศมี ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (ดนตรีพื้นบ้าน) ประจำปีพุทธศักราช 2529.....	107
ภาพประกอบ 23	นายทวี รัชนิกร ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (จิตรกรรม) ประจำปีพุทธศักราช 2548.....	108
ภาพประกอบ 24	บ้าน นายทวี รัชนิกร ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (จิตรกรรม).....	109
ภาพประกอบ 25	นายประเทือง เอมเจริญ ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (จิตรกรรม) ประจำปี พุทธศักราช 2548	110
ภาพประกอบ 26	บ้าน นายประเทือง เอมเจริญ ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์	111
ภาพประกอบ 27	นายจุลทัศน์ กิติบุตร ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (ประยุกตศิลป์) สาขาย่อย สถาปัตยกรรม (แบบร่วมสมัย) ประจำปีพุทธศักราช 2547.....	112
ภาพประกอบ 28	บ้าน นายจุลทัศน์ กิติบุตร ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (ประยุกตศิลป์) สาขา ย่อย สถาปัตยกรรม (แบบร่วมสมัย)	114
ภาพประกอบ 29	นางสุดจิตต์ อนันตกุล ศิลปินแห่งชาติสาขาศิลปะการแสดง (คีตศิลป์) ประจำปี พุทธศักราช 2536	115

ภาพประกอบ 30	บ้าน นางสุดจิตต์ อนันตกุล ศิลปินแห่งชาติสาขาศิลปะการแสดง (คีตศิลป์).....	116
ภาพประกอบ 31	นายถวัลย์ ดัชนี ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (จิตรกรรม) ประจำปีพุทธศักราช 2544.....	117
ภาพประกอบ 32	บ้าน นายถวัลย์ ดัชนี ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (จิตรกรรม)	118
ภาพประกอบ 33	นายสุชาติ ทรัพย์สิน ศิลปินแห่งชาติ สาขา ศิลปะการแสดง (การแสดงพื้นบ้าน) ประจำปีพุทธศักราช 2549.....	119
ภาพประกอบ 34	บ้าน นายสุชาติ ทรัพย์สิน ศิลปินแห่งชาติ สาขา ศิลปะการแสดง	120
ภาพประกอบ 35	นายบุญเลิศ นางพินิจ ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (ลิเก) ประจำปีพุทธศักราช 2539.....	121
ภาพประกอบ 36	บ้าน นายบุญเลิศ นางพินิจ ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (ลิเก).....	122
ภาพประกอบ 37	นายชำเรือง วิเชียรเขตต์ ศิลปินแห่งชาติสาขาทัศนศิลป์ (ประติมากรรม) ประจำปีพุทธศักราช 2539.....	123
ภาพประกอบ 38	บ้าน นายชำเรือง วิเชียรเขตต์ ศิลปินแห่งชาติสาขาทัศนศิลป์ (ประติมากรรม). 124	
ภาพประกอบ 39	นายนครินทร์ ชาทอง ศิลปินแห่งชาติสาขาศิลปะการแสดง (การแสดงพื้นบ้าน – หนังตะลุง) ประจำปีพุทธศักราช 2550.....	125
ภาพประกอบ 40	บ้าน นายนครินทร์ ชาทอง ศิลปินแห่งชาติสาขาศิลปะการแสดง (การแสดงพื้นบ้าน – หนังตะลุง).....	127
ภาพประกอบ 41	นางประนอม ทาแปง ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (ประณีตศิลป์ – ศิลปะผ้าทอ) ประจำปีพุทธศักราช 2553	128
ภาพประกอบ 42	บ้าน นางประนอม ทาแปง ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (ประณีตศิลป์ – ศิลปะผ้าทอ) ประจำปีพุทธศักราช 2553	129
ภาพประกอบ 43	ศาสตราจารย์เกียรติคุณประหยัด พงษ์ดำ ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (ภาพพิมพ์) ประจำปีพุทธศักราช 2541.....	130
ภาพประกอบ 44	บ้าน ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ประหยัด พงษ์ดำ สาขาทัศนศิลป์.....	131
ภาพประกอบ 45	นางนงไฉน ปริญญาวัช ศิลปินแห่งชาติ สาขาวรรณศิลป์ ประจำปีพุทธศักราช 2555.....	133

ภาพประกอบ 46	บ้าน นางนงไฉน ปริญญาธวัช ศิลปินแห่งชาติ สาขาวรรณศิลป์	134
ภาพประกอบ 47	นางบัวซอน ถนอมบุญ ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (การแสดงพื้นบ้าน- การขับซอ) ประจำปีพุทธศักราช 2555.....	135
ภาพประกอบ 48	บ้าน นางบัวซอน ถนอมบุญ ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง.....	136
ภาพประกอบ 49	นายบุญช่วย หิรัญวิทย์ ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (ประณีตศิลป์) ประจำปี พุทธศักราช 2557	137
ภาพประกอบ 50	บ้านนายบุญช่วย หิรัญวิทย์ ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (ประณีตศิลป์)	138
ภาพประกอบ 51	การสาธิตการทำเครื่องเงิน โดยลูกศิษย์นายบุญช่วย หิรัญวิทย์.....	138
ภาพประกอบ 52	นายณรงค์ จันทพุ่ม ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (หนังตะลุง) ประจำปี พุทธศักราช 2557	139
ภาพประกอบ 53	บ้าน นายณรงค์ จันทพุ่ม ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (หนังตะลุง)...	140
ภาพประกอบ 54	ม.ร.ว.ศีกฤทธิ ปราโมช ศิลปินแห่งชาติ สาขาวรรณศิลป์ ประจำปีพุทธศักราช 2528.....	145
ภาพประกอบ 55	ม.ร.ว.ศีกฤทธิ ปราโมช นายกรัฐมนตรีคนที่ 13 ของประเทศไทย.....	147
ภาพประกอบ 56	ม.ร.ว.ศีกฤทธิ ปราโมช นับว่าเป็นผู้ที่มีความสำคัญต่อไขนธรรมศาสตร์ ในฐานะผู้ ก่อตั้งและผู้อุปถัมภ์	150
ภาพประกอบ 57	นวนิยายเรื่อง สี่แผ่นดิน มีเนื้อหาอิงประวัติศาสตร์ไทยในช่วงรัชกาลที่ 5 ถึง รัชกาลที่ 8 นับเป็นวรรณกรรมที่มีชื่อเสียงมากที่สุดเล่มหนึ่งของไทย และเป็น 1 ใน หนังสือดี 100 เล่ม ที่คนไทยควรอ่าน (พ.ศ. 2408-2519).....	153
ภาพประกอบ 58	บ้านศิลปินแห่งชาติ ม.ร.ว.ศีกฤทธิ ปราโมช	154
ภาพประกอบ 59	บ้านเรือนไทยของ ม.ร.ว.ศีกฤทธิ ปราโมช ที่โอบล้อมไปด้วยอาคารบ้านเรือน ทั้ง ตึกพาณิชย์และคอนโดมีเนียมรูปทรงสมัยใหม่	156
ภาพประกอบ 60	แผนผังบ้าน ม.ร.ว.ศีกฤทธิ ปราโมช	156
ภาพประกอบ 61	ศาลาโชน	157
ภาพประกอบ 62	ตู้หัวโชน.....	158
ภาพประกอบ 63	แก๊งเงินและศาลเจ้าแม่กวนอิมอยู่ด้านข้างศาลาไทย.....	158

ภาพประกอบ 64	สนามหญ้าและสวน (สวนเขมร).....	159
ภาพประกอบ 65	หมู่เรือนไทย.....	160
ภาพประกอบ 66	เรือนหนังสือ	161
ภาพประกอบ 67	ของสะสมในหอพระและห้องของสะสม.....	162
ภาพประกอบ 68	ศาลาทรงนก (หอนั่ง).....	163
ภาพประกอบ 69	สนามหญ้าและสวนหลังบ้าน.....	163
ภาพประกอบ 70	แผ่นพับแสดงประวัติและผลงานของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช	164
ภาพประกอบ 71	การจัดพิธีแต่งงาน ณ บ้าน ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช	165
ภาพประกอบ 72	นายทวี รัชนิกร ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (จิตรกรรม) พุทธศักราช 2548	165
ภาพประกอบ 73	ภาพ “ชีวิตในเรือ” ผลงานที่ได้รับรางวัลเกียรติยศยอดเยี่ยมอันดับ 3 เหรียญทองแดง ประเภทจิตรกรรม จากการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติ ครั้งที่ 10.....	175
ภาพประกอบ 74	ภาพ “ต้นไม้” (พ.ศ. 2503) ได้รับรางวัลเกียรติยศยอดเยี่ยมอันดับ 2 เหรียญเงิน ประเภท จิตรกรรม จากการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติ ครั้งที่ 11.....	176
ภาพประกอบ 75	ภาพ “คนแก่กับเด็ก” ได้รับรางวัลเกียรติยศยอดเยี่ยมอันดับ 3 เหรียญทองแดง ประเภท ภาพพิมพ์ จากการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติ ครั้งที่ 11.....	176
ภาพประกอบ 76	นายทวี รัชนิกร เข้ารับพระราชทานปริญญาศิลปะบัณฑิต สาขาจิตรกรรม ในปี พ.ศ. 2507 ซึ่งเป็นพิธีพระราชทานปริญญาบัตรครั้งแรกของมหาวิทยาลัย ศิลปากร.....	177
ภาพประกอบ 77	นายทวี รัชนิกร เข้ารับพระราชทานเข็มเชิดชูเกียรติศิลปินแห่งชาติ จาก สมเด็จพระ เทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เมื่อปี พ.ศ. 2548	177
ภาพประกอบ 78	หอศิลป์ทวี รัชนิกร.....	178
ภาพประกอบ 79	การจัดแสดงนิทรรศการในหอศิลป์ทวี รัชนิกร (หอศิลป์ 1).....	179
ภาพประกอบ 80	ป้ายบ้านศิลปินแห่งชาติ นายทวี รัชนิกร.....	179
ภาพประกอบ 81	ภาพการก่อสร้างหอศิลป์ทวี รัชนิกร ในปี 2546	180
ภาพประกอบ 82	แผนผังส่วนที่ 1 ของ หอศิลป์ทวี รัชนิกร	181

ภาพประกอบ 83	หอศิลป์ทวี รัชนิกร (หอศิลป์ 1).....	182
ภาพประกอบ 84	รูปแบบการจัดแสดงนิทรรศการในหอศิลป์ 1	182
ภาพประกอบ 85	หอศิลป์ทวี รัชนิกร (หอศิลป์ 2).....	183
ภาพประกอบ 86	รูปแบบการจัดแสดงนิทรรศการในหอศิลป์ 2	183
ภาพประกอบ 87	ลานอเนกประสงค์ภายนอกอาคารระหว่าง หอศิลป์ 1 และ 2	184
ภาพประกอบ 88	ร้าน Coffee Time	184
ภาพประกอบ 89	หอศิลป์ทวี รัชนิกร (หอศิลป์ 3).....	185
ภาพประกอบ 90	การจัดแสดงนิทรรศการหมุนเวียนในหอศิลป์ 3.....	185
ภาพประกอบ 91	หอศิลป์ทวี รัชนิกร (หอศิลป์ 4 : Art House).....	186
ภาพประกอบ 92	การจัดแสดงภาพผลงานของนายทวี รัชนิกร ในหอศิลป์ 4 (Art House).....	186
ภาพประกอบ 93	นายทวี รัชนิกร ขณะให้สัมภาษณ์ถึงแนวการบริหารจัดการของหอศิลป์	187
ภาพประกอบ 94	นิทรรศการถาวร ผลงานของ นายทวี รัชนิกร ซึ่งมีทั้งผลงานด้านจิตรกรรม ประติมากรรม และภาพพิมพ์ ณ หอศิลป์ 1 และ 2.....	188
ภาพประกอบ 95	นายทวี รัชนิกร จะเป็นผู้นำชมและให้ความรู้ด้วยตนเองทุกครั้ง เวลาмиเด็ก เยาวชน หรือผู้ที่สนใจมาชมนิทรรศการ ณ หอศิลป์ทวี รัชนิกร.....	188
ภาพประกอบ 96	นิทรรศการถาวร แสดงผลงานศิลปกรรมของนายทวี รัชนิกร ณ หอศิลป์ 1	192
ภาพประกอบ 97	นิทรรศการผู้สูงอายุ “ในใจ ตา-ยาย” โดย Art Therapy Gallery/Elders Korat ระหว่างวันที่ 18 – 31 สิงหาคม 2561 ณ หอศิลป์ 3.....	193
ภาพประกอบ 98	การจัดงานแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมล้ำค่าบ้านนาย ทวี รัชนิกร ศิลปินแห่งชาติ "ครู ทวี ศิลปินถิ่นโคราช" เมื่อวันที่ 16-18 มีนาคม 2561.....	193
ภาพประกอบ 99	กิจกรรมฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการครูศิลปะ เรื่องศิลปะวิจิตร (Art Appreciation) ตอนจิตรกรรมบนดินเผาด่านเกวียนแบบรากู ระหว่างวันที่ 26-27 มีนาคม 2559	194
ภาพประกอบ 100	อาจารย์และคณะนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารีได้เข้าชมหอศิลป์ ทวี รัชนิกร เมื่อวันที่ 21 กุมภาพันธ์ 2561	194

ภาพประกอบ 101	นักศึกษาคณะมัณฑนศิลป์ ภาควิชาเครื่องเคลือบดินเผา มหาวิทยาลัยศิลปากร ได้เข้าชมผลงานจิตรกรรม ประติมากรรม สีสผสม พร้อมบันทึกภาพในหอศิลป์ ทวี รัชนิกร เมื่อวันที่ 21 มกราคม 2561.....	195
ภาพประกอบ 102	แผ่นพับประชาสัมพันธ์กิจกรรมครบรอบ 82 ปี อาจารย์ทวี รัชนิกร.....	196
ภาพประกอบ 103	กิจกรรมทำบุญวันคล้ายวันเกิด นายทวี รัชนิกร วันที่ วันที่ 10 ตุลาคม 2558	197
ภาพประกอบ 104	กิจกรรมทำบุญวันคล้ายวันเกิด นายทวี รัชนิกร วันที่ วันที่ 15 ตุลาคม 2559	197
ภาพประกอบ 105	กิจกรรมทำบุญวันคล้ายวันเกิด นายทวี รัชนิกร วันที่ วันที่ 14 ตุลาคม 2560	197
ภาพประกอบ 106	การจัดกิจกรรมทางศิลปะ ณ หอศิลป์ทวี รัชนิกร โดยนักเรียน นักศึกษา ที่เข้าร่วมกิจกรรม ณ หอศิลป์ทวี รัชนิกร.....	198
ภาพประกอบ 107	การจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรม ฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ การร้องเพลงโคราช ณ หอศิลป์ทวี รัชนิกร	198
ภาพประกอบ 108	นายสุชาติ ทรัพย์สิน ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (การแสดงพื้นบ้าน) ประจำปีพุทธศักราช 2549.....	200
ภาพประกอบ 109	แสดงกลุ่มบ้านของนายสุชาติ ทรัพย์สิน.....	207
ภาพประกอบ 110	ป้ายบ้านศิลปินแห่งชาติ นายสุชาติ ทรัพย์สิน	208
ภาพประกอบ 111	อาคารพิพิธภัณฑน์หิ้งตะลุง.....	210
ภาพประกอบ 112	รูปหิ้งตะลุงโบราณและเครื่องดนตรีประกอบการแสดงหิ้งตะลุง ที่จัดแสดงบนพิพิธภัณฑน์หิ้งตะลุง สุชาติ ทรัพย์สิน.....	210
ภาพประกอบ 113	โรงแสดงหิ้งตะลุง ณ บ้านศิลปินแห่งชาติ นายสุชาติ ทรัพย์สิน	211
ภาพประกอบ 114	เยาวชน ฝึกเชิดรูปหิ้งตะลุง ณ บ้านศิลปินแห่งชาติ นายสุชาติ ทรัพย์สิน.....	211
ภาพประกอบ 115	อาคารพิพิธภัณฑน์แสดงเครื่องมือเครื่องใช้ในสมัยโบราณ	212
ภาพประกอบ 116	เครื่องมือเครื่องใช้ในสมัยโบราณที่จัดแสดง ณ พิพิธภัณฑน์.....	212
ภาพประกอบ 117	อาคารพิพิธภัณฑน์เฉลิมราช	213

ภาพประกอบ 118	การจัดนิทรรศการแสดงเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช	213
ภาพประกอบ 119	นิทรรศการหนึ่งตระกูลพระบารมีปกเกล้า	214
ภาพประกอบ 120	การจัดแสดงเรื่องราวและประวัติความเป็นมาของตัวตลกหนึ่งตระกูลภาคใต้....	214
ภาพประกอบ 121	สินค้าที่ระลึก ที่จำหน่าย ณ บ้านศิลปินแห่งชาติ นายสุชาติ ทรัพย์สิน	214
ภาพประกอบ 122	การสาธิตการตอกหนึ่งตระกูล โดย นางสาวภี ทรัพย์สิน.....	215
ภาพประกอบ 123	การสาธิตการตอกหนึ่งตระกูล โดยนายเสนีย์ ทรัพย์สิน.....	216
ภาพประกอบ 124	การแสดงหนึ่งตระกูล ให้แก่นักท่องเที่ยวที่มาเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์.....	217
ภาพประกอบ 125	การนำชม ให้ความรู้เกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์หนึ่งตระกูล.....	217
ภาพประกอบ 126	การจัดกิจกรรมทางศิลปวัฒนธรรม ณ บ้านศิลปินแห่งชาติ นายสุชาติ ทรัพย์สิน	218
ภาพประกอบ 127	การจัดพิธีครอบครุหนึ่งตระกูล โดยนายสุชาติ ทรัพย์สิน และนายวาที ทรัพย์สิน	218
ภาพประกอบ 128	ภาพความสัมพันธ์ส่วนตัวของศิลปินแห่งชาติ นายอินสนธิ วงศ์สาม และ นายทวี รัชนิกร ที่ไปมาหาสู่และไปทำกิจกรรมร่วมกัน.....	224
ภาพประกอบ 129	การประชุมเชิงปฏิบัติการ ในหัวข้อการพัฒนาบ้านศิลปินแห่งชาติให้เป็น แหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม ณ หอศิลป์ทวี รัชนิกร.....	231
ภาพประกอบ 130	การพัฒนาบ้านศิลปินแห่งชาติให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม	234

พจน ปรณ ทัต ชีเว

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

มรดกทางภูมิปัญญาของศิลปินแห่งชาติ ถือเป็นมรดกทางศิลปวัฒนธรรมที่มีคุณค่ายิ่ง ควรค่าที่จะอนุรักษ์ หวงแหน และถ่ายทอดให้คงอยู่ต่อไป สืบจนรุ่นลูกรุ่นหลาน ศิลปินแห่งชาติ นับเป็นทรัพยากรบุคคลสำคัญทางด้านศิลปะที่ได้สืบสานงานศิลปะของชาติให้เชื่อมโยงจากอดีต มาสู่ปัจจุบัน เป็นการถ่ายทอดภูมิปัญญาของบรรพบุรุษในอดีตให้มีความรุ่งโรจน์สืบไปยังอนาคต ข้างหน้า ดังพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช เนื่องในโอกาส พระราชทานพระบรมราชวโรกาสให้คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติเข้าเฝ้าฯ เพื่อน้อมเกล้าฯ น้อม กระหม่อมถวายพระราชสมัญญา “อัครศิลปิน” เมื่อวันที่ 14 กุมภาพันธ์ 2529 ว่า "คนที่ทำงานศิลปะ ก็ต้องรู้เรื่องวิชาการและรู้หลักทางวิทยาศาสตร์ เพื่อจะได้เป็นแบบแผนต่างๆ ต่อไป งานวิชาการ ก็ทำนองเดียวกัน จะต้องรู้หลักวิทยาศาสตร์ ในขณะที่เดียวกันก็ต้องมีใจทางศิลปะจึงจะสามารถพัฒนา งานนั้นให้ตีไปได้ และในทางวิทยาศาสตร์ก็ทำนองเดียวกัน ต้องมีความรู้ด้านวิชาการและต้องมีใจรัก ตั้งใจทำอะไรให้ดีขึ้น สรุปว่าทั้งสามส่วนเป็นความสำคัญ ซึ่งต้องเกี่ยวเนื่องกัน งานศิลปะมีความสำคัญ ต่องานทั้งปวง ศิลปินเป็นบุคคลที่มีความสำคัญ สมควรยกย่องเชิดชูเกียรติต่อไป" และตั้งพระราช ดำรัสของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในโอกาสที่คณะกรรมการวัฒนธรรม แห่งชาตินำศิลปินเข้าเฝ้าฯ เพื่อรับพระราชทานเข็มเชิดชูเกียรติศิลปินแห่งชาติ ว่า "ผลงานของ ศิลปินแห่งชาติเป็นมรดกศิลปะอันล้ำค่าของชาติ เป็นเครื่องหมายแสดงอารยธรรมอันสูงส่งของ ชาติไทยควรแก่ความภูมิใจของคนไทยทั้งชาติ ผลงานของท่านเหล่านั้นนับวันจะสูญหายไปด้วยสาเหตุ ต่างๆ จึงจำเป็นอย่างเร่งด่วนที่จะต้องศึกษาผลงานของท่านเหล่านี้ แล้วจัดทำเนียบขึ้นบัญชี อย่างเป็นระบบ เพื่อประโยชน์ในการศึกษาและรักษาไว้เป็นสมบัติของชาติโดยส่วนรวมต่อไป" (สุทธินี ยาวะประภาส, 2555) จากพระราชดำรัสของพระองค์ท่าน สะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าความสำคัญของ ศิลปินแห่งชาติและภูมิปัญญาในงานด้านศิลปวัฒนธรรมที่นับวันจะสูญหายไปซึ่งปัจจุบันมีศิลปิน แห่งชาติที่ได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติจากกรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรมจำนวนทั้งสิ้น ทั้งสิ้น 319 คน เสียชีวิตไปแล้ว 144 คน ยังคงมีชีวิตอยู่ 175 คน (กองทุนส่งเสริมงานวัฒนธรรม, 2549) ซึ่งจำนวน 175 คนนั้น ส่วนใหญ่เป็นศิลปิน ที่มีอายุมากและมีสุขภาพที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการ สร้างสรรค์ผลงาน หรือถ่ายทอดแก่สาธารณชนได้

นอกจากศิลปินแห่งชาติ ผู้เป็นต้นแบบของมรดกทางวัฒนธรรมของชาติในแขนงต่างๆ แล้ว บ้านศิลปินแห่งชาติ ถือเป็นสถานที่ที่สำคัญในการจัดเก็บและเผยแพร่ความรู้ของศิลปินแห่งชาติ เป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปะและวัฒนธรรมที่สำคัญของชุมชน และของชาติ การเรียนรู้ เป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญที่สุดประการหนึ่งของชาติ โดยเป็นแนวทางในการเสริมสร้างและพัฒนา คุณภาพคน การเรียนรู้ของคนในชาติก่อให้เกิดทุนทางปัญญาที่เป็นตัวกำหนดวิถีทางในการพัฒนา ประเทศเพื่อการแข่งขันในด้านเศรษฐกิจ สังคม ศิลปวัฒนธรรม ซึ่งนับว่าจะทวีความเข้มข้นในทุกขณะ ไม่ว่าจะเป็กระดับภูมิภาคหรือระดับโลกซึ่งสอดคล้องกับนโยบายภาครัฐ ภายใต้การนำของ พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี ที่แถลงต่อสภานิติบัญญัติแห่งชาติ เมื่อวันที่ 12 กันยายน 2557 ว่า จะทะนุบำรุงศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม นำการศึกษา ศาสนา ศิลปวัฒนธรรม ความภาคภูมิใจในประวัติศาสตร์และความเป็นไทย มาใช้สร้างสังคมให้เข้มแข็งอย่างมีคุณภาพ และคุณธรรมควบคู่กัน พัฒนาคอนทุกช่วงวัยโดยส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต อนุรักษ์ ฟื้นฟู และเผยแพร่มรดกทางวัฒนธรรม ภาษาไทยและภาษาถิ่นภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมทั้งความหลากหลาย ของศิลปวัฒนธรรมไทย เพื่อการเรียนรู้ สร้างความภาคภูมิใจในประวัติศาสตร์และความเป็นไทย นำไปสู่การสร้างความสัมพันธ์อันดีในระดับประชาชน ระดับชาติ ระดับภูมิภาคและระดับนานาชาติ ตลอดจนเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจให้แก่ประเทศ (สำนักงานเลขาธิการนายกรัฐมนตรี, 2557) โดย นายวีระ โรจน์พจนรัตน์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรมก็ได้ให้ความสำคัญในการพัฒนา และเปิดพื้นที่ทางวัฒนธรรม เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้และการจัดกิจกรรมต่างๆ เพื่อการเรียนรู้ ประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรมของชาติ ส่งเสริมสนับสนุนการเรียนการสอน ด้านศิลปวัฒนธรรม ตลอดจนบทบาทของศิลปินแห่งชาติ ศิลปินศิลปาธร และผู้มีผลงานดีเด่นทางวัฒนธรรม ให้สามารถ สร้างสรรค์ผลงาน สืบต่อดองค์ความรู้และสืบสานศิลปวัฒนธรรมได้อย่างต่อเนื่อง (กระทรวง วัฒนธรรม, 2557)

ศิลปินแห่งชาติหลายท่านเปิดบ้านให้เป็นแหล่งเรียนรู้ โดยอนุญาตให้ผู้ที่สนใจเข้ามา เยี่ยมชมผลงานได้ แต่ทั้งนี้ทั้งนั้น เป็นการเปิดบ้านให้เข้าชมอย่างไม่เป็นทางการ คนเยี่ยมชมมีเพียงคน ในชุมชนหรือลูกศิษย์เท่านั้น จนกระทั่งปี 2548 กรมส่งเสริมวัฒนธรรม ในขณะนั้นได้แก่ สำนักงาน คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม ได้ริเริ่มทำโครงการเปิดบ้านศิลปินแห่งชาติ ขึ้น โดยการจัดทำป้ายบ้านศิลปินแห่งชาติและจัดพิธีเปิดอย่างเป็นทางการ มีการเชิญหน่วยงาน ทั้งภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้อง เช่นการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สื่อ ประชาสัมพันธ์ หน่วยงาน ท้องถิ่น หน่วยงานด้านการศึกษา เป็นต้น เข้าร่วมกิจกรรมด้วย บ้านหลังแรกของโครงการ ได้แก่ บ้านอรรถไชต ของ นายฉิ้น อรมุต ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (หนังตะลุง) จังหวัดสงขลา ทำการเปิดบ้าน เมื่อปีพุทธศักราช 2548 โดยหลักการของกรมส่งเสริมวัฒนธรรมนั้น เล็งเห็นว่าบ้าน ศิลปินแห่งชาติ คือบ้านบุคคลสำคัญของคนในชุมชน สังคม และประเทศชาติ เป็นแหล่งสั่งสมองค์

ความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมของชาติไทยที่สื่อผ่านผลงานของศิลปินแห่งชาติอย่างเป็นรูปธรรม รวมทั้งการพบเห็นและการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับศิลปินแห่งชาติ บ้านศิลปินแห่งชาติ จึงมีประโยชน์ต่อชุมชนและสังคมในหลายสถานะด้วยกัน ได้แก่ เป็นแหล่งเรียนรู้ทางศิลปะและ วัฒนธรรม เป็นพื้นที่จัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมและแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เป็นต้นและยังเป็น แรงผลักดันให้คนในชุมชนท้องถิ่นและสังคมไทยเห็นความสำคัญในศิลปวัฒนธรรมของตน ทั้งที่เป็น บุคคล วัตถุสิ่งของ ตลอดจนสถานที่ต่างๆ ว่าสามารถก่อให้เกิดคุณค่าทางสังคมและมูลค่าเพิ่มทาง เศรษฐกิจ ซึ่งจะเป็ผลให้คนไทยเกิดการหวงแหน ปกป้อง และสืบสานศิลปวัฒนธรรมของชาติ และภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างยั่งยืนต่อไป

ทั้งนี้ตั้งแต่ปีพุทธศักราช 2548–2559 กรมส่งเสริมวัฒนธรรม ได้ดำเนินการเปิดบ้านศิลปิน แห่งชาติ ให้เป็นแหล่งส่งเสริมองค์ความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมของชาติไทยที่สื่อผ่านผลงานของศิลปิน แห่งชาติอย่างเป็นรูปธรรมไปแล้ว 21 แห่ง ดังนี้ (กองทุนส่งเสริมงานวัฒนธรรม, 2559)

1. บ้านนายฉิ้น อรมุต สาขาศิลปะการแสดง (หนังตะลุง) จังหวัดสงขลา
2. บ้านนายอินสนธิ วงศ์สาม สาขาทัศนศิลป์ (ประติมากรรม) จังหวัดลำพูน
3. บ้านนางแสงดา บันสิทธิ์ สาขาทัศนศิลป์ (การทอผ้า) จังหวัดเชียงใหม่
4. บ้าน ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช สาขาวรรณศิลป์ กรุงเทพมหานคร
5. บ้านนายมนตรี ตราโมท สาขาศิลปะการแสดง (ดนตรีไทย) จังหวัดนนทบุรี
6. บ้านนายเปลื้อง ฉายรัศมี สาขาศิลปะการแสดง (ดนตรีพื้นบ้าน-โปงลาง)

จังหวัดกาฬสินธุ์

7. บ้านนายทวี รัชนิกร สาขาทัศนศิลป์ (จิตรกรรม) จังหวัดนครราชสีมา
8. บ้านนายประเทือง เอ็มเจริญ สาขาทัศนศิลป์ (จิตรกรรม) จังหวัดกาญจนบุรี
9. บ้านนายจุลทัศน์ กิติบุตร สาขาทัศนศิลป์ (ประยุกต์ศิลป์) สาขาย่อย สถาปัตยกรรม

(แบบร่วมสมัย) จังหวัดเชียงใหม่

10. บ้านนางสุดจิตต์ อนันตกุล สาขาศิลปะการแสดง (คีตศิลป์) กรุงเทพมหานคร
11. บ้านนายถวัลย์ ดัชนี สาขาทัศนศิลป์ (จิตรกรรม) จังหวัดเชียงราย
12. บ้านนายสุชาติ ทรัพย์สิน สาขาศิลปะการแสดง (หนังตะลุง) จังหวัด

นครศรีธรรมราช

13. บ้านนายบุญเลิศ นางพินิจ สาขาศิลปะการแสดง (ลิเก) กรุงเทพมหานคร
14. บ้านนายชำเรือง วิเชียรเขตต์ สาขาทัศนศิลป์ (ประติมากรรม) จังหวัดนนทบุรี
15. บ้านนายนครินทร์ ชาทอง สาขาศิลปะการแสดง (หนังตะลุง) จังหวัดสงขลา
16. บ้านนางประนอม ทาแปง สาขาทัศนศิลป์ (ประณีตศิลป์ – ศิลปะผ้าทอ)

จังหวัดแพร่

17. บ้านศาสตราจารย์เกียรติคุณ ประหยัด พงษ์ดำ สาขาทัศนศิลป์ จังหวัดนครราชสีมา
18. บ้านนางนงไฉน ปริญญาวัช สาขาวรรณศิลป์ จังหวัดจันทบุรี
19. บ้านนางบัวซอน ถนอมบุญ สาขาศิลปะการแสดง (การขับซอ) จังหวัดเชียงใหม่
20. บ้านนายบุญช่วย หิรัญวิทย์ สาขาทัศนศิลป์ (ประณีตศิลป์) จังหวัดน่าน
21. บ้านนายณรงค์ จันทร์พุ่ม สาขาศิลปะการแสดง (พื้นบ้าน-หนังตะลุง) จังหวัดตรัง

ลักษณะของบ้านศิลปินแห่งชาติ ที่ได้รับการเปิดจากกรมส่งเสริมวัฒนธรรมจะเป็นรูปแบบบ้านดั้งเดิมของศิลปินแห่งชาติเจ้าของบ้าน ซึ่งจะไม่มีรูปแบบคงตัว เป็นบ้านที่ท่านอยู่อาศัย แต่จะมีการปรับปรุงบ้านให้มีการเผยแพร่ผลงานและองค์ความรู้ในรูปแบบต่างๆ เช่น พิพิธภัณฑ์ (Museum) ยกตัวอย่างเช่น พิพิธภัณฑ์หนังตะลุง บ้านสุชาติ ทรัพย์สิน ศิลปินแห่งชาติสาขาศิลปะการแสดง (หนังตะลุง) จังหวัดนครศรีธรรมราช ที่จัดแสดงรูปตัวหนังตะลุงและเครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบในการจัดแสดงหนังตะลุง ห้องแสดงศิลปะ หรือหอศิลป์ (Art Gallery) ยกตัวอย่างเช่น หอศิลป์ทวี รัชนิกร ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (จิตรกรรม) จังหวัดนครราชสีมา ที่จัดแสดงผลงานด้านทัศนศิลป์ ทั้งงานจิตรกรรม ประติมากรรม และภาพพิมพ์ หรือห้องสมุด ยกตัวอย่างเช่น ห้องสมุดกาญจนา นาคอนันต์ บ้านนางนงไฉน ปริญญาวัช ศิลปินแห่งชาติ สาขาวรรณศิลป์ จังหวัดจันทบุรี ซึ่งท่านได้รวบรวมผลงานวรรณกรรมที่สร้างสรรค์โดยตัวท่านเอง และหนังสือของนักเขียนท่านอื่นๆ อีกหลายท่าน ไว้ให้เป็นห้องสมุดของคนในชุมชน เป็นต้น ถึงแม้รูปแบบการจัดแสดงจะแตกต่างกันออกไป แต่สิ่งที่เป็นหัวใจหลักและเหมือนกันทุกหลัง คือ บ้านศิลปินแห่งชาติที่เข้าร่วมโครงการเปิดบ้านศิลปินแห่งชาติกับกรมส่งเสริมวัฒนธรรม ต้องมีพื้นที่สำหรับจัดกิจกรรมทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม เป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญให้ผู้สนใจเข้ามาร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และร่วมกิจกรรมกับศิลปินแห่งชาติ หรือทายาทอย่างต่อเนื่อง

สำหรับในต่างประเทศก็มีการดำเนินการคล้ายๆ กับโครงการเปิดบ้านศิลปินแห่งชาติเช่นกัน แต่ต่างตรงที่เป็นบ้านของบุคคลสำคัญซึ่งได้เสียชีวิตไปแล้วและนำบ้านหลังนั้นมาจัดแสดงเป็นพิพิธภัณฑ์ ยกตัวอย่างเช่น ในประเทศฝรั่งเศส มีการจัดพิพิธภัณฑ์ Musée Victor Hugo พิพิธภัณฑ์ Musée Pasteur ของ Louis Pasteur หรือ พิพิธภัณฑ์ Musée Balzac นักเขียนผู้ยิ่งใหญ่ของฝรั่งเศส โดยลักษณะของจะใช้บ้านหรือที่ทำงานของบุคคลสำคัญเป็นพิพิธภัณฑ์ เปิดแสดงให้ผู้สนใจเข้าเยี่ยมชม ส่วนในประเทศสหรัฐอเมริกา มีพิพิธภัณฑ์บ้านประวัติศาสตร์ The Hasbrouch House ที่เมือง Newburgh, New York ซึ่งเปิดครั้งแรกเมื่อปี ค.ศ.1848 เพื่อเป็นอนุสรณ์สถานให้ประชาชนได้รำลึกถึงบุคคลสำคัญ โดยพิพิธภัณฑ์บุคคลสำคัญในสหรัฐอเมริกาจะนิยมเรียกว่า House แทนคำว่า Museum เช่น Woodrow Wilson House และ Carlyle House เป็นต้น (คณีสณี อิงทรประสิทธิ์, 2540)

การจัดพิพิธภัณฑ์บ้านบุคคลสำคัญทางประวัติศาสตร์ ในประเทศไทย เกิดขึ้นครั้งแรก จากการริเริ่มของพลตรีเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุมภฏพงษ์บริพัตร กรมหมื่นนครสวรรค์ศักดิพินิต และ ม.ร.ว.พันธุ์ทิพย์ บริพัตร พระชายา ในปีพุทธศักราช 2495 โดยได้ทรงริเริ่มปลูกเรือนไทยที่ซื้อมาจากที่ต่างๆ และได้รับเป็นมรดกบนพื้นที่ในวังสวนผักกาด เพื่อเก็บรวบรวมงานศิลปะและโบราณวัตถุที่เป็นของส่วนพระองค์ จากนั้นได้เปิดให้บุคคลภายนอกเข้าชม นับว่าเป็นพิพิธภัณฑ์บ้านบุคคลสำคัญแห่งแรกของประเทศไทยที่เจ้านายเปิดให้เข้าชมในขณะที่ท่านยังใช้เป็นที่พัก (อมร อธิคมปัญญา วงศ์, 2552)

การจัดพิพิธภัณฑ์บ้านศิลปินนับเป็นรูปแบบหนึ่งของการจัดพิพิธภัณฑ์บ้านบุคคลสำคัญทางประวัติศาสตร์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นอนุสรณ์ (Memorial place) แก่ศิลปินที่มีชื่อเสียงที่ล่วงลับไปแล้ว ทั้งยังเป็นการแสดงให้เห็นถึงชีวิตความเป็นอยู่ในส่วนที่เป็นชีวิตส่วนตัวของศิลปินนั้น ให้สาธารณชนรับรู้ การได้ชมและได้สัมผัสวิถีการดำเนินชีวิตประจำวันและบรรยากาศในการอยู่อาศัย จะช่วยให้เข้าถึงอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด ปรัชญาในการสร้างงาน เป็นผลให้สามารถเข้าใจในตัวผลงานของศิลปินเหล่านั้นได้ดียิ่งขึ้น แต่บ้านศิลปินแห่งชาติที่เข้าร่วมโครงการเปิดบ้านศิลปินแห่งชาติกับกรมส่งเสริมวัฒนธรรม นั้น มีความแตกต่างจากการเปิดบ้านเป็นพิพิธภัณฑ์บ้านประวัติศาสตร์ เนื่องจากศิลปินส่วนใหญ่ยังคงมีชีวิตอยู่ในขณะที่ทำการเปิดบ้านมีเพียง 2 ท่านเท่านั้นที่ท่านถึงแก่กรรมก่อนที่จะทำการเปิดบ้านศิลปินแห่งชาติ และบ้านได้รับการประกาศเป็นพิพิธภัณฑ์บ้านประวัติศาสตร์ คือ 1) ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ศิลปินแห่งชาติสาขาวรรณศิลป์ ประจำปีพุทธศักราช 2528 ซึ่งท่านถึงแก่กรรมเมื่อปีพุทธศักราช 2538 แต่ได้ทำการเปิดบ้านศิลปินแห่งชาติร่วมกับกรมส่งเสริมวัฒนธรรมเมื่อปีพุทธศักราช 2549 และ 2) นายมนตรี ตราโมท ศิลปินแห่งชาติสาขาคดนตรีไทย ประจำปีพุทธศักราช 2528 ท่านถึงแก่กรรมเมื่อปีพุทธศักราช 2538 บ้านครุมนตรี ตราโมทได้เปิดเป็นพิพิธภัณฑ์ประเภทบ้านประวัติศาสตร์ เนื่องในวาระครบ 100 ปี เมื่อวันที่ 17 มิถุนายนปีพุทธศักราช 2543 แต่ได้ทำการเปิดบ้านศิลปินแห่งชาติ ร่วมกับกรมส่งเสริมวัฒนธรรมเมื่อปีพุทธศักราช 2549 (ธนพล ทับทิม, 2556) ส่วนบ้านศิลปินแห่งชาติท่านอื่นๆ อีก 19 แห่ง นั้น ปัจจุบันเหลือเพียง 13 แห่ง ที่ยังคง เปิดบ้านให้เข้าชมและเป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม แต่มีเพียง 10 แห่ง เท่านั้นที่ยังมีเด็ก เยาวชน และประชาชนที่สนใจแวะเวียนเข้าไปเยี่ยมชมและจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ซึ่งถือว่าเป็นข้อมูลที่น่าเป็นห่วง ในจำนวน 10 แห่ง ส่วนใหญ่เป็นบ้านของศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ เนื่องจากศิลปินแห่งชาติด้านทัศนศิลป์จะมีหอศิลป์หรือสถานที่จัดแสดงผลงาน และแต่ละท่านล้วนเป็นศิลปินที่มีชื่อเสียง มีผลงานเป็นที่ยอมรับทั้งในและต่างประเทศ ยกตัวอย่างเช่น หอศิลป์ทวี รัชนิกร ของนายทวี รัชนิกร หอศิลป์เอมเจริญ ของนายประเทือง เอมเจริญ หอศิลป์ Palazzo Pavone ของศาสตราจารย์เกียรติคุณประหยัด พงษ์คำ

และพิพิธภัณฑ์บ้านดำนางแล ของนายถวัลย์ ดัชนี เป็นต้น ซึ่งจะมีผู้ที่สนใจเข้ามาเยี่ยมชมผลงานของท่านเหล่านี้อย่างต่อเนื่อง ส่วนในสาขาอื่นๆ นั้น สาขาศิลปะการแสดง - หนังตะลุง ก็ยังคงมีผู้สนใจเข้าไปเยี่ยมชม และร่วมกิจกรรม ณ บ้านศิลปินแห่งชาติ ยกตัวอย่างเช่น พิพิธภัณฑ์หนังตะลุง สุชาติ ทรัพย์สิน จังหวัดนครศรีธรรมราช บ้านนายนครินทร์ ชาทอง จังหวัดสงขลา และ บ้านนายณรงค์ จันท์พุ่ม จังหวัดตรัง เป็นต้น แต่ทั้งนี้ทั้งนั้น บ้านศิลปินแห่งชาติ ก็ยังคงเป็นที่รู้จักในวงแคบ ถึงแม้ว่ารัฐบาลโดยกระทรวงวัฒนธรรม จะให้การสนับสนุนและทำการประชาสัมพันธ์ให้บ้านศิลปินแห่งชาติเป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปะและวัฒนธรรมผ่านโครงการเปิดบ้านศิลปินแห่งชาติที่ทำมาอย่างต่อเนื่อง กว่า 10 ปี แต่กระแสนบ้านศิลปินแห่งชาติก็ยังไม่เป็นที่รู้จักเท่าที่ควร มีไม่กี่หลังที่เป็นที่รู้จัก และมีคนเดินทางเข้าไปเยี่ยมชม ท่องเที่ยวและจัดกิจกรรมทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม ทั้งที่สถานที่ดังกล่าวเป็นสถานที่ที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อทั้งชุมชน สังคม และประเทศชาติ

ด้วยเล็งเห็นถึงศักยภาพของบ้านศิลปินแห่งชาติ ที่ถือได้ว่าเป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปะและวัฒนธรรมที่สำคัญและมีคุณค่ายิ่งผู้วิจัยจึงได้ดำเนินการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับบ้านศิลปินแห่งชาติที่เข้าร่วมโครงการเปิดบ้านศิลปินแห่งชาติทั้ง 21 แห่ง จากเอกสาร การสัมภาษณ์ การลงพื้นที่ และรูปแบบการถ่ายทอดงานศิลปวัฒนธรรม และคัดเลือกตัวอย่างบ้านศิลปินแห่งชาติเพื่อศึกษาวิเคราะห์ลักษณะรูปแบบบ้านของศิลปินแห่งชาติใน 3 สาขา ได้แก่ สาขาวรรณศิลป์ สาขาทัศนศิลป์ และสาขาศิลปะการแสดง โดยมีเกณฑ์ในการพิจารณา ดังนี้

เกณฑ์ที่ 1 เป็นบ้านศิลปินแห่งชาติที่เข้าร่วมโครงการเปิดบ้านศิลปินแห่งชาติ กับกรมส่งเสริมวัฒนธรรม ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548 – 2559 และคัดเลือกเพียงสาขาละ 1 แห่ง ดังนี้

สาขาวรรณศิลป์ จำนวน 1 แห่ง

สาขาทัศนศิลป์ จำนวน 1 แห่ง

สาขาศิลปะการแสดง จำนวน 1 แห่ง

เกณฑ์ที่ 2 เป็นบ้านศิลปินแห่งชาติที่ยังคงเปิดบ้านให้ประชาชนทั่วไปและผู้ที่มีสนใจเข้าชม และยังคงมีการจัดกิจกรรมทางศิลปะและวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง

เกณฑ์ที่ 3 มีคุณลักษณะและปัจจัยที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ตามที่ มนต์ ขอเจริญ และคณะ ได้กล่าวไว้ (มนต์ ขอเจริญ วารุณี เครือประดิษฐ์ สุระเชษฐ สุทธิบุตร กัณฑ์ธิดา สุขสวัสดิ์, 2549) ประกอบด้วย 1) มีความหลากหลายของทรัพยากร 2) มีความโดดเด่น ของทรัพยากรในแหล่งเรียนรู้ 3) กิจกรรมภาคปฏิบัติ 4) มีความน่าสนใจของทรัพยากรที่มีอยู่ 5) มีความหลากหลายขององค์ความรู้ที่มีในแหล่ง 6) มีการดูแลรักษาสภาพแหล่งเรียนรู้และสภาพแวดล้อม 7) มีการเข้าถึงแหล่ง 8) มีความพร้อมของปัจจัยอำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ วิทยากร/ผู้แนะนำ 9) มีความพร้อมของปัจจัยอำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ประเภทสื่อเอกสาร และ 10) มีความพร้อมของปัจจัยอำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ประเภทสื่ออิทธิธรรมการ

ซึ่งผลจากการสำรวจ พบว่า บ้าน ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ศิลปินแห่งชาติสาขาวรรณศิลป์ ประจำปี พุทธศักราช 2528 บ้านนายทวี รัชนีกร ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (จิตรกรรม) ประจำปี พุทธศักราช 2548 และบ้านนายสุชาติ ทรัพย์สิน ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (การแสดง พื้นบ้าน) ประจำปีพุทธศักราช 2549 มีความพร้อมและเหมาะสม ที่จะทำการศึกษาเพื่อพัฒนาบ้าน ศิลปินแห่งชาติให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม

ท่านแรก ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ศิลปินแห่งชาติและปราชญ์ผู้รอบรู้ในศาสตร์หลายแขนง อย่างลึกซึ้งและกว้างขวาง โดยเฉพาะงานด้านวรรณศิลป์ ท่านได้สร้างสรรค์ผลงานที่ทรงคุณค่า ต่อประเทศชาติมากมาย เป็นแม่แบบและแรงบันดาลใจให้แก่ักเขียนรุ่นหลังหลายๆ คน มีผลงาน สร้างสรรค์โดดเด่นมากกว่า 200 เรื่อง ทั้ง นวนิยาย เรื่องสั้น เรื่องแปล ซึ่งหนังสือบางเล่มของท่าน ได้รับการตีพิมพ์หลายต่อหลายครั้ง เช่น สี่แผ่นดิน ไผ่แดง หลายชีวิต ชูสีเทเฮา เป็นต้น เหล่านี้ทำให้ ท่านได้รับการยกย่องให้เป็น ศิลปินแห่งชาติ สาขาวรรณศิลป์ ในปีพุทธศักราช 2528 ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ป่วยด้วยโรคหัวใจจนต้องเข้ารับการรักษาที่สหรัฐอเมริกา เมื่อปีพุทธศักราช 2530 และเข้ารับการรักษาพยาบาลเรื่อยมาเป็นระยะๆ จนกระทั่งถึงแก่อสัญกรรม ณ โรงพยาบาลสมิติเวช กรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 9 ตุลาคม พุทธศักราช 2538 ในส่วนของบ้านศิลปินแห่งชาติ บ้าน ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ซึ่งเป็นที่รู้จักในนามบ้านซอยสวนพลู เป็นบ้านที่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช อยู่อาศัยกว่า 35 ปี ภายหลังจากที่ท่านถึงแก่อสัญกรรม บ้านอยู่ในสภาพทรุดโทรมมาก จนกระทั่งได้รับการซ่อมแซมโดย ดร.สุวิญญู รัศมิภุติ อธิบดีกรมศิลปากร ในสมัยนั้น เป็นผู้ควบคุมการซ่อมแซม เมื่อซ่อมแซมเสร็จ กรมศิลปากร ได้ขึ้นทะเบียนเป็น โบราณสถานบ้านบุคคลสำคัญ เมื่อวันที่ 9 ตุลาคม 2543 (ราชกิจจานุเบกษา, 2543) ทั้งนี้ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงพระกรุณาเสด็จฯ ทอดพระเนตร การซ่อมแซม และทรงแนะนำให้เปิดบ้าน ให้สาธารณชนเข้าชม หากทิ้งไว้บ้านก็จะ ทรุดโทรม ทรงพระราชทานความเห็นว่าการจัดแสดงไม่ควรจัดเป็นพิพิธภัณฑ์ แต่ควรจัดในรูปแบบของบ้านบุคคล สำคัญ และพระราชทานแนวพระราชดำริว่าการเปิดบ้านควรถือเป้าหมายไว้ 2 ประการ ประการ แรก เปิดเพื่อ ให้คนรุ่นปัจจุบันโดยเฉพาะเยาวชนและรุ่นหลังระลึกถึง ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ซึ่งได้ทำ คุณประโยชน์ไว้แก่ชาติบ้านเมืองอย่างอนอกนันทน์ ประการที่สอง เรือนไทยเป็นที่อยู่อาศัยจริงๆ ไม่ใช่จัดขึ้นเพื่อการแสดง เป็นสิ่งที่หาได้ยากในสมัยนี้ การจัดบ้าน ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ในรูปของบ้าน อยู่อาศัย จะทำให้คนรุ่นหลังเห็นถึงวิถีการดำรงชีวิตของบรรพบุรุษที่เน้นความสมถะ เรียบง่าย และ สอดคล้องกับสภาพธรรมชาติซึ่งแทบจะไม่มีใครรู้จักกันแล้วในปัจจุบัน โดยแสดงให้เห็นว่าฐานะและรสนิยม มิจำเป็นต้องแสดงออกโดยอาคารหรือเครื่องประดับหรูหราราคาแพง แต่อาจแสดงออก โดยความ ประณีตในการเลือกที่อยู่อาศัย โดยการเลือกเครื่องใช้เครื่องตกแต่งที่มีคุณค่าทั้งในด้านประโยชน์ ใช้สอยและความงามละเมียดละไม ซึ่งจะหาได้ตามฐานะของบุคคลตั้งแต่ต้นไม้อายุที่มีอยู่ใน ธรรมชาติไปจนถึงศิลปวัตถุอันล้ำค่า (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2549) ดังนั้น

การจัดบ้าน ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช จึงจัดไว้ในสภาพเดิมทุกอย่าง และมีแผนนิทรรศการแสดงชีวิต และผลงาน ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ได้จัดทำขึ้น ในงานประกาศเกียรติคุณ และยกย่องเชิดชูเกียรติ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาวรรณศิลป์ เมื่อปี พุทธศักราช 2528

ท่านที่ 2 นายทวี รัชนิกร เป็นศิลปินแห่งชาติที่ทุ่มเทในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปกรรม มามากกว่า 50 ปี มีผลงานที่ได้รับรางวัลและเกียรติคุณจากการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติหลายครั้ง นอกจากนั้นยังเป็นผู้เผยแพร่ความรู้ทางทัศนศิลป์แก่นักศึกษาศิลปะในฐานะอาจารย์ ที่สถาบัน เทคโนโลยีราชมงคลอีสาน จังหวัดนครราชสีมา ตั้งแต่รับราชการจนกระทั่งเกษียณอายุ อีกทั้งยังเป็นผู้บุกเบิกการสร้างงานเครื่องปั้นดินเผาต้านเกวียนให้แก่ศิลปิน และวงการวิชาการทางด้านนี้ จนเกิดการพัฒนารูปแบบมาถึงปัจจุบัน นับได้ว่าผลงานศิลปะและงานวิชาการทางศิลปะต่างๆ ได้ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมและประเทศชาติเป็นอย่างมาก เป็นศิลปินที่ดำรงชีวิตในการสร้างสรรค์งานศิลปะอย่างมีความมั่นคง และประกอบกิจการงานด้วยคุณธรรม เป็นแบบอย่างที่ดีแก่นุชนรุ่นหลัง เป็นครูผู้มุ่งมั่นในการสอน เป็นที่รักและศรัทธาของลูกศิษย์ นายทวี รัชนิกร ในวัยกว่า 80 ปี วันนี้ ยังคงเดินอยู่บนเส้นทางสายศิลปิน สร้างสรรค์งานศิลปะ ถ่ายทอดมุมมองและความคิด ผ่านชิ้นงานที่ถูกจัดแสดงภายในหอศิลป์ทวี รัชนิกร หอศิลป์ ที่นายทวิสร้างขึ้นด้วยน้ำพักน้ำแรง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อจัดแสดงผลงานศิลปะของตนเองในประเภทต่างๆ ประกอบด้วยผลงาน จิตรกรรม ประติมากรรม สื่อผสม และเทคนิคผสม นอกจากจัดผลงานแสดงดังกล่าวแล้วยังมีการจัดกิจกรรมต่างๆ สำหรับเยาวชน นักเรียน นักศึกษาอีกด้วย การบริหารงานของหอศิลป์ทวี รัชนิกร เป็นแบบครอบครัว โดยมีนายทวี รัชนิกร ศิลปินแห่งชาติ และนางกมลวรรณ พิชัย ลูกสาว เป็นผู้ประสานงานและจัดการดูแลเป็นหลัก โดยบทบาทหน้าที่ในการนำชมและให้ความรู้ นายทวิ ยังทำหน้าที่นี้เป็นหลัก แต่เรื่องการบริหารจัดการ จะเป็นหน้าที่ของนางกมลวรรณ พิชัย ผู้เป็นลูกสาว หอศิลป์แห่งนี้ มีผู้สนใจเข้ามาเยี่ยมชม ศึกษาดูงาน และจัดกิจกรรมทางศิลปวัฒนธรรมมาโดยตลอด โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อมีการเปิดบ้านเป็นบ้านศิลปินแห่งชาติ เมื่อปี 2550 แล้ว ในส่วนของภาครัฐ โดยเฉพาะกระทรวงวัฒนธรรม ได้ใช้พื้นที่หอศิลป์ทวี รัชนิกร จัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และเผยแพร่ผลงานของศิลปินแห่งชาติ ศิลปินท้องถิ่นอีสาน ไม่ว่าจะเป็นด้านทัศนศิลป์ ศิลปะการแสดงพื้นบ้าน อีกทั้งในส่วนขององค์กรท้องถิ่น หรือภาคการศึกษา ต่างแวะเวียนเข้ามาจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง (ทวิ รัชนิกร. 2559 : สัมภาษณ์)

ท่านที่ 3 นายสุชาติ ทรัพย์สิน ศิลปินแห่งชาติสาขาศิลปะการแสดง (การแสดงพื้นบ้าน) ประจำปีพุทธศักราช 2549 เป็นนายหนังตะลุงที่มีชื่อเสียงในภาคใต้ นอกเหนือจากการเล่นหนังตะลุงแล้ว นายสุชาติ ยังเป็นช่างแกะตัวหนังด้วย การเป็นช่างแกะหนังนี้เองที่เป็นจุดเริ่มของการสะสมตัวหนังตะลุง เพราะจำเป็นต้องสะสมตัวหนังเพื่อใช้เป็นแบบในการแกะรูปภาพหนังตะลุง ไม่มีเจตนา

จะสะสมเพื่อก่อตั้งพิพิธภัณฑ์แต่อย่างใด แรغبันดาลใจในการก่อตั้งพิพิธภัณฑ์เริ่มขึ้นเมื่อปีพุทธศักราช 2528 เมื่อได้มีโอกาสแสดงเฉพาะพระพักตร์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช พระองค์ท่านทรงตรัสกับนายสุชาติว่า “ชอบใจมากที่รักษาศิลปะการแสดงแขนงนี้ไว้” จากพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวดังกล่าว จึงกลายเป็นแรงบันดาลใจให้นายสุชาติเปิดบ้านของตัวเองเป็นพิพิธภัณฑ์ โดยมุ่งหวังที่จะไม่ให้ศิลปะการแสดงหนังตะลุงสูญหายไป การบริหารงานของพิพิธภัณฑ์เป็นแบบครอบครัว โดยมี นายวาที ทรัพย์สิน อาจารย์ประจำ มหาวิทยาลัยราชภัฏ นครศรีธรรมราช ลูกชายคนโตของนายสุชาติ เป็นผู้ประสานงานและจัดการดูแลเป็นหลัก นายวาทีทำงานอยู่ในแวดวงวิชาการเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน สามารถเชื่อมโยงความรู้ที่มีมาจัดการกับพิพิธภัณฑ์ของตัวเองได้ จึงไม่ค่อยมีปัญหามากนักในด้านการบริหารจัดการและประชาสัมพันธ์ พิพิธภัณฑ์แห่งนี้ได้รับความสนใจจากชาวต่างชาติเข้ามาชมเสมอ และทางพิพิธภัณฑ์มีแผนับประชาสัมพันธ์ภาษาอังกฤษเพื่อเสริมความเข้าใจต่อผู้ชมชาวต่างชาติด้วย พิพิธภัณฑ์หนังตะลุงสุชาติ ทรัพย์สิน ได้เข้าร่วมโครงการและทำพิธีเปิดบ้านศิลปินแห่งชาติ เมื่อวันที่ 8 สิงหาคม 2554 โดย กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม ซึ่งก่อนหน้าที่จะทำการเปิดบ้านศิลปินแห่งชาติ นั้น หากมองในด้านการท่องเที่ยว พิพิธภัณฑ์หนังตะลุงสุชาติ ทรัพย์สิน ถือเป็นสถานที่ที่ได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ด้วยความเข้มแข็งของศิลปินแห่งชาติและครอบครัว ประกอบกับสถานที่ตั้งของบ้านศิลปินแห่งชาติอยู่ในตัวเมืองนครศรีธรรมราช ใกล้กับ วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร การเดินทางมีความสะดวกสบาย อีกทั้งพิพิธภัณฑ์แห่งนี้ยังได้รับรางวัล อุตสาหกรรมท่องเที่ยวไทย ถึง 2 รางวัล จากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ได้แก่ รางวัลดีเด่น ประเภทแหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรมและโบราณสถาน ปีพุทธศักราช 2539 และรางวัลยอดเยี่ยม ประเภทแหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ ปีพุทธศักราช 2553 (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2561. เว็บไซต์) แต่หากมองในแง่ของการเป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปะและวัฒนธรรมของชุมชนแล้ว พิพิธภัณฑ์ หนังตะลุงสุชาติ ทรัพย์สิน บ้านศิลปินแห่งชาติ ยังคงต้องการการสนับสนุนจากภาครัฐอยู่ ทั้งในด้านงบประมาณและการประชาสัมพันธ์ เพราะส่วนใหญ่คนที่มาเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์หนังตะลุงสุชาติ ทรัพย์สิน จะเดินทางมาท่องเที่ยวมากกว่าร่วมกิจกรรมทางด้านศิลปวัฒนธรรม ส่วนการเรียนรู้ในแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปวัฒนธรรมนั้น จะเป็นผลพลอยได้จากการมาท่องเที่ยว ส่วนคนที่ตั้งใจมาเรียนรู้จริงๆ จะมีเฉพาะเวลาจะมีการจัดกิจกรรมด้านศิลปะ และวัฒนธรรมของหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนเท่านั้น (วาที ทรัพย์สิน, 2559 : สัมภาษณ์)

ในฐานะที่บ้านศิลปินแห่งชาติ เป็นสถานที่ที่สำคัญในการจัดเก็บและเผยแพร่ความรู้ของศิลปินแห่งชาติ ในการทำวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยคาดหวังว่าจะนำผลที่ได้มาเป็นแนวทางในการส่งเสริมและพัฒนาบ้านศิลปินแห่งชาติให้เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมต่อไป และเป็นแนวทางในการ

พัฒนาบ้านศิลปินแห่งชาติหลังอื่นๆ ให้สามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปวัฒนธรรมที่สำคัญ
ของชุมชน สังคมและของประเทศชาติ อย่างยั่งยืนและภาคภูมิใจ

ความมุ่งหมายของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปของบ้านศิลปินแห่งชาติที่เข้าร่วมโครงการเปิดบ้านศิลปินแห่งชาติ
กับกรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม
2. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ลักษณะรูปแบบบ้านของศิลปินแห่งชาติทั้ง 3 สาขา ได้แก่ สาขา
วรรณศิลป์ ทัศนศิลป์ และสาขาศิลปะการแสดง
3. เพื่อพัฒนาบ้านศิลปินแห่งชาติให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม

คำถามการวิจัย

1. สภาพทั่วไปของบ้านศิลปินแห่งชาติที่เข้าร่วมโครงการเปิดบ้านศิลปินแห่งชาติ
กับกรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรมเป็นอย่างไร
2. ลักษณะรูปแบบบ้านของศิลปินแห่งชาติทั้ง 3 สาขา ได้แก่ สาขาวรรณศิลป์
สาขาทัศนศิลป์ และสาขาศิลปะการแสดง เป็นอย่างไร
3. รูปแบบบ้านศิลปินแห่งชาติที่เหมาะสมในการเป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปะ
และวัฒนธรรม เป็นอย่างไร

ความสำคัญของการวิจัย

1. ได้ทราบถึงสภาพทั่วไปของบ้านศิลปินแห่งชาติที่เข้าร่วมโครงการเปิดบ้านศิลปินแห่งชาติ
กับกรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม
2. ได้ทราบถึงลักษณะรูปแบบบ้านของศิลปินแห่งชาติทั้ง 3 สาขา ได้แก่ สาขาวรรณศิลป์
สาขาทัศนศิลป์ และสาขาศิลปะการแสดง ที่เข้าร่วมโครงการเปิดบ้านศิลปินแห่งชาติกับกรมส่งเสริม
วัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม
3. ได้พัฒนาบ้านศิลปินแห่งชาติให้เหมาะสมในการเป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปะ
และวัฒนธรรม

นิยามศัพท์เฉพาะ

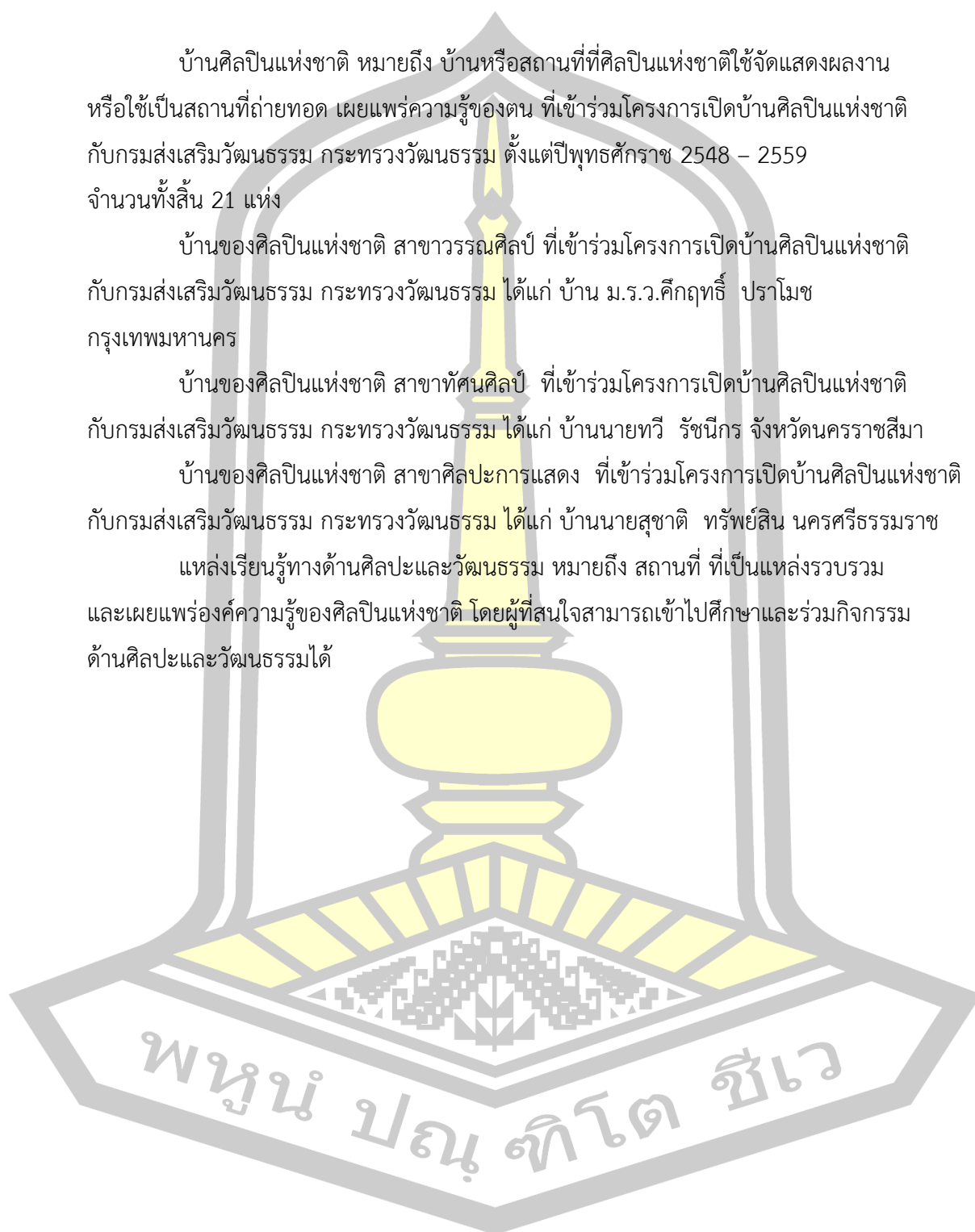
บ้านศิลปินแห่งชาติ หมายถึง บ้านหรือสถานที่ที่ศิลปินแห่งชาติใช้จัดแสดงผลงาน หรือใช้เป็นสถานที่ถ่ายทอด เผยแพร่ความรู้ของตน ที่เข้าร่วมโครงการเปิดบ้านศิลปินแห่งชาติ กับกรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม ตั้งแต่ปีพุทธศักราช 2548 – 2559 จำนวนทั้งสิ้น 21 แห่ง

บ้านของศิลปินแห่งชาติ สาขาวรรณศิลป์ ที่เข้าร่วมโครงการเปิดบ้านศิลปินแห่งชาติ กับกรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม ได้แก่ บ้าน ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช กรุงเทพมหานคร

บ้านของศิลปินแห่งชาติ สาขาทันตศิลป์ ที่เข้าร่วมโครงการเปิดบ้านศิลปินแห่งชาติ กับกรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม ได้แก่ บ้านนายทวี รัชนิกร จังหวัดนครราชสีมา

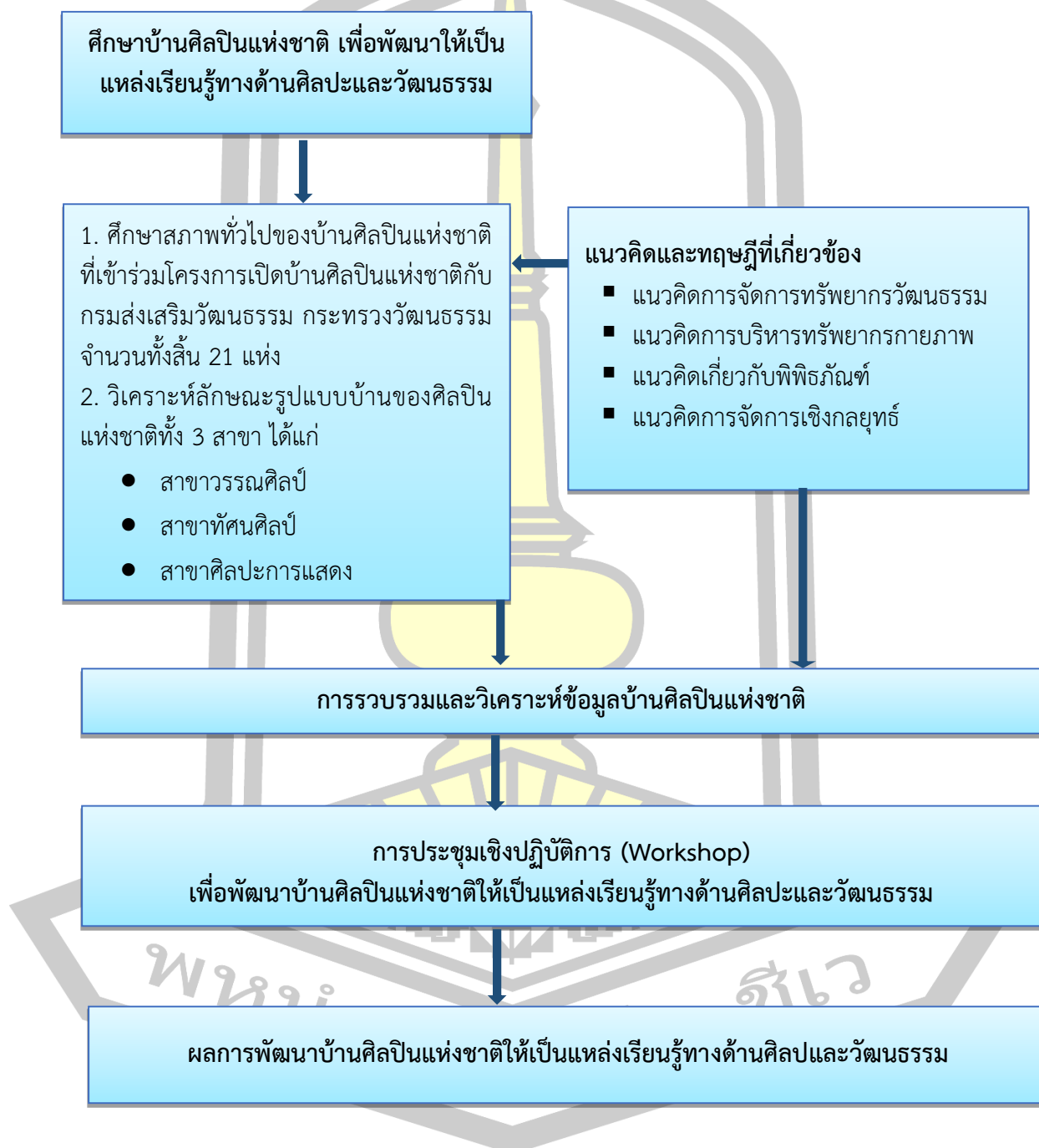
บ้านของศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง ที่เข้าร่วมโครงการเปิดบ้านศิลปินแห่งชาติ กับกรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม ได้แก่ บ้านนายสุชาติ ทรัพย์สิน นครศรีธรรมราช

แหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม หมายถึง สถานที่ ที่เป็นแหล่งรวบรวม และเผยแพร่องค์ความรู้ของศิลปินแห่งชาติ โดยผู้ที่สนใจสามารถเข้าไปศึกษาและร่วมกิจกรรม ด้านศิลปะและวัฒนธรรมได้

กรอบแนวคิดในการวิจัย

กรอบแนวคิดในการวิจัย มีลักษณะโดยสรุปตามแผนภูมิ ดังต่อไปนี้

ภาพประกอบ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาบ้านศิลปินแห่งชาติให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปะ และวัฒนธรรม ครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อให้สอดคล้องตามความมุ่งหมายตามลำดับ ดังนี้

1. องค์ความรู้เกี่ยวกับโครงการเปิดบ้านศิลปินแห่งชาติ
2. องค์ความรู้เรื่องแหล่งเรียนรู้
3. นโยบายและกฎหมายของรัฐ
  - 3.1 การปฏิรูปการเรียนรู้และสาระบัญญัติตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พุทธศักราช 2545
  - 3.2 นโยบายด้านการจัดการแหล่งเรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรม
4. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง
  - 4.1 แนวคิดการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม
  - 4.2 แนวคิดการบริหารทรัพยากรกายภาพ
  - 4.3 แนวคิดเกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์
  - 4.4 แนวคิดการจัดการเชิงกลยุทธ์
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
  - 5.1 งานวิจัยภายในประเทศ
  - 5.2 งานวิจัยต่างประเทศ

องค์ความรู้เกี่ยวกับโครงการเปิดบ้านศิลปินแห่งชาติ

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (กรมส่งเสริมวัฒนธรรมในปัจจุบัน) กระทรวงวัฒนธรรม ได้จัดให้มีโครงการเปิดบ้านศิลปินแห่งชาติขึ้น ด้วยเล็งเห็นว่าบ้านศิลปินแห่งชาติ คือแหล่งสั่งสมองค์ความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมของชาติไทย ที่สืบทอดผลงานของศิลปินแห่งชาติ อย่างเป็นรูปธรรม เป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม เป็นพื้นที่จัดกิจกรรมทางวัฒนธรรม เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม และเป็นแรงผลักดันให้คนในชุมชนท้องถิ่นและสังคมไทยเห็นความสำคัญในศิลปวัฒนธรรมของตน ทั้งที่เป็นบุคคล วัตถุสิ่งของตลอดจนถึงสถานที่ต่างๆ ซึ่งจะเป็นผลให้คนไทยเกิดการหวงแหนปกป้อง และสืบสานศิลปวัฒนธรรมของชาติและภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน ในปี พุทธศักราช 2548-2559 กรมส่งเสริมวัฒนธรรม ได้ดำเนินการเปิดบ้านฯ ไปแล้ว 21 แห่ง ดังนี้

ตาราง 1 รายชื่อบ้านที่เข้าร่วมโครงการเปิดบ้านศิลปินแห่งชาติ

ชื่อบ้าน	ปีที่เปิด	สาขา	จังหวัด
1. บ้านนายฉิ้น อรมุต	2548	ศิลปะการแสดง (หนังตะลุง)	สงขลา
2. บ้านนายอินสนธ์ วงศ์สาม	2548	ทัศนศิลป์ (ประติมากรรม)	ลำพูน
3. บ้านนางแสงดา บันสิทธิ์	2549	ทัศนศิลป์ (การทอผ้า)	เชียงใหม่
4. บ้าน ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช	2549	สาขาวรรณศิลป์	กรุงเทพมหานคร
5. บ้านนายมนตรี ตราโมท	2549	สาขาศิลปะการแสดง (ดนตรีไทย)	นนทบุรี
6. บ้านนายเปลื้อง ฉายรัศมี	2549	ศิลปะการแสดงพื้นบ้านอีสาน (โปงลาง)	กาฬสินธุ์
7. บ้านนายทวี รัชนิกร	2550	ทัศนศิลป์ (จิตรกรรม)	นครราชสีมา
8. บ้านนายประเทือง เอ็มเจริญ	2550	ทัศนศิลป์ (จิตรกรรม)	กาญจนบุรี
9. บ้านนายจุลทรรศน์ กิติบุตร	2551	ทัศนศิลป์ (ประยุกต์ศิลป์) สาขา ย่อย สถาปัตยกรรม (ร่วมสมัย)	เชียงใหม่
10. บ้านนางสุดจิตต์ อนันตกุล	2553	ศิลปะการแสดง (คีตศิลป์)	กรุงเทพมหานคร
11. บ้านนายถวัลย์ ดัชนี	2554	ทัศนศิลป์ (จิตรกรรม)	เชียงราย
12. บ้านนายสุชาติ ทรัพย์สิน	2554	ศิลปะการแสดง (การแสดงพื้นบ้าน)	นครศรีธรรมราช
13. บ้านนายบุญเลิศ นางพินิจ	2555	ศิลปะการแสดง (ลิเก)	กรุงเทพมหานคร
14. บ้านนายชำเรือง วิเชียรเขตต์	2556	ทัศนศิลป์ (ประติมากรรม)	นนทบุรี
15. บ้านนายนครินทร์ ชาทอง	2556	ศิลปะการแสดงพื้นบ้าน (หนังตะลุง)	สงขลา
16. บ้านนางประนอม ทาแปง	2556	ทัศนศิลป์ (ประณีตศิลป์-ศิลปะผ้าทอ)	แพร่
17. บ้านนายประหยัด พงษ์ดำ	2557	ทัศนศิลป์	นครราชสีมา
18. บ้านนางนงไฉน ปริญญาธวัช	2557	วรรณศิลป์	จันทบุรี
19. บ้านนางบัวซอน ถนอมบุญ	2557	ศิลปะการแสดงพื้นบ้าน (ขับซอ)	เชียงใหม่
20. บ้านนายบุญช่วย หิรัญวิทย์	2559	ทัศนศิลป์ (ประณีตศิลป์)	น่าน
21. นายณรงค์ จันท์พุ่ม	2559	ศิลปะการแสดง (หนังตะลุง)	ตรัง

1. วัตถุประสงค์ในการดำเนินโครงการเปิดบ้านศิลปินแห่งชาติ

1.1 เพื่อเผยแพร่ผลงานและภูมิปัญญาของศิลปินแห่งชาติให้เป็นที่ประจักษ์ต่อสังคม

1.2 เพื่อพัฒนาบ้านศิลปินแห่งชาติให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของชุมชน

และสังคม

1.3 จัดทำป้ายและนิทรรศการเปิดบ้านศิลปินแห่งชาติ มอบให้แก่ศิลปินแห่งชาติ เพื่อเผยแพร่ผลงานและบ้านของศิลปินแห่งชาติให้เป็นที่รู้จักต่อสาธารณชนอย่างกว้างขวางมากขึ้น

2. ประโยชน์ที่ได้รับจากโครงการเปิดบ้านศิลปินแห่งชาติ

2.1 ได้ส่งเสริม ถ่ายทอดและเผยแพร่องค์ความรู้ ภูมิปัญญา ของศิลปินแห่งชาติให้กับ เด็กและเยาวชนไทยผ่านทางสื่อต่างๆ

2.2 เพิ่มพื้นที่ในการจัดกิจกรรมทางศิลปวัฒนธรรมของสถาบันการศึกษา หน่วยงาน ภาครัฐและภาคเอกชน

2.3 เป็นการอนุรักษ์ สืบสาน ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นและภูมิปัญญาของไทยให้สืบทอด คงอยู่แก่คนไทยรุ่นในใหม่ต่อไป

ผู้วิจัยเห็นความสำคัญของการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาปราชญ์แผ่นดินของศิลปินแห่งชาติ ในการที่จะพัฒนาให้บ้านศิลปินแห่งชาติเป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม ด้วยเล็งเห็นถึงความสำคัญของบ้านศิลปินแห่งชาติ ที่เป็นทรัพยากรวัฒนธรรมที่มีคุณค่า ทั้งในเชิงสัญลักษณ์ เชิงวิชาการ เชิงสุนทรียะ และคุณค่าเชิงเศรษฐกิจ ของชุมชนที่นับวันจะถูกดบบาทความสำคัญลง โดยคาดหวังว่าผลของงานวิจัยนี้จะสามารถนำไปใช้ประโยชน์ เพื่อให้บ้านศิลปินแห่งชาติเป็น ศูนย์กลางด้านศิลปวัฒนธรรมของคนในชุมชน สังคม และประเทศชาติ อย่างยั่งยืน

องค์ความรู้เรื่องแหล่งเรียนรู้

1. ความหมายของแหล่งเรียนรู้

ในประเทศไทยเริ่มมีการใช้คำว่า “แหล่งเรียนรู้” ภายหลังจากมีการออกพระราชบัญญัติ การศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 มาตรา 25 ที่ระบุว่า รัฐต้องส่งเสริมการดำเนินงานและการจัดตั้ง แหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบ ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยาน วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ศูนย์การกีฬาและนันทนาการ แหล่งข้อมูล และแหล่งการเรียนรู้อื่นอย่าง พอเพียงและมีประสิทธิภาพ

กรมวิชาการ (กรมวิชาการ, 2545) ได้ให้ความหมายของแหล่งการเรียนรู้ ว่าหมายถึง แหล่งข้อมูลข่าวสาร สารสนเทศ แหล่งความรู้ทางวิทยาการและประสบการณ์ที่สนับสนุนส่งเสริมให้

ผู้เรียนใฝ่เรียน ใฝ่รู้ แสวงหาความรู้และเรียนรู้ด้วยตนเองตามอัธยาศัยอย่างกว้างขวางและต่อเนื่อง เพื่อเสริมสร้างให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้และเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้

กรมสามัญศึกษา (กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, 2544) ได้ให้ความหมายของ แหล่งการเรียนรู้ ว่าหมายถึง แหล่งข้อมูลข่าวสาร สารสนเทศ แหล่งความรู้ทางวิชาการ และ ประสบการณ์ที่สนับสนุน ส่งเสริมให้ผู้เรียน ใฝ่เรียนใฝ่รู้ แสวงหาความรู้และเรียนรู้ด้วยตนเองตาม อัธยาศัยอย่างกว้างขวาง ต่อเนื่องจากแหล่งต่างๆ เพื่อเสริมสร้างให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้ และเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้

จันทรา อ่อนระหง (จันทรา อ่อนระหง, 2550) ได้ให้ความหมายของแหล่งการเรียนรู้ ว่าหมายถึง แหล่ง หรือที่รวม ซึ่งอาจเป็นสภาพหรือสถานที่หรือศูนย์รวมที่ประกอบด้วยข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ และกิจกรรมที่มีกระบวนการเรียนรู้หรือกระบวนการเรียนการสอนที่มีรูปแบบ แตกต่างจากกระบวนการเรียนการสอนที่มีครูเป็นผู้สอนหรือเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ เป็นการเรียน ที่มีกำหนดเวลายืดหยุ่นสอดคล้องกับความต้องการและความพร้อมของผู้เรียน

จิรศักดิ์ ประทุมรัตน์ (จิรศักดิ์ ประทุมรัตน์, 2550) ได้ให้ความหมายของแหล่งการเรียนรู้ ว่าหมายถึง แหล่งวิชาการที่เป็นตัวบุคคลหรือหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน รวมถึงภูมิปัญญา ท้องถิ่นที่สามารถให้คุณค่าต่อการเรียนรู้ ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้และสามารถ นำมาใช้เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ได้

คำริ บุญชู (คำริ บุญชู, 2548) ได้ให้ความหมายของแหล่งการเรียนรู้ ว่าหมายถึง แหล่งข้อมูลข่าวสารความรู้ และประสบการณ์ทั้งหลายที่สามารถทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ด้วย ตนเองจากการได้คิดเองปฏิบัติเองสร้างความรู้ด้วยตนเอง ตามอัธยาศัยและต่อเนื่องจนเกิด กระบวนการเรียนรู้และสุดท้ายเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้

นฤมล ดันธสุเรศขุ (นฤมล ดันธสุเรศขุ, 2552) ได้ให้ความหมายของแหล่งการ เรียนรู้ ว่าหมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบตัวเรา สามารถกระทบต่อประสาทสัมผัสได้ทั้งทางตา จมูก ทางหูลิ้น กายใจ ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจความเท่ากัน ความпенไป และการเปลี่ยนแปลง ของสิ่งต่างๆ ที่อยู่รอบตัว ช่วยให้เป็นคนทันโลกแห่งการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเป็นสุขตามอัธยาศัย

เนาวรัตน์ ลิขิตวัฒน์เศรษฐ (เนาวรัตน์ ลิขิตวัฒน์เศรษฐ, 2544b) ได้ให้ความหมายของ แหล่งการเรียนรู้ ว่าหมายถึง ถิ่นที่อยู่ บริเวณบ่อเกิด แห่งที่ หรือศูนย์รวมความรู้ที่ให้เข้าไปศึกษาหา ความรู้ความเข้าใจและความชำนาญ ซึ่งอาจเป็นได้ทั้งสิ่งที่เป็นธรรมชาติหรือสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น ทั้งที่ มีชีวิต และไม่มีชีวิต

ประเวศ ะสี (ประเวศ ะสี, 2543) ได้ให้ความหมายของแหล่งการเรียนรู้ ว่าหมายถึง แหล่งรวมวิชาการที่สังคมยอมรับและถือว่าเป็นสิ่งสำคัญยิ่งและจำเป็นสำหรับการเรียนรู้ศึกษา ค้นคว้าของประชาชน ซึ่งถือว่าเป็นเครื่องหมายของความเจริญรุ่งเรืองของประเทศชาติ

ลัดดา ศิลาน้อย (ลัดดา ศิลาน้อย, 2544) ได้ให้ความหมายของแหล่งการเรียนรู้ว่าหมายถึง แหล่งวิชาการหรือแหล่งทรัพยากรแหล่งข้อมูลในท้องถิ่นแต่ละแห่ง ประกอบไปด้วยบุคคลในชุมชน สถานที่สำคัญในชุมชนรวมทั้งกิจกรรมต่างๆ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2544) ได้กำหนดความหมายของ แหล่งการเรียนรู้ ว่าหมายถึง “แหล่ง” หรือ “ที่รวม” ซึ่งอาจเป็นสถานที่หรือศูนย์รวมที่ประกอบด้วยข้อมูล ข่าวสาร ความรู้และกิจกรรมที่มีกระบวนการเรียนรู้หรือกระบวนการเรียนการสอนที่มีรูปแบบแตกต่างไปจากกระบวนการเรียนการสอนที่มีครูเป็นผู้สอนหรือศูนย์กลางการเรียนรู้ เป็นการเรียนรู้ ที่มีกำหนดเวลายืดหยุ่นสอดคล้องกับความต้องการและความพร้อมของผู้เรียน

Wittich และ Schuller (Arno & Schuller, 1962) ได้ให้ความหมายคำว่า แหล่งการเรียนรู้ในชุมชน หมายถึง ประชาชน สถานที่และสิ่งที่อยู่ในชุมชน ซึ่งสามารถนำมาใช้ประโยชน์ เพื่อให้ผู้เรียนมีประสบการณ์ตรง

จากความหมายของแหล่งเรียนรู้ดังกล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่า แหล่งเรียนรู้หมายถึง แหล่งสถานที่ ที่รวมข้อมูลข่าวสาร สารสนเทศ ความรู้ ภูมิปัญญา ที่มีได้มีอยู่แต่เฉพาะในห้องเรียนเท่านั้น แต่เป็นแหล่งที่สามารถอยู่ได้หลายพื้นที่ เป็นแหล่งข้อมูลที่มีคุณค่าความสำคัญ สนับสนุนส่งเสริมให้ผู้สนใจเข้ามาเรียนมีความใฝ่รู้ แสวงหาความรู้และเรียนรู้ด้วยตนเอง เพื่อเสริมสร้างให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้ บ้านศิลปินแห่งชาติก็ถือว่าเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญ เนื่องจากเป็นสถานที่ที่รวบรวมข้อมูลมรดกภูมิปัญญาปราชญ์แผ่นดินของศิลปินแห่งชาติ ที่มีคุณค่าของชุมชนและประเทศ

2. ความสำคัญของแหล่งเรียนรู้

การศึกษาตลอดชีวิตไม่ได้อาศัยการเรียนรู้แต่เพียงในห้องเรียนเพียงอย่างเดียว แต่รวมถึงการเรียนรู้จากแหล่งหรือสถานที่อื่นๆ ด้วย ที่สามารถสร้างบรรยากาศการเรียนการสอน การถ่ายทอด เผยแพร่ ความรู้ภูมิปัญญาแก่สาธารณชนได้ ให้แหล่งเรียนรู้เป็นแหล่งที่เอื้อต่อการพัฒนาการเรียนรู้ในด้านความคิด ความเข้าใจในคุณค่า และทัศนคติได้อย่างกว้างขวาง สร้างบรรยากาศการเรียนการสอนที่มีความเป็นธรรมชาติ แสดงให้เห็นถึงกระบวนการในการเรียนรู้ อย่างเป็นรูปธรรม สามารถปฏิบัติและรับรู้ได้อย่างเข้าใจง่าย ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 มาตรา 23 ที่กล่าวถึงการจัดการศึกษาทั้งในระบบ นอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ต้องเน้นความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้ และบูรณาการตามความเหมาะสมของแต่ละระดับศึกษา ในเรื่องความรู้เรื่องเกี่ยวกับตนเอง และความสัมพันธ์ของตนเอง กับสังคม ความรู้และทักษะด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี การจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลยั่งยืน ความรู้เกี่ยวกับศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญาไทย และการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญา ทักษะด้านคณิตศาสตร์

และด้านภาษา เน้นการใช้ภาษาไทยอย่างถูกต้องและทักษะในการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข และมาตรา 24 ที่กล่าวถึงการจัดการกระบวนการเรียนรู้ ให้สถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการจัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ และการประยุกต์ความรู้ มาใช้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง จัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่าง ๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงามและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียนและอำนวยความสะดวกเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีความรอบรู้

สังคมปัจจุบันเป็นสังคมข่าวสารความรู้และวิทยาการใหม่ๆ เกิดขึ้นและหลั่งไหลเข้ามาในสังคมอยู่ตลอดเวลา จากการเรียนการสอนที่มีครูเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้แต่เพียงอย่างเดียว จึงไม่เพียงพอที่จะให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมได้ ผู้เรียนต้องเรียนรู้จากสิ่งแวดล้อมรอบตัว เทคโนโลยีเพิ่มขึ้นจากการเรียนการสอนของครูแหล่งเรียนรู้ในชุมชน แหล่งความรู้ที่สามารถให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากสภาพความเป็นจริงได้ลงมือทำหรือปฏิบัติจริงอย่างหลากหลาย ดังนั้นแหล่งเรียนรู้ในชุมชนจึงมีประโยชน์ต่อการเรียนการสอนเป็นอย่างมาก นักการศึกษาหลายคนได้กล่าวถึงประโยชน์ของแหล่งเรียนรู้ในชุมชนไว้ดังนี้

ชลทิพย์ เอี่ยมสำอาง และวิศนิ ศิลตระกูล (ชลทิพย์ เอี่ยมสำอางค์ วิศนิ ศิลตระกูล, 2533) ได้สรุปว่าแหล่งวิทยาการท้องถิ่นมีความสำคัญต่อการจัดการศึกษาทั้งในและนอกระบบโรงเรียน ในส่วนของการศึกษาในระบบสามารถใช้แหล่งทัศนศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมให้กับเด็กและนักศึกษาที่เสริมและเพิ่มเติมจากหลักสูตรและสามารถใช้เป็นสถานประกอบการเพื่อใช้เป็นแหล่งฝึกฝีมือ ฝึกคน ในภาคปฏิบัติของหลักสูตรทุกประเภทและทุกระดับอีกด้วย สำหรับการจัดการศึกษานอกระบบ แหล่งวิทยาการท้องถิ่นเป็นแหล่งที่ข้อมูลที่สามารถให้ความรู้และทักษะใน 2 ลักษณะ คือ เป็นแหล่งวิทยาการให้ความรู้พื้นฐาน โดยอาศัยบุคคลและสถานที่ที่มีอยู่แล้วในตำบล หมู่บ้านมาช่วยจัดการศึกษา เช่น อาศัยผู้ชำนาญการ ที่มีฝีมือลายมือดีในท้องถิ่นมาช่วยถ่ายทอด ฝึกหัดให้กับผู้ที่ต้องการจะเรียนรู้ และนำไปใช้ประกอบอาชีพ อาศัยวัดเป็นสถานที่จัดการศึกษาต่อตลอดจนใช้สถานที่ที่มีอยู่ในชุมชน เช่น ศาลาวัด แหล่งความรู้หมู่บ้าน ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้านห้องสมุดศาลาประชาคม เป็นแหล่งในการจัดกิจกรรมให้ความรู้ และข้อมูลข่าวสารที่ทันต่อเหตุการณ์ในลักษณะการศึกษาตลอดชีวิต นอกจากนี้แหล่งวิทยาการท้องถิ่นยังมีประโยชน์หลายประการดังต่อไปนี้

- 1) เป็นแหล่งวิทยาการที่ประชาชนสามารถเพิ่มพูนความรู้และประสบการณ์

ของตนเอง

2) ช่วยให้เกิดการประหยัดสามารถศึกษาหาความรู้โดยไม่ต้องเดินทางไปไกล
ประหยัดงบประมาณ

3) เป็นการเสริมสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ ช่วยให้ประชาชนมีกระตือรือร้น
สนใจใฝ่หาความรู้อยู่เสมอ

4) ส่งเสริมคุณธรรมการอยู่ร่วมกัน ช่วยสร้างความผูกพันระหว่างคนในท้องถิ่น

5) ช่วยให้เกิดการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นอย่างคุ้มค่าอย่างมีประสิทธิภาพ
ในท้องถิ่น

6) ช่วยให้สามารถใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์โดยการศึกษาค้นคว้าหาความรู้เพิ่มพูนทักษะ

7) ช่วยให้เกิดการอนุรักษ์ของดีมีคุณค่าในชุมชนหรือฟื้นฟูวัฒนธรรมของท้องถิ่น
สามารถสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมต่อไป

8) เป็นการสร้างโอกาสให้ท้องถิ่นเกิดการพึ่งพาตนเองได้ รู้จักประสานประโยชน์
เพื่อดำเนินการแหล่งวิทยาการท้องถิ่น

นฤมล ตันธสุเรศชัย (นฤมล ตันธสุเรศชัย, 2552) กล่าวไว้ว่า แหล่งเรียนรู้มี
ความสำคัญ คือ

1) เป็นแหล่งการศึกษาตลอดชีวิต ที่ประชาชนจะมีปฏิสัมพันธ์เพื่อหาความรู้ต่างๆ ได้
ด้วยตนเองได้ตลอดเวลา โดยไม่จำกัดเพศและวัย

2) เป็นแหล่งที่ช่วยการเรียนการสอน การศึกษาในระบบ

3) เป็นแหล่งที่ประชาชนจะเข้าไปปฏิสัมพันธ์ เพื่อหาความรู้จากแหล่งกำเนิดได้
เช่น การเข้าไปศึกษาโบราณสถาน ศาสนสถาน เป็นต้น

4) เป็นแหล่งที่ประชาชนจะเข้าไปปฏิสัมพันธ์เพื่อให้เกิดประสบการณ์ตรง
หรือลงมือปฏิบัติจริงได้

5) เป็นแหล่งที่ประชาชนจะเข้าไปปฏิสัมพันธ์เพื่อให้ได้ความรู้เกี่ยวกับวิทยาการ
ใหม่ๆ ที่มีการคิดค้นขึ้น และยังได้ของจริงให้เห็น

3. ลักษณะเด่นและความสำคัญของการใช้แหล่งเรียนรู้

การใช้แหล่งเรียนรู้มีความสำคัญในกระบวนการจัดการเรียนรู้สำหรับผู้เรียน
เพราะผู้เรียนสามารถเรียนรู้จากสภาพจริง การจัดการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้จะเกี่ยวข้องกับบุคคล
สถานที่ ธรรมชาติ หน่วยงานองค์กร สถานประกอบการ ชุมชน และสิ่งแวดล้อมอื่นๆซึ่งผู้เรียน ผู้สอน
สามารถศึกษาค้นคว้าหาความรู้หรือเรื่องที่สนใจศึกษาได้จากแหล่งเรียนรู้ทั้งที่เป็นธรรมชาติ
และที่มนุษย์สร้างขึ้น ชุมชนและธรรมชาติเป็นชุมชนหรือมหาศาลที่เราสามารถค้นพบความรู้ได้ไม่รู้จัก
ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และสร้างองค์ความรู้ได้ด้วยตนเองลักษณะเด่นของการจัดการเรียนรู้
จากแหล่งเรียนรู้มีดังนี้ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2550)

- 1) ผู้เรียนได้ปฏิบัติจริง ค้นคว้าหาความรู้ได้ด้วยตนเอง
- 2) ผู้เรียนได้ฝึกการทำงานเป็นกลุ่มร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมแก้ปัญหาต่างๆซึ่งจะช่วยให้เกิดการเรียนรู้และทักษะกระบวนการต่างๆ
- 3) ผู้เรียนได้ฝึกทักษะการสังเกต การเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล การตีความหมายและการสรุปความคิดแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ
- 4) ผู้เรียนได้ประเมินผลการทำงานได้ด้วยตนเอง
- 5) ผู้เรียนสามารถนำความรู้ที่ได้ไปประยุกต์ใช้และเผยแพร่ความรู้ได้
- 6) ผู้สอนเป็นที่ปรึกษา ให้ความรู้ ให้คำแนะนำ ให้การสนับสนุน

4. บทบาทและหน้าที่ของแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม

4.1 เป็นสถานที่รวบรวมและจัดแสดงเรื่องราวทางวัฒนธรรม เปิดให้สาธารณชนเข้าใช้ โดยมีการจัดสถานที่ให้สามารถสื่อความเข้าใจถึงเรื่องที่จัดแสดง และให้ความรู้ความเข้าใจไปด้วย

4.2 เป็นสถานที่ให้ความรู้ในรูปแบบการศึกษาตามอัธยาศัยที่มีความหลากหลาย สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนในทุกระดับและทุกกลุ่มเป้าหมาย และเหมาะสมกับสภาวะความพร้อมของแหล่งเรียนรู้แต่ละที่

4.3 สร้างกระบวนการการเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง โดยเสริมบรรยากาศการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับสภาพสังคม วิถีชีวิต และสภาพทางเศรษฐกิจการเมืองของแต่ละท้องถิ่น

4.4 เป็นเวทีให้คนในชุมชนท้องถิ่นร่วมกันสร้างเรื่องราวประวัติศาสตร์สังคมของตนเอง เพื่อให้เกิดการบูรณาการเรียนรู้กับบุคคลภายนอก

4.5 จัดหาความร่วมมือ โดยร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐ เอกชน ชุมชนในท้องถิ่น เพื่อจัดทำองค์ความรู้และจัดกิจกรรมที่ผู้เข้าชมสามารถเลือกเรียนรู้ได้ตามความสามารถและความถนัด

4.6 มีสื่อที่ใช้ในการนำเสนออย่างหลากหลาย

4.7 บูรณาการกับองค์กรต่างๆ ในท้องถิ่น ทั้งภาครัฐ เอกชน และชุมชน เพื่อให้ทุกภาคส่วนได้มีส่วนร่วมในการจัดการกระบวนการเรียนรู้ในแหล่งเรียนรู้

5. แนวทางและปัจจัยที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้

มนต์ ขอเจริญ และคณะ (มนต์ ขอเจริญ วารุณี เครือประดิษฐ์ สุระเชษฐ สุทธิบุตร กัญธิมา สุขสวัสดิ์, 2549) ได้กล่าวไว้ว่า คุณลักษณะและปัจจัยที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้เพื่อนำไปสู่การพิจารณาประเมินศักยภาพและการคัดเลือกแหล่งเรียนรู้เพื่อกำหนดรูปแบบการพัฒนา ประกอบด้วย

- 1) ความหลากหลายของทรัพยากรเพื่อการเรียนรู้
- 2) ความโดดเด่นของทรัพยากรในแหล่งเรียนรู้

- 3) กิจกรรมภาคปฏิบัติ
- 4) ความน่าสนใจของทรัพยากรที่มีอยู่ในแหล่ง
- 5) ความหลากหลายขององค์ความรู้ที่มีในแหล่ง
- 6) การดูแลรักษาสภาพแหล่งเรียนรู้และสภาพแวดล้อม
- 7) การเข้าถึงแหล่ง
- 8) ความพร้อมของปัจจัยอำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ประเภทวิทยากร

/ผู้แนะนำ

- 9) ความพร้อมของปัจจัยอำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ประเภทสื่อเอกสาร

- 10) ความพร้อมของปัจจัยอำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ประเภทสื่อนิทรรศการ

ส่วนแนวทางการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ที่นำมาใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เป็นระบบเป็นขั้นเป็นตอน ซึ่ง (นันทนิจ เทียงพูนโกศ, 2551) ได้กล่าวสรุปไว้ที่น่าสนใจ ดังนี้

- 1) สำรวจสภาพแวดล้อมในปัจจุบันว่าบริเวณใดแหล่งใดมีสภาพแวดล้อมที่สามารถนำมาปรับและพัฒนาให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ที่มีความสอดคล้องกับการจัดการเรียนรู้และวิเคราะห์ปัจจัยต่างๆในโรงเรียน/ชุมชน

- 2) วางแผนโดยระดมความคิดระหว่างผู้บริหาร ครู นักเรียน และชุมชน

- 3) ดำเนินงานตามแผน โดย

- 3.1) จัดสภาพแวดล้อมต่างๆไปในบริเวณโรงเรียนให้มีความสะอาด สวยงาม เป็นระเบียบร่มรื่น จัดให้เป็นแหล่งศึกษาได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม ให้นักเรียนได้เห็น ได้ดู เกิดการเรียนรู้ในกลุ่มสาระการเรียนรู้ต่างๆและวิถีชีวิตประจำวัน

- 3.2) พัฒนาสภาพแวดล้อมโดยการสร้างสิ่งใหม่ให้เกิดขึ้น

- 3.3) พัฒนาสิ่งที่มีอยู่แล้วให้มีความสมบูรณ์ เหมาะสมที่จะเป็น

แหล่งการศึกษา

- 3.4) จัดทำหนังสือเรียน หนังสือเสริมบทเรียนโดยเรียนเนื้อหา

จากแหล่งเรียนรู้

- 3.5) จัดทำเอกสารประกอบ จัดทำข้อมูลแหล่งเรียนรู้ ใบงาน/ใบความรู้ แบบสำรวจ แบบบันทึกทะเบียน แบบรายงานและคู่มือต่างๆ ประกอบการเรียนรู้ ทำการเผยแพร่และให้บริการแก่ครูนักเรียน ตลอดจนผู้สนใจทั่วไปใช้ประกอบการศึกษา

- 4) ประชาสัมพันธ์แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน จัดทำแผนผังบริเวณโรงเรียนแสดงที่ตั้งศูนย์ศึกษาต่างๆ ทำการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์และให้บริการแก่ผู้สนใจทั่วไป

เนาวรัตน์ ลิขิตวัฒน์เศรษฐ์ (เนาวรัตน์ ลิขิตวัฒน์เศรษฐ์, 2544b) กล่าวว่า ลักษณะสำคัญที่เป็นสิ่งบ่งชี้ว่าแหล่งเรียนรู้ที่เหมาะสมกับการเรียนการสอน มีดังต่อไปนี้

- 4.1) ต้องจัดบรรยากาศของแหล่งเรียนรู้ให้เป็นสภาพจริงหรือเหมือนมากที่สุด
- 4.2) มีการจัดทรัพยากรในแหล่งเรียนรู้ให้พอเพียง
- 4.3) ปรับสภาพของสถานที่เรียนให้ผู้เรียนเรียนด้วยตนเองให้มากที่สุด
- 4.4) จัดบริเวณโรงเรียนให้เกิดแหล่งเรียนรู้ และแหล่งสนับสนุนการเรียนรู้
- 4.5) จัดศูนย์วิทยากรให้เป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีความหลากหลาย
- 4.6) มีการจัดกิจกรรมส่งเสริมการใช้แหล่งเรียนรู้โดยเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง
- 4.7) มีการร่วมมือระหว่างโรงเรียนและชุมชนเพื่อช่วยกันดูแลสภาพแวดล้อม

ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทั้งในและนอกโรงเรียน

6. ประโยชน์ของแหล่งเรียนรู้

แหล่งเรียนรู้ เป็นแหล่งทรัพยากรทางการศึกษาที่สำคัญยิ่ง ดังที่ อุทัย บุญประเสริฐ (อุทัย บุญประเสริฐ, 2526) กล่าวไว้ว่า ในท้องถิ่นมีแหล่งทรัพยากรเป็นจำนวนมากที่มีคุณค่าต่อการพัฒนาการเรียนการสอนโดยตรงตลอดจนมีแหล่งเสริมประสบการณ์ในการเรียนรู้ของเด็กในโรงเรียน เช่น ลักษณะและสภาพทางภูมิศาสตร์สถานที่ตัวบุคคลสถานประกอบการลักษณะอาชีพ และกิจกรรมด้านต่างๆของชุมชน เป็นต้น

เชมณัฐ มิ่งศิริธรรม (เชมณัฐ มิ่งศิริธรรม, 2553) ได้สรุปประโยชน์ของการใช้แหล่งการเรียนรู้ในการเรียนการสอน โดยรวบรวมจาก Kenworthy (Kenworthy, 1962) และ ภาสินี เปี่ยมพงศ์สานต์ (ภาสินี เปี่ยมพงศ์สานต์, 2536) ดังนี้

- 1) ช่วยเร้าความสนใจของนักเรียนเปลี่ยนบรรยากาศการเรียนทำให้การเรียนสนุก
- 2) ช่วยเสริมประสบการณ์การเรียนรู้ของผู้เรียน ให้ได้รับประสบการณ์ตรง
- 3) ช่วยให้นักเรียนเลือกอาชีพได้เหมาะสมกับความสนใจและความถนัดของตน
- 4) เปิดโอกาสให้นักเรียนได้ทำกิจกรรมต่างๆ ที่เขาสามารถจะทำได้ด้วยตนเอง
- 5) ช่วยให้นักเรียนมีทัศนคติที่ดีต่อโรงเรียน เข้าใจสภาพปัจจุบันและปัญหาของท้องถิ่นตนเองรู้สึกรักและห่วงใยอันจะนำไปสู่แนวคิดที่จะปรับปรุงท้องถิ่นของตนเองให้ดียิ่งขึ้น
- 6) นักเรียนจะได้รับความรู้จากแหล่งกำเนิดที่มีประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตในชุมชนของตนเองเพราะจะทำให้เขาได้เรียนรู้จากประสบการณ์ตรง
- 7) เป็นแหล่งการศึกษาตลอดชีวิตที่ประชาชนจะมีปฏิสัมพันธ์เพื่อหาความรู้ต่างๆได้ด้วยตนเอง ตลอดเวลาโดยไม่จำกัดเพศและวัย
- 8) ช่วยให้เกิดการประหยัด สามารถศึกษาหาความรู้โดยไม่ต้องเดินทางไกล
- 9) ส่งเสริมคุณธรรม การอยู่ร่วมกัน ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยสร้างความผูกพันระหว่างคนในชุมชน

10) ช่วยให้เกิดการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นอย่างคุ้มค่าอย่างมีประโยชน์ต่อผู้คนในท้องถิ่น

11) ช่วยให้เกิดการอนุรักษ์ของดีมีคุณค่าในชุมชนหรือพื้นฟูวัฒนธรรมของท้องถิ่นสามารถสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมต่อไป

12) เป็นการสร้างโอกาสในท้องถิ่นเกิดการพึ่งพาตนเอง ได้รู้จักประสานประโยชน์เพื่อดำเนินการแหล่งวิทยาการท้องถิ่น

13) สนับสนุนให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในการใช้ความสามารถและสติปัญญาของตนทำประโยชน์ให้แก่ท้องถิ่น

แสงจันทร์ อินทนนท์ (2532) กล่าวไว้ว่า การจัดแหล่งความรู้หมู่บ้านเป็นการวางพื้นฐานเบื้องต้นในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน มุ่งพัฒนาให้อยู่ดี สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข มีความประพฤติที่ถูกต้อง มีความมั่นคงปลอดภัยในชีวิต สรุปลงได้เป็นข้อๆ ดังนี้

1) ช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในชนบท มุ่งพัฒนาด้านความเป็นอยู่ให้เขา “อยู่ดี” สามารถดำรงชีวิตในชุมชนได้อย่าง “มีความสุข” มีความประพฤติที่ถูกต้อง มีความมั่นคงปลอดภัยในชีวิต การให้บริการทางการศึกษาเป็นการชี้แนะให้เขาว่าจะทำอะไรจะมีชีวิต อยู่ดีมีความสุขและนำความรู้ที่ได้รับนั้นมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับตน โดยขึ้นอยู่กับพื้นฐานของแต่ละบุคคลเป็นสำคัญ

2) ช่วยให้ประชาชนรู้จักการพึ่งพาตนเอง การพัฒนาชุมชนมีความมุ่งหมายให้ประชาชนได้ช่วยตนเองมากที่สุด และเป็นการส่งเสริมให้ประชาชนมีความเชื่อมั่นในความสามารถของตนเองการจัดแหล่งความรู้ในชุมชนจึงเป็นการช่วยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือชุมชนของตนเองในรูปของการช่วยกันจัดสร้างแหล่งความรู้การช่วยเหลือมีหลายด้าน เช่น ด้านแรงงาน ด้านวัสดุและทรัพย์สินที่จะนำมาพัฒนาชุมชนของตนโดยไม่ต้องอาศัยงบประมาณจากรัฐ การพึ่งพาตนเองนี้ทำให้เกิดความรู้สึกในความเป็นเจ้าของ เป็นการช่วยให้แหล่งความรู้นั้นได้รับการพัฒนาให้ดีขึ้นด้วย

3) ช่วยให้คนคิดเป็น คนที่คิดเป็นนั้นเป็นผู้ที่สามารถปรับปรุงตนเองและสิ่งแวดล้อมให้ผสมกลมกลืนกัน เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นก็สามารถมองเห็นปัญหา วิเคราะห์ปัญหาและหาทางแก้ไขปัญหานั้น โดยเลือกทางตัดสินใจได้อย่างเหมาะสมกับสภาพปัจจุบันของตนเองและสิ่งแวดล้อม การศึกษาเป็นเครื่องมือที่ทำให้เขาได้พิจารณาหาทางที่ดีที่สุดและเหมาะสมที่สุดในการตัดสินใจ

4) ช่วยแก้ปัญหาเศรษฐกิจในชุมชน อันเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตอีกประการหนึ่ง ปัญหาความยากจนเป็นปัญหาสำคัญประการหนึ่งของประเทศ และมีความเกี่ยวข้องกับปัญหาเรื่องความไม่รู้ของประชาชนไม่รู้ว่าทำอะไรจะช่วยเสริมรายได้ให้แก่ครอบครัวไม่รู้จักใช้เทคโนโลยีต่างๆ เพื่อปรับปรุงผลผลิตในไร่นา และไม่รู้ว่าจะนำวัสดุพื้นบ้านมาทำประโยชน์อะไรบ้าง เป็นต้น

7. ประเภทของแหล่งเรียนรู้

7.1 แหล่งเรียนรู้ประเภทบุคคลและองค์กรในชุมชน หมายถึง บุคคล คณะบุคคล หรือตัวแทนขององค์กรต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน ในชุมชนที่มีความรู้ ความสามารถเฉพาะด้านที่สามารถถ่ายทอดความรู้ แนวคิด หลักการ และวิธีการปฏิบัติ ให้แก่นักเรียนได้เช่น ตัวแทนด้านธุรกิจและอุตสาหกรรม ตัวแทนรัฐบาลหรือหัวหน้าส่วนราชการ คณะกรรมการที่ทำหน้าที่ให้คำปรึกษาองค์กรต่างๆ ผู้ชำนาญพิเศษหรือผู้ทรงคุณวุฒิ ประชาชนชาวบ้านหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น พระภิกษุสงฆ์หรือผู้นำศาสนาต่างๆ ผู้นำชุมชน คณะบุคคลจากสถาบันต่างๆ เป็นต้น

7.2 แหล่งเรียนรู้ประเภททรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรที่มนุษย์สร้างขึ้น หมายถึง ทรัพยากรหรือสิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ หรือทรัพยากรที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น ทรัพยากรป่าไม้ ทรัพยากรน้ำ ทรัพยากรแร่ธาตุ ทรัพยากรสัตว์ เชื้อน อ่างเก็บน้ำ ฝายชลประทาน ลำคลอง อุทยานแห่งชาติ ศูนย์อนุรักษ์และคุ้มครองสัตว์ป่า เป็นต้น

7.3 แหล่งเรียนรู้ประเภทอาคาร สถานที่ และสิ่งก่อสร้าง หมายถึง อาคาร สถานที่ หรือสิ่งก่อสร้างต่างๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้น ทั้งในอดีตและปัจจุบัน เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ วัด พิพิธภัณฑสถาน พระพุทธรูป โบสถ์ วิหาร ศูนย์ราชการ โรงพยาบาล สถาบันการศึกษา โรงงาน อุตสาหกรรม ตลาด อนุสาวรีย์ ศาลหลักเมือง เรือนจำ สถานีตำรวจ สวนสาธารณะ สวนสัตว์ ศูนย์วิทยาศาสตร์ ศูนย์พัฒนาวิชาการเกษตร โรงงานอุตสาหกรรม เป็นต้น

7.4 แหล่งเรียนรู้ประเภทสื่อ นวัตกรรม และเทคโนโลยี หมายถึง แหล่งการเรียนรู้ที่เป็นสิ่งประดิษฐ์คิดค้นที่เป็นผลมาจากความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ ได้แก่ สื่อการเรียนรู้ต่างๆ ที่เป็นนวัตกรรม หรือเทคโนโลยี ที่มีอยู่ในชุมชน เช่น ห้องสมุดประชาชน เครื่องอิเล็กทรอนิกส์ต่างๆ ระบบรถยนต์ต่างๆ เคมีภัณฑ์ สิ่งประดิษฐ์ใหม่ๆ เทคโนโลยีสารสนเทศ การสอนทางไกล ผ่านดาวเทียม คอมพิวเตอร์ ระบบเครือข่ายคอมพิวเตอร์ วิทยุ โทรทัศน์ ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์ อินเทอร์เน็ต เป็นต้น

7.5 แหล่งเรียนรู้ประเภทศิลปะ วัฒนธรรมและจารีตประเพณี หมายถึง แหล่งการเรียนรู้ทางสังคมที่แสดงถึงความเป็นอยู่ ความเชื่อ วิถีชีวิตที่สืบต่อกันมาตั้งแต่อดีต เช่น ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน ดนตรีพื้นเมือง การแสดงพื้นบ้าน วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชน กิจกรรมชุมชน พิธีทางศาสนา ประเพณีความเชื่อ พิธีกรรมต่างๆ ศิลปกรรม แกะสลัก เครื่องปั้นดินเผา ภาพวาด ภาพเขียน เป็นต้น

8. วิธีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้จากแหล่งการเรียนรู้

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ได้กำหนดเรื่องการเรียนรู้ จากแหล่งการเรียนรู้ในโรงเรียนและชุมชน ในแง่ของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ไว้ในหมวด 6 แนวการจัดการศึกษามาตรา 24 (โยธิน กล้ามราน, 2547) ดังนี้

- 1) จัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล
- 2) ฝึกทักษะกระบวนการคิด การจัดการการเผชิญสถานการณ์และการประยุกต์ความรู้มาใช้เพื่อป้องกันและแก้ปัญหา
- 3) จัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่าง ๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกันรวมทั้งปลูกฝังคุณธรรมค่านิยมที่ดีงามและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา
- 4) จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกปฏิบัติให้คิดได้ คิดเป็น ทำเป็น รักการอ่าน และเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง
- 5) ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียน และอำนวยความสะดวกเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีความรอบรู้ รวมทั้งสามารถใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ทั้งนี้ ผู้สอนและผู้เรียนอาจเรียนรู้ไปพร้อมกันจากสื่อการเรียน การสอนและแหล่งวิทยาการประเภทต่างๆ
- 6) จัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ทุกเวลาทุกสถานที่ มีการประสานความร่วมมือกับบิดามารดาผู้ปกครองและบุคคลในชุมชนทุกฝ่ายเพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพสำนักงาน สรุปลงได้ว่า การจัดกิจกรรมการเรียนรู้จากแหล่งการเรียนรู้ ควรมุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนเรียนรู้ด้วยตนเอง เรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต และใช้เวลาอย่างสร้างสรรค์ รวมทั้งมีความยืดหยุ่นสนองความต้องการของผู้เรียน ชุมชน สังคมและประเทศชาติ ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ทุกเวลาทุกสถานที่และเรียนรู้ได้จากสื่อการเรียนรู้และแหล่งการเรียนรู้ทุกประเภทรวมทั้งจากเครือข่ายการเรียนรู้ต่างๆ ที่มีอยู่ในท้องถิ่น ชุมชน และแหล่งอื่นๆ ผู้วิจัยได้นำแนวคิดด้านการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้มาเป็นแนวทางในการศึกษาเพื่อพัฒนาบ้านศิลปินแห่งชาติให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม โดยมุ่งเน้นรูปแบบการส่งเสริมและเผยแพร่มรดกภูมิปัญญาปราชญ์แผ่นดิน ศิลปินแห่งชาติ ในแหล่งเรียนรู้เป็นสำคัญ

นโยบายและกฎหมายของรัฐ

1. การปฏิรูปการเรียนรู้และสาระบัญญัติตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พุทธศักราช 2545

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 กำหนดให้รัฐต้องส่งเสริมการดำเนินงานและจัดตั้งแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบอย่างพอเพียงและมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ที่ถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นของแนวคิดการดำเนินงานแหล่งเรียนรู้ในมุมมองใหม่ โดยภาครัฐ ดังนั้น เพื่อให้เข้าใจบริบทของการก่อตั้งแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม

จึงควรเข้าใจสาระสำคัญของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาด้านศิลปะ และวัฒนธรรมฉบับนี้ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2553)

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พุทธศักราช 2545 ได้ให้ความสำคัญกับการศึกษาทุกระดับและประเภทการศึกษา เพื่อมุ่งพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม และสามารถเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยในกระบวนการเรียนรู้ต้องมุ่งปลูกฝังให้มีความภาคภูมิใจในความเป็นไทยส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของชาติ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้เยาวชนมีความริเริ่มสร้างสรรค์ ใฝ่รู้ และเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง มีระบบการศึกษาที่ตามอัธยาศัย โดยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเองตามความสนใจโดยศึกษาจากบุคคล ประสบการณ์ สังคม สภาพแวดล้อม สื่อ หรือแหล่งความรู้ อื่นๆ เช่น ศูนย์การเรียนรู้ ได้แก่ สถานที่เรียนที่หน่วยงานจัดการศึกษานอกโรงเรียน บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และสถาบันสังคมอื่นเป็นผู้จัด มีการจัดการศึกษาทั้งในระบบ และนอกระบบ โดยเน้นความสำคัญทั้งความรู้ด้านศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม เป็นต้น

ดังนั้น สถานศึกษาทุกแห่งทุกระดับซึ่งเป็นองค์กรฐานล่างของภาครัฐในการจัดการศึกษาจำเป็นต้องดำเนินการตามเจตนารมณ์แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ อันเป็นหลักการร่วมกันในการจัดการศึกษา และในขณะเดียวกันตามจุดเน้นของการพัฒนาการเรียนรู้โดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ จากการใช้กระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลายจากแหล่งการเรียนรู้ที่มีอยู่ให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด โดยเฉพาะจุดเน้นตามมาตรา 24 และมาตรา 25 ที่กำหนดไว้ว่า โรงเรียนจำเป็นต้องมีการจัดแหล่งเรียนรู้สำหรับผู้เรียนให้เรียนได้เต็มศักยภาพและมีประสิทธิภาพ โดยคำนึงถึงความสอดคล้องและเหมาะสมกับท้องถิ่น ดังที่กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดให้สถานศึกษาที่เป็นนิติบุคคลได้กำหนดแนวทางการปฏิบัติเกี่ยวกับการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ของสถานศึกษาไว้ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2549)

- 1) สำรวจแหล่งการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพการศึกษา ทั้งในสถานศึกษา ชุมชนท้องถิ่น ในเขตพื้นที่การศึกษาและเขตพื้นที่การศึกษาใกล้เคียง
- 2) จัดให้มีแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกระดับทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษา ให้สอดคล้องกับการจัดการศึกษาให้เพียงพอและสอดคล้องกับการจัดการเรียนรู้
- 3) จัดทำเอกสารรวบรวมเผยแพร่แก่ครู สถานศึกษาอื่น บุคคล ครอบครัว องค์กร หน่วยงานและสถาบันอื่นที่จัดการศึกษาในบริเวณใกล้เคียง
- 4) จัดระบบแหล่งเรียนรู้ภายในโรงเรียนให้เชื่อมต่อการจัดการเรียนรู้ของผู้เรียน เช่น พัฒนาห้องสมุดให้เป็นแหล่งเรียนรู้หรือมุมหนังสือในห้องเรียน

5) จัดระบบแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นให้เอื้อต่อการจัดการเรียนรู้ของผู้เรียน
ของสถานศึกษาของตนเองเช่น จัดทำแผนที่เส้นทางระบบเครือข่ายเชื่อมโยงห้องสมุดประชาชน
ห้องสมุดสถาบันการศึกษาพิพิธภัณฑ์ ภูมิปัญญาท้องถิ่น

6) จัดตั้งและพัฒนาแหล่งการเรียนรู้รวมทั้งพัฒนาให้เกิดองค์ความรู้และประสาน
ความร่วมมือกับสถานศึกษาอื่น บุคคล ครอบครัว องค์กร หน่วยงานและสถาบันสังคมอื่น
ที่จัดการศึกษาในการจัดตั้ง ส่งเสริม พัฒนาแหล่งเรียนรู้ที่ใช้ร่วมกันวางแผนการใช้ร่วมกัน

7) ประสานความร่วมมือวางแผนกับสถานศึกษาอื่น บุคคล ครอบครัว องค์กร
หน่วยงานที่จัดการศึกษาโดยส่งเสริมการใช้แหล่งเรียนรู้ที่แต่ละแห่งมีเพื่อใช้ประโยชน์ให้เกิดการ
เรียนรู้ร่วมกัน

8) ส่งเสริมสนับสนุนให้ครูได้ใช้แหล่งเรียนรู้ทั้งในและนอกโรงเรียนในการจัด
กระบวนการเรียนรู้โดยครอบคลุมภูมิปัญญาท้องถิ่นในกระบวนการจัดการเรียนการสอนกระบวนการทัศน์
ใหม่ (New Paradigm) ภายใต้บทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติพุทธศักราช 2542
โดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ นั้น การจัดแหล่งเรียนรู้เพื่อการเรียนการสอนเป็นอีกรูปแบบหนึ่งที่จะทำให้
ผู้เรียนบรรลุผลทางการเรียนซึ่งจะมีความแตกต่างจากการเรียนรู้ในรูปแบบเดิม(Traditional) ที่
ผู้เรียนจะได้รับประสบการณ์ทางการเรียนที่เพิ่มขึ้นจากที่ได้รับจากครูในชั้นเรียน โดยเรียนจากแหล่ง
เรียนรู้ที่มีอยู่หลากหลายทั้งภายในและนอกโรงเรียน (เนาวรัตน์ ลิขิตวัฒน์เศรษฐ์, 2544a)

ในแผนการศึกษาแห่งชาติ ฉบับปรับปรุง (พุทธศักราช 2552 - 2559) มีวัตถุประสงค์
สำคัญ 3 ประการและกำหนด 11 แนวนโยบาย ในการดำเนินงานเพื่อมุ่งพัฒนาคนอย่างรอบด้าน
และสมดุล เพื่อสร้างสังคมไทยให้เป็นสังคมคุณธรรมภูมิปัญญาและการเรียนรู้และพัฒนาสภาพ
แวดล้อมของสังคม โดยมีเป้าหมายในการพัฒนาสังคมให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ คือ การมุ่งให้คน
ไทยทุกคนมีโอกาสและทางเลือกที่จะเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดช่วงอายุแต่ละวัย จากสถาน ศึกษา
และแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต ด้วยรูปแบบ วิธีการ ที่หลากหลาย พร้อมทั้งกำหนดกรอบและยุทธศาสตร์
ให้แต่ละส่วนของสังคม มีการดำเนินงานที่สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ

จากแนวคิดข้างต้น ผู้วิจัยเห็นความสำคัญของบ้านศิลปินแห่งชาติ ที่เป็นแหล่งเรียนรู้
ที่สำคัญของชุมชน เป็นแหล่งรวบรวมองค์ความรู้ของปราชญ์แผ่นดิน ศิลปินแห่งชาติ ที่จัดแสดง ทั้งใน
รูปแบบพิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ ห้องสมุด เป็นต้น ซึ่งสถานที่เหล่านี้ หากมีการศึกษาและพัฒนาให้เป็น
แหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปะและวัฒนธรรมที่สามารถเปิดบริการให้แก่เยาวชน หรือผู้ที่สนใจต่างๆเข้า
เยี่ยมชมได้ตลอด ย่อมเกิดประโยชน์อย่างยิ่งต่อวงการศึกษาศิลปะวัฒนธรรมของชาติ

2. นโยบายด้านการจัดการแหล่งเรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรม

2.1 นโยบายของคณะรัฐมนตรีพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา

นายกรัฐมนตรีแถลงต่อสภานิติบัญญัติแห่งชาติวันศุกร์ที่ 12 กันยายน 2557 ในด้านการศึกษาและเรียนรู้ ศิลปะและวัฒนธรรม โดยรัฐบาลจะนำการศึกษาด้านศาสนาศิลปวัฒนธรรม ความภาคภูมิใจในประวัติศาสตร์และความเป็นไทยมาใช้สร้างสังคมให้เข้มแข็งอย่างมีคุณภาพ และคุณธรรมควบคู่กัน โดยจัดให้มีการปฏิรูปการศึกษาและการเรียนรู้ โดยให้ความสำคัญ ทั้งการศึกษาในระบบและการศึกษาทางเลือกไปพร้อมกัน เพื่อสร้างคุณภาพของคนไทยให้สามารถเรียนรู้ พัฒนาตนได้เต็มตามศักยภาพ ให้องค์กรภาคประชาสังคม ภาคเอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และประชาชนทั่วไปมีโอกาสร่วมจัดการศึกษาที่มีคุณภาพและทั่วถึงและร่วมในการปฏิรูปการศึกษา และการเรียนรู้ พัฒนาคนทุกช่วงวัยโดยส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อให้สามารถมีความรู้ และทักษะใหม่ที่สามารถประกอบอาชีพได้หลากหลายตามแนวโน้มการจ้างงานในอนาคตปรับ กระบวนการเรียนรู้และหลักสูตรให้เชื่อมโยงกับภูมิสังคม โดยบูรณาการความรู้และคุณธรรม เข้าด้วยกัน อนุรักษ์ พื้นฟู และเผยแพร่มรดกทางวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมทั้งความ หลากหลายของศิลปวัฒนธรรมไทย เพื่อการเรียนรู้สร้างความภาคภูมิใจในประวัติศาสตร์และความเป็นไทย นำไปสู่การสร้างความสัมพันธ์อันดีในระดับประชาชน ระดับชาติ ระดับภูมิภาค และระดับนานาชาติ ตลอดจนเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจให้แก่ประเทศ

2.2 แนวทางและนโยบายการทำงานของนายวีระ โรจน์พจนรัตน์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรม

นายวีระ โรจน์พจนรัตน์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรม มีแนวทางและนโยบาย ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาและศิลปวัฒนธรรมวัฒนธรรม โดยการนำศาสนา ศิลปวัฒนธรรม มาเป็น เครื่องมือในการสร้างสันติสุขสมานฉันท์ในทุกพื้นที่ ทั้งระดับ หมู่บ้าน ชุมชน และประเทศ เพื่อกระตุ้น ให้เกิดชุมชนคุณธรรมทั่วประเทศ นำหลักธรรมทางศาสนามาใช้เป็นแนวทางปฏิบัติ พัฒนาและเปิด พื้นที่ทางวัฒนธรรมเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ และการจัดกิจกรรมต่างๆ ได้แก่อุทยานประวัติศาสตร์ โบราณสถาน พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ หอศิลป์แห่งชาติ หอสมุดแห่งชาติ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ ศูนย์วัฒนธรรมและโรงละคร เพื่อการเรียนรู้ประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรมของชาติสร้างสังคมไทย เป็นสังคมแห่งการอ่านการเรียนรู้ตลอดชีวิต และเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการ พัฒนาส่งเสริมสนับสนุนการเรียนการสอน ด้านศิลปวัฒนธรรม ตลอดจนบทบาทของศิลปิน แห่งชาติ ศิลปินศิลปาธร และผู้มีผลงานดีเด่นทางวัฒนธรรม ให้สามารถสร้างสรรค์ผลงาน สืบทอด องค์ความรู้และสืบสานศิลปวัฒนธรรมได้อย่างต่อเนื่อง รวมทั้งเป็นภาคีเครือข่ายสำคัญในการ ดำเนินงานวัฒนธรรมของชาติ

จากนโยบายภาครัฐด้านแหล่งเรียนรู้และศิลปวัฒนธรรมจะเห็นได้ว่าทุกภาคส่วนต่างให้ความสำคัญกับการปฏิรูปการศึกษา มุ่งพัฒนาคนสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืน ให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณภาพคนไทยให้มีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลง โดยมุ่งพัฒนาคุณภาพคนไทยทุกช่วงวัย สอดแทรกศาสนา ศิลปวัฒนธรรม ความภาคภูมิใจในประวัติศาสตร์และความเป็นไทยมาใช้สร้างสังคมให้เข้มแข็งอย่างมีคุณภาพและคุณธรรมควบคู่กัน อีกทั้งมีการเปิดโอกาสให้เยาวชนและประชาชนใช้พื้นที่ทางด้านศิลปวัฒนธรรมเป็นแหล่งเรียนรู้ ส่งเสริมสนับสนุนการเรียนการสอนด้านศิลปวัฒนธรรม ตลอดจนบทบาทของศิลปินแห่งชาติ ศิลปินศิลปาธร และผู้มีผลงานดีเด่นทางวัฒนธรรม ให้สามารถสร้างสรรค์ผลงาน สืบทอดองค์ความรู้และสืบสานศิลปวัฒนธรรม ได้อย่างต่อเนื่อง รวมทั้งเป็นภาคีเครือข่ายสำคัญในการดำเนินงานวัฒนธรรมของชาติ ต่อไป

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาบ้านศิลปินแห่งชาติให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องเข้าใจความหมายของทรัพยากรวัฒนธรรม เพื่อให้ตระหนักถึงคุณค่าของบ้านศิลปินแห่งชาติ ซึ่งถือเป็นมรดกวัฒนธรรมที่สำคัญของชาติ ผู้วิจัยจึงใช้แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเป็นแนวคิดหลักในการวิจัยครั้งนี้

1. ความหมายของทรัพยากรวัฒนธรรม

ธนิช เลิศชาญฤทธิ์ (ธนิช เลิศชาญฤทธิ์, 2550) กล่าวว่า ทรัพยากรวัฒนธรรม คือ ผลผลิตของวัฒนธรรมหรือลักษณะต่างๆ ของระบบวัฒนธรรม ทั้งในอดีตและปัจจุบัน ที่มีค่าหรือสามารถสื่อถึงวัฒนธรรมต่างๆ ได้ ทรัพยากรวัฒนธรรมรวมถึงซากสิ่งของที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น ซากเรือจม ซากเตาเผา ขวาน หิน เครื่องปั้นดินเผา ลูกปัด ศาสนา พิธีกรรม ความเชื่อและภูมิปัญญา ฯลฯ นอกจากนี้ยังรวมถึงสิ่งของที่มนุษย์ไม่ได้ทำขึ้นแต่มีความหมายต่อมนุษย์

วุฒิสาร ตันไชย (วุฒิสาร ตันไชย, 2551) รองเลขาธิการสถาบันพระปกเกล้า กล่าวว่า ทรัพยากรทางวัฒนธรรม คือ ทุกอย่างที่เป็นแบบแผนในความคิดและการกระทำแสดงออกถึงวิถีชีวิตของมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นกฎ กติกาต่างๆ ในการอยู่ร่วมกัน ตลอดจนความเชื่อ ความนิยม ความรู้ และเทคโนโลยี

สายันต์ ไพรชาญจิตร (สายันต์ ไพรชาญจิตร, 2550) ได้กำหนดความหมายและขอบเขตของทรัพยากรวัฒนธรรม ว่าหมายถึง ส่วนประกอบของระบบวัฒนธรรมทั้งหมดในสังคมมนุษย์ทั้งที่เป็นวัฒนธรรมทางวัตถุ สิ่งก่อสร้างที่จับต้องมองเห็นได้และที่เป็นความหมาย ความรู้ ภูมิปัญญา ความเชื่อ กฎระเบียบแบบแผนเพื่อการปฏิบัติ จินตนาภาพ ความรู้สึกนึกคิด ศิลปะและการแสดงออก ที่ไม่สามารถจับต้องหรือสัมผัสทางกายภาพได้ เป็นสิ่งที่สามารถจัดการให้เกิดประโยชน์แก่

การดำรงชีวิตของมนุษย์ในแต่ละชุมชน สังคม และยุคสมัยได้ และทรัพยากรทางวัฒนธรรมในสังคมปัจจุบันประกอบด้วยสิ่งที่เป็นมรดกตกทอดมาจากอดีต และสิ่งที่มีการสร้างสรรค์ดัดแปลงขึ้นมาใหม่เพื่อใช้สอยให้สมประโยชน์ในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ให้แก่สังคม

2. ประเภทของทรัพยากรวัฒนธรรม

ทรัพยากรวัฒนธรรมมีอยู่หลายประเภท ขึ้นอยู่กับการจัดแบ่ง ทั้งนี้การแบ่งประเภทของทรัพยากรวัฒนธรรมโดยอิงกับนิยามที่องค์กรยูเนสโกกำหนดไว้ มีอยู่ 2 ประเภท ได้แก่ ทรัพยากร/มรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Intangible cultural resource) และ ทรัพยากร/มรดกวัฒนธรรมที่จับต้องได้ (Tangible cultural resource)

2.1 ทรัพยากรวัฒนธรรมที่จับต้องได้ (Tangible cultural resources) หมายถึงซากสิ่งของสิ่งก่อสร้าง วัตถุที่จับต้องได้และสัมผัสได้ด้วยมือและมองเห็นด้วยสายตา รวมถึงพืช สัตว์ ทรัพยากรธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ในฐานะต่างๆ เช่นเป็นอาหาร เป็นวัตถุดิบสำหรับทำสิ่งของเครื่องใช้ พิธีกรรม ที่อยู่อาศัย และสถานที่ก่อสร้างชุมชน

2.2 ทรัพยากรวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Intangible cultural resources) หมายถึงการปฏิบัติ การแสดงออก การนำเสนอ ความรู้ ทักษะ รวมทั้งอุปกรณ์ วัสดุ สิ่งประดิษฐ์ และพื้นที่เกี่ยวข้องซึ่งชุมชนกลุ่มชน และปัจเจกบุคคลส่งผ่านหรือถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งสู่รุ่นหนึ่ง รวมทั้งยังมีการผลิตซ้ำ และสร้างทรัพยากรวัฒนธรรมเพื่อตอบสนองต่อสภาพแวดล้อม การปะทะสังสรรค์กับธรรมชาติและประวัติศาสตร์ความเป็นมาของตนเพื่อสร้างอัตลักษณ์ของตัวเองให้ยั่งยืน

3. ลักษณะบางประการของทรัพยากรวัฒนธรรม

นอกจากคุณค่าและความหมายที่กล่าวมาแล้ว ทรัพยากรวัฒนธรรมยังมีลักษณะร่วมบางประการที่จะต้องทำความเข้าใจก่อนการดำเนินการจัดการหรือสงวนรักษา ดังนี้

3.1 ทรัพยากรวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ไม่มีอะไรทดแทนได้ (Irreplaceable) หรือทำขึ้นใหม่ไม่ได้ (Nonrenewable)

3.2 หากทรัพยากรวัฒนธรรมถูกทำลายจะไม่สามารถนำกลับคืนมาใหม่ได้

3.3 ทรัพยากรวัฒนธรรมหลายอย่างเปราะบาง (Fragile) และเสี่ยงต่อการสูญหายหรือหมดไปจากโลก เช่น โบราณวัตถุบางชนิด และแหล่งโบราณคดี เป็นต้น

3.4 ทรัพยากรวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่หายาก (Rare) หรือเป็นประเภทที่มีเพียงชิ้นเดียวในโลก

นอกจากนี้ นักจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมยังได้ใช้ลักษณะเหล่านี้เป็นพื้นฐานหรือกำหนดการจัดทำแผนการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมอีกด้วย บ้านศิลปินแห่งชาติ ถือเป็นทรัพยากรวัฒนธรรมที่ไม่มีสิ่งทดแทนได้ เพราะกว่าที่ศิลปินแห่งชาติจะสะสมประสบการณ์ ความเชี่ยวชาญ องค์ความรู้ ต้องใช้ทักษะและความชำนาญเฉพาะตน ถ่ายทอดผ่านผลงานจัดแสดงเผยแพร่ให้แก่

ผู้ที่สนใจเข้ามาเยี่ยมชม แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ไม่ว่าจะเป็นในรูปแบบพิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ หรือผ่านตัวอักษร หนังสือ เป็นต้น หากไม่มีการสืบสาน อนุรักษ์ องค์ความรู้ต่างๆ หรือผลงานที่มีคุณค่า ก็อาจจะสูญสลายไปได้

4. คุณค่าและความหมายของทรัพยากรวัฒนธรรม

ในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมจำเป็นต้องคำนึงถึงคุณค่าและความหมายของทรัพยากรวัฒนธรรมมาเป็นอันดับต้นๆ หรือกล่าวอีกในหนึ่งก็คือความสำคัญของทรัพยากรวัฒนธรรม โดยเฉพาะคุณค่าของทรัพยากรวัฒนธรรมต่อสังคมมนุษย์ในปัจจุบัน

คุณค่า (Value) และความหมาย (Meaning) ของทรัพยากรวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์กำหนดขึ้น ดังนั้นคุณค่าความหมายจึงอาจแตกต่างกันไปตามพื้นฐานทางสังคมวัฒนธรรมทางประวัติศาสตร์ และทางสติปัญญาของแต่ละคนแต่ละสังคม นอกจากนี้ยังขึ้นอยู่กับบริบทอื่นๆ หรือเงื่อนไขทางสังคมและเศรษฐกิจด้วย ทรัพยากรวัฒนธรรมทุกประเภทมีคุณค่า มีความหมาย หรือมีประโยชน์สำหรับสังคมมนุษย์ทั้งในปัจจุบันและในอนาคต คุณค่าทรัพยากรวัฒนธรรมมีความหลากหลายขึ้นอยู่กับมุมมองและวัตถุประสงค์ในการนำไปใช้ ดังนี้

1) คุณค่าเชิงสัญลักษณ์ (Associative/Symbolic value) หัวใจสำคัญของคุณค่าทรัพยากรวัฒนธรรมคือความสามารถในการเป็นจุดเชื่อมโยงไปสู่อดีตในลักษณะที่ประวัติศาสตร์ที่บรรยายออกมาผ่านการเล่าเรื่องหรือการเขียนไม่สามารถทำได้ ทรัพยากรวัฒนธรรมเป็นสัญลักษณ์ของอดีต เปรียบเสมือนเครื่องเตือนความจำ คุณค่าเชิงสัญลักษณ์หรือคุณค่าที่ติดมากับทรัพยากรวัฒนธรรมนั้น ยากที่จะเลือนหายตามกาลเวลา

2) คุณค่าเชิงวิชาการ (Informational value) ทรัพยากรวัฒนธรรมเป็นแหล่งข่าวสาร (Information) ข้อมูล (Data) และความรู้ (Knowledge) ที่มนุษย์สามารถเรียนรู้นำไปใช้ในการดำรงชีวิตได้ โดยผ่านกระบวนการ ผ่านการวิจัยอย่างเป็นระบบ และวิธีการศึกษาที่เหมาะสม น่าเชื่อถือ คุณค่าทางวิชาการนี้ไม่ใช่สิ่งสมบูรณ์ตายตัว สามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามผลการศึกษาหรืองานวิจัยใหม่ๆ ที่มีหลักฐานและการแปลความหมายที่น่าเชื่อถือมากกว่า

3) คุณค่าเชิงสุนทรียะ (Aesthetic value) คุณลักษณะบางอย่างของทรัพยากรวัฒนธรรมนั้นมีคุณค่าเชิงความงามด้วย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับพื้นฐานทางวัฒนธรรมของแต่ละบุคคลหรือแต่ละวัฒนธรรม คุณค่าเชิงความงามเป็นแรงบันดาลใจหรือแรงกระตุ้นให้มีการสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม

4) คุณค่าเชิงเศรษฐกิจ (Economic value) ทรัพยากรวัฒนธรรมมีคุณค่าในการใช้สอยโดยตรง (Utilitarian function) เช่นใช้เป็นที่พักอาศัย ภาชนะใส่อาหาร เครื่องมือเครื่องใช้ เป็นต้น หรือแม้กระทั่งใช้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวพักผ่อนหย่อนใจ และก่อให้เกิดรายได้ด้วย

Martin Carver (1996) ได้ให้นิยามของคุณค่าของทรัพยากรวัฒนธรรมไว้ดังนี้

1) คุณค่าเชิงการตลาด (Market value) กล่าวคือ ทรัพยากรวัฒนธรรมสามารถเป็นแหล่งทำมาหากิน เป็นที่อยู่อาศัย ค่าขาย ลงทุน เป็นคุณค่าเชิงเศรษฐกิจ-พาณิชย์ เป็นต้น

2) คุณค่าสำหรับชุมชน (Community value) กล่าวคือ ทรัพยากรวัฒนธรรมสามารถเป็นแหล่งที่สร้างประโยชน์ให้แก่ชุมชน หรือคุณค่าสำหรับชนบางกลุ่ม หรือชนกลุ่มน้อย เป็นต้น

3) คุณค่าสำหรับความเป็นมนุษย์ (Human value) กล่าวคือ ทรัพยากรวัฒนธรรมสามารถเป็นแหล่งที่มีคุณค่าเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมของมนุษย์ คุณค่าเชิงโบราณคดี เป็นต้น
 สายันต์ ไพเราะจิตร์ ได้จำแนกคุณค่าของทรัพยากรวัฒนธรรมไว้ 4 ประการดังนี้

1) คุณค่าที่แสดงนัยของอดีต (Associative/symbolic value) ทรัพยากรวัฒนธรรมทุกประเภทล้วนเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในห้วงเวลาต่างๆ ในอดีตทั้งสิ้น โดยเฉพาะทรัพยากรวัฒนธรรมที่เป็นสิ่งก่อสร้างและเป็นวัตถุสิ่งของนั้น เป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ที่ชี้ยืนยันเรื่องราวที่เกิดขึ้นในอดีตได้ด้วยสภาพของตัวมันเอง

2) คุณค่าเชิงวิชาการ (Informational value) ทรัพยากรวัฒนธรรมที่เป็นวัตถุสิ่งของนับเป็นแหล่งข้อมูลข่าวสารและความรู้สำคัญที่มนุษย์เรียนรู้และนำไปใช้ในการดำรงชีวิต รวมถึงการศึกษาหาความรู้ด้านต่างๆ เช่น ประวัติศาสตร์โบราณคดีสถาปัตยกรรม ผ่านการศึกษาวิจัยและพัฒนาอย่างเป็นระบบ

3) คุณค่าเชิงสุนทรียะ (Aesthetic value) ทรัพยากรวัฒนธรรมมีคุณค่าเชิงความงาม/ศิลปะ/จิตใจ ขึ้นอยู่กับพื้นฐานทางวัฒนธรรม ความชอบ มาตรฐานและจินตนาการของแต่ละบุคคลหรือแต่ละวัฒนธรรม ความงามของทรัพยากรวัฒนธรรมยังถือเป็นแรงบันดาลใจหรือแรงกระตุ้นให้มีการสร้างสรรค์สิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมให้แก่ศิลปินและผู้สนใจ

4) คุณค่าเชิงเศรษฐศาสตร์ (Economic value) ปัจจุบันไม่ว่า ณ แห่งใดในโลก ทรัพยากรวัฒนธรรมกำลังถูกนำรวมเข้าไปสู่กระบวนการสร้างมูลค่าเชิงปริมาณในทางการเงินตราตามกระแสนิยมของโลกสมัยใหม่ ซึ่งเป็นมาตรวัดที่มีมิติทางเศรษฐศาสตร์เข้ามากำกับ

นอกจากนี้ บางหน่วยงานหรือองค์กรระดับนานาชาติที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม อาจมีการกำหนดคุณค่าของทรัพยากรวัฒนธรรมแตกต่างออกไปจากที่กล่าวมาแล้วข้างต้น เช่น องค์กรยูเนสโก องค์กรอิโคโมส และอิกครอม ยังได้กำหนดแนวทางร่วมกันในการพิจารณาคุณค่าทรัพยากรวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งทรัพยากรมรดกวัฒนธรรมที่ควรได้รับการประกาศให้เป็นมรดกโลก โดยทั้งสามองค์กรกำหนดคุณค่าทรัพยากรวัฒนธรรมออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือ คุณค่าทางวัฒนธรรม (Cultural values) และคุณค่าเชิงเศรษฐกิจและสังคมร่วมสมัย (Contemporary socio-economic values) ทั้งนี้ คุณค่าทั้งสองอย่างนั้นต้องได้รับการพิจารณาควบคู่กันไป

English Heritage เป็นหน่วยงานของรัฐบาลอังกฤษที่ดำเนินกิจกรรมต่างๆ เกี่ยวกับการจัดการมรดก/ทรัพยากรวัฒนธรรมในอังกฤษ นำเสนอแนวทางในการพิจารณาคุณค่าของ ทรัพยากรวัฒนธรรมที่น่าสนใจ English Heritage (Heritage, 1997) เสนอว่า มรดกวัฒนธรรม มีคุณค่าสำหรับสังคมปัจจุบัน สามารถนำมาพัฒนาความเป็นอยู่ของประชาชนได้อย่างยั่งยืน คุณค่า ที่ว่านั้น ได้แก่ คุณค่าทางวัฒนธรรม (Cultural value) คุณค่าด้านการศึกษาและวิชาการ (Educational and Academic value) คุณค่าด้านเศรษฐกิจ (Economic value) คุณค่าด้าน ความเป็นทรัพยากร (Resource value) คุณค่าด้านการพักผ่อนหย่อนใจ (Recreational value) และคุณค่าเชิงสุนทรียะ (Aesthetic value) ซึ่งหากพิจารณาโดยรวมก็ไม่แตกต่างจากประเภทของ คุณค่าทรัพยากรวัฒนธรรมที่เสนอโดยนักวิชาการและองค์กรอื่นๆ เช่น ยูเนสโก อีโคโมส และ อิกครอม มากนัก

ตาราง 2 แสดงคุณค่าของมรดกทรัพยากรวัฒนธรรม

คุณค่า	คำอธิบาย
ทางวัฒนธรรม (Cultural value)	ทรัพยากรวัฒนธรรมให้ความรู้สึกเกี่ยวกับสถานที่ ชีวิตประจำวันและ ความเป็นอยู่ของคน สะท้อนให้เห็นรากฐานความเป็นมาของสังคม มนุษย์ และเป็นหลักฐานยืนยันวัฒนธรรมของมนุษย์
ด้านการศึกษาและวิชาการ (Educational and Academic value)	ทรัพยากรวัฒนธรรมเป็นแหล่งข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับบรรพบุรุษของ มนุษย์ วิวัฒนาการของสังคม สภาพแวดล้อมเป็นเสมือนแหล่งความรู้ ให้คนรุ่นใหม่ให้เข้าใจในอดีตของสังคมและวัฒนธรรม
คุณค่าด้านเศรษฐกิจ (Economic value)	ทรัพยากรวัฒนธรรมเอื้อประโยชน์ในเชิงเศรษฐกิจ-พาณิชย์ ช่วย พัฒนาเศรษฐกิจของชาติได้
ด้านความเป็นทรัพยากร (Resource value)	ทรัพยากรวัฒนธรรมบางอย่างมีประโยชน์ในแง่การใช้สอย เช่น สิ่งก่อสร้างที่มีอายุยืนยาว แสดงว่ามีการใช้วัสดุอย่างดี
ด้านการพักผ่อนหย่อนใจ (Recreational value)	เป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจและให้ความสุขแก่มนุษย์
คุณค่าเชิงสุนทรียะ (Aesthetic value)	ทรัพยากรวัฒนธรรม เช่น แหล่งโบราณคดี เป็นส่วนหนึ่งของภูมิทัศน์ ที่สวยงามของสังคม บ้านเมือง ช่วยเติมเต็มบรรยากาศและภูมิทัศน์ที่ ของเมืองให้งดงามยิ่งขึ้น

สรุปแล้ว ทรัพยากรทางวัฒนธรรม มีความสำคัญต่อคนในชุมชน สังคม และในระดับประเทศ บ้านศิลปินแห่งชาติ ถือเป็นทรัพยากรวัฒนธรรมที่มีคุณค่าอย่างยิ่ง ทั้งคุณค่าในเชิงสัญลักษณ์ เป็นสิ่งแสดงอัตลักษณ์ของบ้านศิลปินแห่งชาติแต่ละท่านที่สามารถสื่อผ่านผลงานออกมาเชิงวิชาการที่เป็นแหล่งรวมไปด้วยความรู้ภูมิปัญญาของศิลปินแห่งชาติ ที่สั่งสมและถ่ายทอดออกมาเป็นผลงานจัดแสดงให้เยาวชน คนในชุมชนเข้ามาชื่นชม เรียนรู้ เกิดเป็นแรงบันดาลใจ รู้สึกรักและหวงแหนแหล่งทรัพยากรวัฒนธรรม อยากเก็บรักษาเป็นสถานที่สำคัญของชุมชน อีกทั้งยังมีคุณค่าเชิงเศรษฐกิจ เมื่อการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ ก่อให้เกิดรายได้ต่อคนในชุมชนบริเวณใกล้เคียงได้อีกด้วย ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเห็นสมควรที่จะทำการประเมินคุณค่าและความหมายของบ้านศิลปินแห่งชาติในฐานะที่เป็นทรัพยากรวัฒนธรรมที่มีคุณค่ายิ่งของชุมชน ก่อนที่จะทำการพัฒนาบ้านศิลปินแห่งชาติให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปะและวัฒนธรรมต่อไป

5. เป้าหมายของการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม

เป้าหมายของทรัพยากรวัฒนธรรมมีความสำคัญอย่างยิ่งในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม นักจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม (Cultural resource manager/practitioner) ควรวางเป้าหมายให้ชัดเจนและสอดคล้องกับคุณค่าและความหมายของทรัพยากรวัฒนธรรม ก่อนการดำเนินงานในขั้นต่อไป หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่าเป้าหมายของการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม คือ ค้นหา รักษา รวมถึงการใช้คุณค่าและความหมายของทรัพยากรวัฒนธรรม ให้ตอบสนองความต้องการของสังคม ชุมชนและความเป็นมนุษย์ เป้าหมายของการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมอาจแบ่งได้ดังนี้

- 1) เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับทรัพยากรวัฒนธรรมสำหรับการวางแผนและการป้องกัน เราต้องได้ข้อมูลเกี่ยวกับทรัพยากรวัฒนธรรมที่สมบูรณ์ มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ก่อนที่ จะดำเนินการต่อไป
- 2) เพื่อปกป้องทรัพยากรวัฒนธรรมและทำให้เกิดประโยชน์ตามความเหมาะสมร่วมไปกับการอนุรักษ์และสงวนรักษาซึ่งเป็นเป้าหมายสำคัญรองลงมา ทั้งนี้ เพื่อไม่ให้ทรัพยากรเสื่อมโทรมหรือสูญหายก่อนเวลาอันควร
- 3) เพื่อให้ประชาชน นักวิจัย นักเรียน นักศึกษา ฯลฯ สามารถเข้าถึงแหล่งทรัพยากรวัฒนธรรมได้อย่างเท่าเทียม
- 4) เพื่อใช้ทรัพยากรวัฒนธรรมในการให้การศึกษาเกี่ยวกับอดีต และให้เราตระหนักในคุณค่าของทรัพยากรวัฒนธรรมเองด้วย

6. กระบวนการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม

ในการดำเนินการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมให้บรรลุเป้าหมาย นักจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมควรวางแผนการดำเนินการในลักษณะที่เป็นกระบวนการ (Processes) และมี

(Procedures) เนื่องจากกิจกรรมที่เกี่ยวข้องหลายอย่างอาจไม่สามารถดำเนินการในเวลาเดียวกันได้ การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมอาจมีกระบวนการและขั้นตอนแตกต่างกันออกไปตามสภาพการของทรัพยากรนั้นๆ อย่างไรก็ตาม โดยทั่วไปกระบวนการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมประกอบด้วย 3 ประการ ดังนี้

1) การประเมินความสำคัญ (Assessing significance) หมายถึง การแปลความหมายความสำคัญของทรัพยากรวัฒนธรรม โดยการแปลความหมายนั้นตั้งอยู่บนพื้นฐานจากการวิเคราะห์หลักฐานและคุณค่าต่างๆของทรัพยากรวัฒนธรรม ในการประเมินความสำคัญของทรัพยากรวัฒนธรรม นักจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมต้องทำงานใกล้ชิดกับชุมชนและบุคคลหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้อง เพื่อจะเข้าใจทรัพยากรวัฒนธรรมอย่างถ่องแท้ภายใต้บริบทต่างๆ และเพื่อให้การจัดการได้ผลงานที่มีประสิทธิภาพ ในแง่ของการทำงานประเมินความสำคัญของทรัพยากรวัฒนธรรมต้องอาศัยนักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญหลายด้าน เช่น นักโบราณคดี นักมานุษยวิทยา ฯลฯ รวมทั้งสมาชิกในชุมชนท้องถิ่น เช่น ชาวบ้าน พระสงฆ์ ผู้นำชุมชน ฯลฯ ในหลายกรณีควรมีการจัดทำแผนการจัดการก่อนการประเมินความสำคัญ จึงจะช่วยให้สามารถเลือกได้ว่าคุณค่าหลักประกันใดบ้างที่ควรได้รับการประเมินอย่างละเอียด จากนั้นจึงดำเนินการตามแผนและสุดท้ายก็เป็นการจัดทำเอกสารระบุความสำคัญ ซึ่งมีการจัดลำดับความสำคัญของทรัพยากรแต่ละอย่างในพื้นที่ที่ดำเนินการ และข้อเสนอแนะทั่วไปเกี่ยวกับวิธีที่เหมาะสมที่สุดในการจัดการ

2) การวางแผนการจัดการ (Planning for management) เมื่อมีการประเมินความสำคัญของทรัพยากรวัฒนธรรม มีการจัดทำโครงร่างคุณค่าทรัพยากรวัฒนธรรมอย่างดีและมีการพรรณนาความสำคัญและประวัติที่เกี่ยวข้องเรียบร้อยแล้ว กระบวนการต่อไปก็เป็นการกำหนดแผนการปฏิบัติงานหรือแผนการจัดการที่เหมาะสม ในแผนการปฏิบัติการจัดการควรมียุทธวิธีในการจัดการทรัพยากรที่กำหนดเป็นระยะยาวและผลลัพธ์ที่คาดว่าจะได้รับการจัดการ นอกจากนี้ในการวางแผนการจัดการควรมีแผนการให้การศึกษาและการแปลความหมายเกี่ยวกับทรัพยากรวัฒนธรรม การวางแผนการจัดการยังต้องให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน ชุมชน ท้องถิ่น ชนพื้นเมือง และผู้สนใจอื่นๆ ด้วย

3) การกำหนดรายการการจัดการ (Management program) การจัดการอาจทำได้หลายวิธีแต่หลักการเบื้องต้นคือ การจัดการตามข้อเสนอแนะและลำดับความสำคัญของทรัพยากรวัฒนธรรมที่ประเมินไว้ในขั้นตอนแรก รูปแบบการจัดการมีหลายวิธี ขึ้นอยู่กับหลายปัจจัย เช่น สภาพทางกายภาพของทรัพยากร ทำเลที่ตั้ง เป็นต้น มีตั้งแต่การเสริมความมั่นคง การบูรณะ การสงวนรักษา เป็นต้น แต่การจัดการต้องคำนึงถึงผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมธรรมชาติและวัฒนธรรมในพื้นที่และการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมจำเป็นต้องอาศัยความรู้และทักษะของผู้เชี่ยวชาญ

ในการประเมินการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม บ้านศิลปินแห่งชาติ ควรคำนึงถึงปัจจัยหลายๆ ด้านด้วยกัน ทั้งในแง่ของสภาพแวดล้อม สภาพภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของบ้าน สภาพปัจจุบันของบ้าน และแนวโน้มในอนาคตของบ้านศิลปินแห่งชาติ เพื่อกำหนดทิศทางในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมได้อย่างถูกต้องและเกิดประโยชน์สูงสุด เป็นไปตามเป้าหมายที่วางเอาไว้

แนวคิดการบริหารทรัพยากรกายภาพ

1. ที่มาของการบริหารทรัพยากรกายภาพ

การบริหารทรัพยากรกายภาพ Facility Management เป็นหลักการบริหารทรัพยากรกายภาพ ซึ่งได้แก่ อาคารสถานที่ พื้นที่อาคารทั้งภายในและภายนอก เพื่อให้ตอบสนองความต้องการและวัตถุประสงค์ของเจ้าของได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด (เสรีชัย โชติพานิช, 2553) เป็นทฤษฎีหลักตามการบัญญัติของ Facility Management Institute มาตรฐานของ Building Owners and Managers Institute International (BOMI) มุ่งเน้นให้ทรัพยากรทางกายภาพทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ สามารถรองรับการใช้งานของอาคารและระบบประกอบอาคาร ค่าใช้จ่ายในการบริหารจัดการเหมาะสมและคุ้มค่า และความพึงพอใจของผู้ใช้บริการ ซึ่งมี 3 ส่วน ดังนี้

1) บุคคล (People) หมายถึง ผู้ที่ใช้งานในทรัพยากรกายภาพนั้น ทั้งบุคลากรในองค์กรและผู้เข้าใช้บริการ

2) กระบวนการทำงาน (Process) หมายถึง กิจกรรม หรือกระบวนการทำงานที่เกิดขึ้นในพื้นที่ตั้งทรัพยากรกายภาพนั้น รวมไปถึงการใช้ประโยชน์ในส่วนต่างๆ ของอาคารทุกช่วงเวลา

3) อาคารสถานที่ (Place) หมายถึง การควบคุมดูแลลักษณะทางกายภาพ สาธารณูปโภค สาธารณูปการ สิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ในทรัพยากรกายภาพนั้น ให้มีประสิทธิภาพ คุณภาพมาตรฐานการบริการที่ดี

2. ความหมายของการบริหารทรัพยากรวัฒนธรรม

นันทนา อุดมเพทาย และคณะ (นันทนา อุดมเพทาย ปริญญา เจริญบัณฑิต และเอกทัตษ์ เลียงอำไพ, 2553) ได้กล่าวว่า การบริหารทรัพยากรกายภาพ หมายถึง การบริหารจัดการทรัพยากรที่เกี่ยวข้องกับผู้ใช้ สิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น และกิจกรรมอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

เสรีชัย โชติพานิช และ บัณฑิต จุลาสัย (เสรีชัย โชติพานิช บัณฑิต จุลาสัย, 2547) กล่าวว่า การบริหารทรัพยากรกายภาพ คือการบูรณาการความรู้ 3 แขนงเข้าด้วยกัน คือ ความรู้ด้านอาคาร ความรู้ด้านการบริหารจัดการ และความรู้ด้านการเงิน ครอบคลุมกิจกรรมตั้งแต่การดูแล

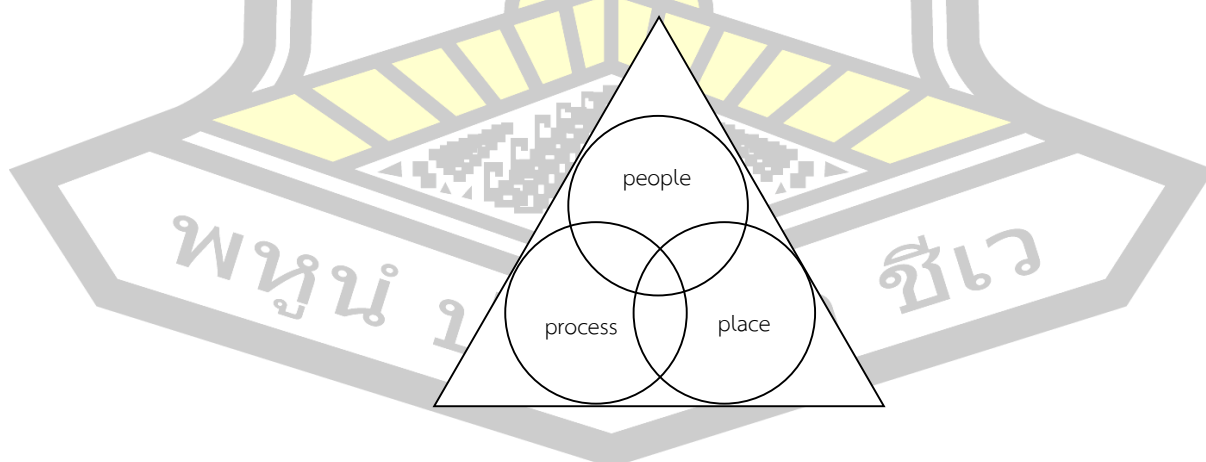

ประจำวัน ไปสู่การจัดการใช้สอยและการวางแผนในระยะยาว โดยจะเกี่ยวข้องกับทั้งทรัพยากรกายภาพ ระบบการทำงาน และผู้ใช้อาคาร

จากความหมายข้างต้น สรุปได้ว่า การจัดการทรัพยากรกายภาพ คือการบริหารจัดการทรัพยากรกายภาพต่างๆ เช่น อาคาร สถานที่ งานบริการ และสิ่งแวดล้อมต่างๆ ภายในพื้นที่องค์กรให้เกิดประโยชน์สูงสุด และบรรลุตามเป้าหมายขององค์กรที่ตั้งไว้ บ้านศิลปินแห่งชาติ มีทรัพยากรกายภาพที่สำคัญและหลากหลาย ทั้งอาคารสถานที่ สิ่งแวดล้อม บุคลากร ทั้งนี้การบริหารจัดการทรัพยากรกายภาพของบ้านศิลปินแห่งชาติ ถือเป็นเรื่องที่สำคัญอย่างยิ่ง เพื่อให้บ้านสามารถลดค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานในด้านสถานที่ ทั้งเรื่องการซ่อมบำรุง ค่าสาธารณูปโภค ค่าดูแลอาคารสถานที่ต่างๆ และสามารถอยู่ได้อย่างยั่งยืน และเป็นสถานที่สวยงามดึงดูดให้ผู้สนใจเข้ามาเยี่ยมชม และร่วมกิจกรรมกับบ้านศิลปินแห่งชาติอย่างต่อเนื่อง

3. หลักการและแนวคิดการบริหารทรัพยากรกายภาพ

การบริหารทรัพยากรกายภาพ มุ่งเน้นให้เกิดความสอดคล้องในการทำงานร่วมกันระหว่าง ผู้คน (People) การทำงาน (Process) และ อาคารสถานที่ (Place) เพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายขององค์กร โดยการบริหารจัดการทรัพยากรกายภาพ เป็นกลไกกำกับให้สถานที่ทำหน้าที่สอดคล้องกับความต้องการและการทำงานของใช้อาคารและกิจกรรมที่เกิดขึ้น (บัณฑิต จุลาสัย และ เสริชญ์ โชติพานิช, 2547 : 11) การบริหารทรัพยากรกายภาพให้ประสบความสำเร็จนั้นขึ้นอยู่กับว่าเป็นทรัพยากรทางกายภาพขององค์กรประเภทใด มีลักษณะขององค์กรอย่างไร การจัดการต้องมีความเป็นการศึกษาเนื้อหาที่มีความหลากหลาย เหมาะสมตรงตามความต้องการขององค์กรนั้น ๆ (Springer, 1997)

ภาพประกอบ 2 หลักการของการบริหารทรัพยากรกายภาพ

จากภาพประกอบ 2 ถ้าหากกล่าวถึงทรัพยากรทางกายภาพของบ้านศิลปินแห่งชาติ เพื่อให้การบริหารทรัพยากรกายภาพเป็นไปตามวัตถุประสงค์ กับองค์ประกอบข้างต้นนั้น บ้านศิลปินแห่งชาติประกอบด้วย

คน (People) ได้แก่ ศิลปินแห่งชาติ ทายาท บุคลากรที่ทำงานในบ้าน และผู้เข้าชมบ้านศิลปินแห่งชาติ

งาน (Process) ได้แก่ การนำชม การร่วมกิจกรรมทางด้านศิลปวัฒนธรรม ที่บ้านศิลปินแห่งชาติ การปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่รับผิดชอบของคนในบ้านศิลปินแห่งชาติ เป็นต้น

สถานที่ (Place) ได้แก่ บ้านศิลปินแห่งชาติ เช่น หอศิลป์ พิพิธภัณฑ์ เป็นต้น ดังนั้น การบริหารทรัพยากรกายภาพ ถือเป็นงานที่สำคัญในการพัฒนาบ้านศิลปินแห่งชาติให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม จากหลักการสำคัญของการบริหารเพื่อให้ทรัพยากรทางกายภาพของบ้านทั้ง 3 ส่วน ทำงานสอดคล้องและมีประสิทธิภาพ นำมาเป็นแนวทางในการจัดการให้บ้านอยู่อย่างยั่งยืน ลดภาระค่าใช้จ่าย เพิ่มรายได้ และพัฒนาบ้านให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปะและวัฒนธรรมที่สำคัญของชุมชนและสังคมต่อไป

แนวคิดเกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์

1. ความหมายและคำจำกัดความของพิพิธภัณฑ์

จิรา จงกล (จิรา จงกล, 2532) กล่าวว่า พิพิธภัณฑ์เป็นสถาบันของประชาชน มีบทบาทหน้าที่ในการรับผิดชอบต่อสังคม จึงต้องมีการปรับตัวตามสภาพความเปลี่ยนแปลงและตอบสนองต่อความต้องการของสังคม จึงต้องมีการปรับตัวไปตามสภาพความเปลี่ยนแปลง และตอบสนองต่อความต้องการของสังคม เป็นศูนย์ชุมชนที่ให้บริการประชาชนทุกเพศทุกวัย ทุกระดับชั้น การศึกษา รวมถึงบุคลากรกลุ่มพิเศษ เช่น ผู้พิการด้อยโอกาส การดำเนินการของพิพิธภัณฑ์จึงต้องคำนึงถึงบทบาทในการเป็นสถาบันที่เชื่อมโยงอดีต ปัจจุบันและอนาคต โดยเก็บรวบรวม สงวนรักษา ค้นคว้าเรื่องราวของวัตถุที่รวบรวมนั้น นำออกจัดแสดงเผยแพร่ให้แก่ประชาชน ให้ได้รับความรู้ และเพลิดเพลินบันเทิงใจ

นิคม มุสิกคามะ และกุลพันธธาดา แสนศักดิ์ (นิคม มุสิกคามะ กุลพันธธาดา จันทรโพธิ์ศรี มณีรัตน์ ท้วมเจริญ, 2521) ได้ให้ความหมายของ พิพิธภัณฑ์สถาน ว่า คือสถาบันที่จัดตั้งขึ้น โดยมีจุดประสงค์ รูปแบบ เนื้อหา และหน้าที่แตกต่างกันไปตามเป้าหมายในการจัดตั้ง แต่มีเป้าหมายหลักอย่างเดียวกันก็คือเก็บรักษาและจัดแสดงจิตสำนึกทางวัฒนธรรมของสังคมนั้นๆ วัตถุสิ่งของที่เก็บและจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์อาจเคลื่อนย้ายเปลี่ยนแปลง และหมุนเวียนได้อย่างหลากหลาย พิพิธภัณฑ์มักจะให้บริการแก่สาธารณชนเพื่อประโยชน์ในการศึกษา สันทนาการ แสดงความภูมิใจของท้องถิ่น

ตั้งดูนักท่องเที่ยว หรือแสดงเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ โบราณคดี ฯลฯ โดยมีผู้ดูแลพิพิธภัณฑ์ เรียกว่า ภัณฑารักษ์

พจนานุกรมศัพท์ศิลปะอังกฤษไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2530) ได้ให้คำจำกัดความของคำว่า พิพิธภัณฑ์สถาน (Museum) ไว้ดังนี้ คือ สถาบันที่เก็บรวบรวม และจัดแสดงอย่างถาวรของสิ่งต่างๆ ที่มีความสำคัญทางด้านวัฒนธรรมหรือวิทยาศาสตร์ โดยมีความมุ่งหมายเพื่อให้ประโยชน์ในการอนุรักษ์โบราณวัตถุและศิลปวัตถุ การศึกษา ค้นคว้า และเพื่อ ประเทืองปัญญาและอารมณ์

สมลักษณ์ เจริญพจน์ (สมลักษณ์ เจริญพจน์, 2547) ได้กล่าวว่า พิพิธภัณฑ์ มีรากศัพท์มาจากคำว่า “พิพิธ” แปลว่า ต่างๆ กัน มาผสมกับคำว่า “ภณ” ซึ่งแปลว่าสิ่งของ เมื่อนำมารวมกัน คำว่า “พิพิธภัณฑ์” จึงมีความหมายว่า สิ่งของต่างๆ ที่รวบรวมไว้เพื่อประโยชน์ในการศึกษา

สภาการพิพิธภัณฑ์ระหว่างชาติ (International Council of Museum) หรือ ICOM (ICOM, 2012) ได้ให้คำจำกัดความของพิพิธภัณฑ์ว่าเป็นองค์กรที่ไม่แสวงหาผลกำไร ที่เปิดเป็นสถานที่สาธารณะ และเป็นสถาบันถาวรที่ให้บริการแก่สังคมและมีส่วนในการพัฒนาสังคม มีหน้าที่รวบรวม สงวนรักษา ค้นคว้าวิจัย เผยแพร่ความรู้ และจัดแสดง วัตถุอันเป็นหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์และสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ ทั้งนี้เพื่อจุดประสงค์ทางการค้นคว้า การศึกษา และความเพลิดเพลินใจ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2544) กล่าวว่า พิพิธภัณฑ์เป็นตัวกระตุ้นและสนับสนุนการเรียนรู้จากวัตถุจริงที่ตั้งแสดง อยู่ในพิพิธภัณฑ์ เป็นการกระตุ้นให้เกิดการกระหายรู้ เกิดความรู้ในระหว่างการประชุมผลงาน ผู้ชมบังเกิดความรู้ใหม่ และความรู้ใหม่ก่อเกิดการพัฒนาในทุกระดับการศึกษา นับตั้งแต่เด็กจนถึงผู้ใหญ่วัยชรา นอกจากนี้ พิพิธภัณฑ์ยังเป็นศูนย์กลางของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม สำหรับคนซึ่งถูกกีดกันทางสังคม ไม่ว่าจะเป็นผู้ว่างงาน ผู้ไม่รู้ทักษะฝีมือ ผู้ที่มีรายได้น้อย ผู้ที่อาศัยในแหล่งเสื่อมโทรม ในสภาวะแวดล้อมที่มีอาชญากรรมสูง ผู้ที่มีสุขภาพอนามัยที่ไม่ดี หรือผู้ที่ยากจน ครอบครัวแตกแยก คนเหล่านี้ พิพิธภัณฑ์หรือห้องสมุด หอศิลป์ จะเป็นสถานที่ซึ่งพวกเขาสามารถเข้าไปหาความบันเทิง ความรู้ จากวัตถุที่จัดแสดงไว้ ผลงานศิลปะนี้เอง ที่ก่อให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ ส่งเสริมจินตนาการเกิดการ เรียนรู้ สร้างความเชื่อมั่น ลดความรู้สึกที่ถูกกีดกันในสังคม

จากความหมายของคำว่า “พิพิธภัณฑ์” ข้างต้น ผู้วิจัยสรุปได้ว่า พิพิธภัณฑ์ หมายถึง สถานที่ที่จัดตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์ในการรวบรวม สงวนรักษา สิ่งของต่างๆ ทั้งที่เกี่ยวข้องกับสังคม วัฒนธรรม หรือวิทยาศาสตร์ โดยมีความมุ่งหมายเพื่อให้ประโยชน์ในการอนุรักษ์และเผยแพร่ให้ ความรู้ โดยมีได้แสวงหาผลกำไร

2. บทบาทและหน้าที่ของพิพิธภัณฑ์

Douglas A, Allan (Douglas A, 1967) ได้จำแนกหน้าที่ของพิพิธภัณฑ์ไว้ในหนังสือ The Organization of Museums : Practical Advice ดังนี้

1) การรวบรวมวัตถุ (Collecting) คือ การรวบรวมวัตถุ ถ้าไม่มีการรวบรวมวัตถุ ก็ไม่เปิดเป็นพิพิธภัณฑ์ขึ้นได้ การรวบรวมสิ่งของเป็นนิสัยของมนุษย์มาตั้งแต่ดั้งเดิม เช่น อาหาร อาวุธ สิ่งของ เครื่องนุ่งห่ม และมีพัฒนาการมาเป็นลำดับ

2) หน้าที่ตรวจสอบ จำแนกแยกประเภทและศึกษาวิจัย (Identifying, Classifying and Research) คือ งานหน้าที่ทางวิชาการของพิพิธภัณฑ์ที่ต้องตรวจสอบ จำแนกแยกประเภท กำหนดอายุ แบบสมัยและที่มาของวัตถุ หน้าที่ทางวิชาการของพิพิธภัณฑ์จึงมีความสำคัญมาก ภัณฑารักษ์หรือเจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑ์จึงต้องมีความรู้ ความชำนาญและเชี่ยวชาญที่จะสามารถตรวจสอบวัตถุได้

3) การทำบันทึกหลักฐาน (Recording) คือ การจัดทำทะเบียนวัตถุที่เก็บรวบรวมไว้ในพิพิธภัณฑ์ การทำหลักฐานวัตถุถือว่าเป็นงานที่สำคัญสำหรับหน้าที่ของพิพิธภัณฑ์ เพื่อไม่ให้วัตถุเกิดการสูญหาย หรือการทุจริตจากเจ้าหน้าที่และเป็นหลักฐานทางวิชาการ เพราะทะเบียนวัตถุเป็นหลักฐานที่แสดงถึงที่มาของวัตถุ การตรวจสอบ จำแนกแยกประเภท กำหนดอายุ สมัย ซึ่งมีความสำคัญสำหรับการศึกษาค้นคว้า

4) หน้าที่ซ่อมสงวนรักษาวัตถุ (Conservation and preservation) ซึ่งเป็นหน้าที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่พิพิธภัณฑ์จะต้องสงวนรักษาวัตถุที่รวบรวมไว้ให้คงทนถาวร ไม่ให้เสื่อมสลาย โดยใช้หลักการและเทคนิคทางวิทยาศาสตร์ พิพิธภัณฑ์แต่ละแห่งจึงต้องมีห้องปฏิบัติการสงวนรักษา

5) หน้าที่รักษาความปลอดภัย (Museum security) ได้แก่การสงวนรักษาให้ปลอดภัยจากการเสื่อมชำรุดตามสภาพการเวลา และคุ้มครองความปลอดภัยจากการโจรกรรมและอัคคีภัย พิพิธภัณฑ์ทุกแห่งต้องมีเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยเป็นผู้รับผิดชอบโดยตรง และมีระบบการรักษาความปลอดภัยที่ทันสมัย

6) การจัดแสดง (Exhibition) เป็นภารกิจอย่างหนึ่งของภัณฑารักษ์และผู้ที่เกี่ยวข้อง พิพิธภัณฑ์ที่ใดมีการจัดแสดงที่ดีก็จะดึงดูดความสนใจของประชาชนได้ วัตถุประสงค์ของการจัดแสดง คือ เพื่อประโยชน์ทางการศึกษาและความเพลิดเพลิน การจัดแสดงต้องมีการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงอยู่เสมอเพื่อมิให้ผู้ชมเกิดเบื่อหน่าย

7) หน้าที่ให้การศึกษ (Museum education) พิพิธภัณฑ์มีบทบาทหน้าที่ในการให้การศึกษแก่คนทุกระดับ ปัจจุบันการจัดแสดงพิพิธภัณฑ์ต้องให้ความรู้ความเพลิดเพลินที่มีความเหมาะสมกับคนทุกระดับ พิพิธภัณฑ์จึงต้องมีเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบกิจกรรมทางการศึกษา

แก่คนทุกเพศวัย รวมไปถึงคนพิการ ด้วย โดยแนวโน้มของพิพิธภัณฑ์ในปัจจุบันจะให้ความสำคัญกับการศึกษาของชุมชนเป็นอย่างมาก นอกจากการบริการในพิพิธภัณฑ์แล้วยังมีการนำผลงานหรือวัตถุที่จัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ออกไปแสดงให้แก่ชุมชนอีกด้วย จึงกล่าวได้ว่าพิพิธภัณฑ์ได้พัฒนามาถึงขั้นเป็นศูนย์บริการการศึกษา (Education center) ที่สำคัญของชุมชน

8) หน้าที่ทางสังคม (Social function) เป็นหน้าที่ที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับงานในหน้าที่ทางการศึกษา ที่ต้องเปลี่ยนแปลงปรับตัวตามสภาพความเปลี่ยนแปลงของสังคม จัดให้บริการแก่ชุมชนอย่างกว้างขวาง พิพิธภัณฑ์หลายแห่งได้พัฒนาบริการแก่ประชาชน ซึ่งมีผลทำให้พิพิธภัณฑ์กลายเป็นศูนย์กลางของชุมชน (Community center)

สมลักษณ์ เจริญพจน์ (สมลักษณ์ เจริญพจน์, 2547) ได้กล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของพิพิธภัณฑ์ ไว้ว่า เป็นสถานที่เพื่อทำหน้าที่แสวงหารวบรวม อนุรักษ์ วิจัย สื่อสาร และจัดแสดงวัตถุ เพื่อจุดมุ่งหมายในการเรียนรู้ ให้การศึกษาหาความเพลิดเพลิน และเพื่อพัฒนาสังคมในที่สุด

3. ประเภทของพิพิธภัณฑ์

สภาการพิพิธภัณฑ์ระหว่างชาติ (International Council of Museum) หรือ ICOM ได้จำแนก “สถาบัน” ต่าง ๆ ที่มีคุณสมบัติของ “พิพิธภัณฑ์” ไว้ 9 สาขา ดังนี้

1. พิพิธภัณฑ์สถานทางศิลปะ (Museum of Arts) เป็น สถาบันที่เก็บรวบรวมงานศิลปะที่ทรงคุณค่า เหตุผลดั้งเดิมในการเก็บรวบรวม เพื่อการรักษาไว้ซึ่งมรดกทางศิลปะ เพื่อให้ประชาชนได้ชื่นชมกับสุนทรีย์ของศิลปะและศึกษาวิวัฒนาการด้าน ประวัติศาสตร์ศิลปะด้วย ส่วนมากพิพิธภัณฑ์สถานประเภทนี้มักตั้งอยู่ในประเทศที่มีศิลปะประจำชาติที่ รุ่งเรือง โดยเก็บรวบรวมงานศิลปะที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ โดยจัดแสดงแยกออกไปตามสกุลช่างหรือยุคสมัยของศิลปะ

2. พิพิธภัณฑ์สถานศิลปะร่วมสมัย (Gallery of Contemporary Arts) พิพิธภัณฑ์สถาน ศิลปะร่วมสมัยในปัจจุบัน ครอบคลุมงานในแขนงต่างๆ คือ ศิลปะประยุกต์อันนำมาสู่ความเจริญทางอุตสาหกรรม ได้แก่ ภาพถ่าย ภาพยนตร์ โทรทัศน์ และโฆษณา ศิลปะประยุกต์ด้านสถาปัตยกรรมและผังเมือง ศิลปะประยุกต์ที่เกี่ยวข้องกับเครื่องจักรกล และศิลปะประยุกต์ที่เกี่ยวข้องกับสังคมปัจจุบัน

3. พิพิธภัณฑ์สถานทางธรรมชาติวิทยา (Natural History Museum) พิพิธภัณฑ์สถานทางธรรมชาติวิทยาได้พัฒนามาจากการรวบรวมวัตถุในแบบต่างๆ เช่น ธรณีวิทยา พฤกษศาสตร์ สัตวศาสตร์ มานุษยวิทยา ฯลฯ พิพิธภัณฑ์สถานชนิดนี้มีการวิจัยเป็นงานหลักที่สำคัญมากมีการจัดแสดงตามสภาพภูมิศาสตร์ และจำลองตามสภาพชีวิตจริง ซึ่งสร้างความรู้สึกร่วมแก่ผู้ชมได้อย่างมาก

4. พิพิธภัณฑ์สถานทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (Museum of Science and Technology) ขอบเขตของการจัดแสดงของพิพิธภัณฑ์สถานประเภทนี้ค่อนข้างกว้าง เนื่องจากคำว่าวิทยาศาสตร์ นั้นหมายรวมถึง การคิดค้นทางด้านฟิสิกส์ เคมี ชีววิทยา ดาราศาสตร์ การอุตสาหกรรม เทคโนโลยี ฯลฯ จึงอาจกล่าวโดยรวมได้ว่าเป็นพิพิธภัณฑ์สถาน ที่จัดแสดงเรื่องราวเกี่ยวกับการประดิษฐ์คิดค้นเครื่องมือเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันของมนุษย์ และความก้าวหน้าทางวิทยาการต่างๆ

5. พิพิธภัณฑ์สถานทางมานุษยวิทยาและชาติพันธุ์วิทยา (Museum of Anthropology and Ethnology) พิพิธภัณฑ์สถานประเภทนี้ มีวัตถุประสงค์ที่จะส่งเสริมให้มนุษย์แต่ละเผ่าพันธุ์ได้เข้าใจในวัฒนธรรม ซึ่งกันและกัน อันเป็นผลนำไปสู่ความเข้าใจอันดีในสังคมมนุษย์ มักจะจัดแสดงวัตถุ เครื่องมือเครื่องใช้ รูปเคารพทางศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมของชนเผ่าหรือชาติพันธุ์ต่างๆ โดยจะต้องจัดแสดงให้เห็นจริง (ethno - drama) เพื่อสร้างความสนใจของผู้ชม ตลอดจนมีการบรรยายของเจ้าหน้าที่ด้วย มิเช่นนั้นพิพิธภัณฑ์สถานประเภทนี้จะเจริญได้ยาก ประกอบด้วย

- 1) พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพันธุ์วิทยา (Ethnological Museum)
- 2) พิพิธภัณฑ์สถานศิลปะพื้นเมือง (Folk Arts Museum)
- 3) พิพิธภัณฑ์สถานกลางแจ้ง (Open Air Museum)

6. พิพิธภัณฑ์สถานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี (Museum of History and Archaeology) พิพิธภัณฑ์สถาน ประเภทนี้ จัดแสดงเรื่องราวความเป็นมาของมนุษย์ในอดีต ซึ่งถือว่าเป็นรากฐานของความเข้าใจระหว่างชาติที่สำคัญยิ่ง พิพิธภัณฑ์สถานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีนั้นเกี่ยวข้องกันอย่างใกล้ชิด วิชาโบราณคดีเป็นการศึกษาค้นคว้าความถูกต้องแน่นอนของประวัติศาสตร์ ด้วยเหตุนี้ พิพิธภัณฑ์สถานทางโบราณคดีจึงเป็นรากฐานที่สำคัญของประวัติศาสตร์ ไม่สามารถแบ่งแยกกันโดยสิ้นเชิงได้ รายละเอียด ดังนี้

1) พิพิธภัณฑ์สถานทางโบราณคดี (Museum of Archaeology) เป็น พิพิธภัณฑ์สถาน ที่จัดแสดงและรวบรวมวัตถุที่ได้จากการขุดค้น วัตถุส่วนมากที่รวบรวมไว้ มักเป็นหลักฐานชิ้นสำคัญในการพิสูจน์และวิจัยทางวัฒนธรรม แบ่งออกเป็นสองสมัยใหญ่ๆ คือ สมัยก่อนประวัติศาสตร์ สมัยหัวเลี้ยวประวัติศาสตร์ และสมัยประวัติศาสตร์ มีความเกี่ยวพันกับเรื่องราวทางชาติพันธุ์วิทยา นอกจากนี้ยังเกี่ยวข้องกับศิลปะด้วย กล่าวคือรวบรวมวัตถุของเก่าแต่ให้สุนทรียะทางอารมณ์ไว้ด้วย อันเป็นศิลปะสมัยโบราณที่ทรงคุณค่า

2) พิพิธภัณฑ์สถานทางประวัติศาสตร์ (Historical Museum) เป็น พิพิธภัณฑ์สถาน ที่จัดแสดงเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ ทั้งในแง่วัฒนธรรม ประเพณี การเมือง สังคม เศรษฐกิจ รวมทั้งความเจริญก้าวหน้าทางอุตสาหกรรม อันมีอิทธิพลต่อประวัติศาสตร์ในโลกปัจจุบัน

วัตถุที่ใช้จัดแสดงอาจจะไม่แตกต่างจากพิพิธภัณฑ์สถานทางโบราณคดีมากนัก แต่จะเน้นหลักฐานสำคัญทางประวัติศาสตร์ยิ่งกว่าความงามทางศิลปะ ไม่ว่าจะเป็นเอกสาร ภาพถ่าย ภาพวาด วิดีโอ ถ้ามินิยะทางประวัติศาสตร์ ก็จัดว่าสำคัญทั้งสิ้น

3) พิพิธภัณฑ์สถานประจำโบราณสถาน (Site Museum) โบราณสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ ส่วนใหญ่จะมีพิพิธภัณฑ์สถานชนิดนี้ตั้งอยู่ด้วย ซึ่งจัดอยู่ในหมวดพิพิธภัณฑ์สถานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี พื้นฐานสำคัญในการพัฒนาอยู่ที่การสนับสนุนของประชาชน ทั้งในส่วนท้องถิ่นและนักท่องเที่ยว สถานที่ตั้งอาจจัดแสดงในอาคารทางประวัติศาสตร์ หรือสร้างอาคารจัดแสดงใหม่ ขึ้นมาก็ได้

7. พิพิธภัณฑ์สถานประจำท้องถิ่น (Regional Museum) พิพิธภัณฑ์สถาน ที่จัดแสดงเรื่องราวของท้องถิ่นต่างๆ เช่น ประวัติของเมือง วิถีชีวิต อาชีพ วัฒนธรรมขนบธรรมเนียม ประเพณีของท้องถิ่นนั้นๆ พิพิธภัณฑ์สถานประเภทนี้เป็นที่สนใจของนักท่องเที่ยว เนื่องจากสามารถให้ความรู้และสิ่งที่น่าสนใจเกี่ยวกับท้องถิ่นนั้นๆ ซึ่งอาจจะเป็นเรื่องที่แปลกใหม่หรือแตกต่างไปจากชีวิตประจำวันของนักท่องเที่ยว ที่มาจากท้องถิ่นอื่น

8. พิพิธภัณฑ์สถานของมหาวิทยาลัยและสถาบันการศึกษา (University Museum) พิพิธภัณฑ์สถาน ประเภทนี้จะไม่จำกัดถึงการศึกษาแขนงหนึ่งแขนงใดโดยเฉพาะ และมีหัวข้อต่างๆหลากหลายมากที่สุด เริ่มจากศิลปะไปสู่วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี การจัดตั้งพิพิธภัณฑ์สถานประเภทนี้ได้รับความนิยมมากขึ้น เพราะระบบการศึกษาในปัจจุบันไม่ได้จำกัดอยู่แค่เพียงการฟังคำบรรยายและการจดจำเท่านั้นบทบาทของ พิพิธภัณฑ์สถานต่อการศึกษาในปัจจุบัน จึงมีมากขึ้นกว่าสมัยก่อน มหาวิทยาลัยหลายแห่งได้จัดตั้งหอสมุดควบคู่ไปกับพิพิธภัณฑ์สถาน เพื่อเป็นแหล่งค้นคว้าของนักศึกษา รวมทั้งให้ประชาชนได้เข้าชมด้วย

9. พิพิธภัณฑ์สถานแบบพิเศษ (Specialized Museum) พิพิธภัณฑ์สถาน ประเภทนี้ ส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับการศึกษา และมีรากฐานอยู่บนวิชาการสาขาใดสาขาหนึ่งอย่างแน่นนอน เช่น พิพิธภัณฑ์สถานกระต๊าก เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม วรลัญจก บุญยสุรัตน์ (วรลัญจก บุญยสุรัตน์, 2560) กล่าวว่า เมื่อพิจารณาถึงพิพิธภัณฑ์สถานที่มีอยู่ในปัจจุบัน หรือที่นิยมจัดตั้งกันอยู่ทั่วไป มีชนิดต่างๆ ได้แก่

1) พิพิธภัณฑ์สถานประเภททั่วไป หรือประเภทรวม ซึ่งเรียกวาเป็น General Museum หรือ Encyclopedia Museum จัดเป็นพิพิธภัณฑ์สถานประเภทแรก เมื่อมีการจัดตั้ง Public museum หรือ National museum ขึ้น ในขั้นแรกก็เป็นประเภทรวมวิชาการทุกแขนง ทั้งศิลปะ โบราณคดี วิทยาศาสตร์ธรรมชาติวิทยา เมื่อแรกจัดตั้งพิพิธภัณฑ์สถานสำหรับประชาชน พิพิธภัณฑ์สถานได้เปิดรับบริจาคจากประชาชน สวมมากหนักไปทางวัตถุที่มีคุณค่าทางวัฒนธรรม ไตแกศิลปะโบราณวัตถุ ของที่ระลึก เครื่องอาวุธยุทธภัณฑ์โบราณของแปลกประหลาดของหายาก

ตลอดจนของใช้ต่างๆ ที่เก่าแก่เลิกใช้แล้ว พิพิธภัณฑ์สถานแบบทั่วไปยังคงมีอยู่ในยุโรปและเอเชีย พิพิธภัณฑ์สถานขนาดใหญ่ เช่น British Museum ก็เป็นพิพิธภัณฑ์สถานแบบทั่วไป คือมีหลายแขนง จึงได้ขยายกิจการแบ่งเป็นแผนก(Department) พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติในยุโรปอีกหลายแห่งก็มี ลักษณะเช่นเดียวกันคือเป็นประเภททั่วไปแล้วขยายงานแบ่งเป็น Department ต่าง ๆ ตามสาขาวิชา เช่น แผนกศิลปะโบราณคดีมานุษยวิทยา วิทยาศาสตร์ ธรรมชาติวิทยา เทคโนโลยี เป็นต้น

2) พิพิธภัณฑ์สถานศิลปะ (Museum of Arts) พิพิธภัณฑ์สถานศิลปะ หมายถึง พิพิธภัณฑ์สถานที่จะจัดแสดงศิลปวัตถุทุกประเภท คือ ประณีตศิลป์ ศิลปะตกแต่งหรือศิลปะประยุกต์ เขาไว้ด้วยกัน มีพิพิธภัณฑ์สถานศิลปะขนาดใหญ่ๆ ในสหรัฐอเมริกาหลายแห่ง เช่น พิพิธภัณฑ์สถานศิลปะเมโทรโพลิแต่น (Metropolitan Museum of Arts) และพิพิธภัณฑ์สถานศิลปะฟิลาเดลเฟีย (Philadelphia Museum of Arts) จัดแสดงศิลปวัตถุทุกแขนง ยกเว้นภาพเขียนในปัจจุบัน พิพิธภัณฑ์สถานศิลปะได้แยกจัดตั้งเฉพาะแขนงมากขึ้น ดังเช่น

2.1) พิพิธภัณฑ์สถานศิลปะประยุกต์ (Applied Art) หรืออาจเรียกอย่างอื่น เช่น พิพิธภัณฑ์สถานศิลปะตกแต่ง (Decorative Art) ศิลปะอุตสาหกรรม (Industrial Art) หรือ พิพิธภัณฑ์สถานหัตถศิลป์ (Museum of Craft) เป็นพิพิธภัณฑ์สถานที่จะจัดแสดงวัตถุที่เป็งานฝีมือ เป็นเครื่องใช้สวยงามต่างๆ โต๊ะเครื่องเรือน เครื่องเงิน เครื่องทอง เครื่องแก้ว เครื่องถ้วยชาม ผ้า และเครื่องแต่งกาย เครื่องประดับ เครื่องหนัง เครื่องเงิน นาฬิกา ฯลฯ ประเทศอังกฤษได้เริ่มจัด พิพิธภัณฑ์สถานประเภทนี้ขึ้นก่อน คือ พิพิธภัณฑ์สถานศิลปะ Victoria and Albert Museum ในกรุงลอนดอน ดังที่เคยกล่าวในประวัติของการพัฒนาพิพิธภัณฑ์แล้วว่า พิพิธภัณฑ์สถานประเภทนี้ เกิดขึ้นหลังการแสดงนานาชาติ (The great Exhibition) ที่พระราชวังแวร์ซาย เมื่อค.ศ. 1851 และใน ค.ศ. 1852 จึงเกิดพิพิธภัณฑ์สถานศิลปะตกแต่ง (museum of Decorative Art) และได้กลายมาเป็น Victoria and Albert Museum ต่อมา

2.2) หอศิลป์ (Art Gallery) จิตรกรรมหรือภาพเขียน (Painting) และ ประติมากรรมเป็นที่นิยมจัดเป็นพิพิธภัณฑ์สถานต่างหากจากประเภทอื่น เรียก Art gallery หรือ Picture gallery หรือ National gallery จัดแสดงเฉพาะจิตรกรรมและประติมากรรมของศิลปินที่มีชื่อ ตั้งแต่โบราณเรื่อยมาถึงร่วมสมัย

2.3) ศิลปสมัยใหม่ (Museum of modern art) พิพิธภัณฑ์สถานทั่วไปมักไม่นิยมจัดแสดงวัตถุสมัยใหม่หรือสมัยปัจจุบัน จึงได้เกิดมีพิพิธภัณฑ์สถานศิลปะสมัยใหม่ขึ้นเพื่อจัดแสดงผลงานของศิลปินรุ่นหลัง โดยเฉพาะมีทั้งจิตรกรรม ประติมากรรม และงานฝีมือของศิลปินร่วมสมัย

2.4) พิพิธภัณฑ์สถานศิลปะประเภทการแสดง (Performing Art) ได้แก่ การละคร ภาพยนตร์ นาฏศิลป์การดนตรี ซึ่งอาจแยกออกเป็นพิพิธภัณฑ์สถานเฉพาะอย่าง

2.5) พิพิธภัณฑ์สถานศิลปะแรกเริ่ม (Primitive Art) บางประเทศได้จัด

พิพิธภัณฑ์สถานศิลปะแรกเริ่มของมนุษย์ยุคที่ยังไม่อารยธรรม แต่โดยทั่วไปแล้วรวมอยู่ใน

พิพิธภัณฑ์สถานโบราณคดี หรือมานุษยวิทยา

3) พิพิธภัณฑ์สถานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (Science and technology)

เป็น พิพิธภัณฑ์สถานจัดแสดงวิวัฒนาการความก้าวหน้าของวัตถุที่มนุษย์คิดค้นและประดิษฐ์ขึ้นได้

แก่ ยานพาหนะ โทรคมนาคม เครื่องจักร เครื่องกล และเรื่องราวของวิทยาศาสตร์สาขาต่าง ๆ และ

การเกษตร พิพิธภัณฑ์สถาน เทคโนโลยีแยกออกเป็นพิพิธภัณฑ์สถานเฉพาะเรื่องก็มี เช่น

พิพิธภัณฑ์สถานรถไฟ เรือ หรือ Transport museum และยานอวกาศ หรือแยกเป็นพิพิธภัณฑ์สถาน

อุตสาหกรรม พิพิธภัณฑ์สถานประวัติศาสตร์ (Historical science) เป็นต้น

4) พิพิธภัณฑ์สถานธรรมชาติวิทยา (Natural science) ส่วนใหญ่นิยมเรียก

ประวัติศาสตร์ธรรมชาติ (Natural history) เป็นพิพิธภัณฑ์สถานจัดแสดงเรื่องราวของธรรมชาติเกี่ยวกับ

เรื่องของโลก ดิน หิน แร่ มนุษย์ สัตว์ และพืช ดังนั้น หลายแห่งจึงมักรวมมานุษยวิทยาเข้าไว้ด้วย

นอกจากพิพิธภัณฑ์สถานประวัติศาสตร์แล้ว ในแขนงนี้ยังได้รวมสวนสัตว์ (Zoological garden)

สวนพฤกษชาติ (Botanical garden) วนอุทยาน (National park) พิพิธภัณฑ์สัตว์น้ำ (Aquarium)

และที่รวบรวมสัตว์บก (Vivarium) อยู่ในสาขานี้ด้วย

5) พิพิธภัณฑ์สถานประวัติศาสตร์เป็นพิพิธภัณฑ์สถานจัดแสดงหลักฐานทาง

ประวัติศาสตร์แสดงชีวิตความเป็นอยู่หรือวัฒนธรรมและประเพณีพื้นเมือง อาจจะแยกเป็นพิพิธภัณฑ์

เฉพาะเรื่องก็ได้ เช่น

5.1) พิพิธภัณฑ์สถานประวัติศาสตร์ รวบรวมและจัดแสดงหลักฐานทาง

ประวัติศาสตร์เกี่ยวกับการเมือง การทหาร เศรษฐกิจ สังคม เป็นต้น บางแห่งจัดแสดงเรื่องเดียว เช่น

ประวัติการสงคราม ดังเช่น War Memorial Museum ที่กรุงแคนเบอร์รา ออสเตรเลีย เป็นต้น

5.2) บ้านประวัติศาสตร์ (Historic House) ไดแกอาคารซึ่งมีความสำคัญทาง

ประวัติศาสตร์ จัดแสดงตามสภาพจริง เช่น บ้านกัปตันคุก บ้านประธานาธิบดีจอร์จวอชิงตัน

บ้านเนहरु เป็นต้น

5.3) โบราณสถาน อนุสาวรีย์ และสถานที่สำคัญทางวัฒนธรรม ซึ่งเปิดให้

ประชาชนเข้าชม เช่น ปราสาทหินนครวัด เมืองปอร์ตอาเธอร์ คุกนักโทษ ที่ออสเตรเลีย ซึ่งเป็นที่

คุมขังผู้ที่ถูกเนรเทศจากประเทศอังกฤษ และอนุสาวรีย์ต่าง ๆ

5.4) เมืองประวัติศาสตร์ ไดแกเมืองที่สงวนไว้เป็นประวัติศาสตร์ทั้งเมือง เช่น

เมือง Williamsburg ในสหรัฐอเมริกา ซึ่งเป็นเมืองหลวงสมัยอเมริกาเป็นอาณานิคมเป็นสถานที่ปฏิบัติ

ก่อตั้งรัฐธรรมนูญปกครองประเทศ จัดเป็นเมืองที่สงวนรักษาไว้เป็นอุทยานประวัติศาสตร์ทั้งเมือง

5.5) พิพิธภัณฑ์สถานประวัติศาสตร์โบราณคดี พิพิธภัณฑ์สถานโบราณคดีนั้น โดยทั่วไป ถ้าเป็นสมัยก่อนประวัติศาสตร์มักจะรวมอยู่ในมานุษยวิทยา และถ้าเป็นสมัยประวัติศาสตร์ มักจะรวมอยู่ในประเภทพิพิธภัณฑ์สถานประวัติศาสตร์ หรือมีฉะนั้นในพิพิธภัณฑ์สถานศิลปะ

6) พิพิธภัณฑ์สถานชาติพันธุ์วิทยาและประเพณีพื้นเมือง (Museum of Ethnology and Folklore) เป็นพิพิธภัณฑ์สถานที่จัดแสดงเรื่องราวชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์และการจำแนกชาติพันธุ์ต่างๆ เช่น Ethnological museum ที่กรุงเจนีวา ประเทศสวิสเซอร์แลนด์จัดแสดงเรื่องราวของชนชาติต่างๆ ทั่วโลก เรื่องราวของเผ่าพันธุ์มนุษย์ เป็นแขนงหนึ่งของมานุษยวิทยา (Anthropology) แต่ชาติพันธุ์วิทยาหนักไปทางวัฒนธรรมและสังคมของมนุษย์เผ่าต่างๆ เป็นแขนงวิชา Cultural หรือ Social anthropology พิพิธภัณฑ์สถานจัดแสดงทางสังคมและวัฒนธรรมนั้นมีชื่อเรียกกันอยู่ 2 อย่าง คือ Ethnological Museum หรือ Ethnographic museum คำว่า Ethnology หรือชาติพันธุ์วิทยา คลุมถึงวัฒนธรรมความเป็นอยู่ของคนในประเทศและเผ่าพันธุ์อื่นๆ ทั่วไป ส่วน Ethnography หรือชาติวงศ์วรรณานั้น โดยทั่วไปหมายถึงวัฒนธรรมของชนเผ่าต่างๆ

6.1) พิพิธภัณฑ์สถานพื้นบ้าน (Folk Museum) เป็นพิพิธภัณฑ์สถานที่รวบรวมเอาของเครื่องใช้พื้นเมือง หรือของใช้ของชาวบ้านสามัญชนในท้องถิ่นต่างๆ และสมัยต่างๆ

6.2) พิพิธภัณฑ์สถานกลางแจ้ง (Open-air-museum) พิพิธภัณฑ์สถานกลางแจ้งเกิดขึ้นในประเทศสวีเดนก่อนที่สวน Skansen ได้รวบรวมเอาอาคารต่าง ๆ ของชาวบ้านที่มีอาชีพต่าง ๆ มาสร้างรวมอยู่แห่งเดียวกัน พร้อมทั้งสร้างสภาพแวดล้อมบรรยากาศตามที่เป็จริงที่ Skansen มีอาคารต่างๆ สร้างรวมอยู่เป็นจำนวนร้อย ได้แก่ โรงนา โรงสีลม โรงซางหล่อ โรงซางเหล็ก โรงซางทอง โรงซางเงิน โรงซางหม้อ บ้านชาวนา บ้านโบราณ วิหารไม้โบราณ เป็นต้น และได้พยายามรักษาชนบประเพณีโบราณเอาไว้ ผู้เฝ้าในอาคารแต่ละหลัง แต่งตัวตามแบบอาชีพของชนิดอาคารนั้นๆ เช่น เปนชาวนา ช่างเหล็กและจัดให้มีกิจกรรมการเล่นและระบำพื้นเมืองในฤดูร้อน

สภาการพิพิธภัณฑ์สถานระหว่างชาติยังได้อธิบายเงื่อนไขและจำแนก “สถาบัน” ต่างๆ ที่มีคุณสมบัติของพิพิธภัณฑ์ไว้ 9 ข้อ ดังนี้

1) แหล่งและอนุสรณ์สถานทางธรรมชาติ โบราณคดี และชาติพันธุ์วรรณา แหล่งและอนุสรณ์สถานทางประวัติศาสตร์ ซึ่งเก็บรวบรวม สงวนรักษา และเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับวัตถุอันเป็นหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์และสิ่งแวดล้อมของมนุษย์

2) สถาบันที่รวบรวมและจัดแสดงตัวอย่างของสิ่งมีชีวิตทั้งพืชและสัตว์ เช่น สวนพฤกษศาสตร์ สวนสัตวศาสตร์ สถานที่แสดงสัตว์น้ำ และศูนย์ศึกษาพันธุ์พืชและสัตว์

3) ศูนย์วิทยาศาสตร์ และท้องฟ้าจำลอง

4) หอศิลป์ที่จัดแสดงงานโดยไม่แสวงหาผลกำไร

5) สถานที่ตามธรรมชาติ ซึ่งเป็นที่สงวน

6) องค์กรพิพิธภัณฑ์ทั้งในระดับนานาชาติ ระดับชาติ ระดับภูมิภาค หรือระดับท้องถิ่น กระทรวง หรือกรม หรือหน่วยงานเอกชนใดก็ตามที่มีส่วนในการรับผิดชอบพิพิธภัณฑ์ หรือมีคุณสมบัติตามข้อกำหนดนี้

7) สถาบัน หรือองค์กร ซึ่งไม่แสวงหาผลกำไร ที่ทำงานด้านการอนุรักษ์ การค้นคว้าวิจัย การศึกษา การฝึกอบรม การจัดทำเอกสารวิชาการ และกิจกรรมอื่น ๆ อันเกี่ยวข้องกับงานพิพิธภัณฑ์ และวิชาพิพิธภัณฑ์วิทยา

8) ศูนย์วัฒนธรรม และนิติบุคคลอื่น ๆ ที่ดำเนินการด้านการอนุรักษ์ การสืบสาน และการบริหารจัดการทรัพยากรอันเป็นมรดกที่จับต้องได้ และมรดกที่จับต้องไม่ได้ (มรดกที่มีชีวิต และกิจกรรมที่สร้างสรรค์โดยเทคโนโลยีดิจิทัล)

9) สถาบันใด ๆ อย่างเช่น สถาบันบริหาร ซึ่งหลังจากการร้องขอคำวินิจฉัยจากคณะกรรมการที่ปรึกษาแล้ว ได้รับการพิจารณาว่ามีคุณสมบัติบางส่วนหรือทั้งหมดของพิพิธภัณฑ์ หรือมีส่วนในการสนับสนุนพิพิธภัณฑ์ และบุคลากรที่ทำงานด้านพิพิธภัณฑ์เป็นอาชีพ ตลอดจนการสนับสนุนงานวิจัย การศึกษา หรือการฝึกอบรมที่เกี่ยวข้องกับงานพิพิธภัณฑ์

ดังนั้น เมื่อพิจารณาถึงคุณสมบัติและลักษณะต่างๆของบ้านศิลปินแห่งชาติ ตามการจำแนกของสภาการพิพิธภัณฑ์ระหว่างชาติ (International Council of Museum) หรือ ICOM บ้านศิลปินแห่งชาติจัดอยู่ในหลายประเภท จำแนกตามสาขาของบ้านศิลปินแห่งชาติ ยกตัวอย่างเช่น บ้าน ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ จัดอยู่ในประเภทพิพิธภัณฑ์สถานทางประวัติศาสตร์ (Historical Museum) เป็นพิพิธภัณฑ์บ้านบุคคลสำคัญ ที่นำเสนอสถานที่ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของคนสำคัญทางประวัติศาสตร์ หอศิลป์ทวี รัชนิกร จัดอยู่ในประเภทพิพิธภัณฑ์สถานศิลปะร่วมสมัย (Gallery of Contemporary Arts) เป็นหอศิลป์ที่จัดแสดงผลงานโดยไม่แสวงหาผลกำไร ซึ่งจัดแสดงผลงาน ศิลปกรรมของตนเองและมีการจัดแสดงผลงานของเพื่อนศิลปินและลูกศิษย์หมุนเวียนอยู่ตลอดเวลา และ บ้านของ นายสุชาติ ทรัพย์สิน ศิลปินแห่งชาติสาขาศิลปะการแสดง (การแสดงพื้นบ้าน) จัดอยู่ในประเภทพิพิธภัณฑ์สถานประจำท้องถิ่น (Regional Museum) ที่มีรูปแบบการจัดแสดงเรื่องราวเกี่ยวกับเป็นพิพิธภัณฑ์ที่นำรูปหนังตะลุงโบราณจากภูมิภาคต่างๆ ของไทย และรูปหนังจากประเทศต่างๆ รวมทั้งเครื่องดนตรีและอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องกับการแสดงหนังตะลุงมาจัดแสดง เพื่อให้เห็นถึง ร่องรอยและหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับการแสดงหนังตะลุงของไทย

แนวคิดการจัดการเชิงกลยุทธ์

แนวคิดการจัดการเชิงกลยุทธ์ (Strategic Management) มีครั้งแรกในราวปี 1912 ที่มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด (ไพโรจน์ ปิยะวงศ์วัฒนา, 2545) โดยคำว่า Strategy มาจากรากศัพท์ภาษากรีกว่า Strategic ซึ่งหมายถึง ศาสตร์และศิลป์ในการบังคับบัญชากองทัพ ซึ่งเป็นศัพท์

ทางการทหาร ต่อมาคำนี้ได้ถูกนำมาใช้ในการวางแผนการบริหารงานองค์การ การจัดการเชิงกลยุทธ์ จึงกลายเป็นกลไกสำคัญในการบริหารจัดการยุคใหม่

1. ความหมายของการจัดการเชิงกลยุทธ์

จินตนา บุญบงการ และ ณีฎฐพันธ์ ขจรนันท์ (จินตนา บุญบงการ ณีฎฐพันธ์ ขจรนันท์, 2546) กล่าวว่า การจัดการเชิงกลยุทธ์ คือกระบวนการที่ประกอบไปด้วยการวิเคราะห์ สภาพแวดล้อม และข้อมูลสำคัญของธุรกิจที่ใช้ในการประกอบการตัดสินใจ การวางแผนทางการดำเนินงาน และควบคุมการปฏิบัติงานเชิงกลยุทธ์ขององค์การ เพื่อที่จะสร้างความมั่นใจว่าองค์การสามารถที่จะดำเนินการได้อย่างสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ตลอดจนสามารถมีพัฒนาการและสามารถแข่งขันในอุตสาหกรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

พิบูล ทีปะपाल (พิบูล ทีปะपाल, 2551) ได้กล่าวว่า การจัดการเชิงกลยุทธ์ คือการ กำหนดทิศทางหรือวิถีทางในการดำเนินงานขององค์การเพื่อให้งานบรรลุผลตามเป้าหมายหรือ วัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ โดยจำเป็นจะต้องทำการวิเคราะห์และประเมินปัจจัยต่างๆ ที่เกิดจาก สิ่งแวดล้อมภายในและภายนอกองค์การ และจัดทำแผนการดำเนินงานที่เหมาะสมที่สุด

สรุป การจัดการเชิงกลยุทธ์ หมายถึง กระบวนการจัดการขององค์การ ที่มีการ กำหนดทิศทางที่ชัดเจน เพื่อให้องค์กรบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ตามวัตถุประสงค์ มีการวิเคราะห์ และประเมินปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ได้แผนงานในการปฏิบัติงานที่เหมาะสมก่อนที่จะนำสู่ การปฏิบัติต่อไป

2. ความสำคัญของการจัดการเชิงกลยุทธ์

บุญเลิศ เย็นคงคา (บุญเลิศ เย็นคงคา, 2549) กล่าวถึงความสำคัญของการจัดการ เชิงกลยุทธ์ ดังนี้

- 1) ช่วยให้้องค์การมีวัตถุประสงค์และภารกิจขององค์การในอนาคตอย่างชัดเจน สามารถใช้เป็นแนวทางสำหรับผู้ปฏิบัติงานในการทำงานให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น
- 2) ช่วยให้การดำเนินงานสอดคล้องในหน้าที่ต่างๆภายในขององค์การ เพื่อนำไปสู่ วัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้
- 3) เปิดโอกาสให้ผู้บริหารระดับต่างๆ มีส่วนร่วมในการบริหาร มีความคิดริเริ่ม สร้างสรรค์เพื่อพัฒนาองค์การ
- 4) ช่วยให้้องค์การสามารถคาดการณ์ปัญหาที่จะเกิดขึ้น แล้วเปลี่ยนแปลงปัญหา ให้เป็นโอกาสที่จะดำเนินธุรกิจในอนาคต
- 5) ช่วยให้ผู้บริหารมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล สามารถตัดสินใจได้อย่างรอบคอบ และสามารถลดความเสี่ยงได้

สุมาลี จิระจรัส (สุมาลี จิระจรัส, 2548) กล่าวถึงความสำคัญของการจัดการเชิงกลยุทธ์ ไว้ดังนี้

1) การจัดการเชิงกลยุทธ์เป็นการกำหนดทิศทางที่ชัดเจนขององค์การ ผู้กำหนดกลยุทธ์จะทำการกำหนดวิสัยทัศน์ในอนาคตขององค์การ ทำให้สมาชิกทั้งองค์การทราบถึงทิศทางที่ทุกคนจะดำเนินไปอย่างชัดเจน

2) การจัดการเชิงกลยุทธ์ช่วยให้ผู้บริหารระดับสูง มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกลในการมองถึงอนาคตขององค์การ ซึ่งสามารถช่วยลดความเสี่ยงขององค์การในอนาคตลงได้

3) การจัดการเชิงกลยุทธ์ช่วยให้องค์การสามารถดำเนินงานและใช้ทรัพยากรที่ตนมีในการแข่งขันได้อย่างมีประสิทธิภาพ และได้ผลสำเร็จดีกว่าการบริหารงานตามปกติ

4) การจัดการเชิงกลยุทธ์ช่วยลดการต่อต้านการเปลี่ยนแปลง (Resistance to Change) การจัดการเชิงกลยุทธ์มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมจากสมาชิก ทำให้ทุกคนเกิดความพึงพอใจในการยอมรับแผนกลยุทธ์นั้น ทำให้การต่อต้านมีน้อยลง

5) การจัดการเชิงกลยุทธ์สร้างความสอดคล้องในการปฏิบัติงาน (Harmony) จากการมีส่วนร่วมในการวางแผนกลยุทธ์ ทำให้สมาชิกทุกคนรับทราบและยอมรับทิศทางที่ชัดเจนขององค์การ

3. ประโยชน์ของการจัดการเชิงกลยุทธ์

จินตนา บุญบงการ และ ณีฎฐพันธ์ ขจรนนท์ (จินตนา บุญบงการ ณีฎฐพันธ์ ขจรนนท์, 2546) กล่าวว่า ผู้บริหารองค์กรสามารถประยุกต์หลักการจัดการเชิงกลยุทธ์ในการดำเนินกิจกรรมทางธุรกิจได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนี้

1) กำหนดทิศทางขององค์การ (Set Direction) ช่วยให้ผู้บริหารเกิดความเข้าใจต่อการเปลี่ยนแปลงและมีวิสัยทัศน์ต่ออนาคต ทำให้สามารถกำหนดวัตถุประสงค์และทิศทางการทำงานเป็นรูปธรรม

2) สร้างความสอดคล้องในการปฏิบัติ (Harmony) แนวคิดนี้ก่อให้เกิดวิสัยทัศน์และความเข้าใจร่วมกันในวัตถุประสงค์และแนวทางการดำเนินงาน ซึ่งจะทำให้การจัดสรรทรัพยากรและการดำเนินงานเป็นเอกภาพและเกิดประโยชน์สูงสุดแก่องค์การ

3) สร้างความพร้อมให้แก่องค์การ (Provide Readiness) ช่วยให้ผู้บริหารและสมาชิกขององค์การเกิดความเข้าใจในภาพรวมและศักยภาพของธุรกิจ ตลอดจนอิทธิพลของปัจจัยแวดล้อมที่มีต่อองค์การ ทำให้องค์การมีความพร้อมต่อการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้น

4) สร้างประสิทธิภาพในการแข่งขัน (Improve Competitive Efficiency) การจัดการเชิงกลยุทธ์ช่วยทำให้สามารถจัดลำดับความสำคัญในการดำเนินงานและเป้าหมายอย่างเหมาะสมและใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ

พิบูล ทีปะปาล (พิบูล ทีปะปาล, 2551) กล่าวว่า องค์กรที่มีการใช้หลักการจัดการเชิงกลยุทธ์ จะมีผลการดำเนินงานดีกว่าองค์กรที่ไม่ใช้หลักการจัดการเชิงกลยุทธ์ และมีประโยชน์ ดังนี้

- 1) ทำให้เข้าใจวิสัยทัศน์เชิงกลยุทธ์ขององค์กรชัดเจนยิ่งขึ้น
- 2) ทำให้ทราบว่าอะไรบ้างมีความสำคัญเชิงกลยุทธ์
- 3) ทำให้เข้าใจสภาพแวดล้อมที่กำลังเปลี่ยนแปลงดียิ่งขึ้น

4. กระบวนการจัดการเชิงกลยุทธ์

การจัดการเชิงกลยุทธ์ จะประกอบไปด้วยขั้นตอนพื้นฐาน 4 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ 1 การวิเคราะห์เชิงกลยุทธ์ (Strategic Analysis) การวิเคราะห์กลยุทธ์เป็นการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมขององค์กร (SWOT Analysis) โดยทำการวิเคราะห์ปัจจัยของสภาพแวดล้อมภายใน และปัจจัยของสภาพแวดล้อมภายนอก ที่มีผลกระทบและอิทธิพลทั้งทางตรง และทางอ้อมต่อการบริหารขององค์กร ผู้วิจัยได้นำการวิเคราะห์สภาพแวดล้อม (Swot Analysis) มาเป็นเครื่องมือในการประเมินสถานการณ์ของบ้านศิลปินแห่งชาติที่เข้าร่วมโครงการ เปิดบ้านศิลปินแห่งชาติกับกรมส่งเสริมวัฒนธรรม โดยหลักการคือ การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในและภายนอกขององค์กร ซึ่งจะช่วยให้วิเคราะห์ถึงจุดแข็ง จุดอ่อนจากสภาพแวดล้อมภายใน และวิเคราะห์โอกาสและอุปสรรคจากสิ่งแวดล้อมภายนอก ตลอดจนผลกระทบที่มีจากปัจจัยเหล่านี้ต่อการทำงานในองค์กร (ศิริวรรณ เสรีรัตน์ สมชาย ทิรัญกิตติ, 2541) การวิเคราะห์สภาพแวดล้อม (SWOT Analysis) จะครอบคลุมขอบเขตของปัจจัยที่กว้าง ด้วยการระบุ จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคขององค์กร ทำให้มีข้อมูล ในการกำหนดทิศทางหรือเป้าหมายที่จะถูกสร้างขึ้นมาบนจุดแข็งขององค์กร และแสวงหาประโยชน์จากโอกาสทางสภาพแวดล้อม และสามารถกำหนดกลยุทธ์ที่มุ่งเอาชนะอุปสรรคทางสภาพแวดล้อมหรือลดจุดอ่อนขององค์กรให้มึนน้อยที่สุดได้ (ชูเพ็ญ วิบูลย์สันติ, 2553) เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์สถานการณ์เพื่อให้ผู้บริหารทราบถึงปัญหาและโอกาสขององค์กร ตามที่ สมคิด บางโม (สมคิด บางโม, 2552) กล่าวไว้ ซึ่งจะช่วยให้ผู้บริหารขององค์กรทราบถึงการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้นภายนอกองค์กร ทั้งสิ่งที่ได้เกิดขึ้นแล้ว และแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงในอนาคต รวมทั้งผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงที่มีต่อองค์กรธุรกิจ จุดแข็ง จุดอ่อน และความสามารถด้านต่าง ๆ ที่องค์กรมีอยู่ ซึ่งข้อมูล เหล่านี้จะเป็นประโยชน์อย่างมากต่อการกำหนดวิสัยทัศน์ กลยุทธ์ และการดำเนินตามกลยุทธ์ขององค์กร โดยมีขั้นตอนของการวิเคราะห์สถานการณ์ ดังนี้

- 1) การประเมินสภาพแวดล้อมภายในองค์กร เป็นการวิเคราะห์และพิจารณาทรัพยากรและความสามารถภายในองค์กรในทุก ๆ ด้าน เพื่อที่จะระบุจุดแข็งและจุดอ่อนขององค์กร ทั้งในด้านโครงสร้าง ระบบ ระเบียบวิธีปฏิบัติงาน บรรยากาศในการทำงานและทรัพยากร

ในการบริหาร (คน เงิน วัสดุ การจัดการรวมถึงการพิจารณาผลการดำเนินงานที่ผ่านมาขององค์กร เพื่อที่จะเข้าใจสถานการณ์และผลกลยุทธ์ก่อนหน้านี้ด้วย

จุดแข็งขององค์กร (S: Strengths) เป็นการวิเคราะห์ปัจจัยภายใน จากมุมมองของผู้ที่อยู่ในองค์กรนั่นเองว่าปัจจัยใดภายในองค์กรที่เป็นข้อได้เปรียบหรือจุดเด่น ขององค์กรที่องค์กรควรนำมาใช้ในการพัฒนาองค์กรได้ และควรดำรงไว้เพื่อการ เสริมสร้างความ เข้มแข็งขององค์กร

จุดอ่อนขององค์กร (W: Weaknesses) เป็นการวิเคราะห์ ปัจจัย ภายในจากมุมมองของผู้ที่อยู่ในจากมุมมอง ของผู้ที่อยู่ในองค์กรนั้น ๆ เองว่าปัจจัยภายใน องค์กร ที่เป็นจุดด้อย ข้อเสียเปรียบขององค์กรที่ควรปรับปรุงให้ดีขึ้นหรือจัดให้หมดไป อัน จะเป็นประโยชน์ต่อองค์กร

2) การประเมินสภาพแวดล้อมภายนอก เพื่อวิเคราะห์ให้ทราบถึงโอกาส และอุปสรรคทางการดำเนินงานขององค์กร ที่ได้รับผลกระทบจากสภาพแวดล้อมเศรษฐกิจ สภาพแวดล้อมทางสังคม สภาพแวดล้อมทางการเมือง และสภาพแวดล้อมทางเทคโนโลยี

โอกาสทางสภาพแวดล้อม (O: Opportunities) เป็นการวิเคราะห์ว่า ปัจจัยภายนอกองค์กร ปัจจัยใดที่สามารถส่งผลกระทบต่อทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อการดำเนินการ ขององค์กร

อุปสรรคทางสภาพแวดล้อม (T: Threats) เป็นการวิเคราะห์ว่าปัจจัย ภายนอกองค์กรปัจจัยใดที่สามารถส่งผลกระทบต่อองค์กร ที่จะก่อให้เกิดความเสียหายทั้งทางตรง และทางอ้อม ซึ่งองค์กรจำต้องหลีกเลี่ยง หรือปรับสภาพองค์กรให้มีความแข็งแกร่งพร้อมที่จะเผชิญ แรงกระทบดังกล่าวได้

3) ระบุสถานการณ์จากการประเมินสภาพแวดล้อมเมื่อได้ข้อมูลเกี่ยวกับ จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค จากการประเมินสภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอก แล้วให้ นำจุดแข็ง จุดอ่อน เปรียบเทียบกับโอกาสและอุปสรรคจากภายนอก เพื่อที่องค์กรจะสามารถทราบ สถานการณ์และหาแนวทางในการป้องกันและแก้ไข ต่อไป

สถานการณ์ที่ 1 (จุดแข็ง-โอกาส) สถานการณ์นี้เป็นสถานการณ์ ที่พึงปรารถนาที่สุด เนื่องจากองค์กรค่อนข้างจะมีหลายอย่าง ดังนั้น ผู้บริหารขององค์กรควรกำหนด กลยุทธ์ในเชิงรุก (Aggressive-strategy) เพื่อดึงเอาจุดแข็งที่มีอยู่มาเสริมสร้างและปรับใช้และฉกฉวย โอกาสต่าง ๆ ที่เปิดมาหาประโยชน์อย่างเต็มที่

สถานการณ์ที่ 2 (จุดอ่อน-ภัยอุปสรรค) สถานการณ์นี้เป็นสถานการณ์ ที่เลวร้ายที่สุด เนื่องจากองค์กรกำลังเผชิญอยู่กับอุปสรรคจากภายนอกและมีปัญหาจุดอ่อนภายใน หลายประการ ดังนั้น ทางเลือกที่ดีที่สุดคือกลยุทธ์ การตั้งรับหรือป้องกันตัว (Defensive Strategy)

เพื่อพยายามลดหรือหลบหลีกภัยอุปสรรค ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้น ตลอดจนหามาตรการที่จะทำให้องค์กรเกิดความสูญเสียที่น้อยที่สุด

สถานการณ์ที่ 3 (จุดอ่อน-โอกาส) สถานการณ์องค์กรมีโอกาสเป็นข้อได้เปรียบด้านการแข่งขันอยู่หลายประการ แต่ติดขัดอยู่ตรงที่มีปัญหาอุปสรรคที่เป็นจุดอ่อนอยู่หลายอย่างเช่นกัน ดังนั้นทางออก คือ กลยุทธ์การพลิกตัว (Turnaround-oriented Strategy) เพื่อจัดหรือแก้ไขจุดอ่อนภายในต่าง ๆ ให้ พร้อมทั้งจะฉกฉวยโอกาสต่าง ๆ ที่เปิดให้

สถานการณ์ที่ 4 (จุดแข็ง-อุปสรรค) สถานการณ์นี้เกิดขึ้นจากการที่สภาพแวดล้อมไม่เอื้ออำนวยต่อการดำเนินงาน แต่ตัวองค์กรมีข้อได้เปรียบที่เป็นจุดแข็งหลายประการ ดังนั้นแทนที่จะรอจนกระทั่งสภาพแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไปก็สามารถที่จะเลือกกลยุทธ์การแตกตัวหรือขยายขอบข่ายกิจการ (Diversification Strategy) เพื่อใช้ประโยชน์จากจุดแข็งที่มีสร้างโอกาสในระยะยาวด้านอื่น ๆ แทน

ขั้นตอนที่ 2 การนำกลยุทธ์ไปปฏิบัติ เป็นการปฏิบัติงานตามกลยุทธ์ (Strategic Implementation) โดยจัดระบบงาน การมอบหมายงาน ในการวางแผนปฏิบัติงาน เพื่อให้การนำกลยุทธ์ไปใช้บรรลุเป้าหมายที่ต้องการกลยุทธ์เป็นกระบวนการที่ครอบคลุมกระบวนการเรียนรู้ การปฏิบัติการแสดงออกทางพฤติกรรม และเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องเชื่อมโยงสัมพันธ์กันเป็นองค์รวมอย่างเป็นรูปธรรม ผ่านการจัดโครงสร้าง บุคลากร และการประสานงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ

ขั้นตอนที่ 3 การควบคุมเชิงกลยุทธ์ (Strategic assessment and control) คือ การตรวจสอบกิจกรรมและผลการดำเนินงานขององค์กร โดยทำการเปรียบเทียบระหว่างผลการดำเนินงานจริงและผลการดำเนินงานที่ต้องการ ผู้บริหารจะต้องใช้ข้อมูลเหล่านี้เพื่อการแก้ไขปัญหาขององค์กร การควบคุมเชิงกลยุทธ์จะมีประสิทธิภาพได้ ผู้บริหารจะต้องได้รับข้อมูลป้อนกลับที่ชัดเจนทันที เป็นการกำหนดเกณฑ์มาตรฐานของงานติดตามตรวจสอบ ประเมินการตัดสินใจ เป็นการแก้ไขให้การดำเนินงานสอดคล้องกับข้อจำกัดของแต่ละเหตุการณ์ การควบคุมเชิงกลยุทธ์เป็นเครื่องมือในการตรวจสอบการปฏิบัติการ เป็นกระบวนการในการกำหนดเกณฑ์และมาตรฐาน ขั้นตอนการติดตาม ตรวจสอบ ประเมิน แก้ไขให้การดำเนินงานสามารถบรรลุเป้าหมาย หรือปรับปรุงแผนการดำเนินงานให้สอดคล้องกับข้อจำกัดของเหตุการณ์ในสภาพแวดล้อมจริง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยภายในประเทศ

กมลวรรณ จันทวร (กมลวรรณ จันทวร, 2555) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การบริหารจัดการหอศิลป์ของรัฐในประเทศไทย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบและลักษณะการบริหารจัดการหอศิลป์ของรัฐในปัจจุบัน รวมทั้งศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานของหอศิลป์ของรัฐในอนาคตต่อไป ผลการวิจัยพบว่า หอศิลป์ที่มีการบริหารจัดการในรูปแบบสถาบันที่อยู่ภายใต้มูลนิธิจะสามารถบริหารจัดการได้คล่องตัวและมีประสิทธิภาพในการดำเนินงานมากกว่าหอศิลป์ที่เป็นรูปแบบส่วนราชการ ซึ่งปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการประสบความสำเร็จ คือ การวางพันธกิจขององค์กร ทรัพยากรบุคคลและงบประมาณในการดำเนินงาน ส่วนผลความคิดเห็นและความพึงพอใจของผู้ใช้บริการส่วนใหญ่มีความพึงพอใจในด้านการจัดนิทรรศการและแสดงผลงานศิลปะมากที่สุด และมีความพึงพอใจด้านการประชาสัมพันธ์น้อยที่สุด โดยมีส่วนที่ปัญหาและอุปสรรคมากที่สุดคือการเข้าไม่ถึงวงการศิลปะและไม่เข้าใจศิลปะร่วมสมัย ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้มีข้อเสนอแนะสำหรับแนวทางการบริหารจัดการหอศิลป์ของรัฐในอนาคต ควรที่จะมีรูปแบบการบริหารงานอื่นที่ไม่ใช่ในส่วนราชการ เช่น องค์กรมหาชน เพื่อความคล่องตัวและมีประสิทธิภาพในการดำเนินงาน มีการวางแผนทางการตลาดเพื่อตอบโจทย์ ต่อกลุ่มเป้าหมายและให้ความสำคัญกับการให้บริการแก่สาธารณชนเป็นหลัก ทั้งในส่วนของการอำนวยความสะดวกและการจัดกิจกรรม

ชัยวัฒน์ สุทธิวงษ์ (ชัยวัฒน์ สุทธิวงษ์, 2556) ได้ศึกษาถึงการจัดการผลงานศิลปกรรมแห่งชาติของมหาวิทยาลัยศิลปากร โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจจำนวน ประเภท และสภาพของผลงานศิลปกรรมแห่งชาติ ของมหาวิทยาลัยศิลปากรรวมถึงการสำรวจกระบวนการและปัญหาของการจัดการเพื่อเสนอแนวทางที่เหมาะสมกับการจัดการผลงานศิลปกรรมแห่งชาติของมหาวิทยาลัยศิลปากรการศึกษาใช้วิธีการเก็บข้อมูลจากเอกสาร และการสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการผลงานศิลปกรรมแห่งชาติของมหาวิทยาลัยศิลปากร และสำรวจภาคสนามติดตามผลงานศิลปกรรมแห่งชาติของมหาวิทยาลัยศิลปากรจากทุกพื้นที่ที่ติดตั้งผลงาน จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์กระบวนการจัดการโดยใช้วิธีเปรียบเทียบกับทฤษฎีการจัดการพิพิธภัณฑ์และเปรียบเทียบกับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และสังเกตการณ์จากการจัดการผลงานศิลปะของหน่วยงานต่างๆ แล้วจึงนำมาใช้ประมวลผลการศึกษาทั้งหมดผลการศึกษาค้นพบผลงานศิลปกรรมแห่งชาติของมหาวิทยาลัยศิลปากร จำนวน 394 ผลงานจากที่มีอยู่ทั้งหมด 614 ผลงาน (พุทธศักราช 2507-2556) ยังมีการจัดการที่ไม่เหมาะสม เนื่องจากผลงานศิลปะมีขนาดใหญ่มีวัสดุที่หลากหลายในการสร้างมีจำนวนผลงานค่อนข้างมาก และมีสถานที่ติดตั้งผลงานอยู่หลายแห่ง จึงเกิดปัญหาผลงานศิลปะสูญหาย จากการทำทะเบียนที่ขาดความต่อเนื่อง และปัญหาผลงานศิลปะชำรุด เสียหาย จากสถานที่

ติดตั้ง จัดเก็บที่ไม่เหมาะสม ปัญหาดังกล่าว เกิดจากการบริหารจัดการที่ไม่ถูกต้อง ไม่เหมาะสมของบุคลากรและแผนนโยบายในการกำหนดหน้าที่การทำงานที่ไม่ชัดเจนของมหาวิทยาลัย จึงทำให้ต้องเสี่ยงประมาณในการซ่อมแซมผลงานศิลปะจำนวนมากและที่สำคัญที่สุด คือการสูญเสียผลงานศิลปะอันมีคุณค่าไปกับการจัดการที่ไร้ประสิทธิภาพแนวทางการจัดการผลงานศิลปกรรมแห่งชาติของมหาวิทยาลัยศิลปากร จำเป็นต้องดำเนินงานโดยการประสานความร่วมมือกันระหว่างผู้บริหารและบุคลากร เพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น ได้แก่การใช้ประโยชน์ผลงานศิลปะ การประเมินมูลค่าผลงานศิลปะ การทำทะเบียน การติดตั้งจัดเก็บผลงานศิลปะในสถานที่ที่เหมาะสม และการอนุรักษ์รักษา ซึ่งจะทำให้การจัดการผลงานศิลปกรรมแห่งชาติของมหาวิทยาลัยศิลปากรเป็นไปในทางที่ถูกต้องเหมาะสม และเกิดประโยชน์สูงสุดอย่างยั่งยืน

ฐิติพันธ์ เตชไกรชนะ (ชัยวัฒน์ สุทธิวงศ์, 2556) ได้ทำการวิจัยเรื่อง แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศิลปะของหอศิลป์เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวในกรุงเทพมหานคร โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อหาแนวทาง การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศิลปะของหอศิลป์เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวในกรุงเทพมหานครโดยหาความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูลส่วนบุคคล ปัจจัยส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศิลปะกับพฤติกรรมการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว ศึกษาระดับปัจจัยส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศิลปะและพฤติกรรมการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว โดยใช้ข้อมูลจากนักท่องเที่ยวจำนวน 400 คน จากหอศิลป์ทั้งหมด 8 แห่งๆ ละ 50 คน ประกอบด้วย 1) หอศิลป์วัฒนธรรมแห่งกรุงเทพมหานคร 2) หอศิลป์มหาวิทยาลัยศิลปากร 3) พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติหอศิลป์ 4) หอศิลป์จามจุรี 5) หอศิลป์บัวชีราวุธ 6) หอศิลป์เพาะช่าง 7) หอศิลป์พิระศิลป์ อนุสรณ์ และ 8) หอศิลป์สวนดุสิต โดยใช้แบบสอบถามและการสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และวิเคราะห์ความสัมพันธ์โดยใช้ถดถอยแบบพหุคูณที่มีระดับความมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 ผลการวิจัยพบว่าความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูลส่วนบุคคล ซึ่งประกอบด้วย เพศ อายุ และอาชีพ ไม่มีนัยสำคัญต่อพฤติกรรมการท่องเที่ยว ในขณะที่ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่งเสริมการท่องเที่ยวทั้ง 3 ด้าน ซึ่งประกอบด้วยปัจจัยด้านบุคลากร ปัจจัยด้านการศึกษาและกิจกรรม และปัจจัยด้านเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ มีนัยสำคัญกับพฤติกรรมการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว สรุปแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวมี 4 ด้าน ประกอบด้วย 1) ด้านบุคลากร สร้างทักษะเพิ่มองค์ความรู้สร้างจิตสำนึกในด้านบริการแก่เจ้าหน้าที่จัดประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในระดับหัวหน้าหน่วยงานของหอศิลป์ 2) ด้านการศึกษาและกิจกรรมสนับสนุนด้านกิจกรรมพัฒนาความรู้ศิลปะส่งเสริมนักเรียนที่มีความถนัดเข้าค่ายศิลปะอย่างสม่ำเสมอ ควรจัดหาทุนวิจัยด้านศิลปะ 3) ด้านเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ให้ผ่านภาคีที่เกี่ยวข้อง สร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างหอศิลป์เอกชนและรัฐบาล จัดทำสื่อเว็บไซต์แต่ละหอศิลป์จัดทำวารสารการบริการข้อมูลด้วยระบบสารสนเทศเทคโนโลยีที่ทันสมัยสู่นักท่องเที่ยว

ได้ง่ายขึ้น 4) ด้านนโยบายและบริการอื่นมีการตรวจสอบ ปรับปรุง หอศิลป์ให้คงคุณภาพมาตรฐาน การรักษาสภาพชิ้นผลงานศิลปะอย่างถูกวิธี ผู้บริหารควรมีนโยบายเชิงรุกเพิ่มสัดส่วนผู้เข้าชม จัดหารายได้เพิ่มจากกิจกรรมขยายแหล่งเงินทุนนอกเหนือจากงบประมาณที่ได้รับจากภาครัฐ

ณัฐฎาพร ศรีวิลาส (ณัฐฎาพร ศรีวิลาส, 2556) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การจัดการ พิพิธภัณฑ์เจ้าพระยา บดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี) ให้เป็นแหล่งเรียนรู้แบบยั่งยืน โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาถึงศักยภาพของพิพิธภัณฑ์เจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี) และกำหนดแผนในการจัดการพิพิธภัณฑ์เจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี) ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต ผลการศึกษา พบว่า พิพิธภัณฑ์เจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี) เป็นสถานที่ที่รวบรวมและจัดแสดงประวัตินิเวศกรรมและโบราณวัตถุที่เกี่ยวข้องกับท่านเจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี) เพื่อให้เป็นศูนย์ศิลปวัฒนธรรมไทยสำหรับเยาวชนและชุมชนได้ศึกษา ซึ่งปัจจุบันพิพิธภัณฑ์เจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี) ยังคงเปิดให้เข้าชม มีการจัดแสดงวัตถุโบราณที่เกี่ยวข้องกับเจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี) และแสดงวิถีชีวิตความเป็นอยู่รวมถึงวัฒนธรรมในสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชการที่ 3 พิพิธภัณฑ์เจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี) จึงเป็นสถานที่ที่ควรที่จะพัฒนาและจัดการกิจกรรมนิทรรศการหมุนเวียนตลอด โดยการศึกษาปัญหาของพิพิธภัณฑ์เพื่อนำมาเป็นแผนการจัดการพิพิธภัณฑ์ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต ทั้งที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม เพื่อให้พิพิธภัณฑ์เป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตแนวทางในการพัฒนาพิพิธภัณฑ์เจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี) ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตได้นำเสนอแผนการจัดการที่มีหลายรูปแบบ ทั้งที่เป็นกิจกรรมการจัดนิทรรศการศูนย์การเรียนรู้ของคณะครู นักเรียน ผู้ปกครองตลอดจนประชาชนทั่วไป เพื่อให้ตระหนักถึงความสำคัญของประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ตลอดจน วิถีชีวิตของเจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี) วิถีชีวิตในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชการที่ 3 เพื่อนำไปสู่การอนุรักษ์ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมสืบไป

ดอยธิเบศร์ ดัชนี (ดอยธิเบศร์ ดัชนี, 2552) ได้ทำการวิจัยเรื่อง บ้านดำ ภาชนะห่อหุ้มจิตวิญญาณของถวัลย์ ดัชนีเป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลงานของศิลปินในด้านสถาปัตยกรรม (บ้าน) ในฐานะการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมโดยตัวศิลปินและเพื่อศึกษา ลักษณะเฉพาะของศิลปินในเรื่องความสัมพันธ์ของโครงสร้างสังคม ผู้ศึกษาได้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่า การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างเป็นทางการ การศึกษาเอกสารและข้อเขียนต้นฉบับของศิลปิน รวมทั้งการสังเกตแบบมีส่วนร่วมในฐานะ “คนใน” ผลการศึกษาพบว่าชีวิตของ ถวัลย์ ดัชนี กับผลงานศิลปะ และบ้านดำ มีลักษณะเป็นต้นแบบทางสังคม มีลักษณะทางชีวสังคมนิกในภาวะที่กำลังจะเป็นหรืออยู่ท่ามกลาง (In Between) บ้านดำจึงกลายเป็นต้นแบบของมรดกทางวัฒนธรรมในรูปแบบบ้านศิลปินในประเทศไทยที่ดำเนินงานโดยตนเองขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ การศึกษาในครั้งนี้สามารถวิเคราะห์แยกหมวดหมู่และองค์ความรู้ของบ้านออกตามลักษณะทาง

วิวัฒนาการและยุคสมัยได้ดังนี้ กลุ่มที่ 1. กลุ่มวัฒนธรรมไม้ บ้านในระยะเริ่มต้นเป็นการสร้างแบบไม่ซับซ้อนเน้นการอยู่อาศัย เป็นหลัก เป็นการสร้างบ้านจากการใช้วัสดุธรรมชาติ กลุ่มที่ 2. กลุ่มวัฒนธรรมดินเผา เป็นกลุ่มงานจากเดินทางไปเผยแพร่ผลงานและเก็บเกี่ยวประสบการณ์ในทวีปเอเชีย ยุโรป และอเมริกาของศิลปินเป็นงานสถาปัตยกรรมเต็มรูปแบบบ้านที่สร้างเป็นแบบก่ออิฐถือปูน มุงหลังคาด้วยกระเบื้องดินเผา กลุ่มที่ 3. กลุ่มวัฒนธรรมคอนกรีต เป็นบ้านคอนกรีตสะท้อนความคิด และแรงบันดาลใจ หลังจากศิลปินเดินทางไปตุรกี ออสเตรเลีย ออสเตรเลีย บาห์ลี ชวา เนปาล ธิเบต เมียนมา ลาว และเขมร กลุ่มที่ 4. กลุ่มเรือนบริการและศาลา เป็นกลุ่มบ้านที่เน้นประโยชน์ใช้สอย แบบอนุเคราะห์สังคมและใช้สำหรับรับแขกและผู้ชมอย่างไม่เป็นทางการ บ้านดำเปรียบดั่งภาชนะห่อหุ้มจิตวิญญาณ ที่ทรงพลานุภาพของถวัลย์ เป็นภาชนะที่มีประโยชน์ต่อสังคมในปัจจุบันขณะ แม้เมื่อสิ้นกระแสนการใช้แล้วก็จะกลายเป็นศิลปวัตถุอันทรงคุณค่า ในที่สุดบ้านดำจะเป็นสถาบันที่รักษาความเป็น ถวัลย์ ดัชนี ให้เป็นอมตะตลอดไป

รชพรรณ ฆารพันธ์ (รชพรรณ ฆารพันธ์, 2558) ได้ทำการศึกษาเรื่อง รูปแบบการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ตำบลนาขา อำเภอลำปาง จังหวัดมหาสารคาม การวิจัยครั้งนี้มีความมุ่งหมาย 1) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน 2) เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหาในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน 3) เพื่อศึกษารูปแบบการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนที่เหมาะสมกับท้องถิ่น และ 4) เพื่อประเมินผลตัวชี้วัดความสำเร็จรูปแบบการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ตำบลนาขา อำเภอลำปาง จังหวัดมหาสารคาม ผลการวิจัยสรุปผลได้ว่า รูปแบบการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม ต้องอาศัยกระบวนการเรียนรู้จากการปฏิบัติและการมีส่วนร่วมของชุมชนในการดำเนินกิจกรรม มีความสอดคล้องกับภูมิปัญญา วิธีการดำเนินชีวิต และความต้องการของประชาชนในพื้นที่เป็นหลัก ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสภาพความเป็นจริงของพื้นที่อย่างเหมาะสม อันจะนำไปสู่การพัฒนาประเทศให้เกิดความสมดุล มั่นคงและยั่งยืนต่อไป

พิมพ์ยิวา จำรูญวงศ์ (พิมพ์ยิวา จำรูญวงศ์, 2551) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การบริหารทรัพยากรกายภาพของพิพิธภัณฑสถาน : กรณีศึกษาอาคารพิพิธภัณฑสถานของรัฐ 10 แห่งในกรุงเทพฯ และปริมณฑล โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการดำเนินการบริหารจัดการด้านอาคารสถานที่และปัญหาของพิพิธภัณฑสถานในประเทศไทยในปัจจุบัน โดยใช้การศึกษาแบบกรณีศึกษา (Case study Approach) ของพิพิธภัณฑสถานจำนวน 10 แห่ง จากการศึกษา พบว่า ลักษณะทางกายภาพของพิพิธภัณฑสถานแบ่งได้เป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ พิพิธภัณฑสถานขนาดใหญ่ซึ่งเป็นอาคารที่สร้างขึ้นมาเป็นพิพิธภัณฑสถานเป็นการเฉพาะ และพิพิธภัณฑสถานขนาดเล็กที่ปรับใช้อาคารที่มีอยู่เดิมมาเป็นพิพิธภัณฑสถาน สภาพทั่วไปของพิพิธภัณฑสถานพบว่ามีพิพิธภัณฑสถาน 9 แห่ง จาก 10 แห่ง ที่มีสภาพอาคารชำรุดทรุดโทรม เช่นผิวผนังมีสีหลุดลอก มีรอยต่างด้า

ของทางน้ำฝน และมักมีอุปกรณ์ประกอบการจัดแสดงนิทรรศการชำรุดเสียหาย หน่วยงานด้านอาคารสถานที่ของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติแบ่งได้เป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่มีหน่วยงานด้านอาคารสถานที่โดยเฉพาะ และกลุ่มที่ไม่มีหน่วยงานด้านอาคารสถานที่โดยเฉพาะ บุคลากรด้านอาคารสถานที่ของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติมีเพียงบุคลากรในระดับล่าง ได้แก่ ช่าง แม่บ้าน และเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัย มีพิพิธภัณฑสถานเพียง 3 แห่ง เท่านั้นที่มีหัวหน้า หรือผู้จัดการด้านอาคารสถานที่ของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ขอบเขตของการดูแลรักษาอาคารสถานที่ของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พบว่า ยังขาดการบำรุงรักษาระบบป้องกันอัคคีภัย และระบบดับเพลิง ขอบเขตของการบริการอาคารสถานที่ของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พบว่า ยังขาดการวางแผน ติดตาม และประเมินผลการปฏิบัติงานด้านการรักษาความสะอาด จากการศึกษา พบว่า พิพิธภัณฑสถาน 7 แห่ง จาก 10 แห่ง มีการกำหนดนโยบายการดำเนินการด้านอาคารสถานที่ไว้เป็นแนวคิด ใช้การบอกกล่าว ไม่ได้ ออกเป็นลายลักษณ์อักษร จึงเป็นผลให้การปฏิบัติงานขาดความชัดเจน การปฏิบัติงานส่วนใหญ่เป็นงานเพื่อให้อาคารสามารถตอบสนองต่อผู้ใช้ หรือรองรับกิจกรรมที่เกิดขึ้นประจำวัน โดยหน่วยงานภายในมักเป็นผู้ดำเนินการเอง ยังขาดการตรวจสอบ การประเมินผล และการบำรุงรักษาอาคาร เน้นการซ่อมแซมเมื่อเกิดการชำรุดเสียหายเท่านั้น การศึกษานี้มีข้อสรุปว่า พิพิธภัณฑสถานส่วนใหญ่มีสภาพอาคารทรุดโทรม อาจเป็นเพราะขาดนโยบายในการดำเนินการด้านอาคารสถานที่ที่ชัดเจน และเน้นการปฏิบัติงานในเชิงซ่อมแซมมากกว่าการป้องกัน โดยมักให้หน่วยงานภายในเป็นผู้ดำเนินการเอง ก่อน หากไม่สามารถแก้ไขได้แล้ว จึงใช้จ้างบริษัทภายนอกดำเนินการ ข้อเสนอแนะของงานวิจัยนี้ คือ พิพิธภัณฑสถานควรกำหนดนโยบายในการดำเนินการด้านอาคารสถานที่ โดยควรมุ่งเน้นเรื่อง การวางแผน การดำเนินการด้านอาคารสถานที่ในเชิงป้องกัน และพิพิธภัณฑสถานควรจัดตั้งหน่วยงานด้านอาคารสถานที่เป็นการเฉพาะเพียงหน่วยงานเดียว โดยให้หน่วยงานภายในตรวจสอบ ประเมินผลการทำงาน และจ้างบริษัทภายนอกมาบำรุงรักษาซ่อมแซมงานเทคนิคที่มีความซับซ้อน

วดี โภคศิริ (วดี โภคศิริ, 2551) ได้ทำการวิจัยเรื่อง แนวทางการศึกษาข้อมูลทางวัฒนธรรม เพื่อจัดทำพิพิธภัณฑสถานบุคคลสำคัญ : กรณีศึกษาวังสากในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการใช้การศึกษาประวัติศาสตร์จากการบอกเล่า (Oral History) เป็นกรอบการศึกษาหลักใช้ข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัย รวมทั้งหนังสือทางวิชาการที่เกี่ยวข้องเป็นข้อมูลสนับสนุน แล้วเสนอผลการศึกษาโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description) พร้อมทั้งมีรูปภาพประกอบและสรุปเป็นงานวิจัย วังสากเป็นสถานที่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของชาติไทย เป็นที่ประทับในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม สร้างขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 ตำนานใหญ่ของวังสากสร้างจากไม้สักทองทั้งหลัง มี 2 ชั้น ลักษณะทางสถาปัตยกรรมได้รับอิทธิพลทั้งไทย จีน และตะวันตกผสมผสานกัน โดยมีหลังคาเป็นทรงปั้นหยา มุงกระเบื้องว่าว ผลการศึกษาพบว่า วังสากมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์และคุณค่าทางสถาปัตยกรรม ซึ่งเป็นคุณค่าทางวัฒนธรรมที่สำคัญของชาติ สมควร

แก่การอนุรักษ์และจัดตั้งเป็นพิพิธภัณฑสถานบุคคลสำคัญในอนาคต แต่ถึงอย่างไรก็ตาม การจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานนี้จะไม่สามารถเห็นเป็นรูปธรรมได้ถ้าขาดปัจจัยด้านเงินทุน สถานที่ บุคลากรต่างๆ ตลอดจนนโยบายของรัฐบาลที่จะต้องเข้ามาช่วยสนับสนุนให้วังสาเกมีโอกาสพัฒนาและจัดตั้งเป็นพิพิธภัณฑสถาน ซึ่งจะเป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญที่ช่วยเสริมสร้างให้ผู้เข้าชมได้รับรู้ถึงเรื่องราวในอดีต เกิดความรู้ความเข้าใจ และช่วยกันอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของชาติต่อไป แม้กระนั้นก็ดี มีผลสรุปแนวทางสำหรับการจัดการวังสาเกในอนาคตอยู่ 4 วิธี คือ (1) รักษาพื้นที่เดิมและอนุรักษ์อาคารโบราณทั้งหมดไว้ (2) อาจไม่มีอาคารเดิมเหลืออยู่ แต่ใช้สัญลักษณ์บ่งบอกว่าเป็นที่ตั้งของวังสาเกในอดีต (3) สร้างอาคารขึ้นมาใหม่ทั้งหมดโดยอาจจะเลียนแบบอาคารดั้งเดิมหรืออาจจะเปลี่ยนลักษณะทางสถาปัตยกรรมให้แตกต่างไปจากเดิม และ (4) การทำลายอาคารเดิมแล้วไปสร้างพิพิธภัณฑสถานในที่อื่นแทน

วรรณกร ขาวนาไร่ (วรรณกร ขาวนาไร่, 2556) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การประเมินการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมกับการท่องเที่ยววัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร จังหวัดนครปฐม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารวบรวมข้อมูลทรัพยากรวัฒนธรรม / รูปแบบการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม ประเมินความพึงพอใจต่อการจัดการข้อมูลทรัพยากรวัฒนธรรมของนักท่องเที่ยว / ผู้มีส่วนในการบริหารจัดการท่องเที่ยวและนำเสนอแนวทางที่เหมาะสมในการจัดการข้อมูลทรัพยากรกับการท่องเที่ยววัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร จังหวัดนครปฐม ผลการศึกษาพบว่า วัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร จังหวัดนครปฐม มีทรัพยากรวัฒนธรรมเป็นจำนวนมากที่สามารถนำมาใช้ในการท่องเที่ยวได้ ซึ่งประกอบด้วยทรัพยากรวัฒนธรรมประเภทที่จับต้องได้ เช่น องค์พระปฐมเจดีย์ ต้นไม้สำคัญในพุทธประวัติ ภาพจิตรกรรมฝาผนัง จารึกอักษรขอมย่อที่ฝากระเบื้องคด พระพุทธรูปที่ระเบียงรอบองค์พระปฐมเจดีย์ เป็นต้น และทรัพยากรวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ เช่น ตำนานพระปฐมเจดีย์ งานเทศกาลนมัสการ พระปฐมเจดีย์ เป็นต้น โดยวัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร จังหวัดนครปฐม มีเป้าหมายหลักของการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเพื่อการอนุรักษ์และการศึกษาไม่ใช่เพื่อการท่องเที่ยว ดังนั้น รูปแบบจึงอาจจะไม่สามารถตอบสนองนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวระยะสั้นหรือมีระยะเวลาจำกัดได้เต็มที่ ข้อเสนอแนะ คือ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยววัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร จังหวัดนครปฐม ควรร่วมมือกันเพื่อความเป็นเอกภาพ ควรมีการจัดทำแผนผังแสดงตำแหน่งที่ตั้งและป้ายสื่อความหมายทรัพยากรวัฒนธรรมให้มีความถูกต้องชัดเจน เข้าใจง่าย และมีความน่าสนใจเพิ่มมากขึ้น ปรับปรุงรูปแบบหนังสือที่ระลึกให้มีเนื้อหาที่ครอบคลุมสวยงามสมและน่าอ่าน

ศันสนีย์ อินทรประสิทธิ์ (ศันสนีย์ อินทรประสิทธิ์, 2540) ทำการวิจัยเรื่อง แนวทางการจัดพิพิธภัณฑสถานศิลปินชิต เจริญประชา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอแนวคิดและรูปแบบการจัดบ้านของนายชิต เจริญประชา ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ ประเภทประติมากรรม ปี พุทธศักราช

2530 ให้เป็นพิพิธภัณฑ์บ้านศิลปิน นับตั้งแต่ นายชิต ถึงแก่กรรมไป เมื่อปี พุทธศักราช 2537 ภรรยาของนายชิตยังดูแลรักษาตัวบ้าน ผลงาน เครื่องมือช่างให้อยู่ในสภาพดี และประสงค์จะยกบ้านและวัตถุสะสมแก่มหาวิทยาลัยศิลปากร ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการรวบรวมข้อมูลจากแหล่งต่างๆ การสัมภาษณ์บุคคลในครอบครัวและเพื่อน และนำข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์เพื่อจัดทำเนื้อหาในการจัดแสดง โดยใช้แนวคิดในการศึกษาข้อมูลจากอดีตรวม 4 ขั้นตอน คือ การรวบรวมองค์ความรู้จากอดีต การจัดทำเรื่องราวหาความเชื่อมโยงกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรม การเก็บรวบรวมหลักฐานและวัตถุที่เกี่ยวข้องมาจัดแสดง และการ จัดกิจกรรมประกอบการจัดแสดง รวมทั้งใช้แนวคิดในการศึกษาวิถีชีวิตของศิลปินโดยผ่านผลงานประติมากรรม และนำเสนอให้ใช้รูปแบบการสร้างบรรยากาศแบบย้อนยุค โดยรักษาห้องทำงานศิลปิน ห้องส่วนตัว ส่วน ให้คงสภาพเดิมและเพิ่มส่วนของห้องประชุม และห้องแสดงผลงานสำหรับศิลปินรุ่นใหม่และให้เป็นที่พบปะแลกเปลี่ยนความคิดของเหล่าศิลปิน จากการวิจัยพบว่า การจัดพิพิธภัณฑ์ ในรูปแบบใหม่ จะประสบความสำเร็จได้จะต้องขึ้นอยู่กับความสมบูรณ์ของเนื้อหา ความเหมาะสมของสถานที่และวัตถุที่จัดแสดง และกิจกรรมเสริม ในปัจจุบันถึงแม้ว่าในประเทศไทยจะมีการคัดเลือกตำแหน่งศิลปินแห่งชาติทุกปี แต่ยังไม่มีการจัดพิพิธภัณฑ์บ้านศิลปิน เนื่องจากขาดปัจจัยสำคัญหลายอย่าง เช่น ขาดนโยบาย งบประมาณ อีกทั้งสาธารณชนยังขาดความตื่นตัว จึงมีข้อเสนอแนะให้มีการจัดตั้งหน่วยงานรับผิดชอบการศึกษา ค้นคว้าชีวประวัติ และผลงานของศิลปินแห่งชาติที่มีความสำคัญต่อวงการศิลปะไทย เพื่อนำมาจัดแสดงเป็นพิพิธภัณฑ์บ้านศิลปินอนุรักษ์ไว้เพื่อชนรุ่นหลังได้ศึกษา

อัญชลี เพลินมาลัย (อัญชลี เพลินมาลัย, 2556) ได้ทำการวิจัยเรื่องแนวทางในการพัฒนาพิพิธภัณฑ์ เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตกรณีศึกษา พิพิธภัณฑ์ประวัติการพยาบาลไทย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวทางในการพัฒนาพิพิธภัณฑ์เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยมุ่งศึกษาพิพิธภัณฑ์ประวัติการพยาบาลไทย คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดลด้วยการประยุกต์วิธีการวิจัยแบบการวิจัยอนาคต ซึ่งผู้วิจัยใช้วิธีการคัดเลือกกลุ่มผู้เชี่ยวชาญแบบเจาะจง จำนวน 17 คน ใช้แนวสัมภาษณ์แนวทางการพัฒนาพิพิธภัณฑ์เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต และแบบสอบถามการวิจัยอนาคตเป็นเครื่องมือในการวิจัยผลจากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ EDFR รอบที่ 1 ทำให้ได้แนวโน้มในการพัฒนาพิพิธภัณฑ์ในด้านการกำหนดอัตลักษณ์พิพิธภัณฑ์ ด้านการประเมินคุณค่าและเสริมสร้างศักยภาพผู้ดูแลจัดการพิพิธภัณฑ์และด้านการจัดการวัตถุ ด้านการจัดแสดงและการให้บริการด้านการจัดการความรู้ ด้านกิจกรรมพิพิธภัณฑ์ด้านธุรกิจพิพิธภัณฑ์และนโยบายภาครัฐ จากนั้นจึงนำไปพัฒนาแบบสอบถาม EDFR รอบที่ 2 ถึงโอกาสความเป็นไปได้ของแนวทางการพัฒนาพิพิธภัณฑ์ ผู้เชี่ยวชาญให้ความเห็นแต่ละแนวโน้มมีความเป็นไปได้อยู่ในระดับมากและมากที่สุดที่ใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาพิพิธภัณฑ์ฯ เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต ได้แก่ การจัดแสดงเน้นการพยาบาลและผดุงครรภ์ ปลูกฝังให้เกิดความภาคภูมิใจในวิชาชีพพยาบาล ผู้ดูแลควรมีความรู้ในการ

บริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ มีการวางแผนจัดเก็บวัตถุที่ดี การจัดแสดงควรใช้สื่อที่ทันสมัย เป็นต้นแบบ แหล่งศึกษาของงานของวิชาชีพพยาบาล จัดทำแผนการตลาด ประชาสัมพันธ์ ทำของที่ระลึกพิพิธภัณฑ์ และการสนับสนุน จากภาครัฐ

งานวิจัยในต่างประเทศ

A. Bollo และ Luca Dal (Bollo & Dal Pozzolo, 2005) ได้ศึกษาพฤติกรรมของผู้เข้าชม พิพิธภัณฑ์ โดยสังเกตจากประสบการณ์และวิธีการให้ความช่วยเหลือของภัณฑารักษ์ และการจัดแสดงนิทรรศการในพิพิธภัณฑ์ พบว่า พฤติกรรมความสนใจของผู้เข้าชมพิพิธภัณฑ์แบ่งออกเป็น 2 ส่วน 1) การนำชมโดยวิธีการบรรยายของภัณฑารักษ์ 2) มีความสนใจในรูปแบบของการจัดนิทรรศการที่ใช้เทคโนโลยี และนำเสนอข้อมูลที่แปลกใหม่ พร้อมทั้งนำเสนอรูปแบบการจัดแผนผังพิพิธภัณฑ์ให้เหมาะสมกับผู้ใช้บริการเพื่อเป็นยุทธศาสตร์ทางด้านการตลาดของพิพิธภัณฑ์ต่อไป

Ambrose (Ambrose, 1993) นักวิชาการพิพิธภัณฑ์ท่านหนึ่งได้ศึกษาวิชาการพิพิธภัณฑ์ ให้ความเห็นว่า พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นนั้นมีหน้าที่หลักในการสงวนรักษา อนุรักษ์ จัดแสดง และให้การศึกษามรดกทางวัฒนธรรมอยู่แล้ว จึงควรมีบทบาทต่อสังคมและวัฒนธรรมของท้องถิ่นต่างๆ ดังนี้

- 1) มีบทบาทในการสร้างจิตสำนึกและความภาคภูมิใจในการรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่น
- 2) เป็นองค์กรที่สงวนรักษา อนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น
- 3) มีบทบาทหน้าที่ในการเป็นศูนย์รวมทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น
- 4) มีบทบาทในการบริการการศึกษาให้แก่คนในท้องถิ่นและคนต่างถิ่น
- 5) มีบทบาทในการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตแก่คนในท้องถิ่นและคนต่างถิ่น

Buhman (Buhrman, 2003) ได้ศึกษาประเด็นด้านการจัดการด้านการอนุรักษ์สุสาน โบราณสถาน ผลการวิจัยพบว่า 1) สุสานโบราณสถาน เป็นสถานที่สำคัญในทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ 2) การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมอย่างมีประสิทธิภาพ มีความเหมาะสมกับสถานที่ 3) การกำหนดแผนการจัดการที่ชัดเจนจะทำให้การอนุรักษ์ การทำนุบำรุงและการรักษาสถานที่เป็นไปด้วยดี และ 4) เป็นสถานที่ที่มีศักยภาพในการทำวิจัยเพื่อขยายผลต่อไปในอนาคต

Chobot และ Chobot (Chobot, 1990) ได้ศึกษาบทบาทหน้าที่พิพิธภัณฑ์ ในปัจจุบันถูกกำหนดให้แหล่งการศึกษาตลอดชีวิตและได้เพิ่มการเปลี่ยนแปลงมุมมองหน้าที่ของพิพิธภัณฑ์ออกไป รวมทั้งความสำคัญของการศึกษาในพิพิธภัณฑ์ด้วยจากการเก็บรักษา การนำกลับ หรือแก้ไข และเทคโนโลยีการจัดแสดง เช่น วีดีโอ-ดิสก์ และคอมแพค-ดิสก์ มาช่วยอำนวยความสะดวกรวดเร็วในการให้การศึกษาในพิพิธภัณฑ์มากยิ่งขึ้น

Choi และ Cheung (Choi, 2007) ได้ศึกษาเกี่ยวกับพื้นฐานสำหรับการพัฒนา ผลิตภัณฑ์ ด้วยเทคโนโลยี เศรษฐกิจและการศึกษาของโลกที่มีการเปลี่ยนแปลง ทำให้เกิดความสนใจ ศึกษา ผลกระทบถึงคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน เพื่อสร้างความมั่นใจ สร้างความเชื่อมั่นในความสามารถ ของคน สังคม ชุมชน ใช้ภูมิปัญญาในการปรับปรุงชีวิตให้ดีขึ้น คือ ต้องให้คนในชุมชนมีส่วนร่วม ในการคิดผลิตนโยบาย ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญา ประสบการณ์ และชื่อเสียงของคนภายใน ชุมชน เป็นยุทธศาสตร์การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตโดยกระบวนการ นโยบายซึ่งสร้างชุมชน ให้เข้มแข็ง

Green (Green, 2004) ได้ศึกษาและทดสอบแนวทางการเปลี่ยนแปลงของชุมชน ในวงการกว้างของพิพิธภัณฑ์ในอเมริกาทั้ง 4 แห่ง คือ พิพิธภัณฑ์ศิลปะดนตรี พิพิธภัณฑ์ศิลปะ เดนเวอร์ พิพิธภัณฑ์มินิโซตาร์ พิพิธภัณฑ์ศิลปะเทกซัส พิพิธภัณฑ์เดอะมินท์นอร์ทโคโลราโด เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ กล่าวถึงการเชื่อมสัมพันธ์ระหว่างพิพิธภัณฑ์กับชุมชนซึ่งเป็นปัจจัยที่เป็น แนวทางและสนับสนุนในการบริหารพิพิธภัณฑ์ประสบผลสำเร็จ

Holmes (Holmes, 2004) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการเขียนประวัติศาสตร์ท้องถิ่น กรณี ผลกระทบของเมืองโอมีน่า รัฐมิชิแกน โดยศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างวิถีชีวิตชาวบ้าน กับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเกี่ยวกับการอพยพเคลื่อนย้ายถิ่นฐานที่อยู่ในปัจจุบัน ซึ่งสามารถเชื่อมโยง กับฐานข้อมูลท้องถิ่นและสามารถพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนในอนาคต

Hooper Greenhill (Hooper-Greenhill, 1991) ได้กล่าวไว้ว่า การพัฒนาบุคลากรที่ ทำงานในพิพิธภัณฑ์ให้มีความรู้ความสามารถด้านการสื่อสารมีความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากการ สื่อสารกับคนต่างเพศ ต่างวัยที่มีระดับการศึกษาและประสบการณ์ต่างกันย่อมมีความสนใจที่ต่างกัน ด้วย ดังนั้นการสร้างทีมงานที่มีทักษะที่หลากหลายจะช่วยให้การให้ความรู้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ยิ่งขึ้นยกตัวอย่างเช่น พิพิธภัณฑ์สมิทโซเนียน สหรัฐอเมริกาที่ให้บริการทางการศึกษาแก่ประชาชน โดยการยืมถือผู้ชมหรือผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ทำให้สามารถตอบสนองวัตถุประสงค์ในการให้บริการ ศึกษาแก่ประชาชนได้เป็นอย่างดีทั้งนี้พิพิธภัณฑ์ควรพัฒนาเจ้าหน้าที่ให้มีความรู้เกี่ยวกับวัตถุที่ใช้จัด แสดงภายในพิพิธภัณฑ์ เพื่อสามารถให้คำแนะนำแก่ผู้เข้าชมได้ทุกวัย โดยจัดฝึกอบรมเรื่องเนื้อหา เทคนิคการให้บริการแก่เจ้าหน้าที่อย่างสม่ำเสมอ เช่น การต้อนรับ การนำชมทั้งไทยและภาษาต่างประเทศการ แนะนำอุปกรณ์อำนวยความสะดวก

Kull (Kull, 2003) ได้ศึกษารูปแบบของปัญหาและการแก้ไขปัญหาชุมชนนั้น มีความ สอดคล้องกับการจัดระเบียบแบบแผน หน้าที่ที่ชัดเจน ด้วยวิธีการอันหลากหลายและสามารถ นำไป ประยุกต์ใช้ได้ใ้องค์กรทางวัฒนธรรม ด้วยการฝึกฝนและการสร้างเรื่องราวทางวัฒนธรรมจากการ สัมภาษณ์คนในชุมชน รวมไปถึงการพัฒนาคุณภาพการศึกษาในชุมชนให้สมบูรณ์

Lane (Lane, 2004) ได้ศึกษาความต้องการและแนวทางพัฒนาวิทยาลัยชุมชน โดยการศึกษาทางไกลของคนฟิลิปปินส์ กล่าวถึงปัญหาส่วนใหญ่ คือ ปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคม การพัฒนาประเทศที่มีความยากลำบาก เนื่องจากสภาพภูมิประเทศที่เป็นเกาะ ทั้งยังประสบปัญหาของบุคลากรผู้สอนที่ยังไม่ได้มาตรฐาน ทำให้รัฐบาลฟิลิปปินส์ต้องใช้จ่ายงบประมาณในการพัฒนาทางการศึกษาเป็นจำนวนมาก จากผลการวิจัยพบว่า ศูนย์กลางของการศึกษาอยู่ที่กรุงมะนิลา เพราะเป็นการสร้างโอกาสทางการเรียนรู้ให้คนทั่วประเทศ จำนวน 1,100 เกาะ และได้รับเงินสนับสนุนจากกองทุนช่วยเหลือฉุกเฉินของประเทศสหรัฐอเมริกา

Miller และ Salkind (Miller, Delbert C. and Salkind, 1991) ได้กล่าวถึงลักษณะที่จะเป็นเครื่องชี้ถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนทางสังคม โดยพิจารณาจากลักษณะต่างๆ ที่แสดงออก คือ การเป็นสมาชิกกลุ่มการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ การบริจาคเงินทอง วัสดุสิ่งของ การสละแรงงาน เวลา ในการเข้าร่วมกิจกรรม การเข้าเป็นสมาชิกของคณะกรรมการและการเป็นผู้อำนวยการในกิจกรรมนั้นโดยตรงจากข้อมูลและเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งหมดทำให้มองเห็นภาพโดยรวมของความสำคัญของ “พิพิธภัณฑ์ศิลปกรรมท้องถิ่น” ที่คนในพื้นที่ชุมชนได้ร่วมกันสร้างสรรค์ขึ้น ซึ่งแสดงให้เห็นถึงลักษณะและความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ กับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การหวงแหนและรักษาสমบัติอันเป็นรากเหง้าของตัวเอง โดยมีปัจจัยพื้นฐานที่แสดงออกถึงความงามทางศิลปะและยังแสดงความเป็นเอกลักษณ์ประจำท้องถิ่นบนพื้นฐานของการใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม การปกครอง ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตที่เรียบง่ายของคนอีสานเปลี่ยนแปลง ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงปรับตัวให้เหมาะกับยุคสมัยอยู่ตลอดเวลาหากมองไปที่คุณค่าด้านภูมิปัญญาและความ เป็นเอกลักษณ์ประจำท้องถิ่นที่นับวันจะเริ่มสูญหาย อันเนื่องมาจากความแปลกแยกของสังคม ที่คุกคามแทรกเข้าไปในสังคมชนบท วัตถุนิยมและความหลงใหลในความเจริญถึงโหมเข้ามาในท้องถิ่น ที่ทุรกันดาร การถวิลหาอดีต ทั้งหมดทำให้เกิดการก่อตัวขององค์กร กลุ่มคน หรือชุมชนที่ต่างเฝ้าระวังในผลกระทบที่เกิดจากความเจริญนั้นๆ ด้วยเหตุนี้จึงเกิดพิพิธภัณฑ์ศิลปกรรมท้องถิ่นขึ้นจาก หลายหลายกลุ่มคนที่มองเห็นคุณค่าภูมิปัญญาพื้นบ้าน ความเป็นศิลปะพื้นบ้าน ศิลปะพื้นถิ่น ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมและเห็นถึงปัญหาของชุมชนให้เกิดการเรียนรู้เพื่อที่จะถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ทั้งนี้ทั้งจากหน่วยงานภาครัฐ เอกชน ชุมชน หมู่บ้าน วัด ที่มองเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ฟื้นฟู ศิลปกรรมพื้นบ้าน เกิดเป็นพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นต่างๆ ขึ้น ทั้งหมดนี้ได้นำมาสร้างเป็นกรอบแนวคิด ในการวิจัย เพื่อการดำเนินการศึกษานำไปสู่กระบวนการรวบรวมข้อมูล ผลมาวิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมดแล้วสรุปผลการวิจัยในลำดับต่อไป

Wittich Arno และ Schuler (Arno & Schuller, 1962) กล่าวว่า การจัดแสดงนั้น ควรมีการใช้เทคนิควิธีการต่างๆ ในการจัดแสดงหรือของตัวอย่างเพื่อให้ น่าดู น่าสนใจต่อผู้ที่เข้าชม รวมถึง

นำเสนอให้นักท่องเที่ยวหรือผู้เข้าชมและมัคคุเทศก์ได้มองเห็นถึงคุณค่าของวัตถุที่พิพิธภัณฑ์รวบรวมไว้ ออกจัดแสดง โดยผ่านการบอกเล่าเรื่องราวและประวัติของวัตถุอย่างมีความเหมาะสมและครบถ้วน ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยประสบการณ์และเทคนิคของผู้รู้และผู้ชำนาญ อีกทั้งการใช้เทคนิคในการเรียบเรียงและนำเสนอให้มีความต่อเนื่องกันของวัตถุที่จัดแสดงชิ้นต่างๆ เพื่อความน่าสนใจอีกด้วย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาบ้านศิลปินแห่งชาติให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีการศึกษาโดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มุ่งทำการ ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร (Document Analysis) และเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Study) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participant Observation) การสัมภาษณ์ชนิดมีโครงสร้าง (Structured Interview) การสัมภาษณ์ชนิดไม่มีโครงสร้าง (Non-structured Interview) การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) การประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) โดยมีขั้นตอนการดำเนินการวิจัยตามลำดับ ดังนี้

1. ขอบเขตของการวิจัย
  - 1.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา
  - 1.2 วิธีการวิจัย
  - 1.3 ระยะเวลาการวิจัย
  - 1.4 พื้นที่การศึกษาวิจัย
  - 1.5 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
2. วิธีดำเนินการวิจัย
  - 2.1 เครื่องมือวิจัย
  - 2.2 การเก็บรวบรวมข้อมูล
  - 2.3 การจัดกระทำและการวิเคราะห์ข้อมูล
  - 2.4 การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

ในการศึกษา “การพัฒนาบ้านศิลปินแห่งชาติให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม” ในครั้งนี้ มีความมุ่งหมายศึกษาเนื้อหา ใน 3 ประเด็นหลัก คือ เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปของบ้านศิลปินแห่งชาติที่เข้าร่วมโครงการเปิดบ้านศิลปินแห่งชาติกับกรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวง

วัฒนธรรม เพื่อศึกษาวิเคราะห์ลักษณะรูปแบบบ้านของศิลปินแห่งชาติทั้ง 3 สาขา ได้แก่ สาขาวรรณศิลป์ ทักษะศิลป์ และสาขาศิลปะการแสดง และเพื่อพัฒนาบ้านศิลปินแห่งชาติให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม

2. วิธีการวิจัย

ผู้วิจัยดำเนินการวิจัยโดยการวิเคราะห์เอกสาร สืบหาข้อมูลเบื้องต้นภาคสนาม และทำการเก็บข้อมูลโดยการสังเกต การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการประชุมเชิงปฏิบัติการ รายละเอียด ดังปรากฏตามตาราง

ตาราง 3 แสดงวิธีดำเนินการวิจัย

ความมุ่งหมายของการวิจัย	วิธีดำเนินการวิจัย	ผู้ให้ข้อมูล
1. เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปของบ้านศิลปินแห่งชาติที่เข้าร่วมโครงการเปิดบ้านศิลปินแห่งชาติกับกรมส่งเสริมวัฒนธรรม ตั้งแต่ปี 2548 - 2559	<ul style="list-style-type: none"> - การศึกษาเอกสาร - สืบหาข้อมูลภาคสนาม - การสังเกต 	<ul style="list-style-type: none"> กลุ่มผู้รู้ที่เกี่ยวข้องกับบ้านศิลปินแห่งชาติ - ศิลปินแห่งชาติ - ทายาทศิลปินแห่งชาติ - ลูกจ้าง / พนักงาน ที่ทำงานในบ้านศิลปินแห่งชาติ
2. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ลักษณะรูปแบบบ้านของศิลปินแห่งชาติ 3 สาขา ได้แก่ สาขาวรรณศิลป์ สาขาทัศนศิลป์ และสาขาศิลปะการแสดง	<ul style="list-style-type: none"> - การศึกษาเอกสาร - สืบหาข้อมูลภาคสนาม - การสัมภาษณ์ - การสนทนากลุ่ม 	<ul style="list-style-type: none"> กลุ่มผู้รู้ - วัฒนธรรมจังหวัด - ข้าราชการกรมส่งเสริมวัฒนธรรม - นักวิชาการด้านพิพิธภัณฑ์ / หอศิลป์ - เจ้าหน้าที่จาก ททท. - นักวิชาการด้านแหล่งเรียนรู้ฯ - อาจารย์ / นักวิชาการอิสระ
3. เพื่อพัฒนาบ้านศิลปินแห่งชาติให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม	<ul style="list-style-type: none"> - การประชุมเชิงปฏิบัติการ 	<ul style="list-style-type: none"> - กลุ่มผู้รู้ - กลุ่มผู้ปฏิบัติ - กลุ่มผู้เกี่ยวข้อง

3. ระยะเวลาการวิจัย

ผู้วิจัยได้วางแผนศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสำรวจ ข้อมูลเบื้องต้น การสร้างเครื่องมือ การเก็บข้อมูลภาคสนาม การรวบรวมข้อมูล การจัดกระทำข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล สรุปผล อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ โดยกำหนดระยะเวลาการดำเนินการวิจัย เป็นเวลา 2 ปี ในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ 2559 – มกราคม 2561

4. พื้นที่การศึกษาวิจัย

ในการศึกษา “การพัฒนาบ้านศิลปินแห่งชาติให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปะและ วัฒนธรรม” ในครั้งนี้ ผู้วิจัยคัดเลือกพื้นที่วิจัยแบบเจาะจงจากบ้านศิลปินแห่งชาติที่เข้าร่วมโครงการ เปิดบ้านศิลปินแห่งชาติกับกรมส่งเสริมวัฒนธรรม ตั้งแต่ปี พุทธศักราช 2548 – 2559 จำนวนทั้งสิ้น 21 แห่ง และคัดเลือกพื้นที่วิจัยจากบ้านของศิลปินแห่งชาติ จาก 3 สาขา ได้แก่ สาขาวรรณศิลป์ ทัศนศิลป์และศิลปะการแสดง สาขาละ 1 แห่ง โดยมีเกณฑ์ในการพิจารณา ดังนี้

เกณฑ์ที่ 1 เป็นบ้านศิลปินแห่งชาติที่เข้าร่วมโครงการเปิดบ้านศิลปินแห่งชาติ กับกรมส่งเสริมวัฒนธรรม ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548 – 2559 และคัดเลือกเพียงสาขาละ 1 แห่ง ดังนี้

สาขาวรรณศิลป์ จำนวน 1 แห่ง

สาขาทัศนศิลป์ จำนวน 1 แห่ง

สาขาศิลปะการแสดง จำนวน 1 แห่ง

เกณฑ์ที่ 2 เป็นบ้านศิลปินแห่งชาติที่ยังคงเปิดบ้านให้ประชาชนทั่วไปและผู้สนใจ เข้าชมและยังคงมีการจัดกิจกรรมทางศิลปะและวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง

เกณฑ์ที่ 3 มีคุณลักษณะและปัจจัยที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ ตามที่ มนต์ ขอเจริญ และคณะ (มนต์ ขอเจริญ วารุณี เครือประดิษฐ์ สุระเชษฐ สุทธิบุตร กัญธิธิดา สุขสวัสดิ์, 2549) ได้กล่าวไว้ ประกอบด้วย 1) มีความหลากหลายของทรัพยากร 2) มีความโดดเด่น ของทรัพยากรในแหล่งเรียนรู้ 3) กิจกรรมภาคปฏิบัติ 4) มีความน่าสนใจของทรัพยากรที่มีอยู่ 5) มีความหลากหลายขององค์ความรู้ที่มีในแหล่ง 6) มีการดูแลรักษาสภาพแหล่งเรียนรู้และ สภาพแวดล้อม 7) มีการเข้าถึงแหล่ง 8) มีความพร้อมของปัจจัยอำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ วิทยากร/ผู้แนะนำ 9) มีความพร้อมของปัจจัยอำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ประเภทสื่อเอกสาร และ 10) มีความพร้อมของปัจจัยอำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ประเภทสื่ออิทธิธรรมการ

ตาราง 4 วิธีการคัดเลือกประชากรกลุ่มตัวอย่าง บ้านศิลปินแห่งชาติ

บ้านศิลปินแห่งชาติ	เกณฑ์การพิจารณา			ผลการพิจารณา
	1	2	3	
1. บ้านนายฉิ้น อรมุต	/	X	/	X
2. บ้านนายอินสนธิ วงศ์สาม	/	/	X	X
3. บ้านนางแสงดา บันสิทธิ์	/	X	/	X
4. บ้าน ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช	/	/	/	/
5. บ้านนายมนตรี ตราโมท	/	/	X	X
6. บ้านนายเปลื้อง ฉายรัศมี	/	X	X	X
7. บ้านนายทวี รัชนิกร	/	/	/	/
8. บ้านนายประเทือง เอมเจริญ	/	/	X	X
9. บ้านนายจุลทรรศน์ กิติบุตร	/	/	/	X
10. บ้านนางสุดจิตต์ อนันตกุล	/	/	X	X
11. บ้านนายถวัลย์ ดัชนี	/	/	/	X
12. บ้านนายสุชาติ ทรัพย์สิน	/	/	/	/
13. บ้านนายบุญเลิศ นางพินิจ	/	X	X	X
14. บ้านนายชำเรือง วิเชียรเขตต์	/	X	X	X
15. บ้านนายนครินทร์ ชาทอง	/	/	X	X
16. บ้านนางประนอม ทาแปง	/	/	X	X
17. บ้าน ศ.เกียรติคุณประหยัด พงษ์คำ	/	/	X	X
18. บ้านนางนงไฉน ปริญาธวัช	/	X	/	X
19. บ้านนางบัวซอน ถนอมบุญ	/	/	X	X
20. บ้านนายบุญช่วย หิรัญวิทย์	/	/	X	X
21. นายณรงค์ จันทร์พุ่ม	/	/	/	X

ตาราง 5 ผลการพิจารณาศิลปินแห่งชาติ ที่เป็นไปตามเกณฑ์การคัดเลือก

ชื่อบ้าน	ปีที่เปิด	สาขา	จังหวัด
1. บ้าน ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช	2528	วรรณศิลป์	กรุงเทพมหานคร
2. บ้านนายทวี รัชนีกร	2550	ทัศนศิลป์ (จิตรกรรม)	นครราชสีมา
3. บ้านนายสุชาติ ทรัพย์สิน	2554	ศิลปะการแสดง (การแสดงพื้นบ้าน)	นครศรีธรรมราช

ซึ่งจากผลการสำรวจพบว่ามีประชากรกลุ่มตัวอย่าง 3 สาขา ได้แก่ สาขาวรรณศิลป์ คือ บ้าน ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช สาขาทัศนศิลป์ คือ บ้านนายทวี รัชนีกร จังหวัดนครราชสีมา และสาขาศิลปะการแสดง คือ บ้านนายสุชาติ ทรัพย์สิน จังหวัดนครศรีธรรมราช

5. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร ได้แก่ บ้านศิลปินแห่งชาติที่เข้าร่วมโครงการเปิดบ้านศิลปินกับ กรมส่งเสริมวัฒนธรรม ตั้งแต่ปี พุทธศักราช 2548 – 2559 จำนวนทั้งสิ้น 21 แห่ง โดยผู้วิจัยเลือก กลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงจากหลักเกณฑ์การพิจารณาข้างต้น ทำให้ได้กลุ่มตัวอย่างบ้านศิลปินแห่งชาติ ของศิลปินแห่งชาติ 3 สาขา คือ สาขาวรรณศิลป์ ได้แก่ บ้าน ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช สาขาทัศนศิลป์ ได้แก่ บ้านนายทวี รัชนีกร และสาขาศิลปะการแสดง ได้แก่ บ้านนายสุชาติ ทรัพย์สิน โดยมีผู้ให้ ข้อมูลการวิจัย ดังนี้

5.1 กลุ่มผู้รู้ (Key Informants) จำนวนทั้งสิ้น 20 คน ดังนี้

- 1) กลุ่มผู้รู้ที่เกี่ยวข้องกับบ้านศิลปินแห่งชาติ จำนวน 10 คน ได้แก่

ศิลปินแห่งชาติ	1 คน
ทายาทศิลปินแห่งชาติ	9 คน
- 2) ภาครัฐ จำนวน 6 คน ได้แก่

วัฒนธรรมจังหวัด เขตที่ตั้งพื้นที่วิจัย	2 คน
ข้าราชการกรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม	4 คน
- 3) ภาคเอกชน จำนวน 4 คน ได้แก่

นักวิชาการด้านพิพิธภัณฑ์ / หอศิลป์	1 คน
นักวิชาการด้านแหล่งเรียนรู้ทางด้านวัฒนธรรม	1 คน
ผู้แทนจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย	1 คน
อาจารย์ / นักวิชาการอิสระ	1 คน

5.2 กลุ่มผู้ปฏิบัติ (Casual Informants) จำนวนทั้งสิ้น 15 คน ดังนี้

1) ข้าราชการสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด ณ เขตพื้นที่วิจัย	2 คน
2) นายกเทศมนตรี / องค์การบริหารส่วนตำบล ในเขตพื้นที่วิจัย	2 คน
3) ผู้แทนองค์กรภาครัฐ/เอกชน ที่สนับสนุนการจัดกิจกรรม	3 คน
4) ลูกจ้าง / พนักงาน ที่ทำงานในบ้านศิลปินแห่งชาติ	8 คน

5.3 กลุ่มผู้เกี่ยวข้อง (General Informants) จำนวนทั้งสิ้น 80 คน ดังนี้

1) ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเผยแพร่องค์ความรู้	50 คน
2) นักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยี่ยมชมบ้านศิลปินแห่งชาติ	30 คน

กลุ่มตัวอย่างประชากรที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยทำการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Samplings) รวมทั้งหมด 3 กลุ่ม จำนวนทั้งสิ้น 115 คน

วิธีดำเนินการวิจัย

1. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

1.1 แบบสำรวจ (Survey Guide) ข้อมูลเบื้องต้นของบ้านศิลปินแห่งชาติที่เข้าร่วมโครงการเปิดบ้านศิลปินแห่งชาติกับกรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม ทั้ง 21 แห่ง โดยพิจารณาจากความเหมาะสมที่จะพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม ยกตัวอย่างเช่น สถานที่สำหรับจัดกิจกรรมสถานที่จอดรถที่เพียงพอห้องน้ำ เป็นต้น

1.2 แบบสัมภาษณ์ (Interview Form) 1) ชนิดมีโครงสร้าง (Structured Interview) เพื่อใช้สัมภาษณ์กลุ่มผู้รู้ (Key Informant) และกลุ่มผู้ปฏิบัติ (Casual Informants) ประเด็นสำคัญในแบบสัมภาษณ์ประกอบด้วยเรื่องเกี่ยวกับสภาพทางกายภาพ รูปแบบกิจกรรมและปัญหาที่เกิดขึ้นในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้านศิลปะวัฒนธรรมของบ้านศิลปินแห่งชาติ

1.3 แบบสังเกต (Observation Form) เพื่อใช้สังเกตเกี่ยวกับสภาพทางกายภาพ รูปแบบกิจกรรมการเรียนรู้ด้านศิลปะวัฒนธรรมซึ่งมีทั้งแบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participant Observation)

1.4 แบบสนทนากลุ่ม (Focus Group Form) เพื่อหาข้อสรุปและความชัดเจน ใช้กับกลุ่มผู้รู้ เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาบ้านศิลปินแห่งชาติให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม

1.5 แบบประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop Form) เป็นการจัดกิจกรรมเพื่อนำประเด็นปัญหาแนวทาง ร่วมหารือเพื่อหาข้อสรุปเกี่ยวกับการพัฒนาบ้านศิลปินแห่งชาติให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม

2. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการศึกษาเรื่อง การพัฒนาบ้านศิลปินแห่งชาติให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม ผู้วิจัยมีการเก็บข้อมูลดังนี้

2.1 การเก็บข้อมูลการศึกษาในขั้นแรก โดยการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ

2.2 การเก็บข้อมูลจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.2.1 ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบ้านศิลปินแห่งชาติ แหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม ทั้งในและต่างประเทศ

2.2.2 ศึกษาเอกสาร ด้านทฤษฎีทางสังคมวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

2.3 การศึกษาภาคสนาม (Field Studies) โดยการสำรวจ การสัมภาษณ์การสังเกต การสนทนากลุ่มและการประชุมเชิงปฏิบัติการ โดยมีเครื่องมือดังนี้

2.3.1 ใช้แบบสำรวจสภาพแวดล้อมทางกายภาพของบ้านศิลปินแห่งชาติ (Area Survey Form) เพื่อบันทึกผลการศึกษาสภาพทางกายภาพ เช่น รูปแบบบ้าน สิ่งอำนวยความสะดวก ความเหมาะสมในการจัดกิจกรรมของบ้านศิลปินแห่งชาติจากการลงพื้นที่บ้านศิลปินแห่งชาติ ทั้ง 3 แห่ง โดยผู้วิจัยยึดหลักแบบ “องค์รวม” (Holistic) ตามแนวความคิดของ งามพิศ สัตย์สงวน (งามพิศ สัตย์สงวน, 2535)

2.3.2 ใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview)

2.3.3 ใช้แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Non-Structured Interview)

2.3.4 ใช้แบบสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม (Participant and Non-Participant Observation) เพื่อสังเกตพฤติกรรมของกลุ่มผู้เกี่ยวข้องอันประกอบด้วย ศิลปินแห่งชาติ และทายาท เจ้าหน้าที่ในหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนภาคชุมชน ประชาชนในชุมชน รวมทั้งนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติที่มาร่วมเรียนรู้และท่องเที่ยวทางด้านศิลปวัฒนธรรม บ้านศิลปินแห่งชาติ ในช่วงที่ทำการวิจัย

2.3.5 การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion Guide) เพื่อหาข้อสรุปและความชัดเจนในการพัฒนาบ้านศิลปินแห่งชาติให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรม ผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่ม ประกอบด้วย กลุ่มผู้รู้และกลุ่มผู้ปฏิบัติ

2.3.6 การประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) เพื่อนำประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวข้องมาประชุมปฏิบัติการหาข้อสรุปเกี่ยวกับการพัฒนาบ้านศิลปินแห่งชาติให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมให้เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาวะปัจจุบัน

2.3.7 การบันทึก (Recording) โดยการจดบันทึก อัดเสียงจากการสัมภาษณ์ บันทึกภาพวิดีโอ และบันทึกภาพด้วยกล้องทุกครั้งที่มีการลงพื้นที่

3. การจัดการกระทำข้อมูล

การจัดการกระทำและการวิเคราะห์ข้อมูล ใช้วิธีจัดหมวดหมู่จัดลำดับความสำคัญของข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลตามแนวคิดและทฤษฎี สรุปและเขียนรายงาน

3.1 จัดกระทำข้อมูล ใช้แบบสัมภาษณ์ แบบสังเกต แบบบันทึกการประชุม
เชิงปฏิบัติการบันทึกข้อมูลลงในสมุดบันทึกหรือแถบบันทึกเสียง บันทึกภาพและวีดิทัศน์

3.2 สรุปข้อมูลในแต่ละครั้ง จัดหมวดหมู่ และหาคำตอบตามเนื้อหาการวิจัย

3.3 ตรวจสอบข้อมูลขณะเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ตรวจสอบความแม่นยำ (Validity) และความเชื่อถือได้ (Reliability) ทุกครั้งที่เก็บข้อมูล และเพื่อให้ข้อมูลมีความแม่นยำ และครอบคลุมเนื้อหา จะใช้วิธีตรวจสอบสามเส้าในด้านต่าง ๆ ดังนี้

3.3.1 ตรวจสอบข้อมูลโดยบุคคลที่เกี่ยวข้อง (Member Checks) หรือสมาชิก
ในกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักฐานต่างๆ ในภาคสนามวิจัย ตรวจสอบความถูกต้องและครบถ้วนของข้อมูล
พื้นฐานตลอดจนกระบวนการแสวงหาความรู้ ความจริงที่กระทำอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ

3.3.2 ตรวจสอบโดยกลุ่มเพื่อนนักวิจัย (Peer Group Examination) โดยขอให้
เพื่อนนักวิจัยให้รายละเอียด แสดงความคิดเห็น วิพากษ์ วิเคราะห์หรือตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับข้อมูล
หลักฐานและแบบแผนอันเป็นแก่นสาระที่วิเคราะห์ได้จากข้อมูลหลักฐานที่เก็บรวบรวมได้จากสนาม

3.3.3 เชื่อมโยงข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) เพื่อสื่อให้เห็นว่าข้อมูล
หลักฐานและผลการวิจัยที่อาศัยการตีความหมายของข้อมูลหลักฐานที่เก็บรวบรวมได้ มีความไว้วางใจ
ได้ว่ามีความถูกต้อง ตรงตามความเป็นจริงที่น่าเสนอในทางปฏิบัติ จะกระทำโดยใช้วิธีการเก็บรวบรวม
ข้อมูลจากหลากหลายแหล่ง (Data Triangulation) หลากหลายวิธี (Methodological
Triangulation) และโดยนักวิจัยหลายคน (Investigator Triangulation) เพื่อเป็นการตรวจสอบ
ความไว้วางใจ และสามารถเข้าถึงข้อเท็จจริง (Fact) หรือปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย
ที่ผู้วิจัยต้องการสืบค้นหาคำตอบได้อย่างละเอียดถี่ถ้วนและลุ่มลึกมากยิ่งขึ้น ตามปรากฏการณ์ต่างๆ
ที่เกี่ยวข้อง

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาในทุกรูปแบบมาวิเคราะห์เพื่อสรุปผลการศึกษา
ตามความมุ่งหมายของการวิจัย โดยใช้หลักการวิเคราะห์ข้อมูลตามแนวแนวคิดของ สุกงศ์
จันทวานิช (สุกงศ์ จันทวานิช, 2546) ได้แก่ การวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic Induction)
และการวิเคราะห์โดยการจำแนกข้อมูล (Typological Analysis) ดังนี้

4.1 การวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic Induction) เป็นการวิเคราะห์ข้อมูล
สร้างข้อสรุปข้อมูลจากสิ่งที่เป็นรูปธรรม หรือปรากฏการณ์ที่มองเห็นจากการลงภาคสนาม เช่น

สภาพทางกายภาพ ชุมชนบริเวณใกล้เคียง และรูปแบบกิจกรรมการเรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรม
ของบ้านศิลปินแห่งชาติ

4.2 การวิเคราะห์โดยการจำแนกข้อมูล (Typological Analysis) เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการนำข้อมูลมาจำแนกเป็นประเภทตามความมุ่งหมายในการวิจัย แล้วนำข้อมูลที่ได้จำแนกประเภทเรียบร้อยแล้วมาวิเคราะห์ด้วยทฤษฎีเพื่อมาอธิบายถึงรูปแบบที่เหมาะสมของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมและพัฒนารูปแบบกิจกรรมและบ้านศิลปินแห่งชาติให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปะและวัฒนธรรมที่สำคัญของชาติต่อไป โดยให้บ้านศิลปินแห่งชาติ คนในชุมชนและผู้ที่เกี่ยวข้องรู้สึกรักและหวงแหน และเห็นว่าบ้านศิลปินแห่งชาติคือแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญและควรค่าแก่การภูมิใจและอนุรักษ์ไว้ได้อย่างยั่งยืน

5. การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

เป็นการนำเสนอผลการวิจัยการพัฒนารูปแบบบ้านศิลปินแห่งชาติให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม ตามจุดมุ่งหมายของการวิจัยที่ได้กำหนดไว้ นำเสนอในลักษณะการบรรยายความ โดยใช้แบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) การนำเสนอแบ่งออกเป็น 6 บท ดังนี้ 1) บทนำ 2) ศิลปินแห่งชาติ 3) สภาพทั่วไปของบ้านศิลปินแห่งชาติที่เข้าร่วมโครงการเปิดบ้านศิลปินแห่งชาติ 4) บทวิเคราะห์ลักษณะรูปแบบบ้านของศิลปินแห่งชาติ 5) การพัฒนาบ้านศิลปินแห่งชาติให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม และ 6) สรุปผล อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

บทที่ 2

ศิลปินแห่งชาติ

ความหมายและที่มาของศิลปินแห่งชาติ

นายชวน หลีกภัย อดีตนายกรัฐมนตรี เมื่อครั้งที่ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ (พ.ศ. 2526 - 2529) ได้เห็นถึงความสำคัญของศิลปิน ผู้รังสรรค์ผลงานด้านศิลปะ ทั้งด้านทัศนศิลป์ ศิลปะการแสดง และวรรณศิลป์ ให้แก่ประเทศไทย ทำให้ประเทศไทยได้รับการยกย่องสรรเสริญจากนานาชาติว่ามีวัฒนธรรมที่โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ของชาติ จึงสมควรแก่การยกย่องเชิดชูเกียรติ ส่งเสริมสนับสนุนและให้กำลังใจแก่ศิลปินในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะ อันเป็นภูมิปัญญาของแผ่นดินจากศิลปินรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง เพื่อเป็นการเจริญรอยตามเบื้องพระยุคลบาทในการรักษามรดกวัฒนธรรมให้คงอยู่และสืบทอดต่อไป โดยในช่วงเวลานั้นมีศิลปินจำนวนมากที่ได้สร้างคุณูปการทางด้านศิลปะสาขาต่างๆ ให้แก่ประเทศไทย แต่เมื่อศิลปินเหล่านั้นเสียชีวิตทางราชการก็ไม่ได้มีโครงการช่วยเหลือใดๆ ดังนั้น นายชวน หลีกภัย จึงได้มอบหมายให้ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ซึ่งในเวลานั้นสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ (ปัจจุบันหน่วยงานนี้คือกรมส่งเสริมวัฒนธรรม สังกัดกระทรวงวัฒนธรรม) จัดตั้ง "โครงการศิลปินแห่งชาติ" ขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2527 ซึ่งโครงการนี้ ได้รับการยกย่อง จากสำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี ให้เป็นโครงการดีเด่นของชาติใน พ.ศ. 2535 และใน พ.ศ. 2554 นายชวน หลีกภัย ในฐานะผู้ริเริ่มโครงการศิลปินแห่งชาติ ก็ได้รับยกย่องให้เป็นผู้ที่มีคุณูปการ ต่อโครงการศิลปินแห่งชาติ (สุทธิณี ยาวะประภาส, 2555)

โครงการศิลปินแห่งชาติ

โครงการศิลปินแห่งชาติได้ก่อตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อเป็นการยกย่องเชิดชูเกียรติบุคคล ผู้ที่สร้างสรรค์ผลงานศิลปะอันทรงคุณค่า มาเป็นระยะเวลายาวนาน การประกาศยกย่องเชิดชูเกียรติศิลปินแห่งชาติ ของคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ต้องมีการศึกษาพิจารณาผลงานศิลปะของศิลปินผู้นั้นจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ให้ปรากฏแน่ชัดว่า ผลงานดังกล่าว มีคุณูปการต่อแผ่นดิน โดยมีได้ถือว่ารางวัลผู้ชนะการประกวดศิลปินแห่งชาติ เป็นเหมือนรางวัลอื่นๆ ซึ่งใช้วิธีประกวดผลงาน

เพียงชั้นใดชั้นหนึ่ง นอกจากได้รับการยกย่องเชิดชูด้วยเกียรติ และฐานะแล้ว ศิลปินแห่งชาติยังได้รับหลักประกันตามเกียรติและฐานะนั้น โครงการศิลปินแห่งชาติได้กำหนดวัตถุประสงค์ 5 ข้อ ได้แก่

1. จัดทำทำเนียบศิลปินทุกแขนงทั่วประเทศ
2. สรรหาศิลปินเพื่อประกาศยกย่องเกียรติคุณขึ้นเป็นศิลปินแห่งชาติ
3. จัดตั้งกองทุน (มูลนิธิ) สวัสดิการเพื่อศิลปิน
4. สนับสนุนให้ศิลปินได้มีโอกาสเผยแพร่ผลงาน
5. อนุรักษ์และส่งเสริมให้มีการสืบทอดความรู้ความสามารถของศิลปิน

ใน พ.ศ. 2535 ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535-2539)

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ได้ปรับปรุงโครงการศิลปินแห่งชาติ โดยมีวัตถุประสงค์

1. อนุรักษ์และพัฒนางานศิลปะของชาติ
2. เชิดชูภูมิปัญญาของศิลปิน
3. สืบค้นสรรหาศิลปินผู้สร้างสรรค์ผลงานศิลปะอันทรงคุณค่าของแผ่นดิน ยกย่องเชิดชู

เกียรติ เป็นศิลปินแห่งชาติ ตามนโยบายวัฒนธรรมแห่งชาติ

4. ส่งเสริมขวัญและกำลังใจแก่ศิลปินในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะ เพื่ออนุรักษ์และพัฒนามรดกวัฒนธรรม ด้านวัตถุและจิตใจ ในเรื่องของศิลปิน

5. เป็นโครงการหน่วยงานของภาครัฐบาลที่สนับสนุนดูแลศิลปินที่ยังไม่มีหน่วยราชการใดเข้ามาสนับสนุน

ความสำคัญของศิลปินแห่งชาติ

ศิลปินแห่งชาติเป็นบุคคลสำคัญทางด้านศิลปะ ที่ได้อุทิศตนสร้างสรรค์และสืบสานงานศิลปะของชาติ ให้เป็นที่ปรากฏต่อสาธารณชน ทั้งด้านทัศนศิลป์ ศิลปะการแสดง และวรรณศิลป์ ผลงานของศิลปินแห่งชาติถือเป็นมรดกวัฒนธรรมอันล้ำค่าที่มีคุณูปการอย่างยิ่งต่อแผ่นดิน ในขณะที่ผู้สร้างสรรค์ผลงาน ซึ่งได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติให้เป็นศิลปินแห่งชาติ ถือเป็นมรดกวัฒนธรรมทางจิตวิญญาณของชาติ ที่จะดำรงคงอยู่ตลอดไป การประกาศยกย่องเชิดชูเกียรติศิลปินแห่งชาติ ช่วยส่งเสริมให้เกิดขวัญและกำลังใจแก่ศิลปินแห่งชาติ เพื่อให้สามารถดำรงอยู่ในสังคมได้อย่างมีศักดิ์ศรี พร้อมทั้งจะสร้างสรรค์พัฒนาผลงานให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมและการศึกษาของชาติ ในอนาคต โดยถือเป็นหน้าที่สำคัญของรัฐที่จะต้องส่งเสริมให้ศิลปินได้สร้างสรรค์ผลงานศิลปะของชาติ เชื่อมโยงจากอดีตมาสู่ปัจจุบัน และเป็นการถ่ายทอดภูมิปัญญาของบรรพบุรุษในอดีต ให้คงมีอยู่สืบไปในอนาคต

หลักเกณฑ์การยกย่องเชิดชูเกียรติศิลปินแห่งชาติ

การดำเนินงานในเบื้องต้น นักวิชาการและคณาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านศิลปะ ได้ร่วมกันวางหลักเกณฑ์ของการประกาศยกย่องเชิดชูเกียรติศิลปินแห่งชาติ โดยมีขั้นตอนดังนี้

1. กำหนดคุณสมบัติของศิลปินแห่งชาติ

- 1) เป็นผู้ที่มีสัญชาติไทย และยังมีชีวิตอยู่ในวันตัดสิน
- 2) เป็นผู้มีความสามารถ มีความเชี่ยวชาญ และมีผลงานดีเด่นเป็นที่ยอมรับ

ของวงการศิลปะแขนงนั้น

- 3) เป็นผู้สร้างสรรค์และพัฒนาศิลปะแขนงนั้นจนถึงปัจจุบัน
- 4) เป็นผู้ผดุงและถ่ายทอดศิลปะแขนงนั้น
- 5) เป็นผู้ปฏิบัติงานศิลปะแขนงนั้นอยู่ในปัจจุบัน
- 6) เป็นผู้มีความซื่อสัตย์สุจริต และมีความรักในวิชาชีพของตน
- 7) เป็นผู้มีความประพฤติดี ประโยชน์ต่อสังคมและมนุษยชาติ

2. กำหนดสาขาและความหมายขอบข่ายของศิลปินแห่งชาติ

การจำแนกสาขาศิลปะของโครงการศิลปินแห่งชาติ ได้พิจารณาโดยเทียบเคียงกับ ประเทศฟิลิปปินส์ ซึ่งได้ดำเนินการมาก่อน ตั้งแต่ พ.ศ. 2516 โดยรัฐบาลฟิลิปปินส์ได้ออกกฎหมาย ให้มี "ศิลปินแห่งชาติ" (National Artists) ประกาศยกย่องผู้ที่อนุรักษ์ประเพณี และถ่ายทอดความรู้ ไปสู่ลูกหลาน และใน พ.ศ. 2517 ประธานาธิบดีของฟิลิปปินส์ประกาศให้มี "แนวทางการจัดระบบ ศิลปินแห่งชาติ" (National Artists System) ในหลายสาขา ได้แก่ ศิลปะ (Arts) ดนตรี (Music) นาฏศิลป์ (Dance) สถาปัตยกรรม (Architecture) วรรณกรรม (Literature) และภาพยนตร์ (Cinema) นอกจากนี้ ได้ศึกษาจากกรอบการแบ่งสาขาด้านวัฒนธรรมต่างๆ ของคณะกรรมการ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (ASEAN Committee on Culture and Information) ผนวก กับหลักสากล ของงานศิลปะ มาจัดทำความหมายและขอบข่ายการสรรหาศิลปินแห่งชาติให้มีความ ชัดเจน โดยแบ่งสาขาศิลปะ เป็นสาขาใหญ่ๆ 3 สาขา และแบ่งสาขาย่อยในสาขาใหญ่ ได้แก่

1) สาขาทัศนศิลป์ (Visual Arts) หมายถึง ศิลปะที่มองเห็นได้ด้วยตา ทั้งศิลปะ 2 มิติและศิลปะ 3 มิติ เป็นผลงานศิลปกรรม ประเภทต่างๆ ที่แสดงถึงภูมิปัญญาของผู้สร้างสรรค์และมี เอกลักษณ์ที่โดดเด่น ด้านจิตรกรรม ประติมากรรม ภาพพิมพ์ ภาพถ่าย ภาพวาด การออกแบบ สื่อผสม และศิลปะสถาปัตยกรรม

2) สาขาศิลปะการแสดง (Performing Arts) หมายถึง ศิลปะที่เกี่ยวข้องกับการ แสดง ซึ่งเป็นได้ทั้งแบบดั้งเดิมหรือพัฒนาขึ้นใหม่ รวมทั้งศิลปะพื้นบ้าน แบ่งเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ 1 ดนตรีไทยและนาฏศิลป์ไทย

ดนตรีไทย หมายถึง การบรรเลงเครื่องดนตรีและการขับร้อง ทั้งที่เป็นมาตรฐานกลางของชาติ เช่น ปี่พาทย์ เครื่องสาย มโหรี รวมทั้งดนตรีใน พระราชพิธี รัฐพิธี และพิธี การของชาวบ้านในทุกภูมิภาค ได้แก่ การแสดงดนตรีและการแสดงพื้นบ้าน ประกอบด้วย การขับร้อง พื้นบ้าน หมอลำ ซอ ลำตัด เพลงฉ่อย เพลงอีแซว เพลงบอก และเพลงเรือ ตลอดจนการพากย์ การเจรจา การขับเสภา และบทเห่กล่อมต่างๆ

นาฏศิลป์ไทย หมายถึง การแสดงนาฏศิลป์ของไทย ทั้งที่เป็นของราชสำนัก ส่วนราชการและการแสดงทั่วไป เช่น โขน ละคร ฟ้อนรำ ระบำ ลิเก และการแสดงพื้นบ้าน ของภาคต่างๆ ในประเทศไทย

กลุ่มที่ 2 ดนตรีสากลและนาฏศิลป์สากล

ดนตรีสากล หมายถึง การบรรเลงเครื่องดนตรีและการขับร้อง ในที่นี้ แบ่งเป็น 3 สาขาย่อย คือ ดนตรีคลาสสิก ดนตรีไทยสากล และดนตรีลูกทุ่ง

ดนตรีคลาสสิก หมายถึง การเล่นดนตรีวงดุริยางค์ (orchestra) ผู้เล่น ประมาณ 100 คนหรือน้อยกว่าเล็กน้อย หรือวงเครื่องสาย ที่ไม่มีเครื่องเป่า (string orchestra) วงแบบ 2 คน (duo) วงแบบ 3 คน (trio) วงแบบ 4 คน (quartet) หรือวงแบบ 4-5 คน (chamber music) หรือเดี่ยวเปียโน (recital) โดยผู้เล่นต้องเล่นตามโน้ตของผู้ประพันธ์เพลงที่ล่วงลับไปแล้วเป็นส่วนใหญ่ เช่น โมซาร์ท (Mozart) โชแปง (Chopin) บีโธเฟิน (Beethoven) หรือเป็นเพลงของผู้ประพันธ์ใหม่ๆ โดยหัวหน้าวงจะเป็นผู้เลือกเล่น ดังนั้น เกณฑ์การพิจารณาจะพิจารณาจากผลงานของ วาทยกร (conductor) ที่ควบคุมได้ในระดับดีเลิศ หัวหน้าวง (มักเป็น 1st chair violin) นักดนตรีที่เล่นในวงที่มีความสามารถมากเป็นพิเศษ นักแต่งเพลงที่ต้องแต่งและแยกเรียบเรียงเสียงประสานด้วย (composer) ผู้แยกและเรียบเรียงเสียงประสาน (arranger) นักร้องโอเปร่า (opera) แบบต่างๆ เช่น นักร้องหญิงในระดับเสียงโซปราโน (soprano) และอัลโต (alto) นักร้องชายในระดับเสียง Tenor Baritone Baw และเบส (bass) นักร้องหมู่ประสานเสียง (chorus) ดีเด่นของหมู่หรือเดี่ยว แยกประเภทประพันธ์เพลง ต้องประพันธ์ทั้งทางร้องและทางดนตรี ผู้ควบคุมวง (conductor) สำหรับนักร้องหมู่ประสานเสียง นักเปียโน ซึ่งสามารถเล่น piano concerto accompaniment ได้ดีเยี่ยม ผู้สอนเครื่องดนตรี ส่วนใหญ่จะสอนนักเปียโน หรือสอนเครื่องดนตรีอื่นๆ ผู้สอนขับร้องแบบโอเปร่า (opera) และอื่นๆ ไม่ควรจำกัดอายุ ถ้ามีความสามารถดีเยี่ยมตั้งแต่อายุ 30 ปี ขึ้นไปจนถึงปัจจุบัน ก็อยู่ในเกณฑ์พิจารณา

ดนตรีไทยสากล คือ การเล่นดนตรีแบบวงเล็ก (เครื่องดนตรี 1-12 ชิ้น) วงกลาง (3-9 ชิ้น) วงใหญ่ขนาดเล็ก (10-12 ชิ้น) และวงใหญ่ขนาดใหญ่ (14-25 ชิ้น) ทั้งนี้ รวมดนตรี

ลูกทุ่ง ทั้งการเล่นดนตรีและการขับร้องที่เป็นเพลงลูกทุ่งด้วย ดังนั้น น่าจะพิจารณาจากผลงานของ
ผู้เล่นเครื่องมือต่างๆ ที่สามารถเป็นพิเศษ ผู้ควบคุมวง ผู้แต่งคำร้องและทำนองแบบ (song writer)
ผู้แยกและเรียบเรียงเสียงประสาน (arranger) ผู้ขับร้องดีเด่นประเภท
ดนตรีสากล ดนตรีไทยสากล ทั้งแจ๊ส (jazz) และป๊อป (pop) และดนตรีลูกทุ่ง ผู้ฝึกสอน (อาจารย์
ในมหาวิทยาลัย หรือศาสตราจารย์ทางดนตรี) ผู้เรียบเรียงแบบวงเล็ก (1-12 ชั้น) วงกลาง (3-9 ชั้น)
วงใหญ่ขนาดเล็ก (10-12 ชั้น) และวงใหญ่ขนาดใหญ่ (14-25 ชั้น)

นาฏศิลป์สากล คือ การแสดงสมัยใหม่ หรือการแสดงทางสากล เช่น
บัลเลต์ (ballet) แจ๊สแดนซ์ (jazz dance) ดังนั้น จะพิจารณาจากผลงานของ ครูผู้ฝึกสอนที่มีความ
สามารถสูง นักเต้น (ที่ดีเด่น) นักดนตรี (ผู้เล่นเครื่องดนตรีประกอบการเต้น เช่น เปียโน) ผู้ให้ท่าทาง
หรือผู้ออกแบบท่าเต้น (choreographer) ผู้แต่งเรื่อง และนักประพันธ์ดนตรีประกอบ (composer)

กลุ่มที่ 3 ภาพยนตร์และละคร

ภาพยนตร์ หมายถึง สื่อเคลื่อนไหวที่สะท้อนเหตุการณ์ทางสังคม
การเมือง และวัฒนธรรม ที่สร้างขึ้นเป็นระบบมาตรฐาน โดยฝีมือคนไทย เช่น ภาพยนตร์ข่าว
ภาพยนตร์สารคดี ภาพยนตร์เรื่อง ผู้ที่มีบทบาทสำคัญต่อวงการภาพยนตร์ที่น่าจะพิจารณาผลงาน
ได้แก่ ผู้สร้าง ผู้กำกับ นักพากย์ นักแสดง ผู้ประพันธ์เพลงประกอบ

ละคร หมายถึง การแสดงที่เป็นเรื่องราวที่สะท้อนชีวิตของคน โดยอาศัย
คำพูด ท่าทาง และบทบาท ช่วยสื่อความหมายให้ผู้ดูผู้ฟัง ได้ทราบถึงความเป็นไปต่างๆ เป็นช่วงๆ
หรือเป็นตอนๆ มีจุดมุ่งหมายหลัก คือ ความสะเทือนใจ ซึ่งในที่นี้หมายถึง ละครเวทีร่วมสมัย ละคร
วิทยุร่วมสมัย และละครโทรทัศน์

3) สาขาวรรณศิลป์ (Literature) หมายถึง บทประพันธ์ทั้งด้านร้อยกรองและ
ร้อยแก้วที่ปลุกมโนคติของผู้อ่าน ทำให้เกิดจินตนาการ ความเพลิดเพลิน และอารมณ์ต่างๆ ตาม
เจตนาอารมณ์ของผู้ประพันธ์ ได้แก่ กวีนิพนธ์ เรื่องสั้น นวนิยาย บันเทิงคดี อาทิ หนังสือเด็ก
วรรณกรรมเยาวชน ที่ได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่อย่างกว้างขวาง ทั้งนี้ รวมถึงวรรณกรรมพื้นบ้าน

การปรับปรุงหลักเกณฑ์การยกย่องเชิดชูเกียรติศิลปินแห่งชาติ

ตลอดระยะเวลาของการดำเนินโครงการ คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติได้จัดให้มีการ
ตรวจสอบ ประเมินวิธีการสืบค้นสรรหา และวิธีการดำเนินการยกย่องเชิดชูเกียรติศิลปินแห่งชาติ
อย่างต่อเนื่อง ดังนี้

1. ปรับปรุงการกำหนดคุณสมบัติของศิลปินแห่งชาติ

ใน พ.ศ. 2547 ได้มีการปรับปรุงการกำหนดคุณสมบัติของศิลปินแห่งชาติ และล่าสุดได้ปรับปรุงใน พ.ศ. 2553 ให้เหมาะสมกับกาลสมัย ดังนี้

เกณฑ์ที่ 1 คุณสมบัติของศิลปินแห่งชาติ

1) เป็นผู้มีสัญชาติไทย และยังมีชีวิตในวันตัดสิน
 2) เป็นผู้มีความรู้ความสามารถ มีความเชี่ยวชาญ และมีผลงานดีเด่นเป็นที่ยอมรับของวงการศิลปะแขนงนั้น

3) เป็นผู้สร้างสรรค์และพัฒนาศิลปะแขนงนั้น

4) เป็นผู้ผดุง ถ่ายทอด เผยแพร่ หรือเป็นต้นแบบศิลปะแขนงนั้น

5) เป็นผู้มีคุณธรรม ทุ่่มเท และเสียสละ เพื่องานศิลปะ

6) เป็นผู้มีผลงานที่ยังประโยชน์ต่อสังคม และมนุษยชาติ

เกณฑ์ที่ 2 คุณค่ามาตรฐานผลงานศิลปะของศิลปินแห่งชาติ

1) ผลงานที่สื่อให้เห็นถึงคุณค่าในความคิด ความจริง ความงาม อารมณ์ ความรู้สึก และคุณค่าทางจิตวิญญาณ

2) ผลงานแสดงออกถึงแนวคิด สร้างพลังความรู้และพัฒนาสติปัญญาแก่มนุษยชาติ

3) ผลงานที่ก่อให้เกิดความรู้สึกสะท้อนอารมณ์ และส่งเสริมจินตนาการ

4) ผลงานสร้างสรรค์มีเอกลักษณ์ มีทักษะสูงส่ง มีกลวิธีเชิงสร้างสรรค์ ไม่แสดงเจตนาหรือจงใจในการคัดลอกหรือเลียนแบบผลงาน ของผู้อื่น ทั้งเปิดเผยและแอบแฝง

เกณฑ์ที่ 3 การเผยแพร่ และยอมรับคุณค่าผลงานของศิลปินแห่งชาติ

1) ผลงานได้รับการจัดแสดง ถ่ายทอดหรือเผยแพร่ต่อสาธารณชนอย่างต่อเนื่อง มีหลักฐานอ้างอิง โดยผลงานแสดงให้เห็นถึงแนวคิด พัฒนาการทางงานศิลปะอย่างเด่นชัด

2) ผลงานได้รับรางวัลหรือเกียรติคุณ ในระดับภูมิภาค ระดับชาติ หรือระดับนานาชาติ ซึ่งมีกระบวนการพิจารณาที่มีมาตรฐาน และเป็นที่ยอมรับ

2. ปรับปรุงการกำหนดสาขาและความหมายขอบข่ายของศิลปินแห่งชาติ

1) พ.ศ. 2541 คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติได้มีการปรับปรุงวิธีการดำเนินงานการยกย่องเชิดชูเกียรติศิลปินแห่งชาติ จากเดิม 3 สาขา คือ สาขาทัศนศิลป์ สาขาศิลปะการแสดงและสาขาวรรณศิลป์ ปรับเปลี่ยนสาขาศิลปะเป็น 4 สาขา ได้แก่ สาขาทัศนศิลป์ สาขาศิลปะการแสดง สาขาวรรณศิลป์ และสาขาศิลปะสถาปัตยกรรม กล่าวคือ ให้สาขาศิลปะสถาปัตยกรรม ซึ่งเป็นสาขาย่อยในสาขาทัศนศิลป์ แยกออกเป็นสาขาหลักอีก 1 สาขา

2) พ.ศ. 2547 ได้ปรับการเรียกชื่อสาขาศิลปะสถาปัตยกรรมเป็นสาขา

สถาปัตยกรรม

3) พ.ศ. 2548 ได้มีการทบทวนการแบ่งสาขาการคัดเลือก และมีมติให้การแบ่งสาขา

ศิลปะยังคงเป็นสาขาใหญ่ๆ 3 สาขา ตามแบบเดิม คือ สาขาทัศนศิลป์ สาขาศิลปะการแสดง และ สาขาวรรณศิลป์

เมื่อได้เกณฑ์การคัดเลือกเรียบร้อยแล้ว กรมส่งเสริมวัฒนธรรมจะดำเนินการจัดทำประกาศกรมส่งเสริมวัฒนธรรม เรื่อง การสรรหาและคัดเลือกศิลปินแห่งชาติ ประจำปีพุทธศักราช โดยในประกาศจะมีรายละเอียดเกี่ยวกับเกณฑ์การสรรหาและคัดเลือกศิลปินแห่งชาติในแต่ละสาขา กำหนดระยะเวลาและสถานที่ส่งผลงาน โดยให้ศิลปินนำเสนอข้อมูลที่สมบูรณ์ ถูกต้องและเป็นไปตามแบบเสนอที่กรมส่งเสริมวัฒนธรรมกำหนด ตามคู่มือการสรรหาและคัดเลือกศิลปินแห่งชาติ ที่กรมส่งเสริมวัฒนธรรม จัดทำขึ้น เพื่อแนะนำผู้เสนอให้เข้าใจ สามารถดำเนินการได้ถูกต้องอย่างมีคุณภาพ และเป็นมาตรฐานเดียวกัน ซึ่งคู่มือดังกล่าวจะเป็นประโยชน์ต่ออนุกรรมการคัดเลือกศิลปินแห่งชาติ และเป็นประโยชน์อย่างมากต่อศิลปินที่เข้ารับการพิจารณา โดยเนื้อหาประกอบด้วย

1. กฎกระทรวงวัฒนธรรม พ.ศ. 2555 (หลักเกณฑ์การคัดเลือกศิลปินแห่งชาติ)
2. ความหมายขอบข่ายในการคัดเลือกศิลปินแห่งชาติ
3. แบบเสนอข้อมูลประวัติและผลงานศิลปินเพื่อประกาศเชิดชูเกียรติเป็นศิลปิน

แห่งชาติ

กระบวนการคัดเลือกศิลปินแห่งชาติ

การคัดเลือกในตอนเริ่มแรก ได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการคัดเลือกศิลปินแห่งชาติให้เป็นผู้ดำเนินการ โดยนำข้อมูลของศิลปินที่เสนอมาพิจารณาคัดเลือก และนำเสนอคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ เพื่อพิจารณาให้ความเห็นชอบ และประกาศยกย่องเชิดชูเกียรติศิลปินเป็นศิลปินแห่งชาติ ต่อมาใน พ.ศ. 2535 ได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการเพิ่มเติม เพื่อกลั่นกรองผลการสรรหาให้รอบคอบมากยิ่งขึ้น ดังนี้

- 1) คณะอนุกรรมการอำนวยการคัดเลือกศิลปินแห่งชาติ
- 2) คณะอนุกรรมการคัดเลือกศิลปินแห่งชาติ 3 สาขา ประกอบด้วย
  - คณะอนุกรรมการคัดเลือกศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์
  - คณะอนุกรรมการคัดเลือกศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง
  - คณะอนุกรรมการคัดเลือกศิลปินแห่งชาติ สาขาวรรณศิลป์

คณะกรรมการคัดเลือกศิลปินแห่งชาติทั้ง 3 สาขา เป็นผู้สรรหาคัดเลือก โดยหน่วยงานต่างๆ สามารถนำเสนอข้อมูล เพื่อการพิจารณาได้ เช่น หน่วยงานของรัฐ มหาวิทยาลัย หรือ สถาบันการศึกษาทั้งของรัฐและเอกชน ที่มีการเรียนการสอนด้านศิลปะ สมาคมที่เกี่ยวข้อง ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัด แล้วนำผลของการสรรหาคัดเลือกในแต่ละสาขา เสนอต่อคณะกรรมการอำนวยการคัดเลือกศิลปินแห่งชาติ จากนั้นนำเสนอต่อคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติเพื่อพิจารณาให้ความเห็นชอบประกาศยกย่องเชิดชูเกียรติต่อไป และในกรณีที่คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ไม่ให้ความเห็นชอบ คณะกรรมการอำนวยการคัดเลือกศิลปินแห่งชาติและคณะกรรมการคัดเลือกศิลปินแห่งชาติทั้ง 3 สาขา ต้องนำผลการสรรหาคัดเลือกกลับมาทบทวนใหม่อีกครั้ง

ที่มา : <http://finearts.go.th/chiangmailibrary/component/smileportal/item/>

ภาพประกอบ 3 การประชุมคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ เพื่อประชุมคัดเลือกศิลปินแห่งชาติ ประจำปี 2558

จากนั้นนำเสนอต่อคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติพิจารณาให้ความเห็นชอบ และประกาศผล การคัดเลือกศิลปินแห่งชาติประจำปี โดยประธานกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ เป็นผู้ลงนามประกาศเกียรติคุณ พร้อมทั้งนำศิลปินแห่งชาติเข้าเฝ้าฯ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เพื่อรับพระราชทานเครื่องหมายเชิดชูเกียรติ อันได้แก่ โล่ และเข็มศิลปินแห่งชาติ

ภาพประกอบ 4 เข็มศิลปินแห่งชาติ

เข็มศิลปินแห่งชาติ

ลักษณะของเข็มเป็นเหรียญทรงกลม ภายในเป็นภาพดอกบัวเรียงกัน 3 ดอก มีแพรแถบรองรับต่อเนื่อง อ้อมรัดแถบริ้วธงชาติไทย ตามแนวโค้งขอบเหรียญ บนแพรแถบจารึกคำว่า "ศิลปินแห่งชาติ" และได้ัญเชิญพระมหาพิชัยมงกุฎเปล่งรัศมีประดิษฐานไว้เหนือเหรียญ ซึ่งมีผ้าโบว์พันรอบคทาไม้ชัยพฤกษ์หัวเม็ดทรงมณฑปเชื่อมประสานระหว่างกัน โดยมีความหมายที่แสดงถึงความเป็นปราชญ์ในทางความรู้ ความสามารถของศิลปิน ที่ได้อุทิศตนสร้างสรรค์ผลงานด้านศิลปะไว้อย่างมากมาย จนเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติอันล้ำค่าในทุกสาขา ซึ่งได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติเป็นศิลปินแห่งชาติ โดยได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้ศิลปินแห่งชาติเข้ารับพระราชทานเข็ม เพื่อความเป็นสิริมงคลยิ่งทั้งแก่ตนเองและวงศ์ตระกูลสืบไป

วันศิลปินแห่งชาติ

ภาพประกอบ 5 กรมส่งเสริมวัฒนธรรม จัดงานเชิดชูเกียรติศิลปินแห่งชาติ พุทธศักราช 2560
เมื่อวันที่ 7 สิงหาคม พ.ศ. 2561 ณ ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย

วันที่ 24 กุมภาพันธ์ ของทุกปี นับแห่งชาติ เป็นวันสำคัญยิ่งของประชาชนชาวไทย เนื่องจาก เป็นวันคล้ายวันพระบรมราชสมภพพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พระปฐมบรมศิลปินแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ที่ทรงมีพระปรีชาสามารถล้ำเลิศในด้านศิลปกรรมต่างๆ ทั้งด้านกวีนิพนธ์ ด้านดนตรี และด้านประติมากรรม อันเป็นที่มาของศิลปินแห่งชาติในปัจจุบัน

ที่มา : <https://www.thaipost.net/main/detail/14919>

ภาพประกอบ 6 นิทรรศการเชิดชูเกียรติศิลปินแห่งชาติ พ.ศ.2560 ณ ห้องนิทรรศการหมุนเวียน ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย

พูน ปณ ทิโต ชีเว

คู่มือ

หลักเกณฑ์การคัดเลือก และการรับสมัครบุคคลผู้สร้างสรรค์ผลงานศิลปะ
ที่สมควรได้รับการพิจารณายกย่องเชิดชูเกียรติให้เป็น ศิลปินแห่งชาติ

วันที่ 24 กุมภาพันธ์ วันศิลปินแห่งชาติ เป็นวันสำคัญยิ่งของประชาชนชาวไทย เนื่องจากเป็นวันคล้ายวันพระบรมราชสมภพพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 กรมส่งเสริมวัฒนธรรม ได้รับมอบหมายจากคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติให้ดำเนินการสรรหาและคัดเลือกบุคคลผู้มีความสามารถยอดเยี่ยมทางศิลปะ สาขาทัศนศิลป์ ศิลปะการแสดง และวรรณศิลป์ เพื่อประกาศยกย่องเชิดชูเกียรติเป็นศิลปินแห่งชาติ มาตั้งแต่ พุทธศักราช 2528 โดยได้รับพระมหากรุณาธิคุณ จากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้ศิลปินแห่งชาติเข้ารับพระราชทานเข็มและโล่เชิดชูเกียรติ และกรมส่งเสริมวัฒนธรรม ได้จัดงานเชิดชูเกียรติเป็นประจำทุกปี สร้างความภูมิใจให้แก่ศิลปินที่ได้รับการ ยกย่องเชิดชูเกียรติเป็นอย่างดี

กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม ได้ดำเนินการสรรหาศิลปินผู้สร้างสรรค์งานศิลปะ อันทรงคุณค่าเป็นมรดกล้ำค่าของแผ่นดินและประกาศยกย่องเชิดชูเกียรติเป็นศิลปินแห่งชาติ ในการยกย่องเชิดชูเกียรตินั้น มีการศึกษา ค้นคว้าผลงานศิลปะของศิลปินที่สร้างสรรค์จากอดีตจนถึงปัจจุบัน ให้ปรากฏแน่ชัดว่าผลงานดังกล่าวมีคุณูปการยิ่งแก่แผ่นดิน เพื่อประกาศยกย่องเชิดชูเกียรติเป็นศิลปินแห่งชาติในแต่ละสาขา ผู้ได้รับการประกาศยกย่องเชิดชูเกียรติเป็นศิลปินแห่งชาติมิได้ถือว่าเป็นผู้ชนะการประกวดรางวัลศิลปินแห่งชาติแต่อย่างไร

การได้มาซึ่งศิลปินแห่งชาติในแต่ละปีนั้น มีกระบวนการสรรหาและคัดเลือกจาก คณะอนุกรรมการอำนวยการคัดเลือกศิลปินแห่งชาติและคณะอนุกรรมการคัดเลือกศิลปินแห่งชาติ ซึ่งประกอบด้วยศิลปินแห่งชาติ ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะสาขาศิลปะ และนักวิชาการ ใน 3 สาขา คือ

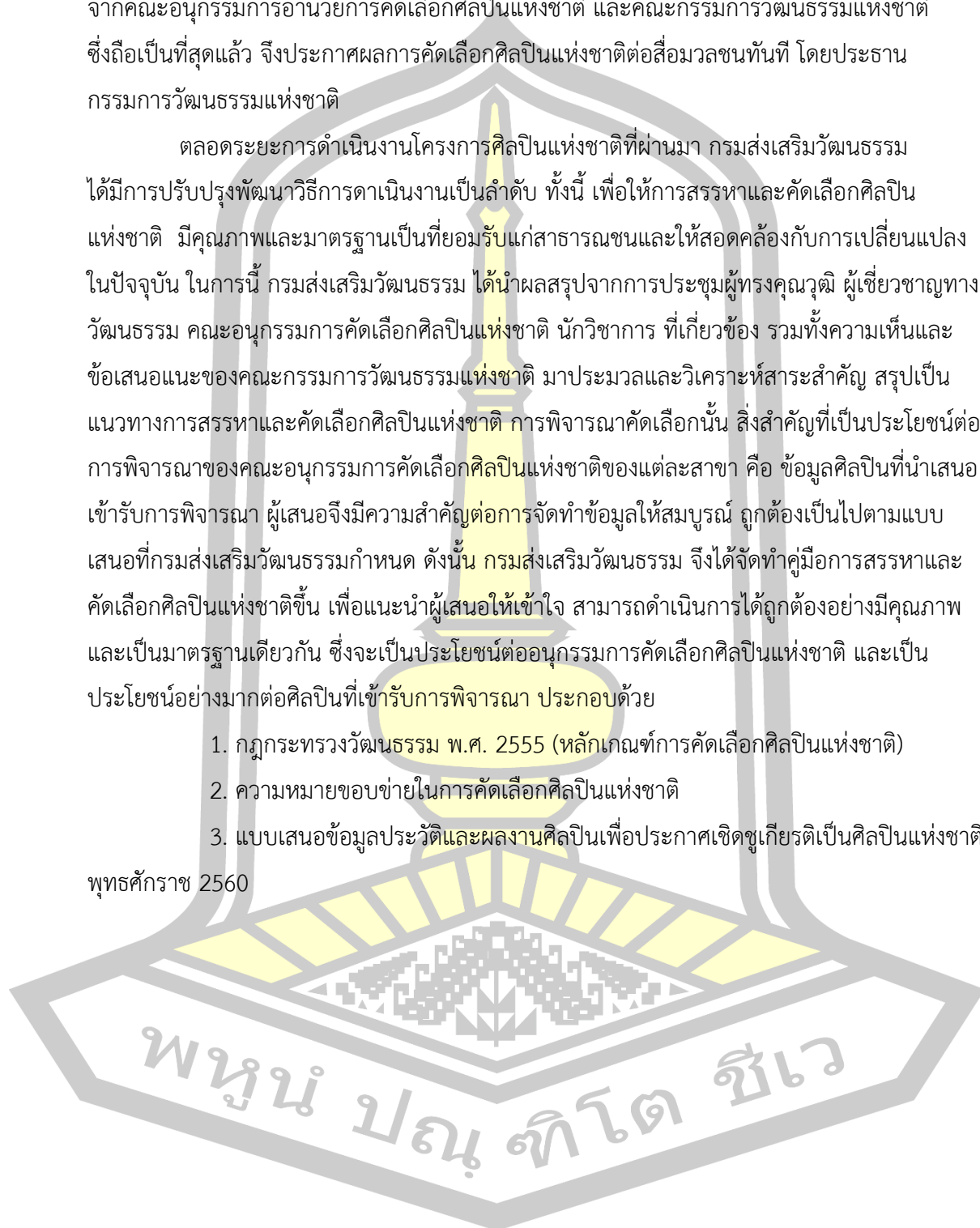
1. สาขาทัศนศิลป์
2. สาขาศิลปะการแสดง
3. สาขาวรรณศิลป์

เมื่อผ่านขั้นตอนการสรรหาและคัดเลือกในขั้นต้นแล้ว ต้องผ่านการพิจารณาเห็นชอบจากคณะกรรมการอำนวยการคัดเลือกศิลปินแห่งชาติ และคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ซึ่งถือเป็นที่สุดแล้ว จึงประกาศผลการคัดเลือกศิลปินแห่งชาติต่อสื่อมวลชนทันที โดยประธานกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

ตลอดระยะการดำเนินงานโครงการศิลปินแห่งชาติที่ผ่านมา กรมส่งเสริมวัฒนธรรมได้มีการปรับปรุงพัฒนาวิธีการดำเนินงานเป็นลำดับ ทั้งนี้ เพื่อให้การสรรหาและคัดเลือกศิลปินแห่งชาติ มีคุณภาพและมาตรฐานเป็นที่ยอมรับแก่สาธารณชนและให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน ในการนี้ กรมส่งเสริมวัฒนธรรม ได้นำผลสรุปจากการประชุมผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้เชี่ยวชาญทางวัฒนธรรม คณะกรรมการคัดเลือกศิลปินแห่งชาติ นักวิชาการ ที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งความเห็นและข้อเสนอแนะของคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ มาประมวลและวิเคราะห์สาระสำคัญ สรุปเป็นแนวทางการสรรหาและคัดเลือกศิลปินแห่งชาติ การพิจารณาคัดเลือกนั้น สิ่งสำคัญที่เป็นประโยชน์ต่อการพิจารณาของคณะกรรมการคัดเลือกศิลปินแห่งชาติของแต่ละสาขา คือ ข้อมูลศิลปินที่นำเสนอเข้ารับการพิจารณา ผู้เสนอจึงมีความสำคัญต่อการจัดทำข้อมูลให้สมบูรณ์ ถูกต้องเป็นไปตามแบบเสนอที่กรมส่งเสริมวัฒนธรรมกำหนด ดังนั้น กรมส่งเสริมวัฒนธรรม จึงได้จัดทำคู่มือการสรรหาและคัดเลือกศิลปินแห่งชาติขึ้น เพื่อแนะนำผู้เสนอให้เข้าใจ สามารถดำเนินการได้ถูกต้องอย่างมีคุณภาพ และเป็นมาตรฐานเดียวกัน ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่ออนุกรรมการคัดเลือกศิลปินแห่งชาติ และเป็นประโยชน์อย่างมากต่อศิลปินที่เข้ารับการพิจารณา ประกอบด้วย

1. กฎกระทรวงวัฒนธรรม พ.ศ. 2555 (หลักเกณฑ์การคัดเลือกศิลปินแห่งชาติ)
2. ความหมายขอบข่ายในการคัดเลือกศิลปินแห่งชาติ
3. แบบเสนอข้อมูลประวัติและผลงานศิลปินเพื่อประกาศเชิดชูเกียรติเป็นศิลปินแห่งชาติ

พุทธศักราช 2560

กฎกระทรวง

กำหนดสาขา คุณสมบัติ หลักเกณฑ์และวิธีการคัดเลือก
และประโยชน์ตอบแทนของศิลปินแห่งชาติ

พ.ศ. 2555

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 5 วรรคหนึ่ง และมาตรา 29 วรรคหนึ่ง แห่ง
พระราชบัญญัติ วัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2553 รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรมออกกฎกระทรวง
ไว้ ดังต่อไปนี้

ข้อ 1 กฎกระทรวงนี้เรียกว่า “กฎกระทรวงกำหนดสาขา คุณสมบัติ หลักเกณฑ์ และวิธีการ
คัดเลือก และประโยชน์ตอบแทนของศิลปินแห่งชาติ พ.ศ. 2555”

ข้อ 2 ในกฎกระทรวงนี้

“ศิลปินแห่งชาติ” หมายความว่า ศิลปินผู้สร้างสรรค์ผลงานศิลปะอันทรงคุณค่าและ
แสดง ศักดิ์ศรีของชาติ

“ประโยชน์ตอบแทน” หมายความว่า เงินตอบแทน ค่ารักษาพยาบาล ค่าช่วยเหลือเมื่อ
ประสบภัย ค่าของเยี่ยมในยามเจ็บป่วย โอกาสสำคัญ ตลอดจนสวัสดิการและประโยชน์ตอบแทนอื่น

“อธิบดี” หมายความว่า อธิบดีกรมส่งเสริมวัฒนธรรม

ข้อ 3 ศิลปินแห่งชาติต้องเป็นผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญด้านศิลปะในสาขา ดังต่อไปนี้

- (1) สาขาทัศนศิลป์
- (2) สาขาศิลปะการแสดง
- (3) สาขาวรรณศิลป์

ข้อ 4 การกำหนดประเภทผลงานศิลปะในแต่ละสาขาตามข้อ 3 ให้เป็นไปตามที่อธิบดี
ประกาศกำหนด

ข้อ 5 ศิลปินแห่งชาติต้องมีคุณสมบัติ ดังต่อไปนี้

- (1) มีสัญชาติไทย และยังมีชีวิตอยู่ในวันประกาศยกย่อง

(2) เป็นผู้มีความรู้ความสามารถ มีความเชี่ยวชาญ และมีผลงานดีเด่นเป็นที่ยอมรับของวงการศิลปะในสาขานั้น

(3) เป็นผู้สร้างสรรค์และพัฒนาศิลปะในสาขาที่ได้รับการประกาศยกย่อง

(4) เป็นผู้ผดุง ถ่ายทอด เผยแพร่ หรือเป็นต้นแบบศิลปะในสาขาที่ได้รับการประกาศยกย่องเชิดชูเกียรติ

(5) เป็นผู้ที่มีคุณธรรม ทุ่เมเท และอุทิศตนเพื่องานศิลปะ

(6) เป็นผู้ที่มีผลงานที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมและมนุษยชาติ

ข้อ 6 ผู้ที่มีสิทธิได้รับการพิจารณายกย่องเชิดชูเกียรติให้เป็นศิลปินแห่งชาติจะต้องมีผลงานทางด้านศิลปะตามข้อ 4 ดังต่อไปนี้

(1) เป็นผลงานที่สื่อให้เห็นถึงคุณค่าในความคิด ความจริง ความงาม อารมณ์ และคุณค่าทางจิตวิญญาณ

(2) เป็นผลงานที่แสดงออกถึงแนวคิด สร้างพลังความรู้ และการพัฒนาสติปัญญาแก่มนุษยชาติ

(3) เป็นผลงานที่ก่อให้เกิดความรู้สึกระหว่างอารมณ์ และส่งเสริมจินตนาการ

(4) เป็นผลงานที่สร้างสรรค์ มีเอกลักษณ์ มีทักษะสูง มีกลวิธีเชิงสร้างสรรค์ ไม่แสดงเจตนา หรือจงใจในการคัดลอกหรือเลียนแบบผลงานของผู้อื่นทั้งเปิดเผยและแอบแฝง

ข้อ 7 ผู้ซึ่งได้รับเสนอชื่อเป็นศิลปินแห่งชาติจะต้องเผยแพร่และได้รับการยอมรับคุณค่าผลงานดังต่อไปนี้

(1) ผลงานได้รับการจัดแสดง ถ่ายทอดหรือเผยแพร่ต่อสาธารณชนอย่างต่อเนื่อง มีหลักฐานอ้างอิง โดยเป็นผลงานที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิด พัฒนาการทางงานศิลปะอย่างเด่นชัด

(2) ผลงานได้รับรางวัล หรือได้รับการประกาศเกียรติคุณยกย่องในระดับภูมิภาค ระดับชาติหรือระดับนานาชาติ ซึ่งมีกระบวนการพิจารณาที่มีมาตรฐานและเป็นที่ยอมรับ

ข้อ 8 ให้สภาวัฒนธรรม องค์กรวิชาชีพ สถาบันการศึกษา สถาบันทางศิลปะ และเครือข่ายทางวัฒนธรรมทั่วประเทศเสนอรายชื่อและผลงานของบุคคลซึ่งสมควรหรือเหมาะสมเป็นศิลปินแห่งชาติโดยให้หัวหน้าองค์กรหรือหน่วยงานเป็นผู้ลงนามเสนอรายชื่อและผลงานต่อกรมส่งเสริมวัฒนธรรมตามแบบเสนอข้อมูลประวัติและผลงาน เพื่อประกาศยกย่องเชิดชูเกียรติเป็นศิลปินแห่งชาติตามที่อธิบดีประกาศกำหนด

บุคคลทั่วไปให้เสนอผ่านศิลปินแห่งชาติ หรือองค์กรวิชาชีพ หรือเครือข่ายวัฒนธรรมทั่วประเทศได้

ระยะเวลาในการยื่นเสนอรายชื่อและผลงานของบุคคลซึ่งสมควรหรือเหมาะสมเป็นศิลปินแห่งชาติให้เป็นไปตามที่อธิบดีประกาศกำหนด

ข้อ 9 เมื่อกรมส่งเสริมวัฒนธรรมได้รับแบบเสนอข้อมูลประวัติและผลงานเพื่อประกาศยกย่อง เชิดชูเกียรติเป็นศิลปินแห่งชาติตามข้อ 8 แล้ว ให้ตรวจสอบคุณสมบัติ เอกสาร หลักฐานและรายละเอียดที่เกี่ยวข้อง หากเห็นว่าไม่ถูกต้องหรือไม่ครบถ้วน ให้กรมส่งเสริมวัฒนธรรมแจ้งเป็นหนังสือ ให้ผู้เสนอแก้ไขเพิ่มเติม จัดส่งเอกสาร หลักฐาน หรือรายละเอียดที่เกี่ยวข้องให้ถูกต้องและครบถ้วน ภายในสามสิบวันนับแต่วันที่ได้รับหนังสือแจ้งจากกรมส่งเสริมวัฒนธรรม

ข้อ 10 ในกรณีที่กรมส่งเสริมวัฒนธรรมตรวจสอบคุณสมบัติ เอกสาร หลักฐานและรายละเอียดที่เกี่ยวข้องแล้ว ถ้าเห็นว่าถูกต้องและครบถ้วน ให้เสนอผลการตรวจสอบ รวมทั้งเอกสาร หลักฐาน และรายละเอียดที่เกี่ยวข้องต่อคณะกรรมการ เพื่อพิจารณาประกาศยกย่องเชิดชูเกียรติ เป็นศิลปินแห่งชาติ

ข้อ 11 ศิลปินแห่งชาติซึ่งได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติต้องมอบผลงานให้กรมส่งเสริมวัฒนธรรม ไม่น้อยกว่าหนึ่งผลงาน เพื่อนำไปเผยแพร่เพื่อประโยชน์ทางการศึกษา

ข้อ 12 ประโยชน์ตอบแทนของศิลปินแห่งชาติ ให้จ่ายจากเงินของกองทุน

ข้อ 13 ให้ศิลปินแห่งชาติได้รับประโยชน์ตอบแทน ดังต่อไปนี้

- (1) เงินตอบแทนรายเดือนตลอดระยะเวลาที่มีชีวิตอยู่ในอัตราตามที่อธิบดีกำหนด
- (2) ค่ารักษาพยาบาลเฉพาะตัว เช่นเดียวกับผู้มีสิทธิได้รับค่ารักษาพยาบาลตามพระราชกฤษฎีกา ว่าด้วยเงินสวัสดิการเกี่ยวกับการรักษาพยาบาลโดยอนุโลม เว้นแต่มีสิทธิเบิกจากหน่วยงานอื่น ให้เบิก จากหน่วยงานนั้นก่อน ถ้าเบิกจากหน่วยงานนั้นได้ต่ำกว่าสิทธิตามพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยเงินสวัสดิการเกี่ยวกับการรักษาพยาบาล ให้มีสิทธิเบิกในส่วนที่ยังขาดอยู่ แต่ไม่เกินหนึ่งแสนบาทต่อปี
- (3) เงินช่วยเหลือประสาธาณภัยเท่าที่เสียหายจริง รายละเอียดไม่เกินห้าหมื่นบาทต่อครั้ง
- (4) ค่าของเยี่ยมในยามเจ็บป่วยหรือโอกาสสำคัญเท่าที่จ่ายจริง ไม่เกินสามพันบาท/ครั้ง
- (5) เงินช่วยเหลือเมื่อเสียชีวิต เพื่อร่วมบำเพ็ญกุศลศพ รายละเอียดสองหมื่นบาท
- (6) ค่าเครื่องเคศพตามประเพณีที่เหมาะสมเท่าที่จ่ายจริง รายละเอียดไม่เกินสามพันบาท
- (7) เงินช่วยเหลือค่าจัดทำหนังสือเผยแพร่ผลงานเมื่อเสียชีวิต เท่าที่จ่ายจริง รายละเอียดไม่เกินหนึ่งแสนห้าหมื่นบาท

ให้ไว้ ณ วันที่ 21 พฤษภาคม พ.ศ. 2555

สุกมล คุณปลื้ม

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรม

หมายเหตุ :- เหตุผลในการประกาศใช้กฎกระทรวงฉบับนี้ คือ โดยที่มาตรา 29 วรรคหนึ่ง แห่งพระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2553 บัญญัติให้การกำหนดสาขา คุณสมบัติ หลักเกณฑ์และวิธีการคัดเลือกและประโยชน์ตอบแทนของศิลปินแห่งชาติที่จะได้รับจากเงินกองทุน เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวงจึงจำเป็นต้องออกกฎกระทรวงนี้

ประกาศกรมส่งเสริมวัฒนธรรม

เรื่อง การสรรหาและคัดเลือกศิลปินแห่งชาติ พุทธศักราช 2560

ด้วยกรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม กำหนดการสรรหาและคัดเลือกศิลปินแห่งชาติ พุทธศักราช 2560 ขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อเป็นการยกย่องเชิดชูเกียรติผู้สร้างสรรค์งานศิลปะอันทรงคุณค่า และเป็นการสนับสนุนให้ศิลปินได้มีโอกาสเผยแพร่ผลงานสู่สาธารณชน รวมทั้งอนุรักษ์ศิลปะแขนงต่างๆ ไว้ไม่ให้สูญหาย โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. ศิลปินแห่งชาติ ต้องเป็นผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญด้านศิลปะใน 3 สาขา ดังนี้

- 1.1 สาขาทัศนศิลป์
- 1.2 สาขาศิลปะการแสดง
- 1.3 สาขาวรรณศิลป์

2. ประเภทผลงานศิลปะในแต่ละสาขา ตามข้อ 1. ดังนี้

- 2.1 สาขาทัศนศิลป์
  - 2.1.1 ประเภทจิตรศิลป์
  - 2.1.2 ประเภทประยุกตศิลป์
- 2.2 ศิลปะการแสดง
  - 2.2.1 ประเภทดนตรีไทย นาฏศิลป์ไทย และศิลปะการแสดงพื้นบ้าน
  - 2.2.2 ประเภทดนตรีสากลและนาฏศิลป์สากล
  - 2.2.3 ประเภทภาพยนตร์และละคร

2.3 สาขาวรรณศิลป์

3. คู่มือหลักเกณฑ์การคัดเลือกและการรับสมัครบุคคลผู้สร้างสรรค์ผลงานศิลปะที่สมควรได้รับการพิจารณายกย่องเชิดชูเกียรติให้เป็นศิลปินแห่งชาติ พุทธศักราช 2560 รายละเอียดปรากฏตามเอกสารคู่มือแนบท้ายประกาศนี้

4. การรับสมัคร

4.1 องค์กรหรือหน่วยงานที่มีความประสงค์จะส่งรายชื่อ ประวัติและผลงานของศิลปินเข้ารับการพิจารณาประกาศยกย่องเชิดชูเกียรติเป็นศิลปินแห่งชาติ เขียนแบบเสนอประวัติและผลงานตามรายละเอียด ในคู่มือหลักเกณฑ์การคัดเลือกและการรับสมัครบุคคลผู้สร้างสรรค์ผลงานศิลปะที่

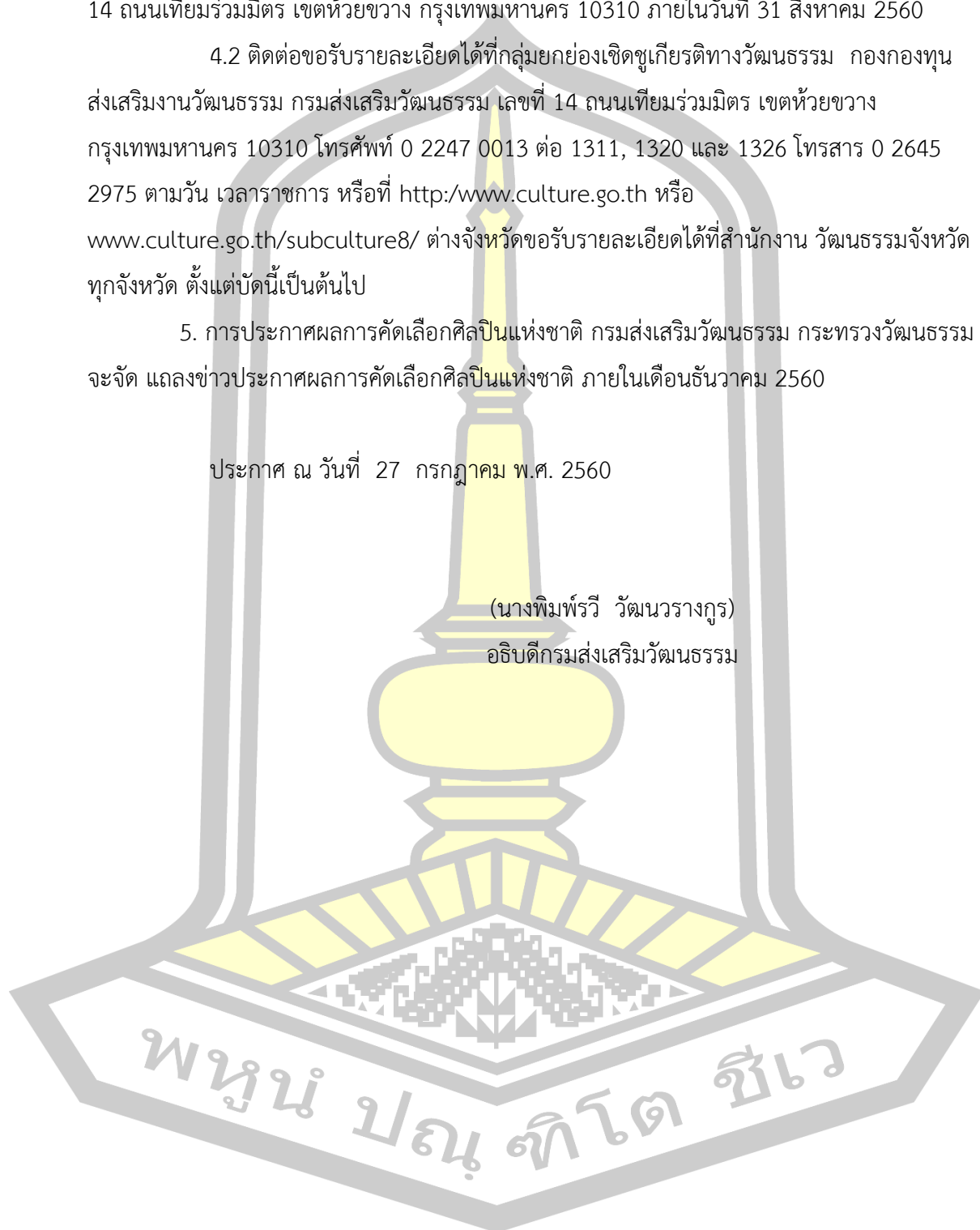
สมควรได้รับการพิจารณาเป็น ศิลปินแห่งชาติ โดยมีหนังสือเรียนอธิบดีกรมส่งเสริมวัฒนธรรม เลขที่ 14 ถนนเทียมร่วมมิตร เขตห้วยขวาง กรุงเทพมหานคร 10310 ภายในวันที่ 31 สิงหาคม 2560

4.2 ติดต่อขอรับรายละเอียดได้ที่กลุ่มยกย่องเชิดชูเกียรติทางวัฒนธรรม กองกองทุนส่งเสริมงานวัฒนธรรม กรมส่งเสริมวัฒนธรรม เลขที่ 14 ถนนเทียมร่วมมิตร เขตห้วยขวาง กรุงเทพมหานคร 10310 โทรศัพท์ 0 2247 0013 ต่อ 1311, 1320 และ 1326 โทรสาร 0 2645 2975 ตามวัน เวลาราชการ หรือที่ <http://www.culture.go.th> หรือ www.culture.go.th/subculture8/ ต่างจังหวัดขอรับรายละเอียดได้ที่สำนักงาน วัฒนธรรมจังหวัด ทุกจังหวัด ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

5. การประกาศผลการคัดเลือกศิลปินแห่งชาติ กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม จะจัด แลงข่าวประกาศผลการคัดเลือกศิลปินแห่งชาติ ภายในเดือนธันวาคม 2560

ประกาศ ณ วันที่ 27 กรกฎาคม พ.ศ. 2560

(นางพิมพ์วี วัฒนวรางกูร)
อธิบดีกรมส่งเสริมวัฒนธรรม

บทที่ 3

สภาพทั่วไปของบ้านศิลปินแห่งชาติที่เข้าร่วมโครงการเปิดบ้านศิลปินแห่งชาติ

รัฐบาลได้กำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาคนสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืน เพื่อพัฒนาคุณภาพคนไทยทุกกลุ่มวัยให้มีความพร้อมทั้งกาย ใจ สติปัญญา มีระเบียบวินัย มีจิตสำนึก วัฒนธรรมที่ดีงามและรู้คุณค่าความเป็นไทย ส่งเสริมการเรียนรู้แบบใหม่ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ พัฒนาแหล่งเรียนรู้ต่างๆ เพื่อให้เด็กและเยาวชนมีทางเลือกและสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ที่ส่งเสริมการดำเนินงานและการจัดตั้งแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบ ให้เพียงพอและมีประสิทธิภาพ และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พุทธศักราช 2545 ที่มุ่งพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ สามารถเรียนรู้ ได้ตลอดชีวิต มุ่งปลูกฝังให้มีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของชาติ ให้เยาวชนมีความริเริ่มสร้างสรรค์ และเรียนรู้ด้วยตนเอง จากแหล่งเรียนรู้ทุกรูปแบบ ใช้กระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลายจากแหล่งการเรียนรู้ที่มีอยู่ให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด โดยกำหนดให้โรงเรียน จัดแหล่งเรียนรู้สำหรับผู้เรียนให้เรียนได้เต็มศักยภาพและมีประสิทธิภาพ คำนึงถึงความเหมาะสมกับ ท้องถิ่น ดังที่กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดให้สถานศึกษาที่เป็นนิติบุคคลได้กำหนดแนวทางการ ปฏิบัติเกี่ยวกับการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ของสถานศึกษาไว้ดังนี้ ((สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้น พื้นฐาน, 2549)

- 1) สำรวจแหล่งการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพการศึกษา ทั้งในสถานศึกษา ชุมชนท้องถิ่น ในเขตพื้นที่การศึกษาและเขตพื้นที่การศึกษาใกล้เคียง
- 2) จัดให้มีแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษา ให้สอดคล้องกับการจัดการศึกษาให้เพียงพอและสอดคล้องกับการจัดการเรียนรู้
- 3) จัดทำเอกสารรวบรวมเผยแพร่แก่ครู สถานศึกษาอื่น บุคคล ครอบครัวยุทธศาสตร์ หน่วยงานและสถาบันอื่นที่จัดการศึกษาในบริเวณใกล้เคียง
- 4) จัดระบบแหล่งเรียนรู้ภายในโรงเรียนให้เชื่อมต่อการจัดการเรียนรู้ของผู้เรียน เช่น พัฒนาห้องสมุดให้เป็นแหล่งเรียนรู้หรือมุมหนังสือในห้องเรียน
- 5) จัดระบบแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นให้เอื้อต่อการจัดการเรียนรู้ของผู้เรียน ของสถานศึกษาของตนเองเช่น จัดทำแผนที่เส้นทางระบบเครือข่ายเชื่อมโยงห้องสมุดประชาชน ห้องสมุดสถาบันการศึกษาพิพิธภัณฑ์ ภูมิปัญญาท้องถิ่น

6) จัดตั้งและพัฒนาแหล่งการเรียนรู้รวมทั้งพัฒนาให้เกิดองค์ความรู้และประสานความร่วมมือกับสถานศึกษาอื่น บุคคล ครอบครัว องค์กร หน่วยงานและสถาบันสังคมอื่น ที่จัดการศึกษา ในการจัดตั้ง ส่งเสริม พัฒนาแหล่งเรียนรู้ที่ใช้ร่วมกันวางแผนการใช้ร่วมกัน

7) ประสานความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ให้ส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากแหล่งเรียนรู้ที่แต่ละแห่งมีให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน

8) ส่งเสริมสนับสนุนให้ครูได้ใช้แหล่งเรียนรู้ทั้งในและนอกโรงเรียนในการจัดกระบวนการเรียนรู้โดยครอบคลุมภูมิปัญญาท้องถิ่น

ในกระบวนการจัดการเรียนการสอนกระบวนทัศน์ใหม่ (New Paradigm) ภายใต้บทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 โดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ (Learner Center) นั้น การจัดแหล่งเรียนรู้เพื่อการเรียนการสอนเป็นอีกรูปแบบหนึ่งที่จะทำให้ผู้เรียนบรรลุผลทางการเรียน ซึ่งจะมีความแตกต่างจากการเรียนรู้ในรูปแบบเดิม (Traditional) ที่ผู้เรียนจะได้รับประสบการณ์ทางการเรียนที่เพิ่มขึ้นจากที่ได้รับจากครูในชั้นเรียน โดยเรียนจากแหล่งเรียนรู้ที่มีอยู่หลากหลาย ทั้งภายในและนอกโรงเรียน ในแผนการศึกษาแห่งชาติ ฉบับปรับปรุง (พุทธศักราช 2552 - 2559) มีวัตถุประสงค์สำคัญ 3 ประการ และกำหนด 11 แนวนโยบาย ในการดำเนินงาน เพื่อมุ่งพัฒนาคนอย่างรอบด้านและสมดุล เพื่อสร้างสังคมไทยให้เป็นสังคมคุณธรรมภูมิปัญญาและการเรียนรู้และพัฒนาสภาพแวดล้อมของสังคม โดยมีเป้าหมายในการพัฒนาสังคมให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ คือ การมุ่งให้คนไทยทุกคนมีโอกาสและทางเลือกที่จะเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดช่วงอายุแต่ละวัย จากสถานศึกษาและแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต ด้วยรูปแบบที่หลากหลาย พร้อมทั้งกำหนดกรอบและยุทธศาสตร์ให้แต่ละส่วนของสังคม มีการดำเนินงานที่สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ฯ และจากนโยบายในด้านการศึกษาและเรียนรู้ทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม ของพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา ที่แถลงต่อสภานิติบัญญัติแห่งชาติเมื่อวันศุกร์ที่ 12 กันยายน 2557 ว่าจะพัฒนาคนทุกช่วงวัยโดยส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต ปรับกระบวนการเรียนรู้และหลักสูตรให้เชื่อมโยงกับภูมิสังคม โดยบูรณาการความรู้และคุณธรรมเข้าด้วยกัน มุ่งอนุรักษ์ ฟื้นฟู และเผยแพร่มรดกทางวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมทั้งความหลากหลายของศิลปวัฒนธรรมไทย สร้างความภาคภูมิใจในประวัติศาสตร์และความเป็นไทย ตลอดจนเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจให้แก่ประเทศ และจากนโยบายการทำงานของนายวิระ โรจน์พจนรัตน์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรม ที่เกี่ยวข้องกับแหล่งเรียนรู้และศิลปวัฒนธรรมวัฒนธรรม โดยจะส่งเสริมและพัฒนาพื้นที่ทางวัฒนธรรมเพื่อให้เป็นแหล่งเรียนรู้ และเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามาจัดกิจกรรมต่างๆ พัฒนาการส่งเสริมสนับสนุนการเรียนการสอนด้านศิลปวัฒนธรรม ตลอดจนบทบาทของศิลปินแห่งชาติ ศิลปินศิลปาธร และผู้มีผลงานดีเด่นทางวัฒนธรรม ให้สามารถสร้างสรรค์ผลงาน สืบทอดองค์ความรู้และสืบสานศิลปวัฒนธรรมได้อย่างต่อเนื่อง รวมทั้งเป็นภาคีเครือข่ายสำคัญ ในการดำเนินงานวัฒนธรรมของชาติ

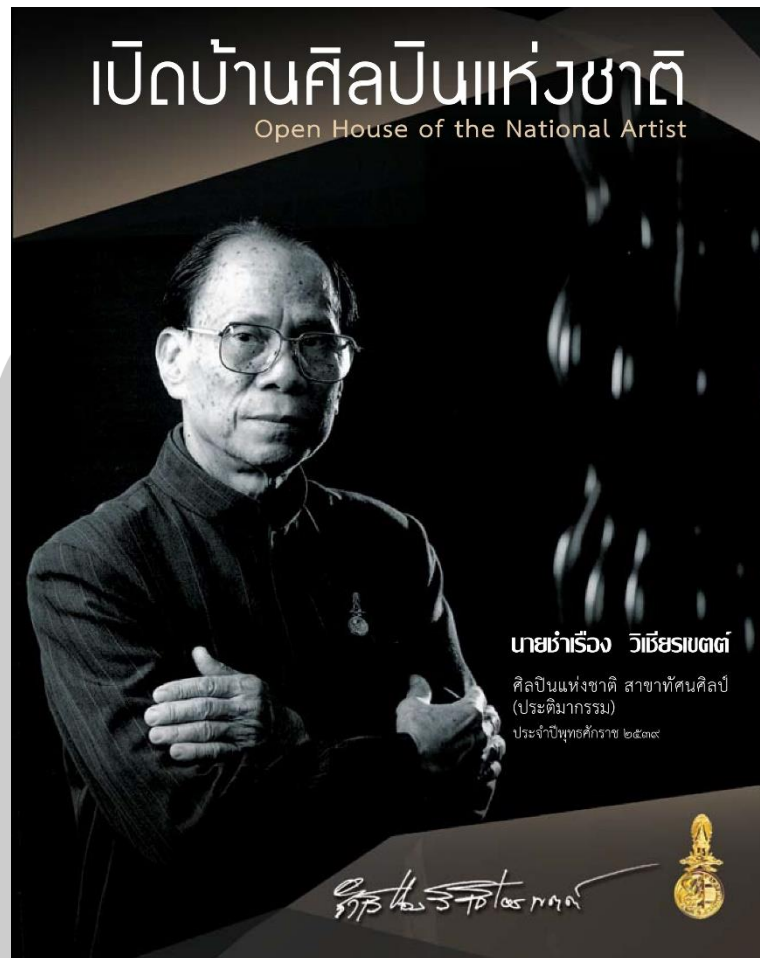
ในปีพุทธศักราช 2548 กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม ได้ดำเนินโครงการ เปิดบ้านศิลปินแห่งชาติ เพื่อเป็นการสนองนโยบายของรัฐบาลและเล็งเห็นว่าบ้านศิลปินแห่งชาติ คือแหล่งสั่งสมองค์ความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมของชาติ สามารถพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวทางด้านศิลปวัฒนธรรมได้ โดยมีวัตถุประสงค์ของโครงการเพื่อเผยแพร่ผลงานและ ภูมิปัญญาของศิลปินแห่งชาติ พัฒนาบ้านศิลปินแห่งชาติให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม และเป็นการอนุรักษ์ สืบสาน ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นและภูมิปัญญาของไทยให้สืบทอดคงอยู่แก่คนไทยรุ่นใหม่ต่อไป กิจกรรมหลักตามโครงการ กรมส่งเสริมวัฒนธรรมจะดำเนินการดังนี้

- 1) จัดกิจกรรมเปิดป้ายบ้านศิลปินแห่งชาติตามโครงการเปิดบ้านศิลปินแห่งชาติให้เป็น แหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม
- 2) จัดพิมพ์สูจิบัตรประวัติและผลงานศิลปินแห่งชาติเพื่อเผยแพร่ให้กับนักเรียน นักศึกษา หน่วยงานทางวัฒนธรรม สถาบันการศึกษา และประชาชนทั่วไป
- 3) จัดทำนิทรรศการประวัติและผลงานศิลปินแห่งชาติเพื่อเผยแพร่ให้กับนักเรียน นักศึกษา หน่วยงานทางวัฒนธรรม สถาบันการศึกษา และประชาชนทั่วไปที่มาร่วมงาน และที่มา ศึกษาเรียนรู้ท่องเที่ยวบ้านศิลปินแห่งชาติได้ศึกษาเรียนรู้ประวัติและภูมิปัญญาของศิลปินแห่งชาติ
- 4) ส่งเสริมและเผยแพร่การจัดกิจกรรมเปิดบ้านศิลปินแห่งชาติผ่านทางเว็บไซต์ เพื่อให้ นักเรียน นักศึกษา และผู้ที่สนใจ สามารถเข้าถึงข้อมูลและความรู้ทางวัฒนธรรมมากขึ้น อีกทั้งพิธีเปิด บ้านฯและบ้านศิลปินแห่งชาติ ยังได้รับการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อในหลายช่องทางด้วย

ภาพประกอบ 7 พิธีเปิดป้ายบ้าน นายถวัลย์ ดัชนี ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (จิตรกรรม) พุทธศักราช 2544 เมื่อวันที่ 14 กุมภาพันธ์ 2544 ณ พิพิธภัณฑสถานบ้านดำ จังหวัดเชียงราย

ภาพประกอบ 8 สุนัขบัตรประวัติและผลงานของ นายชำเรือง วิเชียรเขตต์ ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (ประติมากรรม) ประจำปีพุทธศักราช 2539 ที่เผยแพร่ในพิธี เปิดป้ายบ้านศิลปินแห่งชาติ เมื่อวันที่ 24 มกราคม 2556

ภาพประกอบ 9 นิทรรศการประวัติและผลงานของ นายชำเรือง วิเชียรเขตต์ ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (ประติมากรรม) ประจำปีพุทธศักราช 2539

ชาว สวธ.เปิดบ้าน นายสุชาติ ทรัพย์สิน ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (การแสดงพื้นบ้าน) พุทธศักราช ๒๕๕๙ เป็นแหล่งเรียนรู้ ลำดับที่ ๑๒

เมื่อวันพุธที่ ๓ สิงหาคม ๒๕๕๔ เวลา ๑๓.๓๐ น. ณ บ้านเลขที่ ๖ ซอยศรีธรรมโศก ๓ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช นายสมชาย เสี่ยงหลาย ปลัดกระทรวงวัฒนธรรม เป็นประธานใน พิธีเปิดป้าย บ้านศิลปินแห่งชาติ นายสุชาติ ทรัพย์สิน ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (การแสดงพื้นบ้าน) พุทธศักราช ๒๕๕๙ เพื่อให้เป็นแหล่งศึกษาสร้างเสริมทักษะและถ่ายทอดประสบการณ์จากศิลปินแห่งชาติ รวมทั้งเป็นแหล่งเรียนรู้และสถานที่ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่เยาวชน ประชาชนชาวไทยและชาวต่างประเทศได้รู้จักอย่างกว้างขวาง ในการนี้มี ศาสตราจารย์อภิรักษ์ โปษยานนท์ อธิบดีกรมส่งเสริมวัฒนธรรม นายธีระ มินทราศักดิ์ ผู้ว่าราชการจังหวัดนครศรีธรรมราช และ นายสถาพร ศรีสังข์ ศิลปินแห่งชาติ สาขาวรรณศิลป์ พุทธศักราช ๒๕๕๘ ร่วมเป็นเกียรติ

ภาพประกอบ 10 ชาวประชาสัมพันธ์ พิธีเปิดป้ายบ้าน นายสุชาติ ทรัพย์สิน ศิลปินแห่งชาติ สาขา ศิลปะการแสดง (การแสดงพื้นบ้าน) พุทธศักราช 2549 เมื่อวันที่ 3 สิงหาคม 2554 ณ พิพิธภัณฑ์หนังตะลุง สุชาติ ทรัพย์สิน จังหวัดนครศรีธรรมราช

โดยบ้านหลังแรกของโครงการได้แก่ บ้านอรุณโฆต ของ นายฉิ้น อรมุต ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (หนังตะลุง) ประจำปีพุทธศักราช 2532 ทั้งนี้ ตั้งแต่ปีพุทธศักราช 2548-2559 กรมส่งเสริมวัฒนธรรม ได้ดำเนินการเปิดบ้านฯ ไปแล้ว 21 แห่ง ดังนี้

1. บ้านนายฉิ้น อรมุต สาขาศิลปะการแสดง (หนังตะลุง) จังหวัดสงขลา
2. บ้านนายอินสนธ์ วงศ์สาม สาขาทัศนศิลป์ (ประติมากรรม) จังหวัดลำพูน
3. บ้านนางแสงดา บันสิทธิ์ สาขาทัศนศิลป์ (การทอผ้า) จังหวัดเชียงใหม่
4. บ้าน ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช สาขาวรรณศิลป์ กรุงเทพมหานคร
5. บ้านนายมนตรี ตรีโมท สาขาศิลปะการแสดง (ดนตรีไทย) จังหวัดนนทบุรี
6. บ้านนายเปลื้องฉายรัมย์ สาขาศิลปะการแสดง (ดนตรีพื้นบ้าน-โปงลาง) กาฬสินธุ์
7. บ้านนายทวี รัชนิกร สาขาทัศนศิลป์ (จิตรกรรม) จังหวัดนครราชสีมา
8. บ้านนายประเทือง เอมเจริญ สาขาทัศนศิลป์ (จิตรกรรม) จังหวัดกาญจนบุรี

9. บ้านนายจุลทัศน์ กิติบุตร สาขาทัศนศิลป์ (ประยุกต์ศิลป์) สาขาย่อย สถาปัตยกรรม (แบบร่วมสมัย) จังหวัดเชียงใหม่

10. บ้านนางสุดจิตต์ อนันตกุล สาขาศิลปะการแสดง (คีตศิลป์) กรุงเทพมหานคร
11. บ้านนายถวัลย์ ดัชนี สาขาทัศนศิลป์ (จิตรกรรม) จังหวัดเชียงราย
12. บ้านนายสุชาติ ทรัพย์สิน สาขาศิลปะการแสดง (หนังตะลุง) นครศรีธรรมราช
13. บ้านนายบุญเลิศ นางพินิจ สาขาศิลปะการแสดง (ลิเก) กรุงเทพมหานคร
14. บ้านนายชำเรือง วิเชียรเขตต์ สาขาทัศนศิลป์ (ประติมากรรม) จังหวัดนonthบุรี
15. บ้านนายนครินทร์ ชาทอง สาขาศิลปะการแสดง (หนังตะลุง) จังหวัดสงขลา
16. บ้านนางประนอม ทาแปง สาขาทัศนศิลป์ (ประณีตศิลป์ – ศิลปะผ้าทอ) แพร่
17. บ้านศาสตราจารย์เกียรติคุณ ประหยัด พงษ์ดำ สาขาทัศนศิลป์ จังหวัดนครราชสีมา
18. บ้านนางนงไฉน ปริญญาวิช สาขาวรรณศิลป์ จังหวัดจันทบุรี
19. บ้านนางบัวซอน ถนอมบุญ สาขาศิลปะการแสดง (การขับซอ) จังหวัดเชียงใหม่
20. บ้านนายบุญช่วย ธีรวิทย์ สาขาทัศนศิลป์ (ประณีตศิลป์) จังหวัดน่าน
21. บ้านนายณรงค์ จันทร์พุ่ม สาขาศิลปะการแสดง (พื้นบ้าน-หนังตะลุง) จังหวัดตรัง

ผู้วิจัยเห็นความสำคัญของการที่จะพัฒนาให้บ้านศิลปินแห่งชาติเป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม ด้วยเล็งเห็นถึงความสำคัญของบ้านศิลปินแห่งชาติ ที่เป็นทรัพยากรวัฒนธรรมที่มีคุณค่า ทั้งในเชิงสัญลักษณ์ ที่แสดงถึงแหล่งที่จัดเก็บองค์ความรู้ และภูมิปัญญาของศิลปินแห่งชาติ คุณค่าเชิงวิชาการที่เด็ก เยาวชนและผู้สนใจ สามารถเข้าไปเรียนรู้และรับการถ่ายทอดจากศิลปินแห่งชาติ หรือทายาทได้ คุณค่าเชิงสุนทรีย์ที่บ้านศิลปินแห่งชาติ เป็นทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่มีความงาม เป็นแรงบันดาลใจให้เด็ก เยาวชน หันมาสนใจและเห็นคุณค่าของงานด้านศิลปวัฒนธรรมของชาติ และคุณค่าเชิงเศรษฐกิจที่บ้านศิลปินแห่งชาติ สามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวและสร้างรายได้ให้แก่เจ้าของบ้าน ชุมชนรอบบริเวณบ้าน สังคม และของชาติ ซึ่งนับวันบ้านเหล่านี้จะถูกกลดบทบาทความสำคัญลง โดยคาดหวังว่าผลของงานวิจัยนี้จะสามารถนำไปใช้ประโยชน์ เพื่อให้บ้านศิลปินแห่งชาติเป็นศูนย์กลางด้านศิลปวัฒนธรรมของคนในชุมชนอย่างยั่งยืน

ในการศึกษาถึงสภาพทั่วไปของบ้านศิลปินแห่งชาติ นั้น ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาบ้านศิลปินแห่งชาติที่เข้าร่วมโครงการเปิดบ้านศิลปินแห่งชาติ ก็กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม ตั้งแต่ปีพุทธศักราช 2548 – 2559 ซึ่งมีบ้านศิลปินแห่งชาติที่เข้าร่วมโครงการดังกล่าว จำนวนทั้งสิ้น 21 แห่ง เป็นบ้านของศิลปินแห่งชาติสาขาวรรณศิลป์ จำนวน 2 ท่าน สาขาทัศนศิลป์ จำนวน 10 ท่าน และสาขาศิลปะการแสดง จำนวน 9 ท่าน บ้านตั้งอยู่ในภาคเหนือจำนวน 7 แห่ง กรุงเทพฯ และปริมณฑล จำนวน 5 แห่ง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือจำนวน 3 แห่ง ภาคตะวันออกจำนวน 1 แห่ง

ภาคตะวันตก จำนวน 1 แห่ง และภาคใต้จำนวน 4 แห่ง โดยทำการศึกษาจากเอกสาร การลงพื้นที่ สัมภาษณ์ภาคสนามและการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างและไม่มีโครงสร้าง และนำผลการศึกษาที่ได้ มาสรุปความและเขียนบรรยาย เพื่อแสดงให้เห็นถึงสภาพทั่วไปของบ้านศิลปินแห่งชาติที่เข้าร่วม โครงการเปิดบ้านศิลปินแห่งชาติกับกรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม ซึ่งผู้วิจัยขอเสนอ ผลการศึกษาถึงสภาพทั่วไปของบ้านศิลปินแห่งชาติ ที่เข้าร่วมโครงการเปิดบ้านฯ กับกรมส่งเสริม วัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม ทั้ง 21 แห่ง ดังนี้

1. บ้านนายฉิ้น อรมุต

ที่มา : <https://www.facebook.com/pg/nangathacosit/>

ภาพประกอบ 11 นายฉิ้น อรมุต ศิลปินแห่งชาติสาขาศิลปะการแสดง (หนังตะลุง) ประจำปีพุทธศักราช 2532

ประวัติและผลงานของศิลปินแห่งชาติ

นายฉิ้น อรมุต เกิดเมื่อวันที่ 17 กันยายน พุทธศักราช 2474 ที่จังหวัดสงขลา มีความสนใจหนังตะลุงอย่างจริงจังมาตั้งแต่วัยเด็ก ได้รับรู้ทั้งกระบวนการ รูปแบบและศิลปะการแสดง หนังตะลุงอย่างจริงจังมาตั้งแต่วัยเด็ก ได้เรียนรู้ทั้งกระบวนการรูปแบบและศิลปะการแสดงหนังตะลุง

อย่างลึกซึ้งและแตกฉาน ท่านได้ยึดเป็นอาชีพตลอดมารวมแล้วแสดงหนังมาไม่น้อยกว่า 5200 ครั้ง ทั้งในประเทศและต่างประเทศ มีความสามารถเป็นเลิศในการเขียนบทหนังตะลุงเป็นที่เลื่องลือและยอมรับโดยทั่วไป นอกจากนี้ท่านยังประดิษฐ์ตัวหนังตะลุงที่ใช้แสดงเองเกือบทั้งหมด นอกจากนั้นเป็นผู้มีไหวพริบปฏิภาณยอดเยี่ยมและมีทักษะในการใช้ภาษาให้เกิดสุนทรียะในการแสดงแล้ว การแสดงทุกครั้งยังฝากข้อคิดที่เป็นคติสอนใจและเป็นหลักในการดำเนินชีวิตให้แก่ผู้ชมอีกด้วย จนเป็นที่ยอมรับและเคารพนับถือแก่บุคคลที่อยู่ในวงการหนังตะลุงและบุคคลทั่วไปเป็นอย่างสูง เคยแสดงหนังตะลุงหน้าพระที่นั่งถึง 2 ครั้ง จนได้รับพระราชทานนามว่า “หนังอรธโฆสิต” ในปี 2518 นายฉิ้น อรมต หรือ นายฉิ้น ธรรมโฆชน์ ได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติเป็นศิลปินแห่งชาติสาขาศิลปะการแสดง (หนังตะลุง) ปีพุทธศักราช 2532

นายฉิ้น อรมต ได้ตอบรับเข้าร่วมโครงการเปิดบ้านศิลปินแห่งชาติกับกรมส่งเสริมวัฒนธรรม เป็นหลังแรก และทำการเปิดป้ายบ้านเมื่อปี 2548 ณ บ้านเลขที่ 16 หมู่ 3 หมู่บ้านธรรมโฆชน์ ถนนสายสทิงหม้อ ตำบลสทิงหม้อ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา 90280 ปัจจุบัน ทายาท ได้แก่ นายสมปราษฎ์ อรมต บุตรชาย เป็นผู้สืบทอดและดูแลกิจการต่างๆ ในบ้าน

ภาพประกอบ 12 บ้าน นายฉิ้น อรมต ศิลปินแห่งชาติสาขาศิลปะการแสดง (หนังตะลุง)

ลักษณะทั่วไปของบ้าน

บ้านนายฉิ้น หรือที่รู้จักกันในนาม บ้านอรธโฆสิต เป็นบ้านหลังแรกของโครงการเปิดบ้านศิลปินแห่งชาติ บ้านตั้งอยู่บนเนื้อที่ประมาณ 3 ไร่เศษ ลักษณะเป็นบ้านสองชั้นแบบบังกะโล ชั้นบนเป็นไม้ ชั้นล่างเป็นปูน ขนาดบ้านประมาณ 8 x 10 เมตร ตัวบ้านปลูกสร้างไว้ในบริเวณหน้าสุดของพื้นที่ ขีดด้านหนึ่งของที่ดินทำให้เกิดส่วนว่างของพื้นที่ส่วนหน้าอยู่เล็กน้อย สำหรับไว้ปลูกต้นไม้ให้ผลต่างๆ หน้าบ้านมีการติดป้ายบ้านศิลปินแห่งชาติให้เห็นชัดเจน ภายในตัวบ้านนั้น

ชั้นล่างจะใช้เป็นพื้นที่สำหรับนั่งเล่น ส่วนชั้นบนใช้เป็นห้องนอน ถัดไปแนวเดียวกับตัวบ้านจะมี
 กระท่อมธรรมโฆษณ์ สถานที่สร้างผลงาน สร้างชื่อ และสื่อเรื่องราวของนายฉิ้น ปัจจุบันภายหลังจาก
 ที่นายฉิ้นเสียชีวิตแล้ว นายสมปราชญ์ อรมุต บุตรชาย ได้เปลี่ยนกระท่อมธรรมโฆษณ์ เป็น
 พิพิธภัณฑ์แสดงประวัติและเรื่องราวของนายฉิ้น อรมุต เพื่อเป็นอนุสรณ์ให้ลูกศิษย์ลูกหาและผู้ทีสนใจ
 แวะเวียนเข้ามาเยี่ยมชม ติดกับกระท่อมธรรมโฆษณ์ จะเป็นที่ตั้งของโรงหนังตะลุง ขนาด 4 x 5
 เมตร ก่อสร้างไว้อย่างมั่นคงแข็งแรง หลังคามุงด้วยสังกะสีกรุด้วยจาก สำหรับมุงหลังคาเพื่อเป็นฉนวน
 กันความร้อน โรงหนังตะลุงนี้แต่ก่อนเป็นสถานที่สำหรับเล่นหนังโชว์ หนังสืงาธิด หรือใช้เป็นที่ฝึกหัด
 ศิษย์ที่มาเรียนรู้เรื่องการเล่นหนัง ถึงแม้ปัจจุบันนายฉิ้นจะเสียชีวิตแล้ว แต่บ้านก็ยังเปิดให้เยี่ยมชม
 มีการสอนเล่นหนังตะลุง โดยนายหน้งสุภาพ นายหน้งเจริญ ลูกศิษย์ของนายฉิ้น ซึ่งสอนโดยไม่คิด
 ค่าใช้จ่าย กำหนดจัดสอนเดือนละ 2 ครั้ง และปัจจุบันทายาทก็ยังรับเล่นหนังตะลุงด้วย (สมปราชญ์
 อรมุต, 2561: สัมภาษณ์)

2. บ้าน นายอินสนธิ์ วงศ์สาม

ภาพประกอบ 13 นายอินสนธิ์ วงศ์สาม ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (ประติมากรรม)
 ประจำปีพุทธศักราช 2542

ประวัติและผลงานของศิลปินแห่งชาติ

นายอินสนธิ วงศ์สาม เกิดเมื่อวันที่ 9 กันยายน พ.ศ. 2477 ที่จังหวัดลำพูน จบการศึกษาศิลปะจากโรงเรียนศิลปศึกษา (เตรียมมหาวิทยาลัยศิลปากร) ปริญญาศิลปบัณฑิต (ประติมากรรม) มหาวิทยาลัยศิลปากร เป็นศิลปินอิสระที่มีประสบการณ์สูงมาก ได้สร้างสรรค์งานศิลปะทั้งประติมากรรม และภาพพิมพ์ ได้รับรางวัลในการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติหลายครั้ง (เกียรติคุณอันดับ 2 เหรียญเงิน ประเภทภาพพิมพ์ เกียรติคุณอันดับ 3 เหรียญทองแดง ประเภทประติมากรรมของจิตรกรและประติมากรสมาคม ก่อนที่จะเดินทางด้วยรถสตูดิโอเตอร์หาความรู้เพิ่มเติม ทั้งการสร้างสรรค์งานศิลปะและประสบการณ์หลายประเทศในยุโรป เช่น อิตาลี ฝรั่งเศส (ได้ศึกษาเพิ่มเติม ณ L'Ecole Nationale Supérieure Des Arts De coratifs กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส) เป็นเวลา 4 ปี จากฝรั่งเศสแล้วเดินทางไปประเทศสหรัฐอเมริกาอีกร่วม 8 ปี สู้ชีวิตเป็นศิลปินอิสระ ในฐานะประติมากรไทย นายอินสนธิ สร้างผลงานประติมากรรม ทั้งโลหะและไม้ มีขนาดต่าง ๆ กัน ติดตั้งได้ทั้งภายในอาคารและนอกอาคารตามความคิดและความเหมาะสม ประติมากรรมโลหะ แสดงออกซึ่งชีวิต และความงาม ส่วนใหญ่ประกอบขึ้นจากรูปทรงเรขาคณิต ดูเรียบง่ายสะท้อนถึงความห่วงใยของมนุษย์ที่มีต่อปัญหาสิ่งแวดล้อม ประติมากรรมไม้ให้พลังที่แปลกใหม่ ใช้ความงามของเนื้อไม้สักและรูปทรง สื่อความงาม แสดงออกซึ่งความรักความผูกพันในถิ่นกำเนิดล้านนา ให้สุนทรีย์ภาพที่นุ่มนวลงดงามเป็นอย่างดี ซึ่งนายอินสนธิ ได้สร้างสถานที่ทำงานขึ้นและจัดแสดงงานประติมากรรมที่ติดตั้งไว้ภายในห้องแสดงและนอกห้องแสดง เป็นเสมือนสวนประติมากรรมกลางแจ้ง เปิดให้ประชาชนได้เข้าชม ณ จังหวัดลำพูนบ้านเกิด ท่านเป็นศิลปินอาวุโส ทำงานอย่างมีอิสระ สร้างสรรค์งานประติมากรรมอันมีคุณค่าเป็นที่ยอมรับกันในวงการศิลปะทั้งในและต่างประเทศ ได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติเป็นผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านวัฒนธรรม สาขาทัศนศิลป์ (ประติมากรรม) ของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ประจำปีพุทธศักราช 2540 และก็ยังพัฒนาสร้างสรรค์งานประติมากรรมต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน นายอินสนธิ วงศ์สาม จึงได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติเป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (ประติมากรรม) ประจำปีพุทธศักราช 2542

นายอินสนธิ วงศ์สาม ได้ตอบรับเข้าร่วมโครงการเปิดบ้านศิลปินแห่งชาติกับสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (กรมส่งเสริมวัฒนธรรมในปัจจุบัน) และทำการเปิดป้ายบ้านเมื่อปี 2548 ณ บ้านเลขที่ 109/2 ป่าซางน้อย หมู่ 1 ตำบลบ้านแป้น อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน ปัจจุบันศิลปินแห่งชาติยังมีชีวิตอยู่ ถึงแม้จะมีอายุมาก ก็ยังสามารถสร้างสรรค์ผลงานได้

ภาพประกอบ 14 บ้าน นายอินสนธิ วงศ์สาม ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (ประติมากรรม)

ลักษณะทั่วไปของบ้าน

จากการที่ นายอินสนธิ วงศ์สาม มีโอกาสได้เดินทางไปรอบโลก เห็นอารยธรรมของหลายๆ ประเทศ นำมาเป็นแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์งานศิลปะของตนเอง โดยบ้านที่ร่วมโครงการ ตั้งอยู่ในอุทยานธรรมะและหอศิลป์ บนเนื้อที่กว่า 12 ไร่ ซึ่งนายอินสนธิ ร่วมกับ คุณเวนิเซีย วอลส์คี้ ภรรยา (ปัจจุบันท่านได้เสียชีวิตแล้ว) ประติมากรชาวอังกฤษ ก่อตั้งขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวประเภทศิลปะและธรรมะ ภายในอุทยานประกอบไปด้วยอาคารจำนวน 25 หลัง ได้แก่ ห้องแสดงนิทรรศการ บ้านพักของเจ้าของบ้าน บ้านพักคนงาน อาคารสร้างสรรค์งานศิลปะของนายอินสนธิ ทั้งห้องงานไม้ ห้องงานภาพพิมพ์และห้องงานสีน้ำมัน นอกจากนี้ยังมีพื้นที่บางส่วนจัดเป็นห้องพักสำหรับแขกผู้มาเยือนและเปิดให้ผู้สนใจเข้าพักเป็นรูปแบบโฮมสเตย์อีกด้วย โดยลักษณะทั่วไปของบ้านแต่ละหลังนั้น จะเป็นแบบบ้านเรือนไทยภาคเหนือ ที่ประดับตกแต่งด้วยผลงานศิลปกรรมฝีมือเจ้าของบ้าน ที่มีฝีมือด้านประติมากรรมแกะไม้ ทั้งที่เป็นผู้แสดงผลงาน จั่วลูกกรง สอดแทรกอยู่ทุกหลัง เป็นเสน่ห์เฉพาะตัวของเจ้าของบ้าน ส่วนบริเวณนอกอาคารบ้านพัก จะมีการจัดตกแต่งสวนอย่างสวยงาม และติดตั้งผลงานประติมากรรมของนายอินสนธิ จัดแสดงไว้อย่างสวยงามและกลมกลืน ผู้สนใจสามารถเยี่ยมชมได้ โดยไม่คิดค่าใช้จ่ายใดๆ สอบถามข้อมูลเพิ่มเติมได้ที่ โทร. 080-789-5098

บ้านหลังนี้เป็นบ้านแบบบ้านเรือนไทยภาคเหนือ ตัวบ้านตกแต่งด้วยงานแกะไม้ เช่น ตู้ ชั้น จั่ว ลูกกรง และก็จะติดตั้งจิตรกรรมไว้ตามผนัง ส่วนบริเวณสนามหญ้ารอบๆ บ้าน จะติดตั้งผลงานประติมากรรมชิ้นใหญ่ไว้ เพื่อให้คนที่มาเที่ยวบ้านได้เห็นและรับรู้ว่าเป็นบ้านศิลปินแห่งชาติด้านประติมากรรม (นายอินสนธิ วงศ์สาม, 2559: สัมภาษณ์)

3. บ้าน นางแสงดา บันสิทธิ์

ภาพประกอบ 15 นางแสงดา บันสิทธิ์ ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (การทอผ้า)
ประจำปีพุทธศักราช 2529

ประวัติและผลงานของศิลปินแห่งชาติ

นาง แสงดา บันสิทธิ์ เกิดวันที่ 14 เมษายน 2462 เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถในการทอผ้า การย้อมผ้าด้วยสีสมุนไพร และการประดิษฐ์คิดลวดลายผ้าได้อย่างสวยงามล้ำเลิศยากที่จะหาผู้ใดเทียบได้ ผลงานทอผ้าที่เผยแพร่ออกไปมากมายนับแสน ๆ เมตร นอกจากจะเป็นการอนุรักษ์ส่งเสริมและพัฒนาศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านแบบครบวงจรแล้ว สิ่งทีถือเป็นเอกลักษณ์อันสำคัญควรแก่การยกย่องก็คือ การใช้สีจากสมุนไพรล้วน ๆ ในการย้อมผ้า โดยไม่ใช้สารเคมีเจือปน ผ้าทุกผืนจึงมีสิ่งงดงามจับตา สิ่งที่สร้างความนิยมให้แก่ศิลปหัตถกรรมแบบพื้นบ้านอย่างไม่มีวันจืดจางเลยก็คือความสามารถในการประดิษฐ์คิดลวดลายผ้าได้อย่างหลากหลายดูสวยงาม น้ำกล่าวได้ว่าผ้าหนึ่งผืนหนึ่งพับจะมีหนึ่งผืนลวดลาย จนทำให้นาง แสงดา บันสิทธิ์ เป็นที่รู้จัก อย่างกว้างขวางทั่วไปทั้งในและนอกประเทศ นางแสงดาเป็นผู้ที่ถึงพร้อมด้วยคุณธรรม มีเมตตาจิตต่อผู้สนใจใฝ่รู้ทั่วไป ถือเป็นแบบอย่างที่ดีงามในการดำเนินชีวิต และพัฒนาอาชีพของชาวไทย จึงสมควรยกย่องไว้ในฐานะศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (การทอผ้า) ประจำปีพุทธศักราช 2529

นางแสงดา บันสิทธิ์ ได้ถึงแก่กรรม เมื่อวันที่ 11 มกราคม 2536 ขณะอายุ 74 ปี เมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2549 ทายาทของ นางแสงดา ได้ร่วมกับสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (กรมส่งเสริมวัฒนธรรมในปัจจุบัน) ทำการเปิดป้ายบ้านศิลปินแห่งชาติ นางแสงดา บันสิทธิ์ ณ บ้านเลขที่ 105 หมู่ที่ 8 ถนนเชียงใหม่-ฮอด ตำบลสบเตี๊ยะ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่

ภาพประกอบ 16 บ้าน นางแสงดา บันสิทธิ์ ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (การทอผ้า)

ลักษณะทั่วไปของบ้าน

บ้านนางแสงดา หรือที่เป็นที่รู้จักในนาม บ้านไร่ไผ่งาม และพิพิธภัณฑผ้าป่าดา สถานที่แห่งนี้จัดเป็นพิพิธภัณฑบ้านบุคคลสำคัญ ซึ่งทายาทได้จัดตั้งขึ้น ภายหลังจากนางแสงดา เสียชีวิตได้ 1 ปี โดยจัดแสดงสิ่งของเครื่องใช้ตามสภาพเดิมเมื่อครั้งที่นางแสงดาอยู่อาศัย (เนาวรัตน์ บันสิทธิ์, 2560: สัมภาษณ์) ตัวบ้านมีรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบล้านนา ก่อสร้างด้วยไม้สัก ทั้งหลัง เป็นบ้าน 2 ชั้น ส่วนใต้ถุนสูง ชั้นบนของตัวบ้านยังคงรักษาพื้นที่ใช้สอยแบบเดิมของบ้านเอาไว้ เช่น ห้องครัว ห้องนอน ฝาผนังแขวนภาพถ่ายป่าดาและครอบครัว รวมถึงผลงานที่ลงตามหนังสือและสื่อต่างๆ โถงกลางบ้านเป็นส่วนจัดแสดงให้ความรู้เกี่ยวกับการทอผ้า มีตัวอย่างลายผ้าขึ้นต้นจกโบราณที่หาชมยาก เส้นฝ้ายที่ย้อมด้วยสีธรรมชาติจากชิ้นส่วนต่างๆ ของพันธุ์ไม้ รวมทั้งอุปกรณ์ทอผ้า เช่น กี่ ฝ้าย กวาง บ่าก๊วก เป็นต้น ส่วนใต้ถุนเรือนใช้เป็นที่ตั้งหูกทอผ้า ส่วนหนึ่งเป็นหูกเดิมที่ ป้าแสงดา บันสิทธิ์เคยใช้ ปัจจุบันใช้เป็นส่วนปฏิบัติงานทอผ้าของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านไร่ไผ่งาม และเปิดสอนการทอผ้าฝ้ายแบบฉบับต้นตำรับบ้านไร่ไผ่งาม ที่เป็นการทอผ้าฝ้ายด้วยมือทุก กระบวนการ ส่วนอาคารจัดแสดงอุปกรณ์ การทอ ย้อมผ้า เป็นอาคาร 2 หลัง ที่สร้างแยกออกมา ลักษณะเป็นอาคารเปิดโล่งจัดวางอุปกรณ์ปั่นฝ้าย ย้อมผ้า ตัวอย่างบ่อบรรจุพืชที่ใช้ย้อมผ้า เป็นต้น

ปัจจุบันยังใช้เป็นที่ย่อมเส้นใยฝ้าย หรือ ปั่นฝ้ายตามลักษณะเดิม นอกจากนี้ยังมีอาคารจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้ายและของที่ระลึกจากบ้านไร่ไผ่งาม รวมทั้งแผ่นพับทั้งภาษาไทย ภาษาอังกฤษ และภาษาญี่ปุ่นแจกแก่ ผู้เข้าชมอีกด้วย

4. บ้าน ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช

ภาพประกอบ 17 ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ศิลปินแห่งชาติ สาขาวรรณศิลป์ ประจำปีพุทธศักราช 2528

ประวัติและผลงานของศิลปินแห่งชาติ

ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ เป็นปราชญ์ ผู้รอบรู้ในศาสตร์หลายแขนง ท่านเคยดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี คนที่ 13 ของประเทศไทย ผลงานด้านศิลปวัฒนธรรมที่โดดเด่นได้แก่ งานงานด้านวรรณศิลป์ ท่านเป็นนักเขียนที่มีความสามารถและเป็นต้นแบบและแรงบันดาลใจให้แก่หลายๆ คน ผลงานที่มีชื่อเสียงและได้รับการตีพิมพ์ซ้ำแล้วซ้ำอีก เช่น สี่แผ่นดิน, ไผ่แดง, กาเหว่าที่บางเพลง, หลายชีวิต, ซูสีไทเฮา, สามก๊กฉบับนายทุน และเรื่องสั้น "มอม" ซึ่งได้ใช้เป็นบทความ ประกอบแบบเรียนภาษาไทยในปัจจุบัน บางชิ้นมีผู้นำไปทำเป็นละครโทรทัศน์ เช่น สี่แผ่นดิน, หลายชีวิต และทำเป็นภาพยนตร์ เช่น กาเหว่าที่บางเพลง ซึ่งด้วยความรู้ความสามารถดังกล่าว ท่านจึงได้รับการประกาศยกย่องให้เป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาวรรณศิลป์ ประจำปีพุทธศักราช 2528 ท่านถึงแก่อสัญกรรม เมื่อวันที่ 9 ตุลาคม 2538 สิริรวมอายุ 84 ปี

แต่ได้ทำการเปิดป้ายบ้านศิลปินแห่งชาติ เมื่อวันที่ 20 เมษายน 2549 ณ บ้านเลขที่ 19
ซอยพระพิณิจ ถนนสวนพลู แขวงยานนาวา เขตยานนาวา กทม 10120

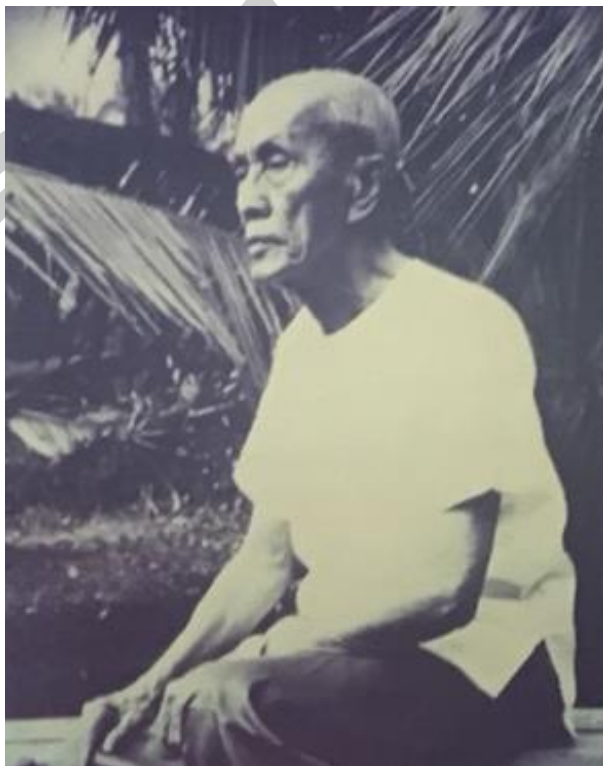
ภาพประกอบ 18 บ้าน ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ศิลปินแห่งชาติ สาขาวรรณศิลป์

ลักษณะทั่วไปของบ้าน

บ้าน ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช หรือที่รู้จักในนาม บ้านซอยสวนพลู เป็นบ้านเรือนไทยที่ตั้งอยู่ใจกลางกรุงเทพมหานคร บนถนนสาทร ที่ล้อมรอบไปด้วยตึกสูงและคอนโดมิเนียม บริเวณรอบบ้านร่มรื่นด้วยพันธุ์ไม้นานาชนิด ในส่วนของอาคารนั้น จะประกอบด้วยศาลาไทย และกลุ่มเรือนไทย 5 หลัง ส่วนของศาลาไทยจะเป็นอาคารที่มีลักษณะเป็นห้องโถงขนาดใหญ่ สร้างด้วยไม้สักทั้งหลัง ส่วนนี้เป็นส่วนที่แยกออกจากที่อยู่อาศัย เป็นส่วนที่สร้างขึ้นทีหลังเพื่อใช้ในกิจการทั่วไปตามภารกิจของเจ้าของบ้าน เช่น ทำบุญเลี้ยงพระ ไหว้ครู โขน และเพื่อรับรองแขกที่สำคัญ ส่วนกลุ่มเรือนไทย 5 หลังนั้น มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างไว้เป็นที่อยู่อาศัย ประกอบด้วยเรือนไม้ขนาดต่างๆ กัน 5 หลัง แบ่งเป็น เรือนนอน หอหนังสือ ห้องสะสม เรือนรับรอง และหอพระ มีนอกชานเชื่อมถึงกันโดยตลอด ภายในเรือนแต่ละหลังจะตกแต่งไปด้วยศิลปวัตถุที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์มากมาย ทั้งรูปภาพ งานจิตรกรรมหัวโขน หัวหุ่นกระบอกเรื่องพระอภัยมณี อิเหนา ตู้ เครื่องถมทอง เครื่องปั้นดินเผาลายเขียนสี เครื่องสังคโลกสุโขทัย เครื่องกระเบื้องดินเผาศิลปะลพบุรี และของที่ระลึกจากผู้นำต่างประเทศ เช่น หน้ากากอินโดนีเซีย เครื่องกระเบื้องของญี่ปุ่น เป็นต้น

นอกเหนือไปจากการเปิดให้ประชาชนทั่วไปได้เข้าเยี่ยมชมแล้ว บ้านซอยสวนพลูยังให้เช่าสถานที่เพื่อจัดงานมงคลต่างๆ เช่น งานแต่งงาน งานวันเกิด งานเลี้ยงบริษัท เป็นต้น ผู้สนใจสามารถสอบถามข้อมูลเพิ่มเติมได้ที่ โทร 0 2286 8185, 0 2287 2937-8

5. บ้านนายมนตรี ตราโมท

ภาพประกอบ 19 นายมนตรี ตราโมท ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (ดนตรีไทย) ประจำปีพุทธศักราช 2528

ประวัติและผลงานของศิลปินแห่งชาติ

นายมนตรี ตราโมท ศิลปินผู้ได้รับการขนานนามว่าเป็น คีตกวี 5 แผ่นดิน (ตั้งแต่รัชสมัยรัชกาลที่ 5 – รัชกาลที่ 9) ท่านเติบโตมาในวงการดนตรีและวงการบันเทิง มีความเชี่ยวชาญทางด้านดุริยางคศาสตร์อย่างลึกซึ้งซึ่งจนสามารถสร้างหลักสูตรและทฤษฎีทางดนตรีไทยจำนวนมากที่ใช้เป็นแบบแผนอยู่จนถึงปัจจุบัน โดยในจำนวนผลงานที่มีอยู่มากมายนั้น “ดุริยางคศาสตร์ไทย ภาควิชาการ” ได้รับการยกย่องว่าเป็นตำราดนตรีฉบับแรกของแผ่นดินไทย นับรวมแล้วท่านแต่งเพลงมากมายกว่า 200 เพลง ทั้งเพลง 3 ชั้น เพลงเถา เพลงประวัติศาสตร์ เพลงระบำ และเพลงเบ็ดเตล็ด ฯลฯ ซึ่งไม่เพียงถ่ายทอดมุมมองที่มีต่อดนตรีไทยในภาคทฤษฎี หรือประวัติความเป็นมาเท่านั้น แต่ยังเป็นผลงานในลำดับต้นๆ ที่มีการเทียบเคียงความเหมือนและความต่างของดนตรีไทยกับดนตรีสากลอีกด้วย นายมนตรี ตราโมท เคยได้รับรางวัลชนะเลิศในการประกวด “เพลงวันชาติ” เมื่อ พ.ศ. 2483 อันเป็นเพลงประจำวันที่ 24 มิถุนายน วันเปลี่ยนแปลงการปกครอง ซึ่งมีงานฉลองประจำปี เรียกว่า วันชาติจึงถือ

เป็นเพลงที่ใช้ร้องในวันดังกล่าวเป็นประจำทุกๆ ปี และได้ยกเลิกการร้องไปเมื่อได้มีการประกาศยกเลิกงานนั้น นอกจากนี้ท่านได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ จากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาล ที่ 9 แต่งตั้งเป็นราชบัณฑิตในประเภทวิจิตรศิลป์ สำนักศิลปกรรมตามประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี ลงวันที่ 23 มิถุนายน 2524 และได้รับพระราชทานปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์จากหลายสถาบัน รวมทั้งได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติจากคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ เป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (ดนตรีไทย) ประจำปีพุทธศักราช 2528

นายมนตรี ตราโมท ถึงแก่กรรม เมื่อวันที่ 6 สิงหาคม 2538 รวมอายุได้ 95 ปี แต่ได้ทำการเปิดป้ายบ้าน เมื่อวันที่ 17 มิถุนายน 2549 ณ บ้านโสมส่องแสง เลขที่ 81 หมู่ 11 ซอยพิชยพันธ์ 2 ถนนติวานนท์ 3 ตำบลตลาดขวัญ อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรีโดยทายาทร่วมกับสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (กรมส่งเสริมวัฒนธรรมในปัจจุบัน)

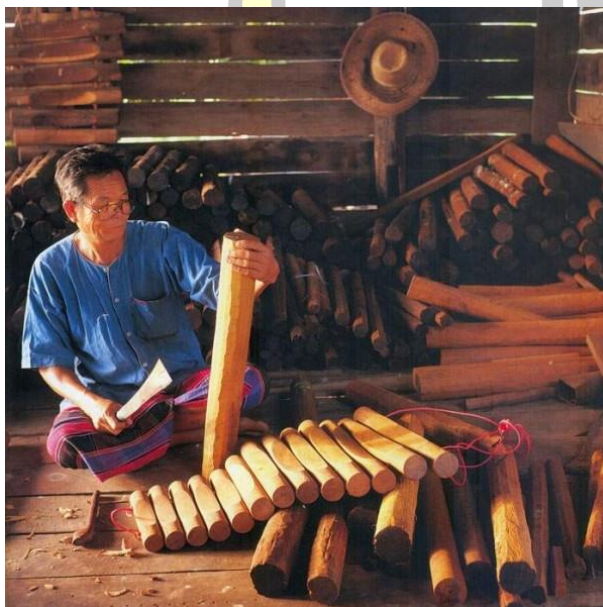
ภาพประกอบ 20 บ้าน นายมนตรี ตราโมท ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (ดนตรีไทย)

ลักษณะทั่วไปของบ้าน

บ้านนายมนตรี ตราโมท หรือเป็นที่รู้จักในนาม บ้านโสมส่องแสง มีลักษณะเป็นบ้านไม้ 2 ชั้น ในเนื้อที่ 600 ตารางวา ลักษณะทางสถาปัตยกรรมเป็นแบบบ้านเรือนไทยพื้นถิ่นภาคกลาง ยกใต้ถุนสูง หลังคาจั่วแบน มีกันสาดยื่นด้านลั่ว ชั้นบน มี 3 ห้องนอนและ 1 ห้องโถง ชั้นล่างมีครัวและห้องน้ำ สถาปัตยกรรมมีบ่อน้ำล้อมรอบบ้าน สถานที่แห่งนี้จัดเป็นพิพิธภัณฑ์บ้านบุคคลสำคัญ ภายในบ้านจัดแสดงความเป็นอยู่วิถีชีวิตที่เรียบง่าย สมถะ แสดงชีวประวัติของนายมนตรี รวมทั้งผลงานเพลงที่เป็นลายมือต้นฉบับนับตั้งแต่เพลงแรกเมื่อมีอายุ 20 ปี ถึงเพลงสุดท้าย เมื่อมีอายุ 91 ปี รวมทั้งข้าวของเครื่องใช้ตั้งแต่ครั้งสมัยยังมีชีวิตอยู่อาศัยในบ้านหลังนี้

โดยทายาทต้องการให้บ้านแห่งนี้เป็นพิพิธภัณฑ์ในความทรงจำ ให้คนที่ได้มาเยี่ยมชมรู้ว่าชีวิตคนคนหนึ่งเกิดขึ้นมาแล้วทำอะไรให้กับสังคม ประเทศชาติได้บ้าง (ญาณิ ตราโมทย์, 2561: สัมภาษณ์) ปัจจุบันยังมีการสอนดนตรีไทยให้กับผู้สนใจทั่วไป ทุกวัน เสาร์-อาทิตย์ และในช่วงอาทิตย์ที่สองของเดือนกุมภาพันธ์ของทุกปี จะมีการจัดพิธีไหว้ครูดนตรีไทย ปัจจุบัน บ้านโสมส่องแสงดำเนินงานภายใต้การดูแลของมูลนิธิมนตรี ตราโมท โดยมีนายญาณิ ตราโมท บุตรชาย และนางกชภรณ์ ตราโมท ลูกสะใภ้ เป็นวิทยากรนำชม

6. บ้าน นายเปลื้อง ฉายรัศมี

ภาพประกอบ 21 นายเปลื้อง ฉายรัศมี ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (ดนตรีพื้นบ้าน) ประจำปีพุทธศักราช 2529

ประวัติและผลงานของศิลปินแห่งชาติ

นายเปลื้อง ฉายรัศมี เป็นนักดนตรีพื้นบ้านอีสานที่มีความสามารถพิเศษ สามารถเล่นและถ่ายทอดการเล่นดนตรีพื้นบ้านอีสาน ได้เกือบทุกชนิด ทั้ง พิณ แคน ซอ โปงลาง และอื่น ๆ โดยเฉพาะ “โปงลาง” นั้น สามารถเล่นและถ่ายทอดการเล่นได้ดีเป็นพิเศษ และที่สำคัญที่สุดคือ เป็นผู้ศึกษา ค้นคว้า ปรับปรุงและพัฒนาโปงลางมาตลอดระยะเวลา 40 ปี จนทำให้ “เกราะลอ” ซึ่งเป็นเพียงสิ่งที่ใช้ไล่ตืดยุง ตามไร่ตามนา พัฒนาเป็น “โปงลาง” ที่มีสภาพเป็นเครื่องดนตรีที่มีเสียงไพเราะ กังวาน และให้ความรู้สึกของความเป็นพื้นบ้านอีสานอย่างแท้จริง เป็นที่นิยมกันอย่างแพร่หลาย และยอมรับกันว่าเป็นเครื่องดนตรีเอกลักษณ์ของภาคอีสานเคียงคู่กับ “แคน” ซึ่งมี

อยู่ก่อนแล้ว นอกจากนี้ นายเปลื้องยังสร้างสรรค์เครื่องดนตรีพื้นบ้านขึ้นมาใหม่อยู่เสมอ เช่น ทำหมากกะโหล่ง โดยการนำกระดิ่งแขวนคอวัว ซึ่งเป็นโลหะมาเรียงร้อยต่อกัน จนกลายเป็นเครื่องดนตรีที่มีเสียงไพเราะน่าฟัง ซึ่งถือได้ว่าเป็นปูชนียบุคคลที่มีคุณค่ายิ่งต่อวงการดนตรีพื้นบ้านภาคอีสาน ตนกระทั่งในปีพุทธศักราช 2529 สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ได้ประกาศยกย่องให้ นายเปลื้อง ฉายรัศมี สมควรได้รับการประกาศยกย่องให้เป็น เป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (ดนตรีพื้นบ้าน) ภายหลังจากที่ท่านได้รับการประกาศเป็นศิลปินแห่งชาติแล้ว นายเปลื้องก็ยังคงมุ่งมั่นที่จะพัฒนาและต่อยอดความรู้ โดยได้เข้าร่วมโครงการเปิดบ้านศิลปินแห่งชาติ กับ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (สวช.) และทำการเปิดป้ายบ้าน เมื่อวันที่ 10 สิงหาคม 2549 ณ บ้านเลขที่ 229/4 ถนนเกษตรสมบูรณ์ ตำบลกาฬสินธุ์ อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ 46000 เพื่อให้เป็นแหล่งเรียนรู้แก่เยาวชนและประชาชนผู้สนใจ จวบจนท่านเสียชีวิต เมื่อวันที่ 2 ธันวาคม 2550 รวมอายุได้ 75 ปี

ภาพประกอบ 22 บ้าน นายเปลื้อง ฉายรัศมี ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (ดนตรีพื้นบ้าน) ประจำปีพุทธศักราช 2529

ลักษณะทั่วไปของบ้าน

นายเปลื้อง ฉายรัศมี ได้สร้างเถียงนา (เพิง) ขึ้นมาเป็นโรงเรียนดนตรี รวมถึงเป็นที่พักสำหรับนักเรียนที่เดินทางมาจากต่างถิ่นเพื่อมาเรียนรู้เรื่องดนตรี ภายในบ้านฯ มีการจัดแสดงกรรมวิธีผลิตเครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสานชนิดต่างๆ ทั้งที่รู้จักมักคุ้น เช่น พิณ แคน ซอ โปงกลาง ฯลฯ และที่แปลกหูแปลกตา อย่างหมากกะโหล่ง ที่นำกระดิ่งแขวนคอวัวมาร้อยเข้าด้วยกันเป็นเครื่องดนตรี ภายหลังจากที่ นายเปลื้อง เสียชีวิต บ้านก็ได้ปิดตัวลงแล้ว เนื่องจากทายาทได้ขายบ้านที่เคยเข้าร่วม

โครงการเปิดบ้านศิลปินแห่งชาติแล้วย้ายไปอยู่ที่อื่น ส่วนที่ยังคงมีเก็บไว้คือ ป้ายบ้านศิลปินแห่งชาติ ซึ่งปัจจุบันเก็บรักษาไว้ที่ วิทยาลัยนาฏศิลปกาฬสินธุ์ (พรสวรรค์ พรตอнок, 2560: สัมภาษณ์)

7. บ้าน นายทวิ รัชนิกร ศิลปินแห่งชาติ

ภาพประกอบ 23 นายทวิ รัชนิกร ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (จิตรกรรม) ประจำปีพุทธศักราช 2548

ประวัติและผลงานของศิลปินแห่งชาติ

นายทวิ รัชนิกร เป็นศิลปินที่ทุ่มเทในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปกรรมมาโดยตลอด โดยในการสร้างสรรค์ผลงานด้านจิตรกรรมนั้น ระยะเวลาได้แสดงออกให้เห็นความงามของธรรมชาติ ที่ผสมผสานความคิด จนเกิดรูปแบบที่มีลักษณะเฉพาะตัวและต่อมาได้เสนอภาพสะท้อนภาวะของสังคม วิถีชีวิต ความเชื่อ ความเป็นท้องถิ่นและเรื่องราว สะท้อนใจที่มีต่อประชาชนโดยเสนอทัศนะต่อสังคมให้ตระหนักถึงความยุติธรรมและความจริงของมนุษย์ที่จะมอบให้แก่กันและกัน ในส่วนของกระบวนการแสดงออกยังได้นำเอาวัสดุพื้นบ้านอีสานมาพัฒนาสู่การสร้างสรรค์ในระดับสากล และผลงานได้รับรางวัลและเกียรติคุณจากการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติหลายครั้ง นอกจากนี้ ยังเป็นผู้เผยแพร่ความรู้ทางทัศนศิลป์แก่นักศึกษาศิลปะในฐานะอาจารย์ตั้งแต่รับราชการจนกระทั่งเกษียณอายุ อีกทั้งยังเป็นผู้บุกเบิกการสร้างงานเครื่องปั้นดินเผาต้านเกวียนให้แก่ศิลปินและวงวิชาการศึกษาทางด้านนี้ จนเกิดการพัฒนารูปแบบมาจนถึงปัจจุบัน นับได้ว่าผลงานศิลปะและงานวิชาการทางศิลปะต่างๆ ได้ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมและประเทศชาติเป็นอย่างมาก เป็นศิลปินที่ดำรงชีวิตในการสร้างสรรค์งานศิลปะอย่างมีความมั่นคง และประกอบกิจการงานด้วยคุณธรรม เป็นแบบอย่างที่ดีแก่อนุชนรุ่นหลัง นายทวิ รัชนิกร ได้รับยกย่องเชิดชูเกียรติเป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (จิตรกรรม) พุทธศักราช 2548

นายทวี รัชนิกร ได้ตอบรับเข้าร่วมโครงการเปิดบ้านศิลปินแห่งชาติกับกรมส่งเสริมวัฒนธรรม และทำการเปิดบ้านเมื่อวันที่ 23 กันยายน 2550 ณ หอศิลป์ทวีรัชนิกร เลขที่ 204/2 ซอยมาตุฉลา 4 หมู่ที่ 10 ถนนราชสีมา-จักราชสีมา ตำบลหัวทะเล อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา

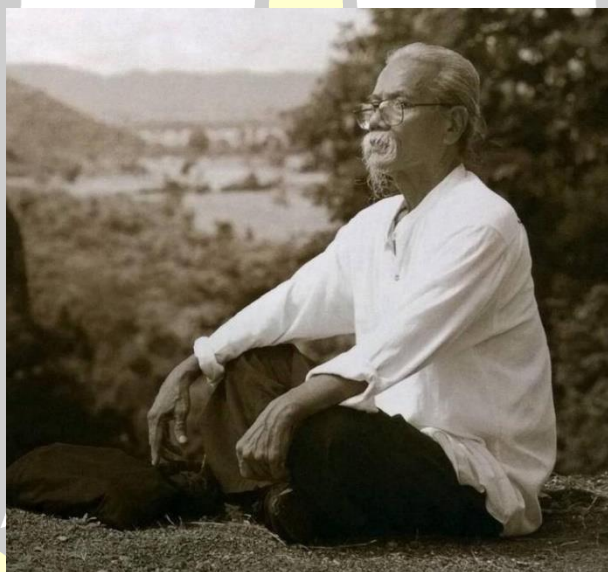
ภาพประกอบ 24 บ้าน นายทวี รัชนิกร ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (จิตรกรรม)

ลักษณะทั่วไปของบ้าน

จากการที่นายทวี เป็นครูสอนศิลปะ เป็นศิลปินแห่งชาติสาขาศิลปินทัศนศิลป์ (จิตรกรรม) นายทวีจึงมีความคิดที่จะสร้างหอศิลป์เพื่อใช้เป็นสถานที่สำหรับแสดงผลงานศิลปะของตนเอง และแบ่งพื้นที่บางส่วนเป็นสถานที่สำหรับสอนงานศิลปะให้แก่บรรดาลูกศิษย์และผู้สนใจ ตั้งแต่เริ่มแรกที่สร้างหอศิลป์ทวี รัชนิกร นายทวีก็เปิดให้ผู้สนใจเข้าชมโดยไม่คิดค่าใช้จ่าย トラบจนถึงปัจจุบัน นายทวีมีบ้านพักที่เป็นที่อยู่อาศัยแยกต่างหาก มิได้ใช้บ้านพักเข้าร่วมโครงการ ซึ่งบ้านพักแยกออกจากหอศิลป์โดยสิ้นเชิง ถึงแม้จะไม่ได้เปิดให้สาธารณชนเข้าชม แต่บ้านพักก็ยังมียานศิลปะของนายทวี จัดเก็บไว้บางส่วน ในส่วนของหอศิลป์นั้นด้วยความตั้งใจแรกที่ต้องการแค่สร้างที่เก็บผลงานของตนเอง จนมีคนเข้ามาเยี่ยมชมและร่วมกิจกรรมที่บ้านเยอะขึ้น และได้เด็ก เยาวชนที่มาชม นิทรรศการ มักจะมีคำถามอยู่เสมอ นายทวีจึงอยากเป็นผู้นำชมและให้ความรู้เองทุกครั้งที่มีโอกาส จึงได้เพิ่มพื้นที่หอศิลป์ขึ้นเรื่อยๆ จนปัจจุบันมีทั้งหมด 4 หลัง (ทวี รัชนิกร, สัมภาษณ์: 2559) โดยรูปแบบหอศิลป์สร้างขึ้นจะเน้นประโยชน์การใช้สอยและระบบระบายอากาศเป็นหลัก มีวัตถุประสงค์ในการสร้างอย่างชัดเจน หอศิลป์ 1 นายทวีใช้เป็นสถานที่สำหรับจัดนิทรรศการ หมุนเวียน แสดงงานศิลปะของตนเอง ทั้งงานจิตรกรรม ประติมากรรมและภาพพิมพ์ หอศิลป์ที่ 2 นอกจากใช้สำหรับแสดงผลงานของตนเองแล้ว นายทวี ยังสร้างห้องอาจารย์ศิลป์ พีระศรี อาจารย์

ซึ่งเป็นที่เคารพอย่างยิ่งของนายทวี รัชนิกร หอศิลป์ที่ 3 เป็นหอศิลป์ที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นสถานที่
 แสดงงานศิลปะของบรรดาเพื่อนฝูงและลูกศิษย์ หอศิลป์ที่ 4 มีลักษณะเป็นบ้านแบบทาวเฮ้าส์ 2 ชั้น
 ที่ดัดแปลงเป็นสถานที่ติดตั้งผลงานจิตรกรรม นอกจากนี้ยังมีพื้นที่ว่างบางส่วน บริเวณหอศิลป์ 1, 2
 และ 3 เตรียมไว้เพื่อเป็นที่สำหรับจัดกิจกรรมทางด้านศิลปวัฒนธรรมร่วมกับเครือข่ายศิลปินและ
 หน่วยงานอื่นๆ ทั้งภาครัฐ และภาคเอกชน ปัจจุบัน บ้านศิลปินแห่งชาติ นายทวี รัชนิกร ยังคงดำเนิน
 กิจกรรมด้านการเผยแพร่ผลงานทัศนศิลป์และสอนการสร้างสรรค้งานศิลป์ให้แก่เยาวชนและผู้สนใจ
 ที่แวะเข้ามาเยี่ยมชม อย่างต่อเนื่อง ส่วนใหญ่เป็นนักศึกษาศิลปะจากทุกมหาวิทยาลัยทั่วประเทศ
 ผู้สนใจสามารถเยี่ยมชมหอศิลป์ทวี รัชนิกร ได้ทุกวัน ยกเว้นวันจันทร์ ตั้งแต่เวลา 08.00 น.-16.00 น.
 โดยไม่เสียค่าใช้จ่ายใดๆ

8. บ้าน นายประเทือง เอมเจริญ

ที่มา : <https://www.facebook.com/pg/หอศิลป์เอมเจริญ>

ภาพประกอบ 25 นายประเทือง เอมเจริญ ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (จิตรกรรม)

ประจำปีพุทธศักราช 2548

ประวัติและผลงานของศิลปินแห่งชาติ

นายประเทือง เอมเจริญ ปัจจุบันอายุ 70 ปี เกิดเมื่อวันที่ 9 ตุลาคม พุทธศักราช
 2478 ที่ กรุงเทพมหานคร เป็นศิลปินที่ศึกษาศิลปะด้วยตนเองอย่างมุ่งมั่น อดทน ด้วยการศึกษ

ค้นคว้างานทางศิลปะอย่างหนัก ศึกษาปรัชญาชีวิตทั้งศิลปะของอินเดีย จีนและศึกษาศาสนา
โดยเฉพาะ ดวงอาทิตย์ซึ่งเป็นแหล่งกำเนิดของพลังแสงสว่าง จนเกิดมุมมองในการสร้างสรรค์งาน
ศิลปะที่เป็น รูปแบบของตนเอง มองโลกในแง่ดี เชื่อในคุณงามความดี สร้างสรรค์งานศิลปะในรูปแบบ
การผสมผสานระหว่างสิ่งที่รับรู้จากธรรมชาติและอารมณ์ความรู้สึกของตนเองด้วยสีสันสดใส สร้าง
รูปทรงต่างๆ อย่างอิสระและทรงพลัง ซึ่งได้กลายมาเป็นผลงานชุด"เผชิญความทุกข์" "เรียนรู้จักรวาล"
และชุดต่างๆ อันมีคุณค่ายิ่ง นอกจากนี้ นายประเทือง เอมเจริญ ยังได้สร้างศิลปะสถานเอมเจริญ เพื่อ
เป็นแหล่งเรียนรู้ทางศิลปะและเผยแพร่ผลงานศิลปะของศิลปินต่างๆ แก่ประชาชนผู้สนใจได้เข้าชม
และศึกษางานด้านศิลปะ ทั้งยังได้รับเกียรติเป็นประธานเปิดงานต่างๆ ทั่วประเทศ เป็นศิลปินรับเชิญ
เขียนภาพเพื่อการกุศลมากมาย เป็นผู้ถ่ายทอดงานศิลปะให้แก่ผู้สนใจตามโรงเรียน มหาวิทยาลัย
ต่างๆ โดยไม่หวังสิ่งตอบแทน สิ่งเหล่านี้ นายประเทือง เอมเจริญ ได้ปฏิบัติมาอย่างสม่ำเสมอควบคู่ไป
กับการทำงานศิลปะ นับเป็นศิลปินที่สร้างผลงานศิลปะอย่างสืบเนื่องยาวนานตลอดระยะเวลากว่า 30
ปี นายประเทือง เอมเจริญ จึงได้รับยกย่องเชิดชูเกียรติเป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (จิตรกรรม)
พุทธศักราช 2548

นายประเทือง เอมเจริญ ได้ตอบรับเข้าร่วมโครงการเปิดบ้านศิลปินแห่งชาติกับกรม
ส่งเสริมวัฒนธรรม และทำการเปิดป้ายบ้านเมื่อวันที่ 7 ตุลาคม 2550 ณ หอศิลป์เอมเจริญ เลขที่
25/1 ตำบลพังตรุ อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี

ที่มา : <https://www.facebook.com/pg/หอศิลป์เอมเจริญ>

ภาพประกอบ 26 บ้าน นายประเทือง เอมเจริญ ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์

ลักษณะทั่วไปของบ้าน

หอศิลป์เอมเจริญ เป็นหอศิลป์ที่แสดงผลงานศิลปะของนายประเทือง เอมเจริญ บนเนื้อที่กว่า 8 ไร่ ประกอบด้วยอาคารจำนวน 3 หลัง ได้แก่ 1) อาคารวงกลม เป็นอาคารแสดงนิทรรศการหลังแรกของนายประเทือง ใช้แสดงนิทรรศการถาวร ผลงานจิตรกรรมของตนเองตั้งแต่ยุคแรกๆ ของการสร้างสรรค์ผลงาน หน้าอาคารมีประติมากรรมวงกลมซึ่งแสดงความหมายถึงจักรวาล ภายในมีมีจุดจำหน่ายสินค้าที่ระลึกของทางหอศิลป์อีกด้วย 2) อาคารสามเหลี่ยม เป็นสถานที่แสดงนิทรรศการหมุนเวียนผลงานของนายประเทืองเอง นอกจากแสดงแล้วยังจำหน่ายภาพที่จัดแสดงในอาคารนี้ด้วย 3) อาคารโดมหรืออาคารริมน้ำ เป็นอาคารสำหรับทำกิจกรรมศิลปะและเปิดสอนศิลปะ มีระเบียงยื่นออกไปเพื่อเป็นจุดชมวิว สามารถมองเห็นทิวทัศน์แม่น้ำแม่กลองและภูมิทัศน์โดยรอบของหอศิลป์เอมเจริญ นอกจากอาคารทั้ง 3 หลังแล้ว ที่นี่ยังเป็นอีกแห่งที่มีบ้านศิลปินแห่งชาติ ที่เคยใช้เป็นสตูดิโอวาดภาพและบ้านพักของอาจารย์ประเทืองด้วย บริเวณโดยรอบของหอศิลป์ มีการจัดแต่งสวนอย่างสวยงาม และยังมีผลงานประติมากรรมกลางแจ้งจัดแสดงอยู่บริเวณพื้นที่ว่างรอบๆ อาคาร หอศิลป์เปิดให้ผู้สนใจเข้าเยี่ยมชมได้ในวันพุธ-อาทิตย์ เวลา 09.00-17.00 น. โดยคิดค่าบริการในการเข้าชมสำหรับคนไทย 30 บาท และชาวต่างชาติ 50 บาท นักเรียน นิสิต นักศึกษาเข้าชมฟรี

9. บ้าน นายจุลทัศน์ กิติบุตร

ที่มา : <http://www.lanna-arch.net/images/ebook/>

ภาพประกอบ 27 นายจุลทัศน์ กิติบุตร ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (ประยุกตศิลป์) สาขาย่อย สถาปัตยกรรม (แบบร่วมสมัย) ประจำปีพุทธศักราช 2547

ประวัติและผลงานของศิลปินแห่งชาติ

นายจุลทัศน์ กิตีบุตร์ เกิดเมื่อวันที่ 16 ตุลาคม พุทธศักราช 2487 ที่จังหวัดเชียงใหม่ สำเร็จการศึกษาปริญญาสถาปัตยกรรมศาสตรบัณฑิต จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยหลังจบการศึกษา ได้กลับไปทำงานในถิ่นกำเนิด ซึ่งมีความมุ่งมั่นรุ่งเรืองด้านศิลปวัฒนธรรมล้านนาและได้กลายเป็นแรงบันดาลใจให้เกิดความเชื่อมั่นศรัทธาอย่างแรงกล้าในการที่จะดำรงรักษาศิลปวัฒนธรรมล้านนาให้คงอยู่ ผลงานชิ้นเอกที่ทำให้งานสถาปัตยกรรมเปลี่ยนรูปลักษณ์และวิธีการ โดยการนำรูปแบบของพื้นถิ่นล้านนามาใช้เป็นปัจจัยหลักในการออกแบบคือ โรงแรมเดอริเจนท์ (ไฟร์ซีซั่น) อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่การ ออกแบบอาคารทางศาสนาที่วัดอนาลโยทิพยาราม จังหวัดพะเยา และผลงานอื่น ๆ อีกมากกว่า 50 แห่ง เคยได้รับรางวัลเกียรติคุณ สถาปนิกผู้มีผลงานดีเด่น ด้านอนุรักษ์เนื่องในวันอนุรักษ์มรดกไทย ตั้งประกาศเป็นนิตินิตเก่าผู้สมควรได้รับการเชิดชูจากสมาคมนิตินิตเก่า คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้รับพระราชทานปริญญาสถาปัตยกรรมศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ จากมหาวิทยาลัยเชียงใหม่และได้รับการประกาศเกียรติคุณเป็นสถาปนิกดีเด่นประจำปีด้านวิชาชีพ จากสมาคมสถาปนิกสยาม ในพระบรมราชูปถัมภ์ ปัจจุบัน นายจุลทัศน์ กิตีบุตร์ ยังคงสร้างสรรค์ผลงานทางสถาปัตยกรรมอย่างต่อเนื่องเป็นเวลากว่า 30 ปี นอกจากนี้ยังคงทำหน้าที่ถ่ายทอดวิชาความรู้และประสบการณ์ในการออกแบบสถาปัตยกรรมในแนวทางประยุกต์ให้แก่ นักศึกษาคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่และสถาบันเทคโนโลยีราชมงคลวิทยาเขตภาคพายัพ จังหวัดเชียงใหม่ มีผลงานออกแบบได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่สู่สาธารณชน ทั้งสิ่งพิมพ์ภายในประเทศและต่างประเทศผลงานออกแบบสถาปัตยกรรมของ นายจุลทัศน์ กิตีบุตร์ แม้ว่าจะอยู่บนรากฐานแห่งสถาปัตยกรรมล้านนา แต่ก็มีความก้าวหน้า มีชีวิตชีวา สอดคล้องกับยุคสมัยและมีพัฒนาการตลอดเวลา เป็นผู้ที่ได้รับการยกย่องจากสมาคมในระดับท้องถิ่นและระดับชาติที่สร้างแรงบันดาลใจและแนวทางในการออกแบบหลังในการสร้างสรรค์และสืบทอดภูมิปัญญาสถาปัตยกรรมร่วมสมัยให้เป็นมรดกของชาติสืบไป นายจุลทัศน์ กิตีบุตร์ จึงได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติเป็นศิลปินแห่งชาติสาขาศิลปะสถาปัตยกรรม (แบบร่วมสมัย) ประจำปีพุทธศักราช 2547

ลักษณะทั่วไปของบ้าน

นายจุลทัศน์ ได้ตอบรับเข้าร่วมโครงการเปิดบ้านศิลปินแห่งชาติกับกรมส่งเสริมวัฒนธรรม และทำการเปิดป้ายบ้านเมื่อวันที่ 27 พฤศจิกายน 2561 ณ บ้านเลขที่ 50 ถนนราชดำเนิน ตำบลศรีภูมิ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

ภาพประกอบ 28 บ้าน นายจุลทัศน์ กิติบุตร ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (ประยุกต์ศิลป์)
สาขาย่อย สถาปัตยกรรม (แบบร่วมสมัย)

ลักษณะทั่วไปของบ้าน

นายจุลทัศน์ กิติบุตร ได้เปิดบ้านเป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านสถาปัตยกรรม โดยบ้านที่เข้าร่วมโครงการ เป็นกลุ่มบ้านทรงไทยประยุกต์ที่มีรูปทรงทางสถาปัตยกรรมเป็นแบบล้านนา เลือกใช้วัสดุธรรมชาติในการก่อสร้าง โดยให้กลมกลืนกับธรรมชาติ ที่ผ่านการจัดสวนได้อย่างลงตัว รูปแบบบ้านแสดงให้เห็นถึงความงามของศิลปะแบบบ้านล้านนา ที่มีการประยุกต์ให้สวยงาม ร่วมสมัย และสร้างความสะดวกสบายให้แก่ผู้พักอาศัย แสดงให้เห็นถึงความปราณีตและตั้งใจของผู้ออกแบบที่จะให้ผู้เข้ามาเยี่ยมชม ชาบซึ่งและชื่นชมความงามทางสถาปัตยกรรมของบ้าน ปัจจุบัน บ้านเปิดให้ผู้สนใจงานด้านสถาปัตยกรรม เข้าเยี่ยมชมบ้านเป็นระยะ แต่มีจำนวนไม่มาก การจัดกิจกรรมด้านวัฒนธรรมก็มีไม่มากเท่าที่ควร เนื่องจากศิลปินแห่งชาติมีธุรกิจส่วนตัว ปัจจุบันศิลปินแห่งชาติ สุขภาพแข็งแรง ยังสามารถสร้างสรรค์งานอยู่

10. บ้าน นางสุดจิตต์ อนันตกุล

ประวัตินักดนตรีและศิลปินแห่งชาติ

นางสุดจิตต์ อนันตกุล เกิดเมื่อวันที่ 16 กรกฎาคม พุทธศักราช 2471

ที่กรุงเทพมหานครเป็นผู้ที่เติบโตมาจากเชื้อสายของนักร้องนักดนตรีไทย โดยได้แสดงความสามารถพิเศษเล่นดนตรีไทยได้รอบวงเมื่ออายุ 8 ขวบ ขณะการประกวดขับร้องเพลงไทยและเป็นนักร้องประจำวงดนตรีไทยเมื่ออายุ 10 ขวบ เป็นผู้ที่มีน้ำเสียงการขับร้องเพลงไทยที่แจ่มใสไพเราะ ทั้งยังมีความสามารถในด้านต่าง ๆ สูงยิ่ง เช่น ด้านการสอน เป็นครูสอนขับร้องและดนตรีไทยให้แก่

สถาบันการศึกษาต่างๆ มากมาย ด้านบริการและเผยแพร่ ความรู้ต่างๆ ทั้งจัดรายการเพลงไทย เป็นผู้อำนวยการเพลงไทย บรรจุให้กับวิทยานิพนธ์ละครในวิชาเอกนาฏศิลป์ และละครไทย ของสถาบันต่างๆ ทั้งยังเป็นผู้ริเริ่มจัดทำภาพโทรทัศน์ละครดึกดำบรรพ์ เพื่อเป็นต้นแบบของละคร ดึกดำบรรพ์ต่อไปและได้รับเชิญให้เป็นกรรมการตัดสินการประกวดดนตรีไทยและกรรมการคณะต่างๆ ที่เกี่ยวกับดนตรีไทยหลายคณะเป็นที่รู้จักของบุคคลทั่วไป ทั้งในวงการดนตรีไทยและวงการอื่น ที่เกี่ยวข้อง จนได้รับเกียรติคุณและรางวัลต่าง ๆ ในฐานะผู้มีความเชี่ยวชาญด้านการขับร้องดนตรีไทย มากมาย นางสุดจิตต์ อนันตกุล จึงได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติเป็นศิลปินแห่งชาติสาขา ศิลปะการแสดง (คีตศิลป์) ประจำปีพุทธศักราช 2536

ภาพประกอบ 29 นางสุดจิตต์ อนันตกุล ศิลปินแห่งชาติสาขาศิลปะการแสดง (คีตศิลป์) ประจำปีพุทธศักราช 2536

นางสุดจิตต์ อนันตกุล ได้ตอบรับเข้าร่วมโครงการเปิดบ้านศิลปินแห่งชาติ กับกรมส่งเสริมวัฒนธรรม และทำการเปิดบ้านเมื่อวันที่ 8 มิถุนายน ปี 2553 ณ บ้านดนตรี “ดุริยประณีต” เลขที่ 83 ซอยบางลำพู ถนนสามเสน สยามพระยา เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร นางสุดจิตต์ อนันตกุล ได้เสียชีวิตลงเมื่อวันที่ 24 พฤศจิกายน 2554 ภายหลังจากที่ท่านเข้าร่วมโครงการเปิดบ้านศิลปินแล้ว ประมาณ 2 ปี ปัจจุบันทายาท คือนางสาวชยันตี อนันตกุล หรือคุณน้อย เป็นผู้สืบทอดและดูแลกิจการต่างๆ ในบ้านแทน

ภาพประกอบ 30 บ้าน นางสุดจิตต์ อนันตกุล ศิลปินแห่งชาติสาขาศิลปะการแสดง (คีตศิลป์)

ลักษณะทั่วไปของบ้าน

บ้านนางสุดจิตต์ อนันตกุล หรือเป็นที่รู้จักในนาม บ้านศุภประณีต ตั้งอยู่ในแหล่งชุมชนเมืองบ้านบางลำพูใกล้กับวัดสังเวชวิศยาราม (วัดบางลำพู) บริเวณด้านหน้า จะมีป้ายบ้านศิลปินแห่งชาติตั้งอยู่ และด้านบนทางเข้าบ้าน จะมีป้ายมูลนิธิศุภประณีต ติดแสดงไว้อย่างชัดเจน ตัวบ้านมีลักษณะเป็นเรือนครึ่งตึกครึ่งไม้ 2 ชั้น ชั้นบนสำหรับใช้เป็นที่พักอาศัย ส่วนชั้นล่างเป็นสถานที่สำหรับสอนดนตรีไทย ตัวบ้านอยู่ติดกับถนนเข้าหมู่บ้าน ไม่มีพื้นที่สำหรับจอดรถ ผู้ที่จะมาติดต่อหรือร่วมกิจกรรมที่บ้านควรใช้บริการรถรับจ้างสาธารณะจะสะดวกกว่า ในบ้านจะมีเครื่องดนตรีไทยสำหรับการสอน และมีรูปภาพและป้ายประวัติผลงานของนางสุดจิตต์ แสดงไว้ ปัจจุบันมีการเปิดสอนดนตรีไทยทุกวันเสาร์ และสอนรำทุกวันอาทิตย์ โดยเก็บค่าเรียนทั้ง 2 อย่าง เพียง คนละ 500 บาทเท่านั้น หากเยาวชนที่สนใจและตั้งใจจริง แต่ฐานะยากจนไม่สามารถจ่ายค่าเรียน ก็สามารถมาเรียนที่นี่ได้ ซึ่งเป็นความตั้งใจของนางสุดจิตต์ และยึดถือปฏิบัติมาจนถึงปัจจุบัน เพื่อรักษาสิ่งที่เป็นทรัพย์สินสมบัติอันเป็นสัญลักษณ์ของบางลำพูแห่งนี้ไว้ (ชยันตี อนันตกุล, สัมภาษณ์: 2560)

11. บ้านของ นายถวัลย์ ดัชนี

ภาพประกอบ 31 นายถวัลย์ ดัชนี ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (จิตรกรรม)
ประจำปีพุทธศักราช 2544

ประวัติศิลปินแห่งชาติ

นายถวัลย์ ดัชนี เกิดเมื่อวันที่ 27 กันยายน พุทธศักราช 2482 ที่จังหวัดเชียงราย สำเร็จปริญญาตรีศิลปะบัณฑิต (เกียรตินิยม) จากคณะจิตรกรรม ประติมากรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร ภายใต้การสอนของ ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ปริญญาโททางด้านจิตรกรรมฝาผนัง อนุสาวรีย์และผังเมือง ปริญญาเอกทางด้านอภิปรัชญาและสุนทรียศาสตร์ ราชวิทยาลัยศิลปะแห่งชาติ อัมสเตอร์ดัม เนเธอร์แลนด์ เป็นศิลปินคนสำคัญในด้านจิตรกรรมของไทยที่โดดเด่นในวงการศิลปะสากลด้วยความมุ่งมั่นและมั่นคงในการสร้างสรรค์ศิลปะที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวอย่างต่อเนื่องตลอดระยะเวลากว่า 40 ปี จนเป็นที่ยอมรับและยกย่องทั้งในประเทศและต่างประเทศ ผลงานของ ถวัลย์ ดัชนี “ช่างวาดรูป” ผู้มีพรทิปัญญาสามารถนำแนวปรัชญาพุทธศิลป์มาสร้างงานศิลปะไทยร่วมสมัยที่ทรงพลังลุ่มลึกและแกร่งกร้าว มีเนื้อหาสาระและท่วงท่าที่มีชีวิตวิญญาณของความเป็นไทยผสมผสานระหว่างแนวปรัชญาตะวันออกและตะวันตก เป็นผู้มีบทบาทยิ่งในการเผยแพร่ผลงานศิลปะไทยโดยมีผลงานแสดงเดี่ยวและกลุ่มมากมายหลายครั้งทั้งในประเทศและต่างประเทศ รวมทั้งได้รับเชิญเป็นวิทยากรถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์แลกเปลี่ยนความคิดเห็นในการประชุมสัมมนาทางศิลปะนานาชาติอยู่เสมอผลงานบางส่วนติดตั้งแสดงถาวรเป็นสมบัติของชาติ ในพิพิธภัณฑ์ศิลปะสมัยใหม่

และสถานที่สำคัญ ๆ ทั้งของรัฐและเอกชนหลายแห่งในประเทศและต่างประเทศแถบเอเชีย ยุโรป และอเมริกา จนสื่อมวลชนต่างประเทศสนใจชีวิตและงานของถวัลย์ ดัชนี จัดทำเป็นเอกสารสิ่งพิมพ์ สื่อภาพยนตร์ และรายการโทรทัศน์เผยแพร่ไปทั่วโลกมากมายและได้รับรางวัล Art and Culture Prize ประจำปี พุทธศักราช 2544 จาก FUKUOKA ASIAN CULTURE PRIZE COMMITTEE นอกจากนี้ ยังได้สร้างคุณูปการต่อวงการศิลปะด้วยการตั้งมูลนิธิถวัลย์ ดัชนี สนับสนุนการศึกษา โดยเฉพาะด้านทัศนศิลป์ รวมทั้ง ได้สร้างพิพิธภัณฑสถานศิลปะพื้นบ้านในเนื้อที่กว่า 100 ไร่ ที่บ้านดำนางแล จังหวัดเชียงราย บ้านเกิดสำหรับจัดแสดงศิลปะพื้นบ้านตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน นับเป็นประโยชน์อย่างมากต่อการศึกษาศิลปะและวัฒนธรรมของอนุชนรุ่นหลังสืบไป นายถวัลย์ ดัชนี จึงได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติเป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (จิตรกรรม) พุทธศักราช 2544

นายถวัลย์ ดัชนี ได้ตอบรับเข้าร่วมโครงการเปิดบ้านศิลปินแห่งชาติ และทำการเปิดป้ายบ้านเมื่อวันที่ 14 กุมภาพันธ์ 2554 ณ พิพิธภัณฑสถานบ้านดำนางแล เลขที่ 414 หมู่ที่ 13 ตำบลนางแล อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย

ภาพประกอบ 32 บ้าน นายถวัลย์ ดัชนี ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (จิตรกรรม)

ลักษณะทั่วไปของบ้าน

บ้านของนายถวัลย์ ดัชนี หรือที่รู้จักในนาม พิพิธภัณฑสถานบ้านดำนางแล เป็นพิพิธภัณฑสถานขนาดใหญ่ ที่ประกอบไปด้วยกลุ่มบ้านศิลปะกว่า 40 หลัง ทุกหลังทาสีดำ ซึ่งเป็นสีที่นายถวัลย์ ดัชนี ศิลปินแห่งชาติเจ้าของบ้านโปรดปรานที่สุด บ้านแต่ละหลังจะมีลักษณะที่แตกต่างกันไป การจัดแสดงสิ่งของต่างๆ ก็แตกต่างกันออกไปด้วยเช่นกัน ซึ่งมีทั้งผลงานศิลปกรรมของศิลปินเจ้าของบ้าน ผลงานศิลปกรรมของศิลปินท่านอื่นๆ ที่เจ้าของบ้านสะสมและจัดแสดงไว้ ของสะสมต่างๆ เช่น

หัวสัตว์สัตว์ฟ้านาชนิด อวรุโบริณ เปลือกหอย ผนังปลากระเบน เครื่องมุก เป็นต้น แต่ที่เหมือนกันคือ ทุกหลังจะประดับด้วยไม้แกะสลักที่มีลวดลายงดงาม เขาสัตว์ อาทิ เขาควาย เขากวาง ตลอดจนกระดูกช้าง เป็นต้น นอกจากนี้ภายในเขตพิพิธภัณฑ์ยังเป็นที่ตั้งของ “บ้านดำ แกลลอรี” สถานที่สำหรับจัดแสดงผลงานศิลปะและจัดจำหน่ายสินค้าที่ระลึกของนายถวัลย์ ดัชนี เช่น เสื้อยืด กระเป๋า ภาพพิมพ์ หนังสือ และอื่นๆ โดยรายได้จากการขายหลังหักค่าใช้จ่าย จะถูกนำไปใช้เป็นกองทุนทำนุบำรุงพิพิธภัณฑ์บ้านดำนางแล และเพื่อนักเรียน นักศึกษาศิลปะ ที่ขาดแคลนทุนทรัพย์

12. บ้าน นายสุชาติ ทรัพย์สิน

ภาพประกอบ 33 นายสุชาติ ทรัพย์สิน ศิลปินแห่งชาติ สาขา ศิลปะการแสดง (การแสดงพื้นบ้าน) ประจำปีพุทธศักราช 2549

ประวัติศิลปินแห่งชาติ

นายสุชาติ ทรัพย์สิน ปัจจุบันอายุ 69 ปี เกิดเมื่อวันที่ 2 กรกฎาคม พุทธศักราช 2481 ที่จังหวัดนครศรีธรรมราช สำเร็จการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จากโรงเรียนวัดสระแก้ว จังหวัดนครศรีธรรมราช นายสุชาติ ทรัพย์สิน เป็นผู้มีความสนใจการแสดงหนังตะลุงมาตั้งแต่วัยเยาว์ ได้ศึกษาการวาดรูป การแกะรูปหนังตะลุงจนชำนาญ เป็นผู้มีความถนัดในการอนุรักษ์การแสดงหนังตะลุงในรูปแบบโบราณ โดยเฉพาะได้นำเครื่องดนตรีเครื่องห้าเพื่อใช้ประกอบการแสดงหนังตะลุง และได้ประพันธ์เรื่อง บทกลอน รวมทั้งการแกะหนังตะลุงให้เหมาะกับตัวละครในเรื่องด้วยตนเอง มาตลอดที่มีการแสดง ได้ถ่ายทอดความรู้ให้แก่บุตรชายและลูกศิษย์ให้สามารถแสดง และแกะหนัง

ตะลุงได้กันทุกคนมาอย่างยาวนาน ที่สำคัญได้ใช้เวลาและทรัพย์สินของตนเอง สร้างพิพิธภัณฑ์หนึ่ง ตะลุงขึ้น อันเป็นศิลปวัฒนธรรมที่สำคัญของชาติ ให้เป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้พัฒนาการเกี่ยวกับการ แสดงหนังตะลุง และเป็นสถานที่ท่องเที่ยวของประเทศ นอกจากนี้ยังได้เผยแพร่การแสดงไปสู่ระดับ สากลให้ได้รับรู้และเข้าใจด้วยการไปแสดงในประเทศเยอรมนี ฮอลแลนด์ และญี่ปุ่น ผลจากการอุทิศ ตนอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อประโยชน์ต่อสังคมเป็นระยะเวลายาวนาน จึงได้รับการยกย่อง เชิดชูเกียรติเป็นผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านวัฒนธรรมแห่งชาติ ได้รับรางวัลชนะเลิศจากการประกวด ภาพหนังตะลุงเพื่อการแสดง และได้รับการยกย่องเป็นศิลปินดีเด่นของภาคใต้ จากคณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ด้วยความสามารถและการอุทิศตนเพื่อศิลปวัฒนธรรม ของชาติจนเป็นที่ยอมรับและรู้จักกันอย่างกว้างขวาง นายสุชาติ ทรัพย์สิน จึงได้รับการยกย่องเชิดชู เกียรติเป็นศิลปินแห่งชาติ สาขา ศิลปะการแสดง (การแสดงพื้นบ้าน) พุทธศักราช 2549

นายสุชาติ ทรัพย์สิน ได้ตอบรับเข้าร่วมโครงการเปิดบ้านศิลปินแห่งชาติกับกรม ส่งเสริมวัฒนธรรม และทำการเปิดป้ายบ้านเมื่อวันที่ 3 สิงหาคม 2554 ณ บ้าน เลขที่ 6 ซอยศรีธรรม โศก 3 ถนนศรีธรรมโศก ตำบลในเมือง อำเภอในเมืองนครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช

ภาพประกอบ 34 บ้าน นายสุชาติ ทรัพย์สิน ศิลปินแห่งชาติ สาขา ศิลปะการแสดง

ลักษณะทั่วไปของบ้าน

นายสุชาติ ทรัพย์สิน เปิดบ้านเป็นแหล่งเรียนรู้ โดยจัดทำพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นพื้นบ้าน ขึ้น โดยใช้งบประมาณส่วนตัวของนายสุชาติเอง เปิดให้บริการทุกวันไม่มีวันหยุด โดยในบริเวณบ้าน ประกอบด้วย 1) พิพิธภัณฑ์แสดงรูปหนังตะลุงโบราณในภาคใต้ ที่มีอายุมากกว่า 100 ปี รูปหนังตะลุง ในภูมิภาคต่าง ๆ และรูปหนังตะลุงนานาชาติ 2) พิพิธภัณฑ์แสดงเครื่องมือเครื่องใช้ในสมัยโบราณ เช่น มีด เครื่องปั้นดินเผา ถ้วย ชาม ผานไถนา เป็นต้น 3) โรงหนังตะลุง สำหรับจัดแสดงให้นักเรียน นักศึกษาและนักท่องเที่ยวที่สนใจชม และ 4) อาคารพิพิธภัณฑ์เฉลิมราช เป็นบ้านครึ่งตึกครึ่งไม้

ชั้นบนจัดแสดงเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเมื่อคราวเสด็จฯ เยือนจังหวัด นครศรีธรรมราช ส่วนชั้นล่างจัดเป็นห้องสาธิตการตอกหนังและจำหน่ายของที่ระลึกของพิพิธภัณฑน์ นายสุชาติและครอบครัวด้วย ๆ สร้างบ้านเพิ่มตามกำลังทรัพย์ที่มี พัฒนาขึ้นไปเรื่อย ๆ การสร้างบ้าน แบบเรือนไทยภาคใต้ เป็นความตั้งใจที่จะให้เหมาะสมกับท้องถิ่นพื้นบ้าน และเป็นการเผยแพร่ วัฒนธรรมท้องถิ่นภาคใต้ไปในตัวด้วย ความมุ่งหวังของครอบครัว คือ อยากให้ผู้ที่ได้เข้ามาเยี่ยมชม พิพิธภัณฑน์ได้มีความรู้เกี่ยวกับหนังตะลุง ได้ดูหนังตะลุง ได้ดูพิพิธภัณฑน์ ได้ร่วมทำรูปหนังตะลุง และได้ ของฝากติดมือกลับไป ถึงแม้จะไม่ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากทางภาครัฐ แต่จะพยายามให้ พิพิธภัณฑน์หนังตะลุงแห่งนี้คงอยู่ต่อไป (วาที ทรัพย์สิน, สัมภาษณ์: 2559) ปัจจุบันบ้านยังเปิด ให้ผู้สนใจเข้ามาเยี่ยมชมได้ทุกวัน ในเวลา 08.30 - 17.00 น. โดยไม่คิดค่าใช้จ่ายใดๆ แต่หาก ต้องการชมสาธิตการแสดงหนังตะลุง จะคิดค่าใช้จ่าย 50 บาท ต่อคน เพื่อนำรายได้ดังกล่าว เป็นค่าตอบแทนนักดนตรี และส่วนที่เหลือจะใช้สำหรับเป็นค่าบำรุงพิพิธภัณฑน์

13. บ้านนาย บุญเลิศ นางพินิจ

ภาพประกอบ 35 นายบุญเลิศ นางพินิจ ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (ลิเก)
ประจำปีพุทธศักราช 2539

ประวัติและผลงานของศิลปินแห่งชาติ

นายบุญเลิศ นางพินิจ เกิดเมื่อวันที่ 27 กรกฎาคม 2485 ที่จังหวัดอ่างทอง เป็นผู้ที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้นุรักษ์การแสดงลิเกทรงเครื่องแบบโบราณทั้งการรำ การร้อง และการแต่งกายไว้อย่างครบถ้วน สืบทอดจากนายหอมหวล นาคศิริ บรมครูด้านลิเกในนาม “คณะบุญเลิศ ศิษย์หอมหวล” นอกจากจะเป็นผู้แสดงแล้ว นายบุญเลิศ นางพินิจ ยังมีความสามารถในการประพันธ์บทลิเกทั้งด้านร้อยแก้ว ร้อยกรอง ซึ่งต้องอาศัยความรู้ความชำนาญอย่างสูง ในการริเริ่มสร้างสรรค์จินตนาการสร้างเรื่องต่าง ๆ ทั้งคำร้อง บทเจรจา และการบรรจเพลงให้เหมาะสมกับเรื่องที่แสดง มีผลงานออกเผยแพร่มากมายจนมีชื่อเสียง เลื่องลือไปทั่วทุกภาค ทุกจังหวัด ทั้งในประเทศและต่างประเทศ อาทิ พม่า ลาว มาเลเซีย และสหรัฐอเมริกา เป็นต้น เป็นที่ยอมรับในวงการลิเกทั่วไป โดยได้รับโล่และเกียรติบัตรประกาศเกียรติคุณต่าง ๆ ตลอดมาตั้งแต่ปีพุทธศักราช 2518 จนถึง ปัจจุบันนับว่า นายบุญเลิศ นางพินิจ เป็นศิลปินลิเกที่มีความรอบรู้ทั้งการขับร้องเพลงไทย การบรรเลงดนตรีไทยและนาฏศิลป์ไทย ซึ่งเป็นคุณสมบัติของศิลปินที่มีความสามารถผู้หนึ่ง นายบุญเลิศ นางพินิจ จึงได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติเป็นศิลปินแห่งชาติสาขาศิลปะการแสดง (ลิเก) ประจำปีพุทธศักราช 2539

นายบุญเลิศ นางพินิจ ได้ตอบรับเข้าร่วมโครงการเปิดบ้านศิลปินแห่งชาติกับกรมส่งเสริมวัฒนธรรม และทำการเปิดป้ายบ้านเมื่อวันที่ 30 สิงหาคม 2555 ณ บ้านเลขที่ 243 ถนนประชาราษฎร์สาย 1 ซอย 32 บางซื่อ กรุงเทพฯ

ภาพประกอบ 36 บ้าน นายบุญเลิศ นางพินิจ ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (ลิเก)

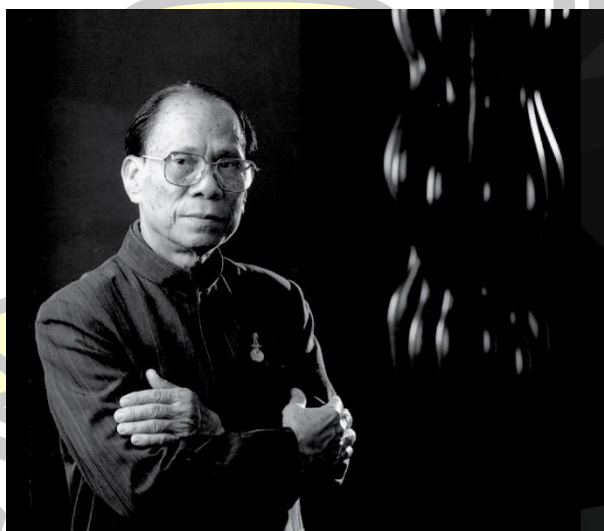
ลักษณะทั่วไปของบ้าน

นายบุญเลิศ ได้เปิดบ้านที่เป็นที่อยู่อาศัยเป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านวัฒนธรรมของชุมชน โดยเปิดสอนศิลปะการแสดงลิเก ให้แก่บรรดาลูกศิษย์ลูกหาและผู้ที่สนใจ บ้านมีลักษณะเป็นบ้าน 2 ชั้น ครึ่งตึกครึ่งไม้ โดยชั้นบนใช้เป็นที่พักอาศัยของคนในบ้าน ส่วนชั้นล่าง ดัดแปลงให้เป็นสถานที่สำหรับการเรียนการสอนลิเก ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นช่วงเวลาเสาร์-อาทิตย์ และเวลาที่จะมีการแสดงลิเก ครูก็จะใช้สถานที่นี้เป็นที่ฝึกซ้อมด้วย ปัจจุบันก็มีลูกศิษย์แวะเวียนเข้ามาบ้าง แต่ไม่บ่อย ส่วนใหญ่ นายบุญเลิศ ได้รับเชิญจากหน่วยงานภาครัฐ เช่น กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม ให้ไปแสดง หรือถ่ายทอดความรู้ตามสถานที่ต่างๆ (บุญเลิศ นางพินิจ, 2560: สัมภาษณ์)

14. บ้าน นายชำเรือง วิเชียรเขตต์

ประวัติและผลงานของศิลปินแห่งชาติ

นายชำเรือง วิเชียรเขตต์ เกิดเมื่อวันที่ 2 มีนาคม พุทธศักราช 2474 ที่จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นศิลปินอาวุโสคนสำคัญด้านประติมากรรม ซึ่งมีผลงานดีเด่นเป็นที่ยอมรับในวงการศิลปะและศิลปศึกษาโดยทั่วไป ได้สร้างสรรค์ผลงานประติมากรรมจำนวนมากและอย่างต่อเนื่องมาเป็นเวลานาน มีผลงานแสดงในนิทรรศการศิลปะและสถาบันศิลปะทั้งในและต่างประเทศ และมีผลงาน

ภาพประกอบ 37 นายชำเรือง วิเชียรเขตต์ ศิลปินแห่งชาติสาขาศิลปะ (ประติมากรรม)

ประจำปีพุทธศักราช 2539

ติดตั้งในสาธารณสถานหลายแห่ง ได้รับรางวัลเกียรติยศอันดับ 1 เหรียญทอง ประเภทประติมากรรมจากการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติ และได้รับเลือกเป็นผู้แทนไทยในการประชุมปฏิบัติการประติมากรรมอาเซียน นายชำเรือง วิเชียรเขตต์ เป็นผู้บุกเบิกและยืนหยัดการสร้างสรรค์ประติมากรรมเป็นเวลาที่สืบกว่าปีหลังจากที่ศึกษาวิชาศิลปะที่โรงเรียนเพาะช่างและที่มหาวิทยาลัยศิลปากร เป็นเวลา 7 ปี ได้คลี่คลายผลงานจากประติมากรรมแบบจริงไปสู่แบบนามธรรม เป็นประติมากรรมนามธรรมคนแรกของไทยผลงานประติมากรรมของนายชำเรือง วิเชียรเขตต์ อยู่ในแนวสร้างสรรค์ศิลปะแล้ว นายชำเรือง วิเชียรเขตต์ ได้ทำหน้าที่เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์โดยเป็นอาจารย์สอนวิชาศิลปะที่วิทยาลัยช่างศิลป์ และมหาวิทยาลัยศิลปากรเป็นเวลา 34 ปี และหลังจากที่ลาออกจากราชการเพื่ออุทิศตนให้กับการสร้างสรรค์ศิลปะเมื่อ พ.ศ. 2530 ยังคงเป็นอาจารย์พิเศษที่มหาวิทยาลัยศิลปากรและสถาบันอื่นอีกหลายแห่ง ในด้านให้บริการแก่ชุมชนนั้น นายชำเรือง วิเชียรเขตต์ ได้เข้าร่วมกิจกรรมทางศิลปะเพื่อสังคม และให้บริการทางวิชาการเมื่อได้รับการขอความร่วมมือโดยตลอดมา อาจกล่าวได้ว่า นายชำเรือง วิเชียรเขตต์ เป็นหลักสำคัญในด้านประติมากรรมของวงการศิลปะและศิลปศึกษาของไทยเรา นายชำเรือง วิเชียรเขตต์ ดำรงชีวิตและสร้างสรรค์ศิลปะอย่างเรียบง่ายด้วยคุณธรรมและจริยธรรมอุทิศตนให้กับศิลปะและสังคมมาเป็นเวลาอันยาวนาน เป็นตัวอย่างแก่คนรุ่นหลังเป็นอย่างดี นายชำเรือง วิเชียรเขตต์ จึงได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติเป็นศิลปินแห่งชาติสาขาทัศนศิลป์ (ประติมากรรม) ประจำปีพุทธศักราช 2539

นายชำเรือง วิเชียรเขตต์ ได้ตอบรับเข้าร่วมโครงการเปิดบ้านศิลปินแห่งชาติกับกรมส่งเสริมวัฒนธรรม และทำการเปิดป้ายบ้านเมื่อวันที่ วันที่ 24 มกราคม 2556 ณ บ้านเลขที่ 70/488 หมู่บ้านประชานิเวศน์ 2 ซอย 58/22 ตำบลท่าทราย อำเภอเมืองนนทบุรี จังหวัดนนทบุรี

ภาพประกอบ 38 บ้าน นายชำเรือง วิเชียรเขตต์ ศิลปินแห่งชาติสาขาทัศนศิลป์ (ประติมากรรม)

ลักษณะทั่วไปของบ้าน

นายชำเรือง วิเชียรเขตต์ ได้เปิดพื้นที่ส่วนหนึ่งของบ้านพัก เป็นห้องทำงาน ห้องแสดงงานและห้องสอนศิลปะและคลังเก็บผลงานศิลปกรรมของตนเอง ภรรยาคือ นางสาวภา วิเชียรเขตต์ และลูกชายคือ นายญาณพล วิเชียรเขตต์ ในส่วนของการจัดแสดงงานนั้นแบ่งออกเป็น 3 ห้อง แต่ละห้องมีขนาดประมาณ 16 ตารางเมตร ความสูงของเพดานประมาณ 3 เมตร โดยผลงานที่นำมาจัดแสดงนั้นเป็นผลงานประติมากรรมที่ส่วนใหญ่เป็นงานสำริด ของทั้ง 3 ท่าน ที่เป็นผลงานที่เก็บรวบรวมมากกว่า 40 ปี และเริ่มมีการจัดแสดงครั้งแรกเมื่อปีพุทธศักราช 2524 จนมาถึงปัจจุบัน ภายหลังจากที่เข้าร่วมโครงการเปิดบ้านศิลปินแห่งชาติกับกรมส่งเสริมวัฒนธรรม ก็มีบรรดาศักดิ์ชั้นลูกหาของอาจารย์ทั้ง 3 ท่าน แวะเวียนเข้ามาเยี่ยมเยียนและเยี่ยมชมผลงานตลอดทั้งปี ส่วนการสอนศิลปะนั้น จะสอนทุกวันอาทิตย์ โดยนายญาณพล วิเชียรเขตต์ เป็นผู้ดูแล ซึ่งเปิดเป็นคอร์สระยะสั้นๆ รับผู้เข้าเรียนครั้งละไม่เกิน 10 คน และผู้เข้าเรียนส่วนใหญ่เป็นกลุ่มคนวัยทำงาน ในส่วนของผู้ที่สนใจเข้าเยี่ยมชมผลงาน หรือสนใจเข้าเรียนศิลปะ ณ ศูนย์ศิลปกรรมวิเชียรเขตต์ สามารถโทรสอบถามรายละเอียดเพิ่มเติมได้ที่หมายเลขโทรศัพท์ 0 2573 1995 โทรสาร 0 2574 4278

15. บ้าน นายนครินทร์ ชาทอง

ภาพประกอบ 39 นายนครินทร์ ชาทอง ศิลปินแห่งชาติสาขาศิลปะการแสดง (การแสดงพื้นบ้าน - หนังตะลุง) ประจำปีพุทธศักราช 2550

ประวัติและผลงานของศิลปินแห่งชาติ

นายนครินทร์ ซาทอง ปัจจุบันอายุ 62 ปี เกิดเมื่อวันที่ 15 กันยายน 2488 เป็นบุตรของนายแนม นางเคลื่อน ซาทอง สำเร็จปริญญาตรีครุศาสตร์บัณฑิตจากมหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา ปริญญาโทศิลปศาสตรมหาบัณฑิต จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒสงขลา ได้เข้ารับราชการในตำแหน่งครูตรี ณ โรงเรียนบ้านไร่ อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา และลาออกจากราชการในตำแหน่งอาจารย์ 2 ระดับ 7 ณ โรงเรียนวัดเลียบ อำเภอคลองหอยโข่ง จังหวัดสงขลา

นายนครินทร์ ซาทอง สนใจการขีดหนังตะลุงมาตั้งแต่วัยเยาว์ ฝึกฝนการขีดหนังตะลุงกับนายหนังพื้นบ้านหลายคน จนมีความชำนาญสามารถแสดงหนังตะลุงได้เมื่ออายุ 16 ปี มีผลงานการแสดงหนังตะลุงแบบโบราณที่มีการสอดแทรกข้อคิดต่าง ๆ ไว้ในเนื้อหาที่มีเอกลักษณ์ของตนเอง และมีการดัดแปลงพัฒนาแก้ไขให้เข้ากับยุคสมัยและเหตุการณ์เฉพาะหน้า โดยใช้กลวิธีในการนำเสนอเพื่อให้เกิดความบันเทิง สารแง่คิด คติ ปรัชญา และบทตลก ความสามารถพิเศษของนายนครินทร์ ซาทอง อยู่ที่การให้เสียงรูปหนังตะลุงทั้งเสียงภาษากลางและภาษาถิ่นไม่ต่ำกว่า 20 เสียง และสามารถขีดรูปหนังตะลุงได้ทุกลีลา ตลอดถึงการใส่จริตกิริยาต่าง ๆ ได้เป็นธรรมชาติสมจริงให้อารมณ์ จนเป็นที่ยอมรับของนายหนังตะลุงทั่วภาคใต้ นอกจากนี้ ยังฟื้นฟูการแสดงหนังตะลุงคน เขียนบทและสร้างรูปหนังตะลุงสำหรับเด็กแสดง ใช้สื่อพื้นบ้านแสดงหนังตะลุงประชาสัมพันธ์ให้หน่วยงานของรัฐในเรื่องต่าง ๆ เช่น การต่อต้านยาเสพติด การวางแผนครอบครัว เผยแพร่ศิลปะการแสดงหนังตะลุงในประเทศฝรั่งเศส สหรัฐอเมริกา และมาเลเซีย ได้รับรางวัลและเกียรติคุณมากมาย อาทิ รางวัลชันพานรองในการแข่งขันหนังตะลุง ได้รับยกย่องเชิดชูเกียรติเป็นผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านวัฒนธรรม พุทธศักราช 2539 จากคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ได้รับยกย่องเชิดชูเกียรติเป็นครูภูมิปัญญาไทย จากสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ตลอดชีวิตการเป็นศิลปิน นายนครินทร์ ซาทอง ได้ปฏิบัติงานอย่างเต็มความสามารถ มุ่งมั่นสร้างสรรค์และพัฒนาผลงานการแสดงหนังตะลุงของตนจนเป็นเลิศและเป็นที่ประจักษ์ต่อสาธารณชนทั่วทุกจังหวัดภาคใต้ ได้ถ่ายทอดความรู้ให้แก่ศิษย์ในชุมชน ตลอดจนจัดกิจกรรม โครงการต่าง ๆ อันเป็นประโยชน์แก่สังคมตลอดมา

นายนครินทร์ ซาทอง จึงได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติเป็นศิลปินแห่งชาติ สาขา ศิลปะการแสดง (การแสดงพื้นบ้าน-หนังตะลุง) พุทธศักราช 2550 นายนครินทร์ ซาทอง ได้ตอบรับเข้าร่วมโครงการเปิดบ้านศิลปินแห่งชาติ และทำการเปิดป้ายแหล่งเรียนรู้ครูนครินทร์ ซาทอง เมื่อวันที่ 14 มีนาคม 2556 ณ บ้านเลขที่ 66 หมู่ที่ 5 ถนนบ้านพรุธานี ตำบลบ้านพรุ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

ภาพประกอบ 40 บ้าน นายนครินทร์ ชาทอง ศิลปินแห่งชาติสาขาศิลปะการแสดง
(การแสดงพื้นบ้าน – หนังตะลุง)

ลักษณะทั่วไปของบ้าน

นายนครินทร์ ชาทอง เปิดบ้านพักอาศัยส่วนตัว เป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปะการแสดงพื้นบ้านหนังตะลุง โดยในบริเวณบ้านจะประกอบไปด้วยบ้านพัก มีลักษณะเป็นบ้าน 2 ชั้น ชั้นบนเป็นไม้ ชั้นล่างต่อเติมเป็นปูน ภายหลังจากที่นายนครินทร์ ชาทอง ลาออกจากราชการ เมื่อวันที่ 1 เมษายน 2547 แล้ว ได้ใช้เวลาส่วนใหญ่กับการสร้างสรรค์งานด้านการแสดงหนังตะลุง เพื่อพัฒนาตนเอง พัฒนางค์กรศิลปิน และพัฒนาสังคม โดยการรับเป็นกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ ทั้งในสถาบันการศึกษาและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น แสดงหนังตะลุงโดยผ่านสื่อโทรทัศน์ของสำนักประชาสัมพันธ์เขต 6 จังหวัดสงขลา ออกอากาศครอบคลุม 7 จังหวัดภาคใต้ และที่สำคัญได้ปรับปรุงบ้านพักให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปวัฒนธรรม การเล่นหนังตะลุง โดยใช้พื้นที่ว่างเปล่าบริเวณบ้านพักทำโรงหนังตะลุง เพื่อไว้สำหรับเป็นที่ฝึกสอนการเชิดหนังให้แก่เด็กและเยาวชนที่สนใจได้มาเรียนรู้วิธีการเชิด การเล่นหนังเช่น การผูกเรื่อง การดำเนินเรื่อง การขับกลอน การพากย์บทเจรจา และการเล่นดนตรีประกอบการเล่นหนัง ส่วนบริเวณชั้น 2 ของบ้าน ได้จัดทำห้อง “ภูมิปัญญา” เพื่อเป็นสถานที่สำหรับจัดแสดงองค์ความรู้ทางด้านหนังตะลุงทุกขบวนการ และในห้องภูมิปัญญา ยังมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่นายนครินทร์ เคารพบูชาเก็บรักษาไว้ เช่น รูปพระ รูปครูหนังตะลุง เป็นต้น ปัจจุบันนายนครินทร์ ยังคงถ่ายทอดความรู้ด้านหนังตะลุงอยู่ตลอด โดยมีบรรดาลูกศิษย์ เช่น นายหนังประเสริฐ รักษ์วงศ์ มาช่วยสอน และทำงานวิจัยทางด้านศิลปะการแสดงหนังตะลุงอีกด้วย (ประเสริฐ รักษ์วงศ์, 2561: สัมภาษณ์)

16. บ้าน นางประนอม ทาแปง

ภาพประกอบ 41 นางประนอม ทาแปง ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์
(ประณีตศิลป์ – ศิลปะผ้าทอ) ประจำปีพุทธศักราช 2553

ประวัติและผลงานของศิลปินแห่งชาติ

นางประนอม ทาแปง เกิดเมื่อวันที่ 1 สิงหาคม พุทธศักราช 2497 ที่จังหวัดแพร่ เป็นผู้มีความรู้ ความสามารถในการทอผ้าเป็นเลิศ ที่โดดเด่นเป็นพิเศษ คือ การทอผ้าตีนจกที่สวยงาม มีชีวิตชีวาตลอดระยะเวลา กว่า 30 ปีเศษ ได้อุทิศตนและเวลาให้กับการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะลายผ้าดั้งเดิมทำให้ผลงานมีความประณีตเชิงศิลป์ อย่างลึกซึ้งและสามารถคิดค้นพัฒนาลวดลายใหม่ ได้อย่างประณีตงดงามเป็นที่ประจักษ์และได้รับการยอมรับ จากสาธารณชนทั่วไปจนได้รับการยกย่อง เชิดชูเกียรติเป็นผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านวัฒนธรรม สาขาทัศนศิลป์ (ศิลปหัตถกรรม เครื่องถักทอ) จากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติและได้รับเกียรติให้เป็น ครูภูมิปัญญาไทยภาคเหนือ จากสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษากระทรวงศึกษาธิการ ในฐานะเป็นผู้อนุรักษ์สืบสาน และพัฒนา ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านอย่างครบวงจร ตั้งแต่การปลูกฝ้าย ปลูกคราม ทำเส้นฝ้าย ทอผ้า ย้อมสี ธรรมชาติ รวมทั้งการออกแบบตัดเย็บ สามารถสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนจนกลายเป็นชุมชนที่เข้มแข็ง มีคุณภาพชีวิตที่ดี สอดคล้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว นางประนอม ทาแปง ได้เผยแพร่ผลงานผ้าทอตีนจกอันงดงามทั้งในประเทศและ ต่างประเทศ พร้อมทั้ง เล็งเห็นถึงคุณค่าของศิลปหัตถกรรมพื้นถิ่นที่ใกล้จะถูกลบเลือนด้วยกระแส ของการพัฒนาชาติสู่ยุคสมัยใหม่ต่อมา ได้ตัดแปลงบ้านให้เป็นแหล่งการเรียนรู้การศึกษาศิลปวัฒนธรรม ท้องถิ่น โดยได้ถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาด้านการทอผ้า เชิงอนุรักษ์ลวดลายไทยโบราณและพัฒนา

ลวดลายผ้าให้สอดคล้องกับสภาพสังคมและสิ่งแวดล้อมในแต่ละยุค จึงนับว่านางประนอม ทาแปง เป็นต้นแบบของช่างฝีมือพื้นบ้านที่ยังคงทำหน้าที่เป็นผู้อนุรักษ์และสืบทอด มรดกภูมิปัญญา อันทรงคุณค่าของไทยสืบต่อไป นับเป็นผู้มีคุณูปการต่องานหัตถศิลป์ไทย นางประนอม ทาแปง จึงได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติเป็นศิลปินแห่งชาติสาขาทักษะศิลป์ (ประณีตศิลป์ – ศิลปะผ้าทอ) พุทธศักราช 2553 นางประนอม ทาแปง ได้ตอบรับเข้าร่วมโครงการเปิดบ้านศิลปินแห่งชาติ และทำการเปิดป้ายบ้านเมื่อวันที่ 23 พฤษภาคม 2556 ณ บ้านเลขที่ 97/2 หมู่ที่ 9 ตำบลหัวทุ่ง อำเภอคลอง จังหวัดแพร่

ภาพประกอบ 42 บ้าน นางประนอม ทาแปง ศิลปินแห่งชาติ สาขาทักษะศิลป์ (ประณีตศิลป์ – ศิลปะผ้าทอ) ประจำปีพุทธศักราช 2553

ลักษณะทั่วไปของบ้าน

นางประนอม ทาแปง ได้ตัดสินใจเข้าร่วมโครงการเปิดบ้านศิลปินแห่งชาติกับกรมส่งเสริมวัฒนธรรม ด้วยความพร้อมของบ้าน และเห็นว่าบ้านเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของโครงการ โดยได้เปิดศูนย์การเรียนรู้ผ้าจากเมืองลองและพิพิธภัณฑ์ผ้าทอตีนจก ที่ตั้งอยู่ในพื้นที่บริเวณบ้านพัก ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ส่วนได้แก่ ส่วนที่ 1 โรงย้อมผ้าสีครามธรรมชาติ เรียนรู้กระบวนการย้อมสีธรรมชาติโดยเฉพาะสีคราม ตั้งแต่พรรณไม้ย้อมสี การผลิตเนื้อคราม การก่อบ่อครามและการย้อม ส่วนที่ 2 สวนเก๋ากี่หมื่น เรียนรู้พรรณไม้ย้อมสีธรรมชาติ กว่า 40 ชนิด ที่ได้จากพืช รวมทั้งสมุนไพร พื้นบ้านที่อีกหลายชนิด ส่วนที่ 3 ศูนย์จำหน่ายผลิตภัณฑ์และพิพิธภัณฑ์ผ้าจากเมืองลอง และมีการจัดแสดงผ้าจากเมืองลองและผ้าทอโบราณในพิพิธภัณฑ์ โดยจัดแสดงเป็น 3 ส่วนคือ

- 1) ห้องประวัติและผลงานของนางประนอม ทาแปง และสมาชิก
- 2) ห้องผ้าจากเมืองล่อง แสดงผ้าขึ้นดินจกเอกลักษณ์ไทยวนเมืองล่อง ลวดลายโบราณ ผ้าย้อมสีคราม และผลงานชิ้นพิเศษที่ได้รับรางวัล
- 3) ห้องผ้าต่างถิ่น รวบรวมผ้าทอจากท้องถิ่นต่างๆทั้งในประเทศและประเทศเพื่อนบ้าน เช่น ผ้าจากแม่แจ่ม ผ้าจากลับแล ผ้าจากไทรคั้ง ผ้าจกราชบุรี ผ้าทอไทลื้อ และผ้าทอจากประเทศเพื่อนบ้าน

17. บ้าน ศาสตราจารย์เกียรติคุณประหยัด พงษ์ดำ

ภาพประกอบ 43 ศาสตราจารย์เกียรติคุณประหยัด พงษ์ดำ ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (ภาพพิมพ์) ประจำปีพุทธศักราช 2541

ประวัติและผลงานของศิลปินแห่งชาติ

ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ประหยัด พงษ์ดำ เกิดเมื่อวันที่ 28 ตุลาคม พ.ศ. 2477 ที่จังหวัดสิงห์บุรี สนใจวาดภาพสัตว์ต่าง ๆ มาตั้งแต่เด็ก หลังจากเข้ารับการศึกษาศิลปะที่โรงเรียนเพาะช่างและมหาวิทยาลัยศิลปากร ได้รับปริญญาตรีศิลปะบัณฑิต (จิตรกรรม) แล้ว ได้รับทุนการศึกษาจากรัฐบาลอิตาลีไปศึกษาต่อ ณ สถาบันประณีตศิลป์แห่งกรุงโรมศึกษาจบหลักสูตร ได้รับดีโพลมา ในปี พ.ศ. 2504 ศาสตราจารย์ประหยัดได้สร้างชื่อเสียงการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะได้รับรางวัลในการแสดงงานศิลปะ ณ ประเทศอิตาลีหลายรางวัล และเมื่อกลับมาเมืองไทยแล้วได้คิดค้นสร้างสรรค์กรรมวิธีภาพพิมพ์ด้วยเทคนิควิธีแปลกใหม่ ที่มีคุณประโยชน์อย่างมาก แก่วงการ

ศิลปะภาพพิมพ์ เป็นผู้ริเริ่มออกแบบสร้างสรรค์ดวงตราไปรษณียากรที่มีคุณค่าทางศิลปะอันงดงาม สร้างสรรค์ผลงานภาพพิมพ์ จนได้รับรางวัลทั้งในและต่างประเทศ พ.ศ. 2506 ได้รับเลือกเป็นศิลปินเกียรติยศ สาขาภาพพิมพ์ จากสถาบันศิลปะ กรุงฟลอเรนซ์ อิตาลี โดยรัฐบาลอิตาลี พ.ศ. 2524 ได้รับเกียรติเป็นศิลปินชั้นเยี่ยมในการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติในประเทศไทย พ.ศ. 2539 ได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติเป็นผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านวัฒนธรรม ได้รับพระกรุณาธิคุณจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ให้เขียนภาพประกอบในหนังสือพระมหากษัตริย์ จำนวน 4 ภาพ ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ประหยัด ยังได้สร้างสรรค์ผลงานศิลปะต่อเนื่องมาจนปัจจุบัน ผลงานมีคุณค่าเป็นที่ยอมรับทั้งในและต่างประเทศ เป็นผู้ริเริ่มและผู้หนึ่งที่ยังให้การศึกษากำศิษย์ ในคณะจิตรกรรม ประติมากรรม และภาพพิมพ์ มหาวิทยาลัยศิลปากรในปัจจุบัน เคยดำรงตำแหน่งหัวหน้าภาควิชาภาพพิมพ์ คณบดีคณะจิตรกรรม ประติมากรรม และภาพพิมพ์ ผู้อำนวยการโครงการจัดตั้งหอศิลปะ มหาวิทยาลัยศิลปากร ได้สร้างคุณประโยชน์อย่างมากไว้แก่วงการศิลปะ และการศึกษาศิลปะของไทย ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ประหยัด พงษ์ดำ จึงได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติเป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะ (ภาพพิมพ์) ประจำปีพุทธศักราช 2541

ศาสตราจารย์เกียรติคุณประหยัด พงษ์ดำ ได้ตอบรับเข้าร่วมโครงการเปิดบ้านศิลปินแห่งชาติและทำการเปิดบ้านเมื่อวันที่ 15 มีนาคม 2557 ณ หอศิลป์ Palazzo Pavone ถนนธนรัชต์ กม. 12 ตำบลชนงพระ อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา

ภาพประกอบ 44 บ้าน ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ประหยัด พงษ์ดำ สาขาศิลปะ

ลักษณะทั่วไปของบ้าน

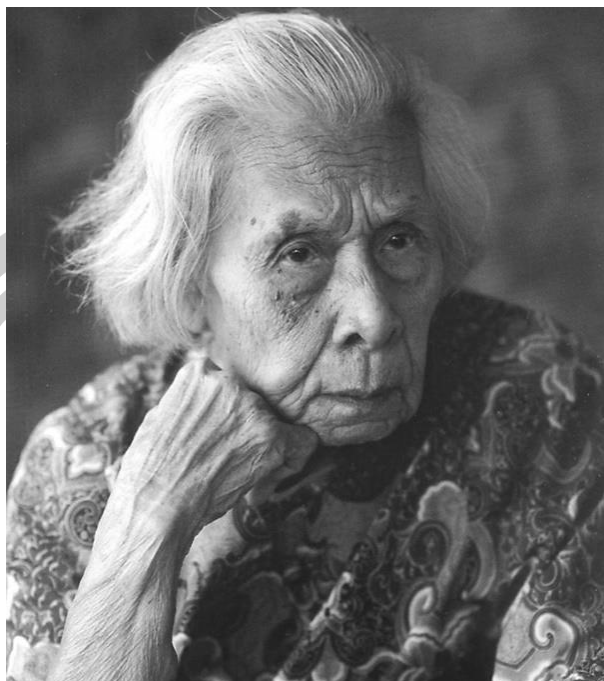
บ้านของศาสตราจารย์เกียรติคุณ ประหยัด พงษ์ดำ หรือที่รู้จักในนาม หอศิลป์ Palazzo Pavone ตั้งอยู่บนเนื้อที่ 6 ไร่ ณ อำเภอ ปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา เป็นบ้านมีลักษณะอาคารเป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมชนบทอิตาลี สไตล์ที่สคานี ตกแต่งด้วยสีสันสดใส ภูมิชีวิตชีวา เนื่องจากว่าพิพิธภัณฑสถานแห่งนี้ตั้งอยู่ท่ามกลางหุบเขารูปนกยูง ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ประหยัด จึงตั้งชื่อที่นี้ว่า Palazzo Pavone ซึ่งเป็นคำที่มาจากภาษาอิตาเลียน แปลว่า นกยูง สำหรับพื้นที่อาคารแบ่งออกเป็น 3 โซน ได้แก่ โซนแรกเป็นสถานที่จัดแสดงผลงานของ ศาสตราจารย์เกียรติคุณประหยัด รวมกว่า 150 ภาพ มีทั้งภาพสีน้ำมัน ภาพพิมพ์ งานประติมากรรม และงานแกะภาพบนพื้นไม้ ที่ท่านได้เก็บสะสมไว้ตั้งแต่ปี 2505 จนถึงปัจจุบัน แต่ละภาพล้วนมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ทั้ง รูปไก่ แม่อุ้มลูกสาว นกฮูกคู่ แมว ปลา เป็นต้น ทั้งนี้ ยังมีผลงานศิลปะที่ยังไม่เคยจัดแสดงมาก่อน จัดแสดงที่นี่ด้วยเช่นกัน อาทิ ภาพร่างต้นแบบพื้นโบสถ์ และเพดานของวัดโสธร จังหวัดฉะเชิงเทรา ซึ่งศาสตราจารย์เกียรติคุณ ประหยัด พงษ์ดำ เป็นผู้ออกแบบและเป็นผู้ควบคุมการทำงานเองทั้งหมด ภาพทะเลสาบบาซาโน ประเทศอิตาลี ที่สร้างสรรค์ขึ้นปี 2505 ขณะศาสตราจารย์เกียรติคุณ ประหยัด พงษ์ดำ ยังศึกษาที่ประเทศอิตาลี และได้นำภาพดังกล่าวกลับมาเก็บสะสมไว้ในประเทศไทย รวมทั้งมีภาพจิตรกรรมสีน้ำมันโบสถ์เก่าอยุธยา ที่สร้างสรรค์ไว้เมื่อปี 2500 ด้วย อีกโซนหนึ่งจัดเป็นสตูดิโอสำหรับสร้างสรรค์ผลงานศิลปะของ ศาสตราจารย์เกียรติคุณประหยัด พงษ์ดำ สมัยที่ท่านยังมีชีวิตอยู่ และใกล้ๆ กันเป็นร้านจำหน่ายของที่ระลึกที่นำภาพผลงานศิลปกรรมของท่านมาทำเป็นสินค้าที่ระลึก เช่น หมอน เสื้อยืด ผ้าพันคอ แก้วน้ำ ภาพพิมพ์ โปสเตอร์ เป็นต้น นอกจากนี้ ยังมีรีสอร์ทขนาดเล็ก ให้บริการแก่นักท่องเที่ยวทั่วไปและผู้ชื่นชอบผลงานศิลปะอีกด้วย

18. บ้านของ นางนงไฉน ปริญญาวัช

ประวัติและผลงานของศิลปินแห่งชาติ

นางนงไฉน ปริญญาวัช เกิดเมื่อวันที่ 9 พฤษภาคม พุทธศักราช 2464 ที่จังหวัดชัยภูมิ เป็นนักเขียนที่สร้างผลงานต่อเนื่องมากกว่า 50 ปี งานประพันธ์มีมากมายหลายประเภท ทั้งประเภทนวนิยายประมาณ 60 เรื่อง วรรณกรรมเยาวชนกว่า 10 เรื่อง สารคดี และบทกวี โดยมักใช้นามปากกาว่า “กาญจนา นาคันทน์” และนามปากกา ธวัชวดี น.ฉ.น. และदनัยศักดิ์ ผลงานที่โดดเด่นในวงวรรณกรรมไทย ได้แก่ นวนิยายพาฝันแนวชีวิตชนบท เช่น ผู้ใหญ่ลี้กับนางมา ธรณีนี้ใครครอง นวนิยายชุดผูกงอชดรัก ยอดรักผูกงอ และผูกงออยู่ไหน นวนิยายหลายเรื่องมีผู้นำไปสร้างเป็นภาพยนตร์และละครโทรทัศน์หลายครั้งสืบเนื่องตอมาจนถึงปัจจุบัน

ภาพประกอบ 45 นางนงไฉน ปริญญาวัช ศิลปินแห่งชาติ สาขาวรรณศิลป์
ประจำปีพุทธศักราช 2555

ประวัติและผลงานของศิลปินแห่งชาติ

นางนงไฉน ปริญญาวัช เป็นศิลปินผู้สร้างงานวรรณศิลป์อันทรงคุณค่า ผลงานจำนวนมากได้รับคัดเลือกเป็นหนังสืออ่านเล่นนอกเวลาในสถาบันการศึกษาตั้งแต่ระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา จนถึงอุดมศึกษา ผลงานด้านวรรณกรรมเยาวชน มุ่งเชิดชูการต่อสู้ชีวิตของเยาวชนแม่จะมีอุปสรรคหนักหนาสาหัสและนำเสนอคุณค่าของชีวิตในด้านความรัก ความกตัญญูทเวที รวมทั้งความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เช่นเรื่อง พี่ชาย สามตรุณ และโลกกว้าง เป็นต้น ด้วยความสามารถในการประพันธ์หลากหลายประเภท การมุ่งสืบสานคุณค่าของวัฒนธรรมและวิถีชีวิตไทย การนำเสนอชีวิตชนบทและวิถีเศรษฐกิจแบบพอเพียง ประกอบกับการมองโลกในแง่ดีที่มีพระพุทธศาสนาเป็นแนวชี้นำ รวมทั้งการมีอารมณ์ขัน ทำให้ผลงานของนางนงไฉน ปริญญาวัชเป็นบันเทิงคดีที่มีคุณค่าและสาระ ทำให้ผู้อ่านรักเมืองไทยและได้เห็นด้านที่น่าชื่นชมของชีวิต จึงได้รับความนิยอย่างกว้างขวางเสมอมา

นางนงไฉน ปริญญาวัช จึงได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติเป็นศิลปินแห่งชาติ
สาขาวรรณศิลป์ ประจำปีพุทธศักราช 2555

ภาพประกอบ 46 บ้าน นางนงไฉน ปริญญาธวัช ศิลปินแห่งชาติ สาขาวรรณศิลป์

ลักษณะทั่วไปของบ้าน

นางนงไฉน ปริญญาธวัช เป็นศิลปินแห่งชาติเมื่อท่านอายุมากแล้ว แต่ท่านมีความตั้งใจที่จะทำประโยชน์เพื่อสังคม ท่านได้จัดตั้งกองทุน “กาญจนา นาคนนทน์” ขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อจรรโลงพระพุทธศาสนาและตอบแทนคุณแผ่นดิน และจะช่วยเหลือนักเรียน นักศึกษาผู้ยากไร้ และขาดโอกาส โดยกองทุนจะจัดกิจกรรมต่าง ๆ หลายด้าน ทั้งนี้ นางนงไฉน ได้จัดตั้งห้องสมุดกาญจนา นาคนนทน์ ขึ้น บริเวณใกล้ๆ กับบ้านพักอาศัย โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อ เป็นสถานที่สำหรับอ่านหนังสือของเด็ก เยาวชนและประชาชนในหมู่บ้านและบริเวณใกล้เคียงห้องสมุดมีลักษณะเป็นอาคารปูนชั้นเดียว มีเนื้อที่ประมาณ 200 ตารางวา ซึ่งในห้องสมุดจะมีมุมจัดแสดงผลงานของกาญจนา นาคนนทน์ ซึ่งเป็นนามปากกาของนางนงไฉน ปริญญาธวัช ทั้งหมด และมีหนังสือเก่า ๆ ที่หายาก ทั้งที่เป็นหนังสือวิชาการ นวนิยาย สารคดีต่าง ๆ ซึ่งนอกจากจะเก็บรวบรวมของตนเองแล้วยังมีหนังสือจากผู้มีจิตศรัทธาและหน่วยงานบริจาคมาให้เพื่อนำมาเก็บไว้ในห้องสมุดและบริการให้แก่พี่น้องในชุมชนและสังคมต่อไป โดยเบื้องต้นยังไม่เปิดบริการให้ยืมหนังสือ เนื่องจากไม่มีเจ้าหน้าที่ประจำห้องสมุด เพียงแต่เปิดบริการให้เข้ามาอ่านได้เท่านั้น ห้องสมุด "กาญจนา นาคนนทน์" เปิดให้เข้าชมในช่วงเปิดภาคเรียน วันอังคาร – วันอาทิตย์ เวลา 09.00 – 16.00 น. และในช่วงปิดภาคเรียน ทั้งนี้ ห้องสมุดกาญจนา นาคนนทน์ ได้ทำพิธีเปิดเมื่อวันที่ 21 พฤษภาคม 2554 และทำการเปิดป้ายบ้านในโครงการเปิดบ้านศิลปินแห่งชาติ กับกรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม เมื่อวันที่ 20 มีนาคม 2557

19. บ้าน นางบัวซอน ถนอมบุญ

ภาพประกอบ 47 นางบัวซอน ถนอมบุญ ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง
(การแสดงพื้นบ้าน-การขับซอ) ประจำปีพุทธศักราช 2555

ประวัติและผลงานของศิลปินแห่งชาติ

นางบัวซอน ถนอมบุญ เกิดเมื่อวันที่ 10 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2487 ที่จังหวัดเชียงใหม่ สำเร็จการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จากโรงเรียนบ้านต๋นรุง อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ เริ่มการแสดงซอเมื่ออายุ 13 ปี โดยได้รับการอบรมจากบรมครูขับซอผู้มีชื่อเสียง คือ แมครุคำปัน เกาใส และได้เริ่มประกวดในงานประจำปีของอำเภอไชยชื่อในการแสดงว่า บัวซอน เมืองพร้าว ได้รับรางวัลที่ 1 หลังจากนั้น พออายุ 14 ปี จึงได้ออกรับงานขับซอด้วยตนเอง นางบัวซอน ถนอมบุญ เป็นช่างซอหญิงที่ไม่เลือกคู่ซอชาย จึงมีความรู้ในการขับซอแตกฉานและมีปฏิภาณไหวพริบรอบด้านเป็นของตนเอง มีชื่อเสียงโด่งดังและเป็นที่รู้จักทั่วไป มีผลงานบันทึกแผ่นเสียงครั้งแรก เพลงน้ำตาเมียหลวง เมื่ออายุ 18 ปี เป็นการขับซอแบบคนสด ไม่มีบท ซึ่งได้รับความนิยมชมชอบและโด่งดังมาก ต่อมา มีผลงานขับซอบันทึกอีกเป็นจำนวนมาก อาทิ บทขับซอเทิดพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บทขับซอเทิดพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ บทขับซอเรื่องศาสนาเหมือนมหาสมบัติ บทขับซอมหาเวสสันดร พระคุณแม่ ป่อยขาวสังข์ เป็นต้น นอกจากนี้ ยังมีผลงานประพันธ์บทซอที่มีเนื้อหาสาระปนแกนสาร ให้คุณประโยชน์แก่สังคมเป็นอย่างสูง มีรูปแบบร่ายกรองพื้นบ้านที่งดงามด้วยถ้อยคำสำนวนไพเราะกินใจ พรอมทั้งให้ข้อคิดคติธรรมแก่ผู้ชม ตลอดทั้งยังเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมการขับซอและจอยแบบดั้งเดิม ได้คิดค้นวิธีการขับซอให้คนรุ่นใหม่ได้รู้จักวิธีการฟงซอได้อย่างเข้าใจ ฟงง่าย เน้นคำซอที่มีสาระให้ข้อคิดคติ

ธรรมคำสอน และสอดแทรกความบันเทิง สนุกสนาน ได้รับแต่งตั้งให้เป็นครูภูมิปัญญาไทย สาขา ภาษาและวัฒนธรรม (การขับซอ) เป็นผู้มีความรู้ความสามารถทางด้านวัฒนธรรม รางวัลการประกวดขับซอ ในงานต่าง ๆ นับไดวานางบัวซอน ถนอมบุญ เป็นศิลปินกวีพื้นบ้านล้านนาที่มีความคิดสร้างสรรค์ สืบทอดศิลปะการแสดงการขับซอและวรรณกรรมล้านนา และยังเป็นผู้เกื้อหนุนสังคม ด้วยการสอน นักเรียนและคนหนุ่มสาวที่สนใจเรียนขับซอด้วยความเต็มใจตลอดมา สมควรที่คนรุ่นหลังนำไปเป็น แบบอย่างต่อไป นางบัวซอน ถนอมบุญ จึงได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติเป็นศิลปินแห่งชาติ สาขา ศิลปะการแสดง (การแสดงพื้นบ้าน-การขับซอ) ประจำปีพุทธศักราช 2555

ภาพประกอบ 48 บ้าน นางบัวซอน ถนอมบุญ ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง

ลักษณะทั่วไปของบ้าน

นางบัวซอน ถนอมบุญ ได้ตอบรับเข้าร่วมโครงการเปิดบ้านศิลปินแห่งชาติ และทำการเปิดป้ายบ้านเมื่อวันที่ 15 พฤษภาคม 2557 ณ บ้านเลขที่ 91 หมู่ที่ 3 ตำบลป่าตุ่ม อำเภอพรว จังหวัดเชียงใหม่ นางบัวซอน ถนอมบุญ ได้เปิดพื้นที่ส่วนหนึ่งที่บ้านพักอาศัยที่อำเภอพรว จังหวัด เชียงใหม่ เป็นศูนย์เรียนรู้ภูมิปัญญาล้านนา (ถ่ายทอดการขับซอ) โดยศูนย์ฯ มีลักษณะเป็นบ้านไม้ แบบล้านนา 2 ชั้น ใต้ถุนโล่งสูง เป็นเรือนไม้ที่แยกออกมาต่างหากจากตัวบ้านพัก แต่ตั้งอยู่ในบริเวณ เดียวกัน รอบบ้านมีต้นไม้พุ่มให้ร่มเงา และพุ่มไม้ที่วางสำหรับไว้ใช้จัดกิจกรรมเวลาที่มีการสอนจ้อย ในช่วงเวลาเสาร์-อาทิตย์ หรือช่วงที่มีกิจกรรมร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ เช่น กระทรวงวัฒนธรรม เป็นต้น ปกติแล้วจะมีเยาวชนในพื้นที่บริเวณอำเภอพรวมาเรียนในช่วงเสาร์อาทิตย์ และช่วงปิดภาค เรียน อยู่เป็นประจำ

20. บ้าน นายบุญช่วย หิรัญวิทย์

ภาพประกอบ 49 นายบุญช่วย หิรัญวิทย์ ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (ประณีตศิลป์)
ประจำปีพุทธศักราช 2557

ประวัติและผลงานของศิลปินแห่งชาติ

นายบุญช่วย หิรัญวิทย์ เกิดเมื่อวันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2476 ที่จังหวัดน่าน จบการศึกษาระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนเทศบาล 3 ปัจจุบันคือโรงเรียนสามัคคีวิทยา (เทศบาลพระเนตร) นายบุญช่วยได้ฝึกหัดทำเครื่องเงินจากครูช่างโบราณหลายคนในหมู่บ้านประตูป่องจนสามารถประกอบอาชีพได้ มีความสามารถในการอนุรักษ์เครื่องเงินลายพื้นถิ่น อีกทั้งยังคิดลายที่เป็นเอกลักษณ์ของตัวเองได้ และเป็นที่ยอมรับแพร่หลายต่อมา คือ ลายดอกกระถิน และยังพัฒนารูปแบบเครื่องเงินในอีกหลายรูปแบบ นายบุญช่วยมีความอดทน พากเพียร สร้างผลงานเป็นอาชีพจนประสบความสำเร็จและเป็นที่ประจักษ์ต่อสาธารณชนมาตลอดต่อเนื่องกว่า 60 ปี นอกจากนี้ ยังเป็นครูถ่ายทอดความรู้ให้แก่เด็กและเยาวชนตลอดเวลาได้สร้างสรรค์ผลงานต่อเนื่องมาตลอดชีวิต จัดแสดงผลงานในรูปแบบนิทรรศการ หนังสือ สิ่งพิมพ์ รวมทั้งได้รับรางวัลประกาศเกียรติคุณถึง 25 รางวัล ตลอด 40 ปีที่ผ่านมา ผลงานของนายบุญช่วย หิรัญวิทย์ นับได้ว่าเป็นผลิตภัณฑ์หนึ่งเดียวของจังหวัดน่าน ที่มีเอกลักษณ์เป็นของตนเองและพัฒนาต่อเนื่องมาตลอดเวลา นายบุญช่วย หิรัญจึงได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติให้เป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (ประณีตศิลป์) ประจำปี พ.ศ. 2557

ภาพประกอบ 50 บ้านนายบุญช่วย หิรัญวิทย์ ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (ประณีตศิลป์)

ภาพประกอบ 51 การสาธิตการทำเครื่องเงิน โดยลูกศิษย์นายบุญช่วย หิรัญวิทย์

ลักษณะทั่วไปของบ้าน

นายบุญช่วย หิรัญวิทย์ ได้ตอบรับเข้าร่วมโครงการเปิดบ้านศิลปินแห่งชาติกับกรมส่งเสริมวัฒนธรรม และทำการเปิดป้ายบ้านเมื่อวันที่ 4 เมษายน 2559 ณ บ้านเลขที่ 37/1 ถนนใจผาสุก ตำบลโนเวียง อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน

นายบุญช่วย หิรัญวิทย์ ได้เปิดบ้านพักอาศัยให้เป็นแหล่งเรียนรู้เพื่อศึกษาเรื่องราวการทำเครื่องเงินน่าน โดยใช้พื้นที่บางส่วนของบ้านพักบริเวณด้านหน้าเป็นพื้นที่สำหรับเรียนรู้ โดยมีการจัดเตรียมอุปกรณ์และเครื่องมือช่างเงินโบราณไว้ให้สำหรับผู้ที่จะเข้ามาฝึกฝนและเรียนรู้การทำเครื่องเงิน นอกจากได้ความรู้แล้ว ที่นี่ยังมีร้านจำหน่ายเครื่องเงินโบราณที่มีลวดลายเป็นเอกลักษณ์ให้นักท่องเที่ยวและผู้สนใจซื้อเป็นของฝากอีกด้วย แรงบันดาลใจที่จะทำบ้านให้เป็นแหล่งเรียนรู้ นั้น เนื่องจากที่บ้านนายบุญช่วยมีโอกาสได้รับเสด็จสมเด็จพระรัตนราชสุตา

สยามบรมราชกุมารี เมื่อปี 2544 ซึ่งพระองค์ทรงรับสั่งว่าให้อนุรักษ์ภูมิปัญญาการทำเครื่องเงินไว้ หากไม่อนุรักษ์ไว้ก็จะสูญหาย ให้สอนการทำเครื่องเงินให้แก่คนในหมู่บ้าน เพื่อส่งเสริมให้เป็นอาชีพ และสามารถเลี้ยงตัวเองได้ นายบุญช่วยจึงมีความมุ่งมั่นที่จะสนองพระราชดำริ เป็นช่างฝีมือผู้อนุรักษ์เครื่องเงินน่านต่อไปจนกว่าจะหมดลมหายใจ

21. บ้าน นายณรงค์ จันท์พุ่ม

ภาพประกอบ 52 นายณรงค์ จันท์พุ่ม ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (หนังตะลุง)
ประจำปีพุทธศักราช 2557

ประวัติและผลงานของศิลปินแห่งชาติ

นายณรงค์ จันท์พุ่ม สมญา "หนังอาจารย์ณรงค์ ตะลุงบัณฑิต" เกิดเมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม 2490 ที่ตำบลนาชุมเห็ด จังหวัดตรัง จบการศึกษาระดับปริญญาตรี สาขาวิชาศิลปกรรม จากวิทยาลัยการศึกษามหาสารคาม (มหาวิทยาลัยบูรพา) เริ่มรับราชการครั้งแรกที่โรงเรียนลาดปลาเค้าพิทยาคม เขตบางกะปิ กรุงเทพมหานคร และย้ายมาสังกัดโรงเรียนวิเชียรมาตุ ตำแหน่งสุดท้ายก่อนลาออกจากราชการ คือ อาจารย์ 2 ระดับ 7 โรงเรียนกันตังรัชฎาศึกษา อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง นายณรงค์ จันท์พุ่ม มีความรักชอบในการเล่นหนังตะลุงมาตั้งแต่วัยเยาว์ ได้เรียนรู้โดยวิธีการจำจากคุณตาบ้าง การสอบถามจากผู้รู้บ้าง จนได้มีโอกาสแสดงหนังตะลุงครั้งแรกในงานส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้านที่วิทยาลัยวิชาการศึกษาบางแสน จังหวัดชลบุรี จนกระทั่งรับราชการอยู่ที่โรงเรียนวิเชียรมาตุ จังหวัดตรัง สอนรายวิชาหน้าที่พลเมือง ศิลปกรรม จึงเป็นจุดเริ่มต้นในการเล่นหนังตะลุงอย่างจริงจัง ได้ใช้สื่อพื้นบ้านหนังตะลุงผสมผสานกับวิชาการ โดยเน้นความต้องการและระดับการรับรู้

ของผู้ชมในท้องถิ่น ทำให้เป็นที่สนใจและรู้จักของชาวจังหวัดตรังอย่างกว้างขวาง ได้แสดงหนังตะลุงตลอดมาควบคู่กับการเป็นอาจารย์สอน จนในปี 2523 ได้เข้าพิธีครอบมือกับหนังแก้ว เสียงสนับ และหนังเม่ง เพื่อทำพิธีเป็นนายหนังที่สมบูรณ์ ถูกต้องตามประเพณี ต่อมาได้ปฏิบัติหน้าที่ประชาสัมพันธ์ข่าวสารของจังหวัดตรังไปสู่ประชาชนในท้องที่ต่าง ๆ เช่น การต่อต้านยาเสพติด สาธารณสุข กฎหมาย รมรงค์การรู้หนังสือ ในนาม "คณะหนังอาจารย์ณรงค์ ตะลุงบัณฑิต" ความโดดเด่นของหนังอาจารย์ณรงค์ ตะลุงบัณฑิต คือ การพัฒนาเทคนิคการแสดงตลอดเวลา ทดลองสร้างตัวหนังตะลุงให้ทันสมัยแต่ไม่เสียเอกลักษณ์ มีดนตรีสมัยใหม่ผสมกับของเดิม พัฒนาแสงสีเทคโนโลยี ในการแสดงแต่ละครั้ง มีการเชื่อมโยงศิลปะการแสดงของแต่ละภูมิภาคเข้าด้วยกัน เช่น นำเอกเชิงภาคอีสาน หมอลำ ลำตัด ลำเก มาผสมผสานผ่านตัวละครอย่างกลมกลืน จนได้รับความนิยมจากประชาชนทั่วไปในประเทศไทย และด้วยความหมั่นศึกษาข้อมูลใหม่ๆ ทำให้การแสดงในแต่ละครั้ง สามารถเข้าถึงผู้ชมได้โดยง่าย นอกจากนี้ ยังเป็นผู้ที่มีปฏิภาณไหวพริบในการแสดง รู้จักวิเคราะห์รสนิยมของผู้ชมในแต่ละท้องที่จนได้รับการยกย่องอย่างแพร่หลาย ได้มีโอกาสเดินทางไปแสดงมาแล้วเกือบทั่วทุกจังหวัดในประเทศไทยและประเทศเพื่อนบ้านด้วย เช่นกัน หนังตะลุงอาจารย์ณรงค์มีเอกลักษณ์ตรงบทเจรจาที่หลักแหลมคมคาย สะท้อนความรู้สึกนึกคิดของผู้คนธรรมดาสามัญได้อย่างตรงไปตรงมา มีบทตลกที่ไม่ลามกหยาบคาย แต่เรียกเสียงหัวเราะจากผู้ชมได้นำไปปฏิบัติในการดำเนินชีวิต นอกจากการให้ความรู้ในฐานะวิทยากรผู้เชี่ยวชาญหนังตะลุงตามสถาบันต่างๆ ได้รับรางวัลจากหน่วยงานราชการมากมายในฐานะผู้ที่อุทิศตัวมาอย่างยาวนาน เพื่อสืบสานศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านของภาคใต้อย่างแท้จริง กอปรกับเป็นผู้ที่มีพรสวรรค์ในการแสดงหนังตะลุงอย่างโดดเด่น

นายณรงค์ จันท์พุ่ม จึงได้รับการยกย่องให้เป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (หนังตะลุง) ประจำปีพุทธศักราช 2557

ภาพประกอบ 53 บ้าน นายณรงค์ จันท์พุ่ม ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (หนังตะลุง)

ลักษณะทั่วไปของบ้าน

นายณรงค์ จันทพุ่ม ได้ตอบรับเข้าร่วมโครงการเปิดบ้านศิลปินแห่งชาติกับกรมส่งเสริมวัฒนธรรม และทำการเปิดป้ายบ้านเมื่อวันที่ 15 มิถุนายน 2559 ณ บ้านเลขที่ 109 หมู่ที่ 6 ตำบลกันตังใต้ อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง โดยได้จัดสภาพแวดล้อมในบริเวณบ้านให้เป็นสถานที่เรียนรู้ มีการจัดทำโรงหนังตะลุงสำหรับไว้ถ่ายทอดการแสดงหนัง ให้แก่เด็ก เยาวชน และผู้ที่สนใจเข้าร่วมกิจกรรม ที่บ้าน มีสถานที่สำหรับจัดประชุมเวลามีคนมาศึกษาดูงาน รอบๆ บริเวณบ้านประดับตกแต่งด้วยตัวหนังตะลุง แสดงอัตลักษณ์ของแหล่งเรียนรู้ทางด้านหนังตะลุงได้อย่างดี

จากการศึกษาพบว่า ลักษณะทั่วไปของบ้านศิลปินแห่งชาติที่เข้าร่วมโครงการทั้ง 21 แห่ง มีความแตกต่างกันหลายองค์ประกอบด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็นตามรูปแบบผลงาน สาขาที่ได้รับการประกาศยกย่อง พื้นที่ที่บ้านตั้งอยู่ และตัวตนของศิลปินแห่งชาติ เป็นต้น ถึงแม้ศิลปินแห่งชาติในสาขาเดียวกัน ลักษณะทั่วไปของบ้านก็ยังคงแตกต่างกันออกไป ยกตัวอย่างเช่นในจำนวน 21 แห่ง มีศิลปินแห่งชาติสาขาวรรณศิลป์ 2 ท่าน ที่เข้าร่วมโครงการ ได้แก่ บ้าน พลตรีหม่อมราชวงศ์ คึกฤทธิ์ ปราโมช และนางนงฉิน ปริญญาธวัช แต่รูปแบบบ้านทั้ง 2 แห่ง แตกต่างกันโดยสิ้นเชิง ทั้งรูปแบบบ้าน รูปแบบการบริหาร รูปแบบการถ่ายทอดผลงาน แม้แต่ป้ายบ้านศิลปินแห่งชาติที่เป็นอัตลักษณ์ แสดงถึงความเป็นบ้านศิลปินแห่งชาติ ก็ยังไม่เหมือนกัน ที่จะมีความคล้ายคลึงกันมากจะเป็นรูปแบบบ้านของศิลปินแห่งชาติสาขาทัศนศิลป์ จากจำนวนทั้งหมด 10 แห่ง ที่เข้าร่วมโครงการ นั้น จะมีลักษณะทั่วไปของบ้านที่เป็นหอศิลป์ สำหรับจัดแสดงผลงานศิลปกรรมของศิลปินเจ้าของบ้าน บางแห่งปิดตัวลงอย่างถาวร ได้แก่ บ้านนายเปลื้อง ฉายรัศมี ศิลปินแห่งชาติ สาขา ศิลปะการแสดง (ดนตรีพื้นบ้าน-โปงลาง) ที่จังหวัดกาฬสินธุ์ ภายหลังจากนายเปลื้อง ฉายรัศมี ถึงแก่กรรม เมื่อวันที่ 2 ธันวาคม พ.ศ. 2550 บ้านจึงปิดตัวลง เนื่องจากทายาทได้ขายบ้านที่เคยเข้าร่วมโครงการเปิดบ้านศิลปินแห่งชาติแล้วย้ายไปอยู่ที่อื่น ส่วนที่ยังคงมีเก็บไว้คือ ป้ายบ้านศิลปินแห่งชาติ ซึ่งปัจจุบันเก็บรักษาไว้ที่ วิทยาลัยนาฏศิลปกาฬสินธุ์ (พรสวรรค์ พรตอนก้อ. 2560 : สัมภาษณ์) เนื่องจากหลายปัจจัย หลายสาเหตุ และหลายหลังยังคงเปิดให้สาธารณชน เข้าชม มีบางแห่งที่เก็บค่าบริการ ยกตัวอย่างเช่น บ้านชอยสวนพลู ของหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช และ พิพิธภัณฑ์บ้านดำ ของนายถวัลย์ ดัชนี เป็นต้น และบางแห่งให้เข้าชมฟรี เช่น หอศิลป์ทวี รัชนิกร ของนายทวี รัชนิกร พิพิธภัณฑ์หนังตะลุงสุชาติ ทรัพย์สิน ของนายสุชาติ ทรัพย์สิน เป็นต้น ซึ่งการเก็บค่าเข้าชมหรือไม่นั้น ขึ้นอยู่กับแนวทางการบริหารจัดการของบ้านแต่ละแห่ง ถึงแม้ว่าศิลปินแห่งชาติเจ้าของบ้านได้เข้าร่วมโครงการเปิดบ้านศิลปินแห่งชาติกับกรมส่งเสริมวัฒนธรรมแล้ว แต่ไม่ได้อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของกรมส่งเสริมวัฒนธรรม และไม่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณในการบริหารจัดการแต่อย่างใด มีเพียงงบประมาณในการจัดทำโครงการทางด้านศิลปวัฒนธรรม

ร่วมกันเท่านั้น ซึ่งก็จากการศึกษาพบว่า การจัดกิจกรรมทางด้านศิลปวัฒนธรรมดังกล่าว มิได้จัดร่วมกับบ้านศิลปินแห่งชาติทุกหลัง และปีหนึ่งอาจมีเพียงครั้งเดียวเท่านั้น

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า ลักษณะทั่วไปของบ้านศิลปินแห่งชาติที่เข้าร่วมโครงการเปิดบ้านศิลปินแห่งชาติ กับกรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม มีดังนี้

1) บ้านทุกหลังมีการติดตั้งป้ายบ้านศิลปินแห่งชาติ ที่เป็นสัญลักษณ์ว่าบ้านดังกล่าวได้เข้าร่วมโครงการฯ กับกรมส่งเสริมวัฒนธรรม ไว้บริเวณด้านหน้า โดยในช่วงต้นของการทำโครงการในปีพุทธศักราช 2548 – 2550 รูปแบบป้าย จะเหมือนกันทุกหลัง จนกระทั่งในปีพุทธศักราช 2551 การเปิดบ้านฯ หลังที่ 9 ของโครงการ ซึ่งเป็นบ้านของนายจุลทัศน์ กิติบุตร ศิลปินแห่งชาติ สาขาสถาปัตยกรรม (แบบร่วมสมัย) มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบป้ายครั้งแรก และ หลังจากนั้นมา รูปแบบป้ายบ้านแต่ละหลังจะไม่เหมือนกัน ขึ้นอยู่กับความต้องการของศิลปินแห่งชาติแต่ละท่าน

2) บ้านศิลปินแห่งชาติที่เข้าร่วมโครงการ ส่วนใหญ่จะเป็นบ้านพักที่ใช้อยู่อาศัยในปัจจุบัน ทำการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงหน้าที่การใช้งานจากที่พักอาศัยไปสู่แหล่งเรียนรู้ ตามสาขาที่ได้รับการประกาศยกย่อง เช่น การทำหอคิลป์ของศิลปินแห่งชาติสาขาทัศนศิลป์ (จิตรกรรม ประติมากรรม) การทำพิพิธภัณฑ์ผ้า ของศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (ทอผ้า) การทำพิพิธภัณฑ์หนังตะลุงและโรงหนังตะลุง ของศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (หนังตะลุง) และ การทำห้องสมุดของศิลปินแห่งชาติ สาขาวรรณศิลป์ เป็นต้น บางหลังก็จัดสร้างขึ้นมาใหม่เพื่อเป็นสถานที่สำหรับแสดงผลงานและทำกิจกรรมถ่ายทอดความรู้ ตามความเหมาะสมเท่าที่จะทำได้ ด้วยข้อแม้หลักในการเข้าร่วมกิจกรรมเปิดบ้านศิลปินแห่งชาติกับกรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรมนั้น ศิลปินแห่งชาติต้องมีความพร้อมด้วย

“ปกติหอคิลป์ทวิ รัชนิกร เปิดให้ผู้สนใจเข้าชมฟรีอยู่แล้ว ถึงแม้ก่อนที่จะเข้าร่วมโครงการเปิดบ้านศิลปินแห่งชาติกับกรมส่งเสริมวัฒนธรรม หอคิลป์ยังไม่เป็นที่รู้จักมากนัก เนื่องจากเพิ่งเปิดตัว แต่พอได้รับการประสานจากกรมส่งเสริมวัฒนธรรม ทางเราก็มีการเตรียมการเพื่อวางรากฐานให้หอคิลป์เป็นแหล่งเรียนรู้และห้องแสดงงานศิลปะที่สำคัญของเมืองโคราชต่อไป”

(ทวิ รัชนิกร, 2559: สัมภาษณ์)

“อุทยานธรรมะและหอคิลป์ เป็นบ้านศิลปินรุ่นแรกๆ ที่ได้รับการเปิดบ้านร่วมกับกรมส่งเสริมวัฒนธรรม จำได้ว่าเป็นหลังที่ 2 ของโครงการ เปิดตั้งแต่ปี 2548 ทางอุทยานก็ได้มีการเตรียมตัวพร้อมอยู่แล้ว เพราะเราสร้างมาหลายปี ด้วยพื้นที่และกิจกรรมที่มีในบ้าน จึงตอบรับเข้าร่วมโครงการดังกล่าว”

(อินสนธิ์ วงศ์สาม, 2559: สัมภาษณ์)

3) มีการตกแต่งบ้านและภูมิทัศน์ในบริเวณบ้านตามความชอบ รสนิยมและสาขา ที่ได้รับการประกาศยกย่องของศิลปินแห่งชาติแต่ละท่าน ยกตัวอย่างเช่น บ้านนายอินสนธิ วงศ์สาม ศิลปินแห่งชาติสาขาทัศนศิลป์ (ประติมากรรม) มีการนำผลงานประติมากรรมกลางแจ้ง ประดับไว้ตาม สนามรอบๆ บริเวณบ้าน ส่วนในตัวบ้านก็ประดับด้วยผลงานประติมากรรมแกะไม้ เช่น ประตู หน้าต่าง ลูกกรง ตู เป็นต้น ซึ่งนอกเหนือจากเรื่องดังกล่าว ศิลปินแห่งชาติและทายาทยังคำนึงถึง ประโยชน์ใช้สอยและการอยู่ร่วมกับชุมชนเป็นหลักด้วย

“ลุงทำบ้านแบบบ้านเรือนไทยภาคเหนือ เพราะลุงเป็นคนลำพูน ลูกหลาน ชาวยอง โดยลุงจะไปซื้อบ้านเก่ามาแล้วนำมาสร้างใหม่ในแบบที่ลุงต้องการ บ้านลุงจะตกแต่งด้วยงาน แกะไม้ที่ลุงทำไว้ เช่น ตู ชั้น จั่ว ลูกกรง และก็จะติดงานจิตรกรรมไว้ตามผนัง เวลาเด็กมาเที่ยวที่บ้าน จะได้เห็น ที่ผ่านมาก็จัดกิจกรรมทางด้านศิลปะมาโดยตลอด หน่วยงานต่างๆ มาร่วมกันเยอะ เด็กก็ มาเยอะ ถ้ามว่าค้อมใหม่ ในแง่รายได้ถือว่าขาดทุน แต่อย่างน้อยได้มีพื้นที่ศิลปะให้เด็ก ๆ และลุงก็ยังได้ แสดงผลงานของลุงให้คนทั่วไปได้ชมด้วย ถ้าเขาสนใจและซื้องานลุงก็ถือว่าค้อมแล้ว”

(อินสนธิ วงศ์สาม, 2559: สัมภาษณ์)

แต่ถึงแม้รูปแบบการจัดแสดงจะแตกต่างกันออกไปตามสาขาของแต่ละท่าน แต่สิ่งที่เป็น หัวใจหลักและเหมือนกันทุกหลังคือ การมีพื้นที่สำหรับจัดกิจกรรมทางด้านศิลปะและวัฒนธรรมเป็น แหล่งเรียนรู้ที่สำคัญให้ผู้สนใจเข้ามาร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้และร่วมกิจกรรมกับศิลปินแห่งชาติหรือ ทายาทอย่างต่อเนื่อง

บทที่ 4

ลักษณะรูปแบบบ้านของศิลปินแห่งชาติทั้ง 3 สาขา ได้แก่ สาขาวรรณศิลป์ ทักษณศิลป์ และสาขาศิลปะการแสดง

การศึกษาวิเคราะห์ห้องประกอบของบ้านศิลปินแห่งชาติทั้ง 3 สาขา ได้แก่ สาขาวรรณศิลป์ สาขาทัศนศิลป์ และสาขาศิลปะการแสดง นั้น ผู้วิจัยได้คัดเลือกตัวแทนบ้านศิลปินแห่งชาติที่เข้าร่วมโครงการเปิดบ้านศิลปินแห่งชาติกับกรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม เพียง 3 แห่ง จากจำนวน 21 แห่ง เพื่อใช้เป็นพื้นที่ทำการวิจัย โดยใช้เกณฑ์พิจารณา ดังนี้

เกณฑ์ที่ 1 เป็นบ้านศิลปินแห่งชาติที่เข้าร่วมโครงการเปิดบ้านศิลปินแห่งชาติ กับกรมส่งเสริมวัฒนธรรม ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548 – 2559 และคัดเลือกเพียงสาขาละ 1 หลัง ดังนี้

สาขาวรรณศิลป์ จำนวน 1 แห่ง

สาขาทัศนศิลป์ จำนวน 1 แห่ง

สาขาศิลปะการแสดง จำนวน 1 แห่ง

เกณฑ์ที่ 2 เป็นบ้านศิลปินแห่งชาติที่ยังคงเปิดบ้านให้ประชาชนทั่วไปและผู้สนใจเข้าชมและยังคงมีการจัดกิจกรรมทางศิลปะและวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง

เกณฑ์ที่ 3 มีคุณลักษณะและปัจจัยที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ตามที่ มนต์ ขจรเจริญ และคณะ (2549 : 13) ได้กล่าวไว้ ประกอบด้วย 1) มีความหลากหลายของทรัพยากร 2) มีความโดดเด่นของทรัพยากรในแหล่งเรียนรู้ 3) กิจกรรมภาคปฏิบัติ 4) มีความน่าสนใจของทรัพยากรที่มีอยู่ 5) มีความหลากหลายขององค์ความรู้ที่มีในแหล่ง 6) มีการดูแลรักษาสภาพแหล่งเรียนรู้และสภาพแวดล้อม 7) มีการเข้าถึงแหล่ง 8) มีความพร้อมของปัจจัยอำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ วิทยากร/ผู้แนะนำ 9) มีความพร้อมของปัจจัยอำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ประเภทสื่อเอกสาร และ 10) มีความพร้อมของปัจจัยอำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ประเภทสื่ออิทธิธรรมการ

จากผลการพิจารณาตามเกณฑ์ดังกล่าว ทำให้ได้พื้นที่วิจัยจำนวน 3 แห่ง ดังนี้

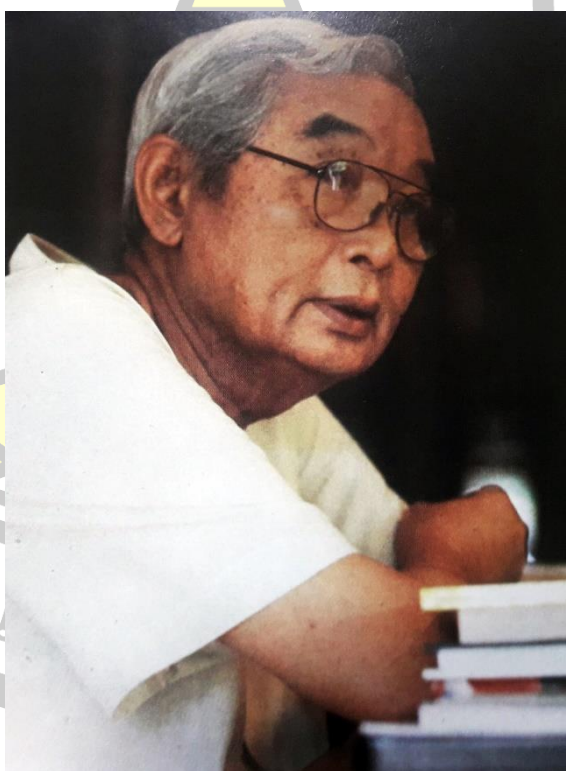
1. บ้านซอยสวนพลู บ้านของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ศิลปินแห่งชาติ สาขาวรรณศิลป์ ตั้งอยู่ในเลขที่ 19 ซอยพระพิณิจซึ่งเป็นซอยย่อยของซอยสวนพลู (ซอยสาทร 3) ถนนสาทรใต้ เขตสาทร กรุงเทพมหานคร

2. หอศิลป์ทวี รัชนีกร บ้านของ นายทวี รัชนีกร ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (จิตรกรรม) ตั้งอยู่เลขที่ 203 ซ.เพชรมาตุศลา 4 หมู่ที่ 10 ถนนราชสีมา-จักราช ตำบลหัวทะเล อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา

3. พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านหนังตะลุง สุชาติ ทรัพย์สิน บ้านของ นายสุชาติ ทรัพย์สิน ศิลปินแห่งชาติสาขาศิลปะการแสดง (การแสดงพื้นบ้าน) ตั้งอยู่ 6 ซอยศรีธรรมโศก ตำบลในเมือง อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช

ในการการศึกษาวิเคราะห์องค์ประกอบของบ้านศิลปินแห่งชาติทั้ง 3 สาขา ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือหลายชนิดในการทำการศึกษวิเคราะห์ ทั้งโดยการศึกษาจากเอกสาร แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ทฤษฎีทรัพยากรวัฒนธรรม ทฤษฎีทรัพยากรทางกายภาพ การบริหารจัดการ พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ รวมทั้งศึกษาจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทั้งงานวิจัยภายในประเทศและงานวิจัยต่างประเทศ การลงพื้นที่เก็บข้อมูล การสัมภาษณ์กลุ่มผู้รู้ ผู้ปฏิบัติและผู้ที่เกี่ยวข้อง และนำข้อมูลที่ได้มาเขียนบรรยาย สรุปความ ตามผลการวิจัย ดังนี้

1. บ้าน ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ศิลปินแห่งชาติ สาขาวรรณศิลป์ พุทธศักราช 2528

ภาพประกอบ 54 ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ศิลปินแห่งชาติ สาขาวรรณศิลป์
ประจำปีพุทธศักราช 2528

1.1 ประวัติและผลงานของศิลปินแห่งชาติ

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เกิดวันที่ 20 เมษายน ปี พ.ศ. 2454 เวลา 17.20 น. ในเรือกลางแม่น้ำเจ้าพระยา บริเวณบ้านบางปูน ตำบลขึ้นน้ำร้าย อำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี เป็นโอรสคนสุดท้ายในบรรดาโอรสธิดา ทั้ง 6 คน ของพลโท พระวรวงษ์เธอ พระองค์เจ้าคำรบกับหม่อมแดง (บุณนาค) ปราโมช ณ อยุธยา มีพี่ร่วมบิดามารดาคือ ม.ร.ว.หญิง บุญรับ พินิจชนคดี ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ม.ร.ว.หญิง อุไรวรรณ ปราโมช และ ม.ร.ว.ถ้วนเท่าณี ปราโมช

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้เข้าเรียนการศึกษาภาคบังคับที่โรงเรียนวัฒนา (โรงเรียนวังหลัง) เมื่อ พ.ศ.2458 และต่อมาได้เข้าเรียนต่อที่โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย ตั้งแต่ชั้นมัธยมปีที่ 1 จนถึงมัธยมปีที่ 8 แต่ก่อนจบมัธยมปีที่ 8 ได้ออกไปศึกษาต่อระดับมัธยมศึกษาที่วิทยาลัยเทรนต์ (Trent College) เป็นเวลา 5 ปี หลังจากนั้นได้เข้าเรียนต่อที่ ควีนส์ คอลเลจ (Queen's College) มหาวิทยาลัยออกซฟอร์ด ทางด้าน Modern Greats ซึ่งเป็นวิชาทางด้านการเมืองปรัชญา และเศรษฐศาสตร์ ท่านได้รับการยกย่องว่าเรียนเก่ง มีสมาธิในการอ่านหนังสือได้ดีเยี่ยม จนสามารถเรียนจบในระดับปริญญาตรีด้วยคะแนนเกียรตินิยม ด้วยนิสัยรักการอ่านและชอบวิพากษ์วิจารณ์ ท่านจึงได้รับหน้าที่เป็นบรรณาธิการหนังสือสามัคคีสารของสมาคมนักเรียนไทยในประเทศอังกฤษ สมัยหนึ่งและยังสอบได้เป็นที่ 1 ทางด้านคัมภีร์ศาสนาคริสต์ของวิทยาลัยและมณฑลอีกด้วยรวมเวลาที่ศึกษาต่างประเทศเป็นเวลา 9 ปี จึงกลับประเทศไทยเมื่อปี พ.ศ. 2476

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้เข้ารับราชการเป็นครั้งแรกที่กองภาษีประเมินกรมสรรพากร กระทรวงการคลัง และภายหลังจากรับราชการได้ 2 ปี พระยาไชยยศสมบัติ (เสริม กฤษณามระ) ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมบัญชีกลาง และประธานกรรมการธนาคารสยามกัมมาจลทุน จำกัด (ธนาคารไทยพาณิชย์ ในปัจจุบัน) ได้ชักชวนให้ลาออกจากราชการและไปดำรงตำแหน่งผู้ช่วยสมุหบัญชีที่สำนักงานกลางของธนาคารสยามกัมมาจล หลังจากทำงานที่ธนาคารสยามกัมมาจล ได้ 2 ปี ท่านได้พบกับ ม.ร.ว.หญิง พักตร์พริ้ง ทองใหญ่ ธิดาของพลตรีหม่อมเจ้าทองทิฆายุ ทองใหญ่ และหม่อมลุ่มมิลา ทองใหญ่ และสมรสกันในปี พ.ศ. 2481 ก่อนที่จะย้ายไปเป็นผู้จัดการธนาคารสยามกัมมาจล สาขาลำปาง มีบุตรธิดา 2 คน คือ ม.ล.รองฤทธิ์ ปราโมช ม.ล.หญิง วิสุมิตรา ปราโมช

เมื่อปี พ.ศ. 2486 พระวรวงษ์เธอพระองค์เจ้าวิวัฒนไชย ซึ่งในขณะนั้นดำรงตำแหน่งผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย ได้ขอตัว ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช จากธนาคารสยามกัมมาจล มาทำงานในตำแหน่งหัวหน้าฝ่ายสำนักผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย โดยรับผิดชอบงานทุกอย่างที่ผู้ว่าการมอบหมายให้ ตั้งแต่ร่างกฎหมายให้คำปรึกษาเรื่องกฎหมายเกี่ยวกับกระทรวงการคลัง การพิมพ์ธนบัตร และการวางระบบต่าง ๆ งานชิ้นสำคัญที่ธนาคารแห่งประเทศไทยคือการริเริ่มพัฒนาระบบการธนาคารของไทยให้ทันสมัยและรวดเร็ว โดยเฉพาะระบบการเคลียร์เช็ค

(cheque clearing) ได้ใช้ระบบการหักบัญชีระหว่างธนาคารตามพระราชกฤษฎีกากิจการธนาคาร แห่งประเทศไทย พ.ศ.2485 จัดตั้งศูนย์กลางการหักบัญชีหนี้สินของแต่ละธนาคารที่ได้รับเช็คของกัน และกัน ผลงานที่สำคัญอีกเรื่องหนึ่งก็คือ บทบาทในการขัดขวางมิให้รัฐบาลในสมัยจอมพล ป.พิบูล สงคราม นำธนบัตร “ดอลลาร์ไทย” ที่ทางรัฐบาลสั่งให้ธนาคารแห่งประเทศไทยจัดพิมพ์ ออกมา จำหน่ายแก่ประชาชนตามที่ตั้งใจไว้ และบทบาทในการออกพระราชบัญญัติควบคุมเครดิตเพื่อป้องกัน ภาวะเงินเฟ้ออันเนื่องมาจากภาวะสงคราม และการใช้มาตรการจำหน่ายพันธบัตรทองคำเพื่อแก้ภาวะ เงินเฟ้อและรักษาค่าเงินบาท ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ลาออกจากธนาคารแห่งประเทศไทยเมื่อ พ.ศ. 2489 ทั้งนี้ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช มีบทบาทในการก่อตั้งธนาคารใหม่ 2 ธนาคารคือ ธนาคารกรุงเทพ พาณิชยการ เมื่อ พ.ศ.2487 ในฐานะญาติของผู้ก่อตั้งและรับตำแหน่งรองประธานกรรมการ (พ.ศ. 2513-2524) โดยมี ม.ร.ว.หญิงบุญรับ พินิจชนคดี ซึ่งเป็นพี่สาวดำรงตำแหน่งประธานกรรมการ จนเมื่อ ม.ร.ว.หญิงบุญรับ ถึงแก่กรรม ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ จึงได้ดำรงตำแหน่งประธานกรรมการมาจนถึง แก่อสัญกรรม (พ.ศ. 2524-2538) ในปี พ.ศ.2491 มีส่วนร่วมก่อตั้งธนาคารแหลมทองในฐานะ ที่คุ้นเคยกับกลุ่ม “นันทาภิวัฒน์” ผู้ก่อตั้งในช่วงแรก

ที่มา : <https://th.wikipedia.org/wiki>

ภาพประกอบ 55 ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช นายกรัฐมนตรีคนที่ 13 ของประเทศไทย

งานทางการเมือง ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นผู้ริเริ่มตั้งพรรคการเมืองพรรคแรกในเมืองไทย โดยร่วมกับเพื่อน คือ นายสุวิชช พันธ์เศรษฐ นายสอ เศรษฐบุตตร พระยาสุรพันธ์เสณี ดร.โชติ คุ่มพันธ์ และ ม.ร.ว.นิมิตมงคล นวรัตน์ จัดตั้งพรรคการเมืองชื่อว่าพรรคก้าวหน้าเมื่อ พ.ศ. 2488 ท่านได้รับเลือกเป็นสมาชิกผู้แทนราษฎรครั้งแรกในจังหวัดพระนคร เขต 3 ในการเลือกตั้งทั่วไป เมื่อวันที่ 6 มกราคม พ.ศ.2489 และเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดพระนคร สังกัดพรรคประชาธิปัตย์ ในการเลือกตั้งทั่วไปเมื่อวันที่ 29 มกราคม พ.ศ.2491 งานชิ้นแรกในฐานะสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร คือ การเป็นกรรมาธิการวิสามัญพิจารณาแก้ไขรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2489 และในปี พ.ศ. 2490 ท่านได้จัดตั้งพรรคประชาธิปัตย์ โดยยุบพรรคก้าวหน้ามารวมเป็นพรรคการเมืองใหญ่ โดยมีนายควง อภัยวงศ์ เป็นหัวหน้าพรรค ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช เป็นรองหัวหน้าพรรค และ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นเลขาธิการพรรค และดำรงตำแหน่งรัฐมนตรี ในคณะรัฐบาลชุดนายควง อภัย วงศ์ ตั้งแต่วันที่ 10 พฤศจิกายน 2490 ถึง 6 กุมภาพันธ์ รัฐบาลชุดนายควง อภัยวงศ์ ถูกคณะรัฐประหารบังคับให้ลาออกและจอมพล ป.พิบูลสงคราม ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรีแทนเมื่อ 8 เมษายน 2491 พรรคประชาธิปัตย์ จึงเป็นฝ่ายค้านในสภา เหตุการณ์สำคัญทางการเมืองของท่าน มีดังนี้

- 1) พ.ศ.2489 เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดพระนคร สังกัดพรรคประชาธิปัตย์ และเป็นเลขานุการ คณะกรรมการร่างแก้ไขรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย
- 2) วันที่ 16 กันยายน 2491 ได้ลาออกจากสมาชิกภาพของสภาผู้แทนราษฎร เหตุเพราะไม่เห็นด้วยกับการขึ้นเงินเดือนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร
- 3) วันที่ 30 พฤศจิกายน 2491 เป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงพาณิชย์ ในคณะรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม
- 4) วันที่ 1 มกราคม 2492 ลาออกจากตำแหน่งรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงพาณิชย์ ในคณะรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม
- 5) พ.ศ. 2502-2511 เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร
- 6) พ.ศ. 2516 เป็นสมาชิกสมัชชาแห่งชาติ
- 7) พ.ศ. 2516-2517 เป็นประธานสภานิติบัญญัติแห่งชาติ และลาออกเมื่อ 10 ตุลาคม 2517
- 8) พ.ศ. 2517 เป็นผู้จัดตั้งและดำรงตำแหน่งหัวหน้าพรรคกิจสังคม โดยมี นายบุญชู โรจนเสถียร เป็นเลขาธิการพรรคคนแรก
- 9) พ.ศ. 2518 ลงสมัครรับเลือกตั้งในการเลือกตั้งทั่วไปเมื่อ โดยได้รับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเขต 1 (ดุสิต)

- 10) ดำรงตำแหน่งเป็นนายกรัฐมนตรี ตั้งแต่วันที่ 12 มีนาคม 2518
- 11) ประกาศยุบสภา เมื่อวันที่ 12 มกราคม 2519 และรักษาการในตำแหน่งนายกรัฐมนตรีจนถึงวันที่ 4 เมษายน 2519
- 12) 20 ตุลาคม 2520 ดำรงตำแหน่งกรรมการร่างรัฐธรรมนูญหลังปฏิวัติ
- 13) วันที่ 22 มกราคม พ.ศ. 2529 ลาออกจากตำแหน่งหัวหน้าพรรคกิจสังคม และไม่ได้ลงสมัครรับเลือกตั้ง เป็นการยุติบทบาททางการเมือง ในฐานะสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรนับแต่นั้นมา
- 14) วันที่ 2 กันยายน พ.ศ. 2533 ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้กลับเข้ามาดำรงตำแหน่งหัวหน้าพรรคกิจสังคมอีกชั่วคราว
- 15) วันที่ 9 มิถุนายน พ.ศ. 2534 ลาออกจากตำแหน่งหัวหน้าพรรคถาวรงานด้านการศึกษา ในช่วงที่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นทหารเกณฑ์ในสงคราม

อินโดจีน และสงครามมหาเอเชียบูรพา ท่านได้รับเชิญเป็นอาจารย์พิเศษบรรยายวิชาเศรษฐศาสตร์แก่ทหารชั้นสัญญาบัตร โดยท่านได้สมญานามว่า “อาจารย์พลทหารคึกฤทธิ์” ในระหว่างปี พ.ศ. 2484-2485 เป็นอาจารย์พิเศษสอนวิชาการธนาคารและเครดิตสถาน ในระดับปริญญาโททางเศรษฐศาสตร์ และสอนวิชาบัญชีและธนาคาร ในระดับประกาศนียบัตรชั้นสูงทางการบัญชีที่มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง พ.ศ.2487 สอนวิชาเศรษฐศาสตร์ ที่คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ.2491 มีบทบาทในการเสนอพระราชบัญญัติจัดตั้งคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และได้รับเชิญเป็นอาจารย์พิเศษเมื่อคณะรัฐศาสตร์เริ่มเปิดการเรียนการสอนในปี พ.ศ.2491 -2492 โดยสอนวิชาเศรษฐศาสตร์ นอกจากการสอนตามที่หลักสูตรกำหนด ยังได้เสริมความรู้นอกหลักสูตรให้แก่บัณฑิตทั้งทางด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ปรัชญาและการเมืองไทย เมื่อมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เปลี่ยนมาเป็นมหาวิทยาลัยปิต ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้บุกเบิกก่อตั้งคณะศิลปศาสตร์และสนับสนุนให้นักศึกษาในปีที่ 1 เรียนวิชาพื้นฐานเหมือนกันหมด ก่อนจะเริ่มเรียนวิชาเฉพาะด้าน และได้รับหน้าที่สอนในฐานะอาจารย์พิเศษในหลักสูตรวิชาพื้นฐานของคณะศิลปศาสตร์เป็นครั้งแรก นับแต่แรกที่เปิดการเรียนการสอนในปี พ.ศ.2505 เป็นต้นมา โดยเป็นผู้สอนในวิชาศาสนาเปรียบเทียบ วิชาปรัชญา และวิชาวัฒนธรรมไทย ปี พ.ศ.2513 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้มีการปรับปรุงหลักสูตรวิชาพื้นฐาน โดย พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ อธิการบดีในขณะนั้น ได้ประทานคำแนะนำแก่คณะกรรมการปรับปรุงหลักสูตรว่า ในการปรับปรุงขอให้คำนึงถึงการนำเรื่องของไทยมาประยุกต์ให้มากขึ้น จึงเกิดมีหลักสูตรวิชาพื้นฐานและวิชาพื้นฐานอารยธรรมไทย โดย ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นผู้วางหลักสูตรและวางแผนการสอน และในปี พ.ศ. 2514 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้จัดตั้งโครงการไทยคดีศึกษาขึ้น ตามพระดำริของพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ ซึ่งได้

ทรงมอบหมายให้ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ทำหน้าที่ประธานคณะกรรมการบริหารโครงการไทยคดีศึกษา รับผิดชอบในการกำหนดนโยบาย ทั้งในด้านการบริหารการศึกษา การจัดสัมมนาทางวิชาการ สัมมนาสาธิตนาฏศิลป์และดนตรี รวมถึงการจัดแสดงโขนธรรมศาสตร์ จนกระทั่ง วันที่ 17 มิถุนายน พ.ศ.2518 ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช จึงได้ขอลาออกเพื่อไปดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีต่อไป

ภาพประกอบ 56 ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช นับว่าเป็นผู้ที่มีความสำคัญต่อโขนธรรมศาสตร์ ในฐานะผู้ก่อตั้งและผู้อุปถัมภ์

งานด้านศิลปวัฒนธรรมไทย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระมหากรุณา ทรงครอบครองพระพิราพ แก่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ด้วยพระองค์เอง ในพิธีไหว้ครูและพิธีครอบโขน ละคอนที่จัดขึ้น ณ พระที่นั่งวิมานเมฆ พระราชวังดุสิต เมื่อ พ.ศ.2506 อัจฉริยภาพทางด้านศิลปะของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ปรากฏในงานเขียน ซึ่งมีทั้งงานประพันธ์และงานวิจารณ์ งานแสดงนาฏศิลป์ ทั้งโดยตนเอง และโดยการส่งเสริมนาฏศิลป์และดนตรีประเภทต่าง ๆ ตั้งแต่ นาฏศิลป์ระดับสูง คือ โขน ละคร ไปจนถึงศิลปะพื้นบ้าน เช่น การเล่นสัทวา เพลงเรือ เพลงฉ่อย งานส่งเสริมและอนุรักษ์ ศิลปะและดนตรีไทย ที่สำคัญที่สุดคือการจัดตั้ง “โขนธรรมศาสตร์” ขึ้นเมื่อ พ.ศ.2509 เพื่ออบรม ให้เยาวชนไทยเข้าใจถึงเรื่องของโขน ซึ่งถือว่าเป็นนาฏศิลป์สูงสุดของไทย แต่ทั้งนี้ทั้งนั้น งานด้าน วรรณกรรมของท่านมีความโดดเด่นมาก ทั้งงานเขียนบทความ ข้อเขียน เรื่องสั้น เรื่องยาว เรื่องแปล สารคดี บทปาฐกถา คำอภิปราย ยกตัวอย่างเช่น

- 1) หนังสือประเภทสังคม เช่น เมืองไทยกับคึกฤทธิ ปัจจุบันและอนาคตของสังคมไทย วิทยุ การอภิปรายหน้าพระที่นั่ง
- 2) บทความและบทวิจารณ์ เช่น คึกฤทธิจากหน้า 5 สยามรัฐ 2508 2510 - 2516 และ 2518 บทความบางเรื่อง ข้าวอกนา คึกฤทธิกับนักศึกษา เก็บเล็กผสมน้อย ตอบปัญหาหัวใจ ปัญหาประจำวัน โลกกับคน รวมนิราศ ตอนใหม่และบทวิจารณ์ พรหมปกรณ์กิจอนุสรณ์ ตอบปัญหาประจำวัน
- 3) ประเพณีและวัฒนธรรม เช่น ประเพณีการตาย ประเพณีการบวชและ ประเพณีการแต่งงาน พระราชพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา วรรณคดีไทย กับนาฏศิลป์ไทย โครงกระดูกในตู้
- 4) ประเภทเรื่องแปล เช่น อากิตางกะ สิวโนสุเกะ ราโชมอน หรือประตูลี จอนะธัน ลิฟวิงส์ตัน นางนวล
- 5) ประเภทการศึกษา เช่น ห้วงมหรณพ การศึกษากับการสืบทอดและ เสริมสร้างวัฒนธรรม
- 6) ประเภทศาสนา เช่น ปัญหาเกี่ยวกับพุทธศาสนาเช่นและนิกายวัชรยาน ญี่ปุ่น - พุทธศาสนา คึกฤทธิกับพุทธศาสนา วิวาทะระหว่าง ม.ร.ว.คึกฤทธิ กับท่านพุทธทาสภิกขุ พุทธศาสนากับสังคมไทย พระพุทธศาสนา กับคึกฤทธิ ฯลฯ
- 7) ประเภทประวัติศาสตร์ เช่น กฎฎาภินิหารอันบดบังมิได้ สังคมสมัยอยุธยา พม่าเสียเมือง พื้นฐานทางวัฒนธรรมไทย พระศาสนโสภณโบราณ - อคติโบราณคดี
- 8) ประเภทเศรษฐกิจ เช่น การธนาคารพาณิชย์ การอภิปรายเรื่องเศรษฐกิจของไทย นิราศต่างแดน
- 9) ประเภทสารคดี เช่น เมืองมายา ครอบจักรวาล โลกส่วนตัวของผม รายละเอียดในการเสด็จพระราชดำเนินเยือนสหรัฐ ติมูเอม คึกฤทธิช่วย ในโอกาสทำบุญฉลองครบ 5 รอบของคุณธนิต อยู่โพธิ์
- 10) ประเภทการเมือง เช่น มลายูรำกริช เมืองในเมื่อนอก ยิว รายงานประชาชนทางสถานีกระจายเสียงและโทรทัศน์ คนของโลก เขมร สีหนุ ขวาชูการ์โน ประมวลจากรายการเพื่อนนอนทางวิทยุ คึกฤทธิกับสังคมเมืองไทย รู้จักเพื่อนบ้าน ฉากญี่ปุ่น ถอดหัวโขน ประชาธิปไตยของชาวบ้าน ประชาธิปไตยเพื่อประชาชน ประชุมพงศาวดารประชาธิปไตย

ปีศาจการเมือง พระนคร สถานการณ์รอบบ้านเรา สงครามผิว สงครามร้อน สงครามเย็น สัปดาห์จร อเมริกาในเอเชียอาคเนย์ เมืองไทยในสังคมโลก เรื่องของโลกตะวันตก คีตกฤทธิ์ถกเมืองไทย คีตกฤทธิ์พูด คีตกฤทธิ์ว่า คีตกฤทธิ์วิจารณ์ เจ้าโลก การเมืองในปัจจุบันและอนาคตของสังคมไทย ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับกลุ่มประเทศคอมมิวนิสต์ คีตกฤทธิ์กับปัญหาของไทยสมัยเลือกตั้งไม่เรียบร้อย โลกส่วนตัวของคอมมิวนิสต์โลก 4 ทวีป สงครามปาก สงครามเวียดนาม โลกใหม่ สถานการณ์รอบบ้านเรา เพื่อนคู่วัฒนธรรมและกษัตริย์ธรรม ทรรศนะคีตกฤทธิ์ ทุนนิยมสังคมประชาธิปไตย เบ้งเฮ็ก ฝรั่งเศสศึกษา การบ้านสำคัญกว่าการเมือง ปาฐกถาของคีตกฤทธิ์ ปาฐกถาสองเรื่อง

- 11) ประเภทนวนิยาย เช่น ซูสีไทเฮา สามก๊ก สี่แผ่นดิน หลายชีวิต ไม้แดง กาเหว่าที่บางเพลง
- 12) ประเภทเรื่องสั้น เช่น สวัสดิ์ลมร้อน รวมเรื่องสั้น เรื่องของคนรักหมา คีตกฤทธิ์พ่อครัวหัวป่าก์ หยอดหนึ่งของทะเล

เกียรติประวัติที่ได้รับ

- 1) 25 ตุลาคม พ.ศ.2505 ได้รับพระราชทานปริญญาวารสารศาสตร์
ดุขุภีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- 2) พ.ศ.2514 ได้รับพระราชทานตำแหน่งศาสตราจารย์พิเศษ
คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- 3) 12 มีนาคม 2518 ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี คนที่ 13 ของประเทศไทย
- 4) 14 กรกฎาคม พ.ศ.2520 ได้รับพระราชทานปริญญาพาณิชยศาสตร์
ดุขุภีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- 5) 24 มกราคม พ.ศ.2522 ได้รับพระราชทานปริญญาศิลปศาสตร์
ดุขุภีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาปรัชญา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- 6) 31 ตุลาคม พ.ศ.2528 ได้รับพระราชทานปริญญารัฐศาสตร์
ดุขุภีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- 7) 24 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2529 ได้รับการยกย่องเป็นศิลปินแห่งชาติ
สาขาวรรณศิลป์ ประจำปี พ.ศ.2528 ซึ่งถือได้ว่าท่านเป็นศิลปินแห่งชาติ
1 ใน 4 ท่านแรกในประวัติศาสตร์ของประเทศไทย ซึ่ง ในปี 2528 นั้น
มีผู้ที่ได้รับการประกาศยกย่องเป็นศิลปินแห่งชาติทั้งหมด 4 ท่าน อีก 3
ท่านที่ได้รับการประกาศยกย่องให้เป็นศิลปินแห่งชาติ ได้แก่ 1. นายเพ็ญ

หริพิทักษ์ ได้รับการยกย่องในสาขาทัศนศิลป์ 2. นายมนตรี ตราโมท ได้รับการยกย่อง ในสาขาศิลปะการแสดง และ 3. ท่านผู้หญิงแก้ว สนิทวงศ์เสนี ได้รับการยกย่องในสาขาศิลปะการแสดง

- 8) 11 พฤศจิกายน พ.ศ.2531 ได้รับพระราชทานพระเกี้ยวทองคำในฐานะผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านส่งเสริมภาษาไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- 9) 16 ธันวาคม พ.ศ.2536 ได้รับพระราชทานปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
- 10) 1 ธันวาคม พ.ศ.2537 ได้รับปริญญาเทคโนโลยีดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สถาบันเทคโนโลยีแห่งเอเชีย
- 11) 20 เมษายน พ.ศ. 2554 ได้รับการยกย่องจากองค์การศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (ยูเนสโก) ให้เป็นบุคคลสำคัญของโลก ด้านการศึกษา วัฒนธรรม สังคมศาสตร์และสื่อสารมวลชน เนื่องในโอกาสครบรอบชาติกาล 100 ปี เมื่อวันที่ 20 เมษายน 2554

ภาพประกอบ 57 นวนิยายเรื่อง สี่แผ่นดิน มีเนื้อหาอิงประวัติศาสตร์ไทยในช่วงรัชกาลที่ 5 ถึงรัชกาลที่ 8 นับเป็นวรรณกรรมที่มีชื่อเสียงมากที่สุดเล่มหนึ่งของไทย และเป็น 1 ใน หนังสือดี 100 เล่ม ที่คนไทยควรอ่าน (พ.ศ. 2408-2519)

ทั้งนี้ ตั้งแต่ปี 2525 เป็นต้นมา การเจ็บป่วยเริ่มปรากฏเป็นครั้งคราว ซึ่งในปี พ.ศ. 2530 ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้เดินทางไปรับการตรวจและรักษาที่ประเทศสหรัฐอเมริกา แพทย์ต้องผ่าตัดแคลเซียมเกาะกระดูกไขสันหลัง จากนั้นต้องเข้ารับการตรวจสุขภาพเป็นระยะ ๆ ด้วยโรคประจำตัวคือ เบาหวาน และเข้ารับการผ่าตัดเส้นหลอดเลือดเลี้ยงหัวใจที่ประเทศสหรัฐอเมริกา นับแต่นั้นมาอาการเจ็บป่วยจากโรคเดิม และโรคแทรกซ้อนปรากฏเป็นระยะ ๆ จนกระทั่ง ครั้งหลังสุดเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ.2538 ต้องเข้ารับการรักษาที่โรงพยาบาลสมิติเวช ด้วยระบบการทำงานของอวัยวะภายในเสื่อม และถึงแก่กรรมอย่างสงบด้วยโรคชรา เมื่อวันที่ 9 ตุลาคม พ.ศ. 2538 เวลา 10.58 น. สิริอายุได้ 84 ปี 5 เดือน 20 วัน สถิติอยู่แต่ความดีงาม และความเป็นปุชนิยบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถ ให้อุชุนรุ่นหลังรำลึกถึง ดังที่ สมบัติ ภูกาญจน์ กล่าวไว้ในหนังสือ คือ คึกฤทธิ์ ว่า ความสำคัญและเป็นบุคคลที่หาได้ยาก ของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช อยู่ที่ความรู้ความสามารถและการประพฤติปฏิบัติ นับตั้งแต่ปี 2489 ถึง 2538 กว่า 50 ปี ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ได้สร้างผลงานให้ปรากฏต่อสังคมไทยมาโดยตลอด (สมบัติ ภูกาญจน์, 2554 : 85)

1.2 ลักษณะทางกายภาพและบรรยากาศของบ้าน

ภาพประกอบ 58 บ้านศิลปินแห่งชาติ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช

บ้านของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ตั้งอยู่เลขที่ 19 ซอยพระพิณิจ ถนนสาทรใต้ ซึ่งเป็นที่รู้จักในชื่อ “บ้านซอยสวนพลู” บ้านหลังนี้เป็นบ้านที่ท่านอยู่อาศัยมากกว่า 35 ปี จนถึงแก่อสัญกรรม ในระยะแรก ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้เข้าบ้านอยู่ปากซอย ต่อมาในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้ย้ายเข้ามาอยู่กับ ม.ร.ว.บุญริบ พิณิจชนคดี ในบ้านไม้ที่อยู่ติดกับบ้านของท่าน ซึ่งเป็นที่อยู่ของหม่อมหลวงรองฤทธิ์ ปราโมช ในปัจจุบัน ด้วยความฝันว่าจะอยู่บ้านแบบเรือนไทย ท่านจึงได้ซื้อ

ที่ดินติดกับ ม.ร.ว.บุญรับ ไว้ 5 ไร่เศษ ราคาตารางวาละ 7 บาท ซึ่งเจ้าของเดิมให้เช่าปลูกสวนพลู หลังจากนั้นจึงได้ซื้อบ้านเรือนไทยแบบภาคกลางจากเทศบาลกรุงเทพมหานคร ในราคา 3,400 บาท และได้ให้นายน้ำเชื่อม เล็กประทุม ซึ่งเป็นผู้รับใช้ใกล้ชิดมานานไปเสาะหาเรือนแบบเรือนภาคกลางอีก 2 หลัง มาจากบ้านเดิมที่ผักไห่ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และในปีพุทธศักราช 2503 ได้ให้ช่างปรุงเรือนจากตำบลราชโศภิต อำเภอผักไห่ มาสร้างตามวิธีการสร้างบ้านไทยแบบโบราณ ซึ่งสร้างเสร็จภายในระยะเวลา 6 เดือน และได้เข้าอยู่อาศัยในปี 2503 นั้นเอง ซึ่งบ้านหลังนี้ได้รับการเรียกขานว่า บ้านชอยสวนพลู (สำนักงานคณะกรรมการแห่งชาติ. 2549, 45)

หลังจาก ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ถึงแก่อสัญกรรม บ้านชอยสวนพลูทั้งสวนและอาคารมีความเสื่อมโทรมมาก ก่อนที่ท่านจะป่วยหนัก ได้เชิญ ดร.สุวิชัย รัศมิภุติ อธิบดีกรมศิลปากร ในสมัยนั้น มาปรึกษาเรื่องที่จะซ่อมแซมบ้าน ในขณะที่ ดร.สุวิชัย ได้ทำการซ่อมแซมบ้าน นั้น สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงพระกรุณาเสด็จทอดพระเนตรการซ่อมแซมด้วยพระองค์เอง ทรงแนะนำว่าการซ่อมแซมบ้านได้ใช้เงินไปเป็นจำนวนมาก หากปล่อยบ้านไว้แบบเดิมบ้านก็จะทรุดโทรมอีก น่าจะเปิดให้สาธารณชนเข้าชม ทรงพระราชทานความเห็นว่าการจัดแสดงไม่ควรจัดเป็นพิพิธภัณฑ์ แต่ควรจัดในรูปแบบของบ้านบุคคลสำคัญ และพระราชทานแนวพระราชดำริว่า การเปิดบ้านควรถือเป้าหมายไว้ 2 ประการ คือ ประการแรกเพื่อให้คนรุ่นปัจจุบันโดยเฉพาะเยาวชนและรุ่นหลังได้ระลึกถึง ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ซึ่งได้ทำคุณประโยชน์ไว้แก่ชาติบ้านเมืองอย่างอนอกอนันต์ ประการที่ 2 เรือนไทยที่เป็นที่อยู่อาศัยจริงๆ ไม่ใช่จัดขึ้นเพื่อการแสดง เป็นสิ่งที่หาได้ยาก ดังนั้น คนที่เข้าชมจะมีโอกาสได้เห็นถึงวิธีการดำรงชีวิตของบรรพบุรุษที่เน้นความสมถะเรียบง่าย และสอดคล้องกับสภาพธรรมชาติ ซึ่งแทบไม่มีให้เห็นแล้วในปัจจุบัน เพื่อเป็นการสนองพระราชบัญชา การจัดบ้านของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ จึงจัดไว้ในสภาพเดิมทุกอย่าง (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2549)

ลักษณะทางกายภาพและบรรยากาศของ บ้าน ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช นั้น ตัวบ้านเป็นบ้านเรือนไทยภาคกลาง ซึ่งตั้งอยู่ใจกลางกรุงเทพ แถวถนนสาทร ซึ่งเป็นย่านธุรกิจ ที่ผู้คนพลุกพล่านวุ่นวาย มีป้ายบ้านศิลปินแห่งชาติ ที่จัดทำโดยสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ตั้งเด่นให้เห็นอยู่ด้านหน้ารั้วบ้าน เมื่อเข้าไปยังด้านในบริเวณบ้านจะพบกับบรรยากาศบ้านเรือนไทยที่ซ่อนอยู่ภายใต้การโอบล้อมของอาคารบ้านเรือนทั้งตึกพาณิชย์และคอนโดมิเนียมรูปทรงสมัยใหม่ ภายในรั้วประกอบด้วย กลุ่มเรือนไทย 5 หลัง ที่เป็นส่วนที่อยู่อาศัย เป็นเรือนไทยสับภาคกลางแท้ที่ได้มาจากที่ต่างๆ กัน ยังคงลักษณะเรือนไทยแบบดั้งเดิมไว้ แต่มีเครื่องให้ความสะดวกสำหรับการดำรงชีพสมัยใหม่ที่แทรกไว้ เมื่อเข้าไปในบริเวณบ้านจะรู้สึกถึงความร่มรื่นและเป็นระเบียบเรียบร้อย

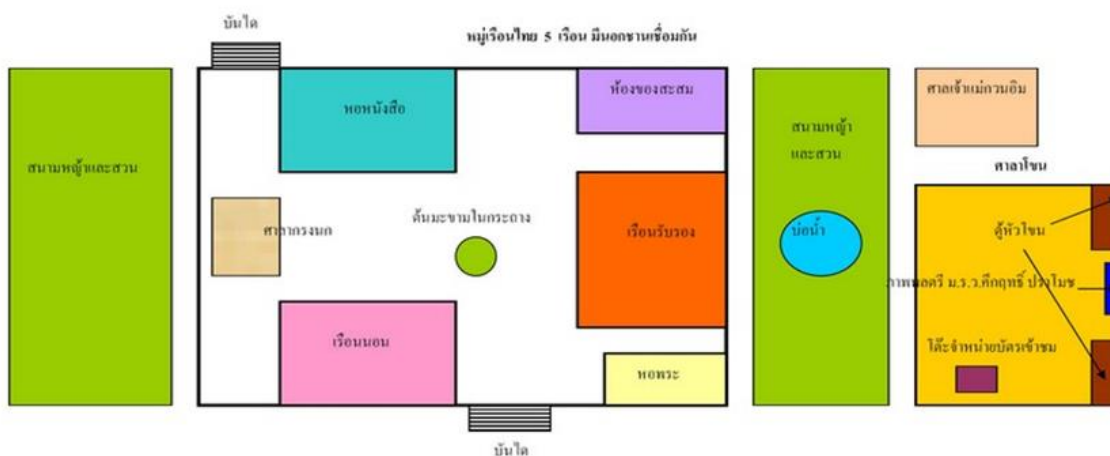

ภาพประกอบ 59 บ้านเรือนไทยของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ที่โอบล้อมไปด้วยอาคารบ้านเรือน ทั้งตึกพาณิชย์และคอนโดมิเนียมรูปทรงสมัยใหม่

ภายในรั้วประกอบด้วย กลุ่มเรือนไทย 5 หลัง ที่เป็นส่วนที่อยู่อาศัย เป็นเรือนไทยสัปดาห์กลางแท้ที่ได้มาจากที่ต่างๆ กัน ยังคงลักษณะเรือนไทยแบบดั้งเดิมไว้ แต่มีเครื่องให้ความสะดวกสำหรับการดำรงชีพสมัยใหม่ที่แทรกไว้ เมื่อเข้าไปในบริเวณบ้านจะรู้สึกถึงความร่มรื่นและเป็นระเบียบเรียบร้อย

แผนผังบ้าน ม.ร.ว. คึกฤทธิ์

พื้นที่จัดแสดงประมาณ 500 ตารางเมตร

ภาพประกอบ 60 แผนผังบ้าน ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช

ส่วนที่ 1 ศาลาโขน จากแผนผังด้านบน จากด้านขวามือ เมื่อเข้ามาภายใน บริเวณรั้วบ้าน ส่วนแรกที่ได้พบได้แก่ ศาลาโขน ซึ่งเป็นอาคารที่มีลักษณะเป็นห้องโถงขนาดใหญ่ สร้างด้วยไม้สักทั้งหลัง ส่วนนี้เป็นส่วนที่แยกออกจากที่อยู่อาศัย เป็นส่วนที่สร้างขึ้นทีหลัง เพื่อใช้ในกิจการทั่วไปตามภารกิจของเจ้าของบ้าน เช่น ทำบุญเลี้ยงพระ ไหว้ครู โขน และเพื่อรับรองแขกที่สำคัญ เป็นส่วนที่เริ่มต้นสำหรับเข้าชม เมื่อเข้าไปด้านในจะพบแผงนิทรรศการเชิดชูเกียรติศิลปินแห่งชาติ พลตรี ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เมื่อครั้งที่ท่านได้รับการยกย่องเป็นศิลปินแห่งชาติเมื่อปีพุทธศักราช 2528 โดยสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม เพื่อเป็นการทราบประวัติ ผลงานของท่านเจ้าของบ้านก่อนที่จะเข้าไปชมจุดอื่นๆ ต่อไป ภายในศาลาโขน ประกอบด้วยของ ตกแต่งต่างๆ ดังนี้

ภาพประกอบ 61 ศาลาโขน

1) ตู้หัวโขน จัดแสดงหัวโขนที่เคยใช้ในการแสดงโขนจริงมาแล้ว บางส่วนเป็น ผลงานของครูชิต แก้วดวงใหญ่ ซึ่งเป็นครูประดิษฐ์หัวโขนที่มีชื่อเสียงที่สุดในสมัยรัชกาลที่ 6 ตู้หัวโขน ตั้งอยู่ 2 ข้าง รูป ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ในเครื่องแต่งกายเต็มยศแบบโบราณเหนือโต๊ะหมู่บูชา ซึ่งเป็นที่มาของคำเรียกขานว่า “ศาลาโขน” ตู้ด้านหนึ่งเป็นหัวโขนของกองทัพพระราม หรือ ฝ่ายพลับพลา เช่น พระราม พระลักษณ์ หนุมาน สุครีพ รวมทั้งศิระพระผู้เป็นใหญ่ 3 พระองค์ คือ พระอิศวร พระนารายณ์และพระพรหม และเทพยดาที่เกี่ยวข้องกับนาฏศิลป์และดนตรี เช่นพระประโคนธรรพ พระปัญจสิขร อีกด้านหนึ่งเป็นหัวโขนของกองทัพศกัณฐ์ หรือฝ่ายลงกา มีหัวโขนทศกัณฐ์หน้าทอง ที่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ใช้เวลาแสดงโขน ส่วนพระพิราพทรงเครื่องและพระฤาษี นั้นได้เข้าพิธีไหว้ครูมาแล้ว

ภาพประกอบ 62 ตู้นิ้วโชน

2) ตู้นิ้วโชนน้ำลงรักปิดทอง จำนวน 2 ตู้ ที่ใช้เก็บพระไตรปิฎกและหนังสือสำคัญ ตู้นิ้วโชนใหญ่เป็นตู้ที่มีอายุกว่า 200 ปี เป็นศิลปะสมัยต้นรัตนโกสินทร์ ฝีมือทำตู้และการเขียนลายรดน้ำงดงามมาก ภาพเขียนด้านข้าง ด้านซ้ายเป็นภาพจำลองความคิดเรื่องไตรภูมิตามธรรมเนียมโบราณ แต่ผู้ที่ตกอยู่ในนรกภูมิล้วนเป็นภาพชาวตะวันตกทั้งสิ้น ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ฆานานนามลายรดน้ำ ด้านนี้ว่า การตั้งศูนย์การเมืองฉบับแรกของไทย ส่วนตู้นิ้วโชนเล็กเป็นตู้สมัยเดียวกันแต่ลายละเอียดอ่อน นายถวัลย์ ดัชนี ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (จิตรกรรม) ประจำปีพุทธศักราช 2544 ได้ลงรักทาทองให้ใหม่ และเขียนลายด้วยสีอะคริลิกเป็นภาพเซอร์เรียลลิสต์ หมายถึงธาตุทั้ง 4 คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ และมีรัฐธรรมนูญวางอยู่บนพาน เพราะเขียนภาพนี้ในปีที่ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์เป็นนายกรัฐมนตรี

3) ตู้ต่างๆ ซึ่งเป็นไม้แกะสลักลงรักปิดทอง เป็นงานศิลปะสมัยโบราณ

4) หมูโตะเก้าอี้ เป็นของจีนและญวน

5) เก่งจีนและศาลเจ้าแม่กวนอิมอยู่ด้านข้างศาลาไทย มีรูปเคารพของเจ้าแม่กวนอิม และเทพเจ้ากวนอู ซึ่งเป็นของที่ระลึกของเต็งเสี่ยวผิง อดีตผู้นำที่ยิ่งใหญ่ของประเทศจีน

ภาพประกอบ 63 เก่งจีนและศาลเจ้าแม่กวนอิมอยู่ด้านข้างศาลาไทย

ส่วนที่ 2 สนามหญ้าและสวน (สวนเขมร)

ระหว่างศาลาไทยหรือศาลาโขนและหมู่เรือนไทยที่อยู่อาศัย จะมีทางเชื่อมถึงกัน ซึ่งระหว่างทางเชื่อม จะมีสวนศิลปะกลางแจ้ง (สวนเขมร) เป็นสวนหย่อมที่ตกแต่งด้วยโบราณวัตถุ ทั้งของจริงและของจำลอง เช่นพระพุทธรูปนาคปรก พระพิฆเนศวร ศิวลึงค์ ทับหลัง วางตกแต่งในลักษณะพิพิธภัณฑสถานกลางแจ้งหรือสวนศิลปะ มีกำแพงศิลาแลงสองข้าง ตรงกลางมีบ่อน้ำยาว หักมุมทอดจากศาลาโขนไปสู่ตัวบ้าน ในบ่อปลูกบัว มีรูปนางปรัชญาปรมิตา เทพีแห่งความรู้และน้ำพุอยู่ตรงกลาง รอบบ่อเป็นทางเดินมีบอนไซ ไม้แคระแบบญี่ปุ่นและไม้ตัดเขามอบแบบไทย เขามอบมีทั้งเขามอบขนาดใหญ่ที่อยู่บนดิน และเขามอบขนาดเล็กที่อยู่ในกระถาง เขามอบหลายชิ้นเป็นฝีมือของพระยามโหสวรรค์ ที่ได้รับยกย่องว่าเป็นเจ้าทำรับเขามอบที่มีชื่อเสียงของไทย เขามอบนี้ในอดีตนิยมใช้เป็นเครื่องประดับเรือนไทยระดับคหบดี ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ชอบสวนนี้มาก และปรับปรุงเคลื่อนย้ายต้นไม้เพื่อให้เกิดความสมดุลอยู่เสมอจนแม้วาระสุดท้ายของชีวิต บ้าน ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ถือเป็นพิพิธภัณฑสถานมีชีวิตที่สวยงามที่สุดแห่งหนึ่ง ที่แสดงให้เห็นถึงการดำรงชีวิตของคนไทยในสมัยก่อน ซึ่งนับวันจะสูญหายไปกับกาลเวลา เพราะการเปลี่ยนแปลงค่านิยมของคนไทย

ภาพประกอบ 64 สนามหญ้าและสวน (สวนเขมร)

ส่วนที่ 3 หมู่เรือนไทย

ภาพประกอบ 65 หมู่เรือนไทย

หมู่บ้านไทย ประกอบด้วยเรือนไม้ขนาดต่างๆ กัน 5 หลัง และมีนอกชานเชื่อมถึงกันโดยตลอด โดยมีรายละเอียดเรือนไม้ต่างๆ ทั้ง 5 หลัง ดังนี้

1) เรือนรับรอง หรือเรือนคุณย่า เป็นเรือนประธานของหมู่บ้านไทยนี้มีลักษณะเป็นเรือนฝากระดาน 3 ห้อง สร้างด้วยฝีมือประณีตเพราะเป็นเรือนคหบดี ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ซ้อมมาจากเสาชิงช้า ทุกคนในบ้านเรียกว่า “เรือนคุณย่า” จากเรื่องราวที่เล่ากันว่าเจ้าของบ้านเดิม คนสุดท้ายเป็นสุภาพสตรีคงจะรักบ้านหลังนี้มาก เมื่อย้ายเรือนจากเสาชิงช้ามาปลูกที่ซอยสวนพลูจึงยังคงผูกพันอยู่ และแสดงให้เห็นตั้งแต่บานประตูคาน้ำมนต์ไปจนถึงพฤติกรรมอื่นๆ เรือนหลังนี้ฝาประกนทำด้วยไม้สักพื้นในเรือนเป็นไม้สักที่หย่อง มีลายสลักไม้บานประตูเป็นไม้สักทองกรอบประตูประณีตงดงาม บานประตูด้านซ้ายมีทองคำเปลวปิดอยู่ หน้าห้องมีฟาโลหรือส่วนที่เป็นเฉลียง พื้นฟาโลทำจากไม้มะม่วงจึงมีสีอ่อน เหนือบานประตูประดับไม้พายเล็กๆ เขียนลายทองเปรียบเสมือนลายเซ็นของผู้ที่ปลูกเรือนขึ้นมาใหม่ ซึ่งมีบรรพบุรุษเป็นลูกพี่ปนัดดา ในสังกัดของพระเจ้าบรมวงศ์เธอพระองค์เจ้าคำรบ บิดาของม.ร.ว.คึกฤทธิ์ และมีไม้แกะสลักเป็นรูปครุฑหุยนาค พระราชลัญจกรในสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ซึ่งเป็นต้นราชสกุลปราโมช ภายในเรือนมีศิลปวัตถุล้ำค่าคือ เตียงเท้าสิงห์ลกรักปิดทองประดับกระจกสี บนพระแท่นมีรูปจำลองทวารบาลเหยียบสิงห์เลียนแบบอยุธยา และของอื่นๆ ตั้งไว้ เพื่อให้เป็นบริเวณที่ต้องเคารพ เนื่องจากม.ร.ว.คึกฤทธิ์เชื่อว่าพระแท่นนี้เป็นพระแท่นประทับ ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยเวลา

ทรงงาน เช่นงานทางด้านศิลปะหรือประทับพักผ่อนพระอิริยาบถ จากรูปแบบและลักษณะสกุลศิลปะกรรมศิลปากรระบุว่า เติงเท้าสิงห์นี้สร้างในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ และตามขนบธรรมเนียมประเพณีของราชสำนักไทย พระมหากษัตริย์หรือพระบรมวงศ์ผู้ใหญ่บางพระองค์เท่านั้น ที่ทรงใช้เครื่องใช้ที่ลึงรักปิดทองประดับกระจกสี ในเรือนคุณยายยังมีตู้ทองขนาดใหญ่เป็นที่เก็บรวบรวมเครื่องถมทอง ศิลปะที่เฟื่องฟูมากที่นครศรีธรรมราช เป็นสิ่งของประเภทเครื่องยศ เช่น หีบ ชั้นน้ำพานรองเครื่องใช้ประจำ เช่น ตะไกร ตะบันหมากขนาดต่างๆ ไปจนถึงถ้วยน้ำสำหรับกรรณก ล้วนมีลวดลายละเอียดงดงามตามศิลปะสมัยต้นรัตนโกสินทร์ และมีตู้ทองสมัยอยุธยาอีก 2 ตู้ ตู้หนึ่งบรรจุหัวหุ่นกระบอกเรื่องพระอภัยมณี และอิเหนา เป็นฝีมือช่างสมัยรัชกาลที่ 5 หน้าหุ่นทุกตัวงดงามอ่อนช้อย อีกตู้หนึ่งบรรจุหัวโขนขนาดเล็กฝีมือช่างสมัยเดียวกัน

2) เรือนหนังสือ เรือนหลังตรงกันข้ามเป็นห้องหนังสือแบ่งเป็น 2 ห้อง ห้องแรกเป็นห้องหนังสือภาษาอังกฤษ ประเภทหนังสืออ้างอิงและนวนิยายที่มีชื่อเสียง หลายเล่มเป็นหนังสือที่พิมพ์ครั้งที่ 1 เข้าชั้นหนังสือหายาก มีโต๊ะหนังสืออยู่กลางห้องแต่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ไม่ค่อยได้ใช้ เพราะนิยมที่จะอ่าน และเขียนหนังสือ ที่โต๊ะไม้ชั้นล่างริมสระหลังบ้านมากกว่า ห้องถัดไปเป็นห้องหนังสือภาษาไทยที่ส่วนใหญ่เป็นหนังสือหายากที่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์สะสมไว้ และยังเป็นที่รวบรวมบทประพันธ์ต่างๆ ของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ด้วย ที่พาไลด้านหน้าเรือนมีตู้เก็บเครื่องลายครามสมัยราชวงศ์ชิง งามช่างแกะสลักและมีโต๊ะยาวพร้อมเก้าอี้ที่นั่งได้ประมาณ 8-10 คน ที่ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ใช้เป็นที่พักพิงหรือเรื่องสำคัญๆ ของบ้านเมือง การจัดเรียงยังเหมือนสมัยที่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ยังมีชีวิตอยู่

ภาพประกอบ 66 เรือนหนังสือ

3) เรือนนอน เป็นเรือนขนาดกลางเยื้องไปข้างหน้าทางซ้ายและขวาของเรือนคุณย่า เป็นเรือนเก่าของชาวบ้านรื้อมาจากผักไห่เป็นเรือนฝากระดานไม้สัก พื้นเป็นไม้แดง เรือนด้านซ้ายใช้เป็นที่นอนนอน ด้านขวาใช้เป็นห้องหนังสือ ที่ฟาไลเรือนมีฝาบานเกล็ดไม้ใช้บังแดดและฝน ทำขึ้นใหม่โดยช่างเฟอร์นิเจอร์เงินในกรุงเทพฯ ในเรือนนอนตกแต่งเหมือนสมัยที่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ยังมีชีวิตทั้งเสื้อผ้าในตู้ แต่งตัวที่มีคั่นฉ่องกรอบลวดรักปิดทอง วางแรง หวี และเครื่องใช้ประจำวันต่างๆ ส่วนกลางกันไว้เป็นที่นั่งเล่น มีที่บูชาพระสำหรับการสวดมนต์ไหว้พระประจำวัน ส่วนที่เป็นห้องนอนได้ดัดแปลงโดยเพิ่มสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เพื่อให้อยู่อาศัยได้สะดวกสบายยิ่งขึ้น จึงมีทั้งเครื่องปรับอากาศและห้องน้ำที่ทันสมัยซ่อนไว้ อย่างแนบเนียน ในตู้ทองทางซ้ายมือของประตูเก็บตลับจากถึง ศิลปวัตถุนิยมสะสมกันมากในสมัยรัชกาลที่ 5 ตลับงาเหล่านี้จะกลิ้งเป็นชุดจากใหญ่ไปถึงเล็กชุดละประมาณ 10 – 15 ใบ ตลับงาในตู้นี้มี 3 ชุด คือชุดลูกจันทน์ ลูกพลับและทรงกลอง ทุกใบมีฝาเกลียวเปิดได้ และสามารถเรียงซ้อนจากใบใหญ่สุดไปจนถึงใบเล็กสุดที่มีขนาดเพียงเท่าเล็บมือได้

4) หอพระและห้องของสะสม เป็นเรือนเล็ก 2 หลังที่กระหนาบอยู่ทั้ง 2 ด้านของเรือนคุณย่าหรือเรือนประธาน เรือนทางขวามือจัดเป็นหอพระ ตั้งที่บูชาพระพุทธรูปปางต่างๆ อัมรินทร์ลงรักปิดทอง ประดิษฐานพระพุทธรูป ศิลปะยุครัตนโกสินทร์ที่งดงาม พระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชองค์เล็ก จำลองแบบจากพระบรมราชานุสาวรีย์ที่เชิงสะพานพุทธยอดฟ้า และได้บูชาซึ่งหันหน้าออกประตูประดิษฐาน พระรูปปั้นสมเด็จพระสังฆราชเจ้ากรมหลวงวชิรญาณวงศ์ พระอุปฌาย์ของม.ร.ว.คึกฤทธิ์ และที่ได้ฐานพระแก้วมรกตจำลอง หน้าแทนบูชาเป็นที่บรรจุอัฐิของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์

ภาพประกอบ 67 ของสะสมในหอพระและห้องของสะสม

5) ศาลากรงนก (หอนั่ง) เป็นศาลาโปร่งอยู่ปลายชานเรือนด้านใต้ ตรงข้ามกับ เรือนคุณย่า จากหอนั่งมองลงไปเห็นสวนใหญ่หลังบ้าน ที่มีมูมเรือนมีต้นบุหงาดันหยง ให้ร่มเงาบังแดด ยามบ่าย และในฤดูกาลที่ออกดอก จะส่งกลิ่นหอมฟุ้งกระจายไปทั่วบ้าน ปลายชานเรือนด้านใต้ มี บันไดเล็กลงไปชั้นล่าง ที่รู้จักกันทั่วไป ในสมัยที่ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ยังมีชีวิตอยู่ว่า “ใต้ถุนบ้านซอยสวนพลู”

ภาพประกอบ 68 ศาลากรงนก (หอนั่ง)

ส่วนที่ 4 สนามหญ้าและสวนหลังบ้าน

เป็นส่วนที่ใช้สำหรับจัดกิจกรรมกลางแจ้ง ที่เป็นการเข้าเฝ้าเจ้าพนักงานมรดก งานทางด้านศิลปวัฒนธรรม เป็นต้น

ภาพประกอบ 69 สนามหญ้าและสวนหลังบ้าน

1.3 ระบบการบริหารจัดการบ้าน

การบริหารจัดการ ปัจจุบันอยู่ในการดูแลของ ม.ล.รองฤทธิ์ ปราโมช บุตรชายของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช โดยมีผู้จัดการคอยดูแลในเรื่องต่างๆ ทั้งการเก็บค่าเช่าชมพิพิธภัณฑ์ การให้เข้าสถานที่เพื่อจัดงานต่างๆ เช่น งานแต่งงาน งานเลี้ยงสังสรรค์ เป็นต้น มีโครงสร้างการบริหารจัดการที่ดี มีการกำหนดขอบเขตและภาระหน้าที่ในการทำงานที่ชัดเจน อีกทั้งความรู้และประสบการณ์ของบุคลากรภายในแหล่งเรียนรู้ก็ถือว่ามีความสามารถ เป็นบ้านศิลปินแห่งชาติสามารถหารายได้มาเป็นการบริหารจัดการภายในบ้านได้อย่างเป็นระบบ

1.4 การดำเนินกิจกรรมของบ้านศิลปินแห่งชาติ

1.4.1 กิจกรรมที่ทำเป็นกิจวัตรของบ้านศิลปินแห่งชาติ

เปิดบริการให้ผู้สนใจเข้าชมพิพิธภัณฑ์ บ้าน ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช โดยเปิดให้บริการทุกวัน ตั้งแต่เวลา 10.00 – 16.00 น. เสียค่าเข้าชมผู้ใหญ่ 50 บาท เด็ก 20 บาท เมื่อซื้อบัตรเข้าชมแล้ว จะได้รับแผ่นพับแสดงประวัติและผลงานของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช และมีผู้นำชม โดยต้องทำการประสานล่วงหน้า

ภาพประกอบ 70 แผ่นพับแสดงประวัติและผลงานของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช

1.4.2 บริการให้เช่าสถานที่สำหรับจัดงานมงคลต่างๆ ทั้งงานเลี้ยงองค์กร งานแต่งงานแบบไทย งานรับรองแขกต่างชาติ ทั้งนี้ บ้านซอยสวนพลูจะให้เช่าเฉพาะสถานที่สำหรับจัดงาน ส่วนอาหาร เครื่องดื่ม และอื่นๆ ทางเจ้าภาพต้องนำมาเอง ค่าเช่าขึ้นกับจำนวนคน เป็นหลัก

ภาพประกอบ 71 การจัดพิธีแต่งงาน ณ บ้าน ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช

2. บ้าน นายทวี รัชนิกร ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (จิตรกรรม) พุทธศักราช 2548

ภาพประกอบ 72 นายทวี รัชนิกร ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (จิตรกรรม) พุทธศักราช 2548

2.1 ประวัติศิลปินแห่งชาติ

คำประกาศเกียรติคุณ

นายทวี รัชนิกร เกิดเมื่อวันที่ 10 ตุลาคม พุทธศักราช 2477 ที่จังหวัดราชบุรี เป็นศิลปินอาวุโสที่ทุ่มเทในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปกรรมมาตั้งแต่ปีพุทธศักราช 2503 โดยในการสร้างสรรค์ผลงานด้านจิตรกรรมนั้น ระยะเวลาได้แสดงออกให้เห็นความงามของธรรมชาติ ที่ผสมผสานความคิด จนเกิดรูปแบบที่มีลักษณะเฉพาะตัวและต่อมาได้เสนอภาพสะท้อนภาวะของสังคม วิถีชีวิต ความเชื่อ ความเป็นท้องถิ่นและเรื่องราว สะท้อนใจที่มีต่อประชาชนโดยเสนอทัศนคติต่อสังคม ให้ตระหนักถึงความยุติธรรมและความจริงของมนุษย์ที่จะมอบให้แก่กันและกัน ในส่วนของ กระบวนการแสดงออกยังได้นำเอาวัสดุพื้นบ้านอีสานมาพัฒนาสู่การสร้างสรรคในระดับสากล และผลงานได้รับรางวัลและเกียรติคุณจากการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติหลายครั้ง นอกจากนั้นยังเป็นผู้เผยแพร่ความรู้ทางทัศนศิลป์แก่นักศึกษาศิลปะในฐานะอาจารย์ตั้งแต่รับราชการจนกระทั่งเกษียณอายุ อีกทั้งยังเป็นผู้บุกเบิกการสร้างงานเครื่องปั้นดินเผาต้านเกวียนให้แก่ศิลปินและวงวิชาการ การศึกษาทางด้านนี้ จนเกิดการพัฒนารูปแบบมาถึงปัจจุบัน นับได้ว่าผลงานศิลปะและงานวิชาการ ทางศิลปะต่างๆ ได้ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมและประเทศชาติเป็นอย่างมาก เป็นศิลปินที่ดำรงชีวิต ในการสร้างสรรค์งานศิลปะอย่างมีความมั่นคง และประกอบกิจการงานด้วยคุณธรรม เป็นแบบอย่างที่ดีแก่อนุชนรุ่นหลัง

นายทวี รัชนิกร จึงได้รับยกย่องเชิดชูเกียรติเป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (จิตรกรรม) พุทธศักราช 2548

ประวัติการศึกษา

เข้าศึกษาในระดับประถมศึกษาที่อำเภอแม่กลอง จังหวัดสมุทรสงคราม นายทวี รัชนิกร เป็นคนที่มีความสนใจในศิลปะมาตั้งแต่เด็ก เริ่มจากเมื่อตอนอายุประมาณ 5 ขวบ ได้มีโอกาสได้ไปดูหนังตะลุงและเกิดความรู้สึกว่าชอบ สวย อยากกลับไปลองวาดที่บ้าน เมื่อกลับไปบ้านจึงเริ่มลองหัดวาดตัวหนังตะลุง และนี่คือจุดเริ่มต้น เวลาเรียนก็มักจะแอบวาดรูป ลอกภาพจาก สมุดภาพ โดยเฉพาะลายไทยจะมีความสนใจเป็นพิเศษ ไม่ว่าจะเป็ภาพพญานาค ทศกัณฐ์ ตัวพระ ตัวยาง ก็หัดวาดรูปมาเรื่อยๆ จนกระทั่งเรียนจบในระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3 ที่โรงเรียนอัมพวาวิทยาลัย จังหวัดสมุทรสงคราม ในปีพ.ศ. 2496 และได้ไปเรียนต่อที่โรงเรียนเพาะช่าง ตอนเรียนที่เพาะช่าง นายทวีมีชื่อเสียงทางด้านวาดเส้น สามารถทำคะแนนสอบได้เต็ม 100 คะแนน จนรุ่นพี่ คือ นาย เป็รื่อง เปลี่ยนสายสืบ ขอดูตัวและพาไปพบกับอาจารย์ทวี นันทขว้าง (ซึ่งขณะนั้นท่านเป็นอาจารย์สอนอยู่ที่เพาะช่าง) ทำให้นายทวีได้รับการสอนเป็นกรณีพิเศษจากอาจารย์ทวี นันทขว้าง สมัยเรียนเพาะช่าง นายทวีเริ่มส่งผลงานเข้าประกวดและได้รางวัลครั้งแรกในระดับเยาวชน ภายหลังจากจบเพาะช่าง ในปี พ.ศ. 2498 จึงสอบเข้าเรียนต่อที่คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร โดยมี

เพื่อนร่วมรุ่นได้แก่ มานิตย์ ภู่อารีย์ ลาวันย์ ดาวราย เสวต เทศน์ทัณฑ์ สันต์ สารากรบริรักษ์ และเรียนจบปริญญาตรีศิลปะบัณฑิต (จิตรกรรม) จากมหาวิทยาลัยศิลปากร ในปี พ.ศ. 2503

ประวัติการทำงาน

ภายหลังจากเรียนจบ นายทวี เป็นศิลปินอิสระ เขียนภาพขายอยู่ประมาณ 1 ปี แล้วอาสาเป็นครูสอนศิลปะที่วิทยาลัยเทคโนโลยีอาชีวศึกษา วิทยาเขตตะวันออกเฉียงเหนือ จังหวัดนครราชสีมา เมื่อปี พ.ศ. 2504 ซึ่งปัจจุบันคือ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน นายทวี เริ่มต้นชีวิตการเป็นครูศิลปะที่วิทยาลัยเทคโนโลยีอาชีวศึกษา วิทยาเขตตะวันออกเฉียงเหนือ จังหวัดนครราชสีมา ด้วยการสอนวิชาศิลปะวิจิตร (Art Appreciation) ให้แก่นักศึกษาศิลปะในทุกแผนกวิชา นายทวี ได้ร่างหลักสูตรเพื่อเปิดสอนสาขาศิลปกรรมโดยเฉพาะ ร่วมกับ อาจารย์ ดร.วาทัญญู ณ ถลาง อาจารย์ดำรง วงศ์อุปราช และเพื่อนศิลปินชาวต่างชาติ จนในปีพุทธศักราช 2509 จึงเกิดแผนกวิชาศิลปกรรมในสังกัดคณะวิชาการออกแบบขึ้น โดยมีนายทวี รัชนิกร เป็นหัวหน้าแผนกคนแรก วัตถุประสงค์สำคัญของการเปิดแผนกวิชาศิลปกรรมก็เพื่อเปิดสอนศิลปะให้กับนักศึกษาในสวนภูมิภาค โดยเฉพาะในพื้นที่อีสาน ซึ่งนับได้ว่าเป็นสถาบันที่เปิดสอนศิลปะแห่งแรกของภูมิภาค เนื่องจากสมัยนั้นมีเพียงสถาบันศิลปะในกรุงเทพฯ เท่านั้น แผนการสอนของแผนกวิชามี 2 ระดับ ได้แก่ ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นต้น (ปวช.) และระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) เนื่องจากมีนักศึกษามากขึ้น นายทวีจึงได้ชักชวนรุ่นน้องจากมหาวิทยาลัยศิลปากรให้มาช่วยสอนอีกหลายคน อาทิ จริญญา บุญสวน สมเกียรติ สิริกุล สนั่น ดัชนี รวมทั้งรุ่นน้องที่มาสมทบภายหลัง ได้แก่ สุวิษ สติวิทยานันท์ ศรีวรรณ เจนหัตถการกิจ ศราวุธ ดวงจำปา เทพศักดิ์ ทองนพคุณ และสมชาย เกาทอง นายทวี เป็นครูผู้มุ่งมั่นในการสอน มีความรัก ศรัทธาในจิตวิญญาณความเป็นครู โดยมีอาจารย์ศิลป์ พีระศรี เป็นต้นแบบในการดำเนินชีวิตและการเป็นครู ส่งผลให้คณะศิลปกรรมที่เพิ่งก่อตั้งขึ้นในภาคอีสาน สร้างปรากฏการณ์ต่างๆ มากมายให้แก่วงการศิลปะของประเทศ สามารถสร้างศิลปินที่มีทักษะฝีมือทางศิลปะและดนตรีที่มีชื่อเสียงหลายคน อาทิเช่น สนาม จันท์เกาะ สุขสันต์ เหมือนนิรุทธิ์ สุรพล ปัญญาวิชระ วงคาราวาน มงคลอุทก พงษ์เทพ กระโดนชำนาญ และตึก ชิโร่ เป็นต้น นอกจากนี้เป็นผู้บุกเบิกการเรียนการสอนศิลปะในภาคอีสานแล้ว นายทวี ยังเป็นผู้จุดประกายให้เกิดการพัฒนาเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน และสร้างชุมชนบ้านด่านเกวียนให้เติบโตขึ้น เริ่มจากในช่วงปี 2504 ที่นายทวี มาอยู่โคราชใหม่ๆ ได้มีโอกาสไปศึกษาดูงานที่บ้านด่านเกวียน ซึ่งขณะนั้นมี นายสมคิด สถาปนิกจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และ นายอวบ สาณะเสน เป็นผู้ออกแบบผลิตภัณฑ์ต่างๆ นายทวีเกิดแนวคิดที่จะพัฒนาเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน จึงได้พานักศึกษาไปดูงานและให้ออกแบบเครื่องใช้ต่างๆ ที่แปลกและแตกต่างออกไป ทั้งแจกัน กระถางต้นไม้ โคมไฟ แล้วนำมาพัฒนางานของตน จนสามารถสร้างอาชีพให้แก่นักศึกษา และนำมาพัฒนาต่อยอดผลิตภัณฑ์ให้แก่ชาวบ้านในชุมชนบ้านด่านเกวียนด้วย ตลอดระยะเวลา 30 ปี ที่รับราชการจน

เกษียณอายุในปี พ.ศ. 2537 ก็ยังคงทำงานด้านวิชาการศิลปะอยู่ โดยรับเชิญไปเป็นวิทยากร เป็นอาจารย์พิเศษตามที่ต่างๆ และทำงานศิลปะของตนเองอย่างต่อเนื่อง ทั้งงานจิตรกรรม ประติมากรรม และภาพพิมพ์ และรับออกแบบสร้างประติมากรรมสาธารณะขนาดใหญ่หลายชิ้น เพื่อให้คนทั่วไปได้สัมผัสกับศิลปะอย่างใกล้ชิด

ประวัติการทำงานในชีวิตราชการครู ของนายทวี รัชนิกร มีดังนี้

- พ.ศ. 2509 : หัวหน้าแผนกวิชาศิลปกรรม คณะวิชาออกแบบ
วิทยาลัยเทคนิคภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- พ.ศ. 2518 : อาจารย์ 1 ระดับ 5 หัวหน้าแผนกวิชาศิลปกรรม วิทยาลัย
เทคโนโลยีและอาชีวศึกษา วิทยาเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
จังหวัดนครราชสีมา
- พ.ศ. 2524 : อาจารย์ 2 ระดับ 6 หัวหน้าแผนกวิชาศิลปกรรม วิทยาลัย
เทคโนโลยีและอาชีวศึกษาวิทยาเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
จังหวัดนครราชสีมา
- พ.ศ. 2529 : หัวหน้าคณะทำงาน โครงการจัดตั้งศูนย์วัฒนธรรม วิทยาเขต
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จังหวัดนครราชสีมา
- พ.ศ. 2530 : หัวหน้าคณะทำงาน โครงการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ของใช้ในครัวเรือน
อีสาน วิทยาเขต ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จังหวัดนครราชสีมา
- พ.ศ. 2533 : หัวหน้าคณะทำงานสร้างทุนจำลองปราสาทเขาพนมรุ้ง
เพื่อรวมแสดงในงานนิทรรศการราชมงคล ณ ศูนย์วัฒนธรรม
แห่งประเทศไทย
- พ.ศ. 2535 : หัวหน้าคณะทำงานโครงการจัดสร้างประติมากรรมสาธารณะ
วิทยาเขต ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จังหวัดนครราชสีมา
- พ.ศ. 2536 : เป็นผู้ออกแบบและตกแต่งภายในพิพิธภัณฑ์อนุสรณสถาน
ท้าวสุรนารี จังหวัดนครราชสีมา
- พ.ศ. 2537 : เป็นผู้ทรงคุณวุฒิ คณะอนุกรรมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
ศิลปกรรม จังหวัดนครราชสีมา
- พ.ศ. 2538 : อาจารย์ 2 ระดับ 7 หัวหน้าคณะวิชาออกแบบ สถาบัน
เทคโนโลยีราชมงคลวิทยา เขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
จังหวัดนครราชสีมา และเกษียณอายุราชการ

การสร้างสรรค์และเผยแพร่ผลงานของ นายทวี รัชนีกร ได้แก่

1) การแสดงผลงานเดี่ยวภายในประเทศ

- พ.ศ. 2542 : นิทรรศการศิลปกรรม ทวีรัชนีกร สถาบันเทคโนโลยี
ราชมงคล วิทยาเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นครราชสีมา
- พ.ศ. 2543 : นิทรรศการจิตรกรรมและประติมากรรม “ทวีรัชนีกร”
ณ หอศิลป์มหาวิทยาลัยศิลปากร กรุงเทพฯ
- พ.ศ. 2545 : นิทรรศการ “ทุนสร้างสรรค์ศิลป์ พีระศรี” ณ หอศิลป์
มหาวิทยาลัยศิลปากร กรุงเทพฯ
- พ.ศ. 2546 : นิทรรศการเชิดชูเกียรติศิลปินอีสาน ครั้งที่ 2 และ
นิทรรศการมนุษย์กับสังคม ทวี รัชนีกร
ณ หอศิลป์วัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น
- พ.ศ. 2548 : การแสดงศิลปกรรมของทวี รัชนีกร ในโครงการเชิดชูเกียรติ
การสร้างสรรค์ศิลปกรรมของศิลปินไทย ประจำปี 2548
ณ หอศิลป์มหาวิทยาลัยศิลปากร กรุงเทพฯ
- พ.ศ. 2553 : นิทรรศการศิลปกรรมเชิดชูเกียรติ ศิลปินแห่งชาติ
“ทวี รัชนีกร” ณ PSG Art Gallery หอศิลป์คณะจิตรกรรม
มหาวิทยาลัยศิลปากร และหอศิลป์ทวี รัชนีกร
- พ.ศ. 2557 : นิทรรศการศิลปะในโอกาสครบรอบ 80 ปี ทวี รัชนีกร
“วิถีไทยแบบ หัวหก ก้นขวิด” ณ พิพิธภัณฑ์สถาน
แห่งชาติ หอศิลป์ ถนนเจ้าฟ้า กรุงเทพมหานคร

2) การแสดงร่วมกับผู้อื่นภายในประเทศ

- พ.ศ. 2500 : การแสดงศิลปกรรมแห่งชาติครั้งที่ 8
- พ.ศ. 2501 : การแสดงศิลปกรรมแห่งชาติครั้งที่ 9
- พ.ศ. 2502 : การแสดงศิลปกรรมแห่งชาติครั้งที่ 10
- พ.ศ. 2503 : การแสดงศิลปกรรมแห่งชาติครั้งที่ 11
- พ.ศ. 2504 : การแสดงศิลปกรรมแห่งชาติครั้งที่ 12
: นิทรรศการ “กลุ่มศิลปินหนุ่ม” ณ หอแสดงภาพสี่แยก
มักกะสัน กรุงเทพฯ
- พ.ศ. 2505 : การแสดงศิลปกรรมแห่งชาติครั้งที่ 13
- พ.ศ. 2506 : การแสดงศิลปกรรมแห่งชาติครั้งที่ 14
- พ.ศ. 2507 : การแสดงศิลปกรรมแห่งชาติครั้งที่ 15

- พ.ศ. 2528 : นิทรรศการศิลปกรรมภาพฝาผนังพระหัตถ์
สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
และศิลปินไทย
- พ.ศ. 2529 : นิทรรศการศิลปะกรรมรวมสมัยโคราช 29
ณ บริษัทเงินทุนอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย
สำนักงานสาขาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
จังหวัดนครราชสีมา
- พ.ศ. 2533 : นิทรรศการศิลปกรรมเพื่อสันติภาพ เนื่องในโอกาส
ครบรอบ 40 ปีวันสันติภาพ ณ หอประชุมใหม่
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
: นิทรรศการศิลปะ “กลุ่มอีสาน” ครั้งที่ 5 หางเซ็นทรัล
ดีพาร์ทเมนต์สตรี จำกัด สาขาชิดลม กรุงเทพฯ
- พ.ศ. 2534 : นิทรรศการศิลปกรรม กลุ่มครูผู้สอนศิลปะ จังหวัดบุรีรัมย์
ณ หอประชุมวุฒิ จตุรงคการ จังหวัดบุรีรัมย์
- พ.ศ. 2535 : นิทรรศการศิลปะ “กลุ่มอีสาน” ครั้งที่ 6
ณ ริเวอร์ซิตี้ กรุงเทพฯ
- พ.ศ. 2537 : นิทรรศการสร่างสานตำนานศิลป์ 20 ปี แนวร่วมศิลปิน
แห่งประเทศไทย ณ ศูนย์ประชุมแห่งชาติสิริกิติ์
- พ.ศ. 2538 : นิทรรศการศิลปกรรม 50 ปี สันติภาพไทย
ณ สถาบันปริทัศน์มยงค
- พ.ศ. 2539 : นิทรรศการศิลปะกับสังคม ณ สถาบันปริทัศน์มยงค
- พ.ศ. 2541 : นิทรรศการศิลปกรรมเทิดพระเกียรติ
ครบรอบ 72 พรรษารัชกาลที่ 9 “เนื่องในวันเกิดโรงเรียน
เพาะช่าง” โรงแรมפורจูน กรุงเทพฯ
: นิทรรศการศิลปะกับสังคม ณ สถาบันปริทัศน์มยงค
: นิทรรศการ 25 ปี 14 ตุลาคม ณ สนามหลวง กรุงเทพฯ
- พ.ศ. 2543 : นิทรรศการผลงานศิลปกรรม ครั้งที่ 7 กลุ่มศิลปินอีสาน
ณ หอศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น
: นิทรรศการภาพศิลป์ ครบรอบ 100 ปี ชาติกาล
รัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์ ณ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ
หอศิลป์ กรุงเทพฯ

พ.ศ. 2544 : นิทรรศการภาพเหมือนศิลปิน ณ หอศิลป์มหาวิทยาลัย
ศิลปากร กรุงเทพฯ

: นิทรรศการศิลปกรรมรวมสมัย “กลุ่มอีสาน” ครั้งที่ 8
ณ เดอะสแกลม แกลเลอรี กรุงเทพฯ

และหอศิลป์วัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น

: นิทรรศการโครงการสืบสานวัฒนธรรม สุโขทัย สหสวรรค
2001 จังหวัดสุโขทัย

: นิทรรศการการแสดงผลศิลปกรรมแห่งชาติครั้งที่ 47

: นิทรรศการโครงการเชิดชูเกียรติศิลปินยอดเยี่ยม

แห่งประเทศไทย รางวัลศิลป พีระศรี ครั้งที่ 1 ณ หอศิลป์
มหาวิทยาลัยศิลปากร กรุงเทพฯ

: นิทรรศการศิลปะกับสังคม 2544 รางวัล มนต์ เศียรสิงห
“แดง” สถาบันปรีดี พนมยงค์ กรุงเทพฯ

พ.ศ. 2545 : การแสดงผลภาพพิมพ์และวาดเสนานานาชาติเนื่องในวาระ
ฉลองครบรอบ 60 ปี มหาวิทยาลัยศิลปากร

: นิทรรศการศิลปกรรม เพชร เลย์ “กลุ่มชายขอบ”
ณ หอศิลป์วัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น

: นิทรรศการและปฏิบัติงานวาดเสนา วิทยาลัยอาชีวศึกษา
อุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี

: โครงการศิลปกรรมไทย เนื่องในโอกาสครบรอบ 60 ปี
มหาวิทยาลัยศิลปากร ณ เดอะสแกลมแกลเลอรี

: นิทรรศการประมูลงานศิลปะเพื่อจัดหาทุนสนับสนุน
กิจกรรม เนื่องในโอกาสครบรอบ 60 ปี มหาวิทยาลัย
ศิลปากร กรุงเทพฯ

: มหกรรมผลงานจิตรกรรมทิวทัศน์ ณ หอศิลป์มหาวิทยาลัย
ศิลปากร

พ.ศ. 2546 : นิทรรศการศิลปกรรมรวมสมัย ชุด ร.รักษหศิลป์
ณ โปรรแกรมมิวสิคศิลปะ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

: นิทรรศการโครงการศิลปกรรมเนื่องในโอกาส 60 ปี
มหาวิทยาลัยศิลปากร คีน “ความสุข Happiness”

ณ หอศิลป์มหาวิทยาลัยศิลปากร

- : การแสดงศิลปกรรม 14 ตุลาคมประชาธิปไตย ในวาระ
ที่ครบรอบ 30 ปี 14 ตุลา ณ หอศิลปมหาวิทยาลัย
ศิลปากร กรุงเทพฯ
- : นิทรรศการศิลปกรรมร่วมสมัยที่สะท้อนวัฒนธรรมอีสาน
ณ หอศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น
- : มหกรรมศิลปะเทิดพระเกียรติ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ
สยามบรมราชกุมารี 45 พรรษา
- : นิทรรศการศิลปกรรมไทย ครั้งที่ 4 ประจำปี 2546
“โครงการศิลปกรรมในหีบห่อ” (Art in Art case)
- : มหกรรมประติมากรรมขนาดเล็ก 2546 โครงการครบรอบ
20 ปี สมาคมประติมากรรมแห่งประเทศไทย
ณ เดอะสโตนแกลเลอรี กรุงเทพฯ
- : นิทรรศการ “สร้างสรรค์งานศิลป์ ถิ่นยาโม”
ณ หางเดอะมอลล จังหวัดนครราชสีมา, หอศิลป์
คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
และหอศิลปมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่
- : นิทรรศการโครงการศิลปกรรมสุธรรมชาติ
ภูเก็ต พังงา กระบี่ ครั้งที่ 1
- : นิทรรศการทัศนศิลป์ เปิดหอศิลป์แมสสาย
อำเภอแมสสาย จังหวัดเชียงราย
- : นิทรรศการศิลปกรรมร่วมสมัย 60 ปี คณะจิตรกรรม
ประติมากรรมและภาพพิมพ์ ณ หอศิลป์แห่งชาติ
- : นิทรรศการโครงการมหกรรมสีน้ำแห่งประเทศไทย
ปี พ.ศ. 2546 ณ เดอะสโตนแกลเลอรี กรุงเทพฯ
- : นิทรรศการ นา-Na คณะศิลปกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยขอนแก่น
- พ.ศ. 2547 : นิทรรศการศิลป์ ถิ่นธารประสาธต์ ครั้งที่ 1
ณ หอศิลป์โรงเรียนธารประสาธต์เพชรวิทยา อำเภอพิมาย
จังหวัดนครราชสีมา
- : มหกรรมศิลปะเฉลิมพระเกียรติ 72 พรรษา มหาราชินี
ณ ศูนย์สรรพสินค้าซีคอนสแควร์ กรุงเทพฯ

- : นิทรรศการศิลปกรรม รักษนกเงือก ณ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี สำนักงานใหญ่ กรุงเทพฯ
- : นิทรรศการสารศิลป์ ถิ่นอีสาน ณ The Emporium shopping complex สุขุมวิท กรุงเทพฯ และหอศิลป์สมเด็จพระบรมราชินีนาถสิริกิติ์ ราชดำเนิน กรุงเทพฯ
- : นิทรรศการแผ่นดิน ภูเขา แม่น้ำ ทะเล และท้องฟ้า ณ หอศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร กรุงเทพฯ
- พ.ศ. 2548 : นิทรรศการแผ่นดิน ภูเขา แม่น้ำ ทะเลและท้องฟ้า ณ หอศิลป์สยาม จังหวัดสงขลา, หอศิลป์ริมนานาชาติ จังหวัดน่าน และหอศิลป์วัฒนธรรมเมืองเชียงใหม่
- : นิทรรศการ 2 ศิลปิน ทวีรัชนีกร และชวลิต เสริมปรุงสุข ณ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน จังหวัดนครราชสีมา
- : การแสดงศิลปกรรมแห่งชาติ ครั้งที่ 51 ณ ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมเฉลิมพระเกียรติ 6 รอบพระชนมพรรษา จังหวัดนครปฐม, หอศิลป์วัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, หอศิลป์วัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น
- : โครงการศิลปกรรมไทยรวมสมัย ครั้งที่ 6 พ.ศ. 2548-2549 “เทาและรอยเทา” หอศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร กรุงเทพฯ, หอศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น
- พ.ศ. 2556 : นิทรรศการ “ใจกลางป่า ปากกลางใจ” รำลึกถึง 22 ปี สืบ นาคะเสถียร ณ หอศิลป์วัฒนธรรม (ริมบึงสีฐาน) มหาวิทยาลัยขอนแก่น
- พ.ศ. 2559 : นิทรรศการเชิดชูเกียรติ 80 ปี ศิลปินแห่งชาติ อินสนธิ์ – ทวี ณ หอศิลป์ร่วมสมัยราชดำเนิน กรุงเทพฯ
- : นิทรรศการผลงานศิลปะ “พระประทับส่องแผ่นดิน สืบศิลป์อาลัยพ่อ” ณ ห้างสรรพสินค้าคลังพลาซ่า จังหวัดนครราชสีมา

3) การแสดงผลงานในต่างประเทศ

พ.ศ. 2503 : แสดงจิตรกรรมสีน้ำมันบนกระดาษ ณ ประเทศอังกฤษ

: แสดงผลงานภาพพิมพ์ ณ ประเทศเยอรมัน

พ.ศ. 2529 : นิทรรศการศิลปะไทย ณ ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน

ประเภทจิตรกรรม สีน้ำมัน An exhibition of Thai Art in the People's Republic of China, Center of Fine Arts, Beijing, July 18-30, 1985

จากการทุ่มเทให้กับการเป็นครูและการสร้างสรรค์งานศิลปกรรมอย่างต่อเนื่อง ทำให้ นายทวิ รัชนิกร ได้รับการยกย่องจากสังคม ทั้งในระดับจังหวัด ภูมิภาคและระดับประเทศ ดังนี้

พ.ศ. 2502 : รางวัลเกียรติคุณอันดับ 3 เหรียญทองแดง ประเภทจิตรกรรม

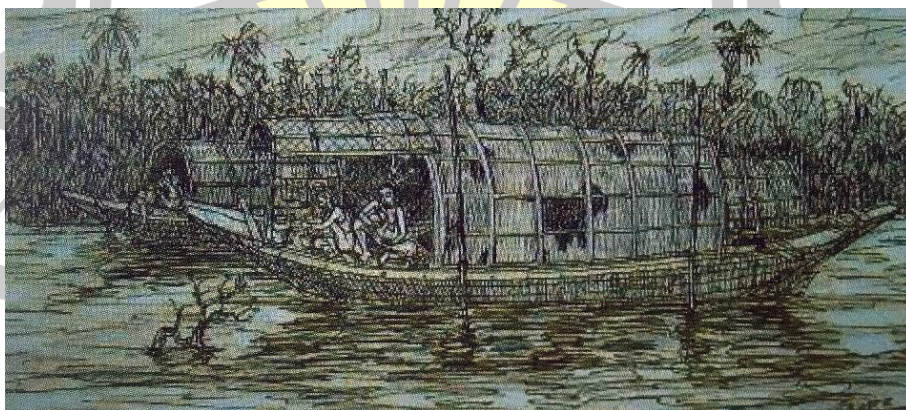
จากการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติ ครั้งที่ 10 จากผลงานชื่อ “ชีวิตในเรือ” ซึ่งเป็นภาพจิตรกรรมสีน้ำมันบนผ้าใบ แสดงภาพชีวิตริมคลองโอ่งอ่างที่ชาวบ้านล่องเรื่อนำเครื่องปั้นดินเผา มาขาย รายละเอียดในภาพแสดงให้เห็นชีวิตประจำวันของชาวบ้านที่ใช้ชีวิตอยู่ในเรือ อาทิ ภาพการทำครัว การเลี้ยงลูก

พ.ศ. 2503 : รางวัลเกียรติคุณอันดับ 2 เหรียญเงิน ประเภทจิตรกรรมจาก

การแสดงศิลปกรรมแห่งชาติ ครั้งที่ 11 จากผลงานสีน้ำมันบนผ้าใบ ชื่อ “ต้นไม้” ซึ่งเป็นผลงานจิตรกรรมในยุคแรกๆ ที่สร้างชื่อเสียงให้กับนายทวิ รัชนิกร เพราะเป็นผลงานที่มีความโดดเด่น จุดเด่น ของภาพอยู่ที่ร่องรอยของฝีแปรงที่โฉบสะบัดไปตามทิศทาง ของต้นไม้และผืนดิน สีที่ปูดหนาและเต็มไปด้วยรอยการโฉบสะบัดของพู่กัน สามารถสื่อถึงอารมณ์ความรู้สึกของผู้วาดได้เป็นอย่างดี นายทวิกล่าวว่า ต้นไม้ที่ดูหงิกงอเหล่านี้ก็เหมือนกับชีวิตคนที่ต้องต่อสู้ดิ้นรน

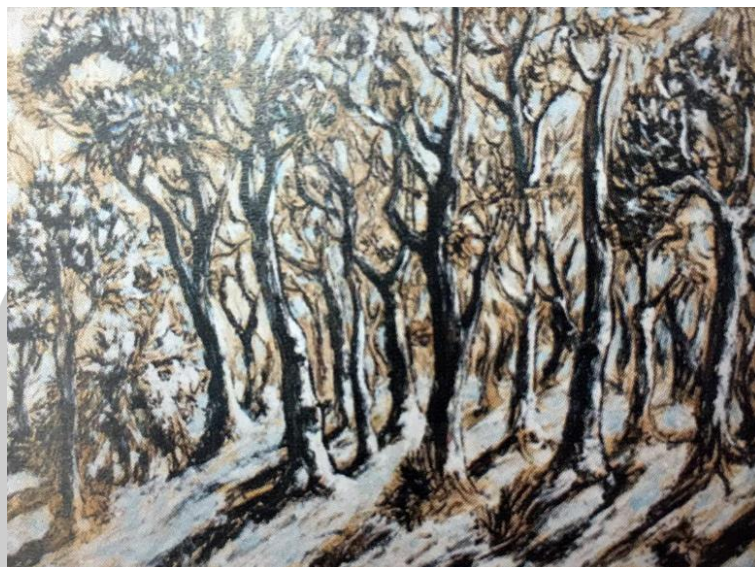
: รางวัลเกียรตินิยมอันดับ 3 เหรียญทองแดงประเภทภาพพิมพ์ จากผลงานแกะไม้ชื่อ “คนแก่กับเด็ก” เป็นภาพที่พิมพ์ด้วยหมึกสีดำรูปคนแก่กำลังอุ้มหลานเล็กๆ ด้านหลังมีดวงอาทิตย์ส่องเป็นแม่พิมพ์แบบหยาบๆแต่มีความคมชัด นายทวิกล่าวว่า ภาพนี้ได้แรงบันดาลใจจากคนแก่ที่อุ้มหลานไปขอทาน เห็นแล้วรู้สึกสะเทือนใจและซาบซึ้งในความสัมพันธ์ระหว่างยายกับหลาน เป็นการสะท้อนภาพชีวิตของคนในสังคม

- พ.ศ. 2504 : รางวัลเกียรติคุณิยมอันดับที่ 2 เหรียญเงิน ประเภทจิตรกรรม
จากการแสดง ศิลปกรรมแห่งชาติ ครั้งที่ 12 จากผลงานสีน้ำมัน
บนกระดาษ ชื่อ “ครอบครัว” ซึ่งเป็นภาพครอบครัวไก่ โดยใช้
ลักษณะการวาดที่เน้นหนัก รูปทรงที่แสดงออกเป็นแบบ
ตรงไปตรงมา เข้าใจง่าย สื่อความหมายได้ชัดเจน
- พ.ศ. 2544 : ได้รับเลือกให้เป็นศิลปินดีเด่น จังหวัดนครราชสีมา
: ได้รับเลือกเป็นศิลปินยอดเยี่ยม “ทุนสร้างสรรค์ ศิลป์ พีระศรี”
: ได้รับการยกย่องเป็นศิษย์เก่าดีเด่นของมหาวิทยาลัยศิลปากร
- พ.ศ. 2545 : รับรางวัลเชิดชูเกียรติรางวัล มนัส เคียรสิงห์ “แดง”
สาขาทัศนศิลป์ดีเด่น ดานสันติภาพ ประชาธิปไตย
และความเป็นธรรม จากสถาบันปรีดี พนมยงค์
- พ.ศ. 2548 : ได้รับการเชิดชูเกียรติให้เป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์
(จิตรกรรม) ในปีพุทธศักราช 2548 จากสำนักงาน
คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม
- พ.ศ. 2554 : ได้รับได้รับการเชิดชูเกียรติเป็นศิลปินมรดกอีสาน สาขา
ทัศนศิลป์ (ทัศนศิลป์ร่วมสมัย) ประจำปีพุทธศักราช 2554
จากมหาวิทยาลัยขอนแก่น
- พ.ศ. 2561 : ได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติรางวัล “คนดีศรีโคราช” ครั้งที่ 1
พ.ศ.2561 จากสภาวัฒนธรรมจังหวัดนครราชสีมา

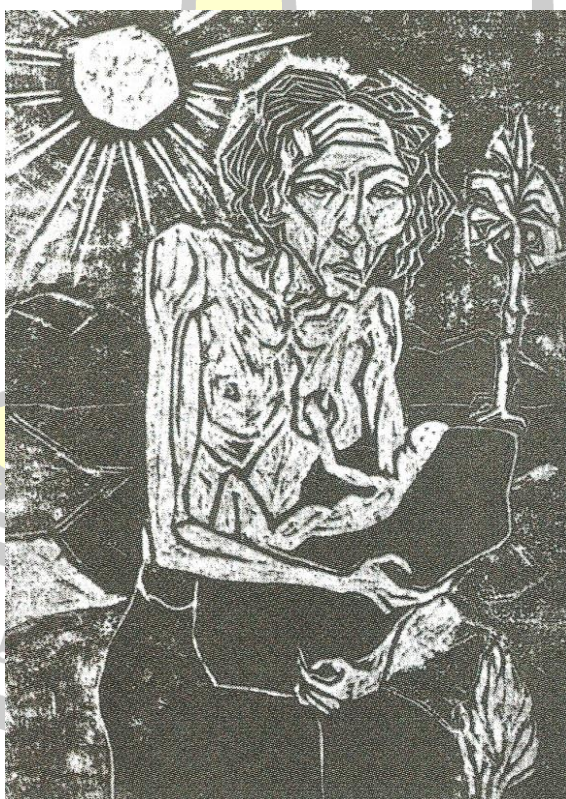

ภาพประกอบ 73 ภาพ “ชีวิตในเรือ” ผลงานที่ได้รับรางวัลเกียรติคุณิยมอันดับ 3 เหรียญทองแดง
ประเภทจิตรกรรม จากการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติ ครั้งที่ 10

ภาพประกอบ 74 ภาพ “ต้นไม้” (พ.ศ. 2503) ได้รับรางวัลเกียรติยศอันดับ 2 เหรียญเงิน
ประเภทจิตรกรรม จากการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติ ครั้งที่ 11

ภาพประกอบ 75 ภาพ “คนแก่กับเด็ก” ได้รับรางวัลเกียรติยศอันดับ 3 เหรียญทองแดง
ประเภทภาพพิมพ์ จากการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติ ครั้งที่ 11

ภาพประกอบ 76 นายทวี รัชนิกร เข้ารับพระราชทานปริญญาศิลปะบัณฑิต สาขาจิตรกรรม
ในปี พ.ศ. 2507 ซึ่งเป็นพิธีพระราชทานปริญญาบัตรครั้งแรกของมหาวิทยาลัย
ศิลปากร

ภาพประกอบ 77 นายทวี รัชนิกร เข้ารับพระราชทานเข็มเชิดชูเกียรติศิลปินแห่งชาติ
จาก สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เมื่อปี พ.ศ. 2548

2.2 ลักษณะทางกายภาพและบรรยากาศบ้านศิลปินแห่งชาติ

ภาพประกอบ 78 ทอศิลป์ทวี รัชนิกร

นายทวี รัชนิกร ได้ตอบรับเข้าร่วมโครงการเปิดบ้านศิลปินแห่งชาติกับกรมส่งเสริมวัฒนธรรม และทำการเปิดป้ายบ้านเมื่อวันที่ 23 กันยายน 2550 ณ ทอศิลป์ทวีรัชนิกร เลขที่ 204/2 ซอยมาตุศลา 4 หมู่ที่ 10 ถนนราชสีมา-จักราชสีมา ตำบลหัวทะเล อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา บ้านมีลักษณะเป็นห้องแสดงงานศิลปะ หรือหอศิลป์ โดยมีชื่อว่า ทอศิลป์ทวี รัชนิกร ด้วยการที่ นายทวี เป็นศิลปินที่มีความโอ้อ้อมอารี มีความรักในงานศิลปะ และต้องการให้เด็ก เยาวชน คนรุ่นใหม่ หันมาสนใจและให้ความสำคัญกับงานด้านศิลปะมากขึ้น จึงตั้งปณิธานว่า จะสร้างห้องแสดงงานศิลปะให้ได้ จนกระทั่งเมื่อปีพุทธศักราช 2510 ทอศิลป์แห่งแรกของเมืองโคราช ที่เกิดจากน้ำพักน้ำแรงของครูศิลปะคนหนึ่ง จึงเกิดขึ้น เป็นหอศิลป์เล็กๆ ชื่อว่า SC Gallery ตั้งอยู่ใจกลางเมืองโคราช โดยนายทวีใช้เป็นสถานที่สำหรับจัดแสดงผลงานของตนเอง และงานของเพื่อนๆ เช่น ประพันธ์ ศรีสุตา ดำรง วงศ์อุปราช เป็นต้น แต่เปิดได้เพียงปีเดียวก็ต้องปิดตัวลงด้วยปัญหาด้านเศรษฐกิจ ซึ่งตอนนั้นการขายงานศิลปะไม่ได้เพียงพอเหมือนในปัจจุบัน เฉพาะเงินเดือนข้าราชการจึงไม่สามารถที่จะยึดต่อไปได้ SC Gallery จึงปิดตัวลง นายทวีก็มุ่งมั่นสอนงาน

ศิลปะและสร้างสรรค์งานของตนเองควบคู่ไปด้วย ต่อมาในปี 2535 จึงพอรวบรวมเงินมากพอที่จะทำ หอศิลป์ได้ นายทวีจึงเปิดหอศิลป์อีกครั้งแถวหน้ามหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา ชื่อว่า Art house หอศิลป์แห่งที่สองนี้ เปิดได้ประมาณ 10 ปี จึงปิดตัวลง แต่ครั้งที่ 2 นี้ ด้วยประมาณปี 2539 ตลาด งานศิลปะเริ่มคึกคัก นายทวีเริ่มขายงานได้จนสามารถเก็บเงินซื้อบ้านและซื้อที่ดินบริเวณบ้าน หัวทะเล จนกระทั่งปีพุทธศักราช 2546 นายทวีจึงเริ่มก่อสร้างหอศิลป์แห่งที่ 3 ขึ้น ชื่อว่า หอศิลป์ทวี รัชนิกร ซึ่งเป็นหอศิลป์ที่เปิดมาถึงปัจจุบันนี้ โดยมีวัตถุประสงค์ที่ก่อสร้าง คือ เพื่อจัดแสดงและ เผยแพร่ผลงานของตนเอง เป็นงานที่เก็บไว้ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และต้องการให้เมืองโคราช มีหอศิลป์ เพื่อเป็นสถานที่สำหรับเด็กและเยาวชน รวมทั้งผู้ที่สนใจในงานศิลปะเข้ามาเยี่ยมชม และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยนายทวี รัชนิกร จะเป็นผู้นำชมและให้ความรู้ด้วยตัวเองทุกครั้ง

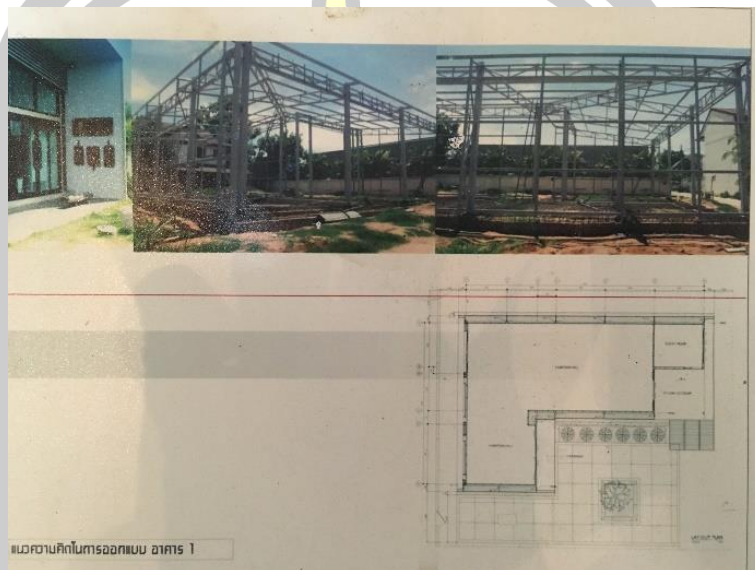

ภาพประกอบ 79 การจัดแสดงนิทรรศการในหอศิลป์ทวี รัชนิกร (หอศิลป์ 1)

ภาพประกอบ 80 ป้ายบ้านศิลปินแห่งชาติ นายทวี รัชนิกร

นายทวิ รัชนิกร ได้สร้างหอศิลป์ทวิ รัชนิกร ขึ้น เมื่อปีพุทธศักราช 2546 ตั้งอยู่ใกล้กับบ้านพัก แต่ไม่ได้อยู่ในบริเวณเดียวกัน ด้วยบ้านพักมีลักษณะเป็นทาวเฮ้าส์ ไม่มีบริเวณ จึงได้ซื้อที่ดินบริเวณใกล้เคียง และสร้างหอศิลป์แห่งนี้ขึ้น โดย นายธนะ รัชนิกร บุตรชาย เป็นผู้ออกแบบหอศิลป์ 1 ซึ่งเป็นหอศิลป์แรก

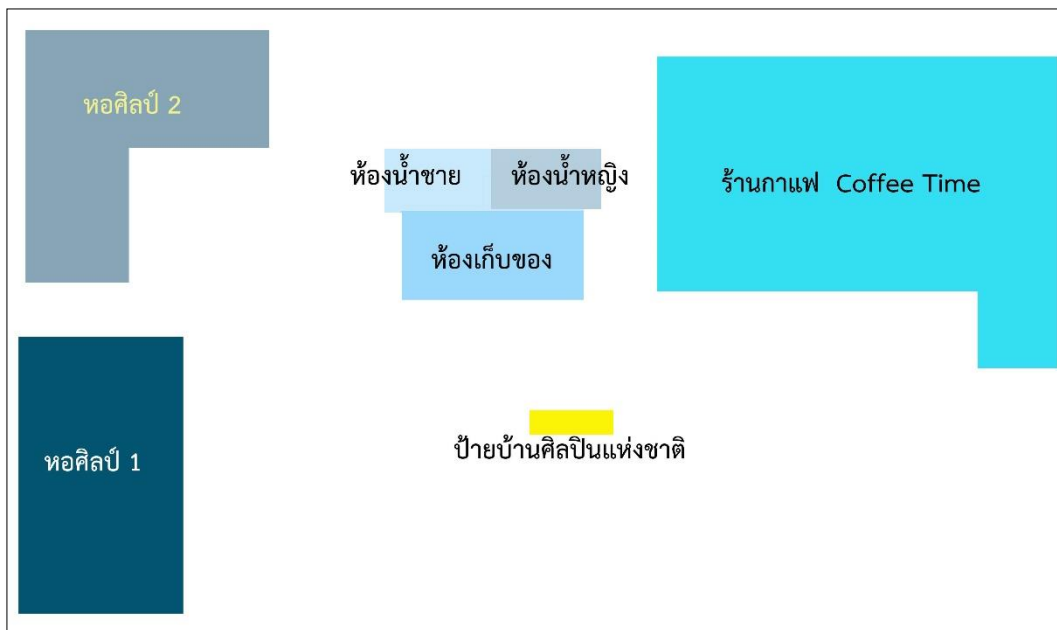
ภาพประกอบ 81 ภาพการก่อสร้างหอศิลป์ทวิ รัชนิกร ในปี 2546

“การออกแบบหอศิลป์ทวิ รัชนิกร นั้น ผมใช้งานของพ่อเป็นโจทย์ แล้วออกแบบหอศิลป์เพื่อให้สอดคล้องกับงานของพ่อ ไม่ขัดขวางงาน เน้นความเรียบง่าย ทิศทางลม แสง และที่สำคัญต้องประหยัดงบประมาณด้วย”

(ธนะ รัชนิกร, สัมภาษณ์: 2561)

หอศิลป์ทวิ รัชนิกร ในส่วนที่เป็นอาคารแสดงงานมีทั้งสิ้น 3 ส่วน แบ่งเป็น 4 อาคาร โดยอาคารทุกหลังมีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมแบบสมัยใหม่ เน้นประโยชน์ใช้สอยและความประหยัดเป็นหลัก ซึ่งมีรายละเอียดในแต่ละส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 มีเนื้อที่ประมาณ 250 ตารางวา เป็นส่วนที่สร้างขึ้นครั้งแรก ประกอบไปด้วย หอศิลป์ 1 หอศิลป์ 2 ลานกิจกรรม ห้องน้ำ ห้องเก็บของ และ ร้านกาแฟ Coffee Time ในส่วนนี้ เป็นส่วนแรกที่มีการก่อตั้งหอศิลป์ โดยเริ่มก่อสร้างหอศิลป์ 1 ในปี 2546 และ หอศิลป์ 2 ในปี 2553 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อจัดแสดงงานนิทรรศการ ผลงานของ นายทวิ รัชนิกร

ภาพประกอบ 82 แผนผังส่วนที่ 1 ของ หอศิลป์ทวี รัชนิกร

หอศิลป์ 1

เนื่องจากพื้นที่ใช้สอยของอาคารมีประมาณ 150 ตารางเมตร ถือได้ว่ามีพื้นที่ไม่มากสำหรับรองรับงานจิตรกรรม ประติมากรรม เพราะฉะนั้น แนวความคิดการออกแบบอาคารจึงเน้นที่ประโยชน์ใช้สอยของอาคาร โดยการติดตั้งงานจิตรกรรมและประติมากรรมแบบเต็มพื้นที่ การออกแบบรูปทรงสถาปัตยกรรมของอาคารเป็นแบบสมัยใหม่ เรียบง่าย มีการตัดทอนรายละเอียดของอาคารซึ่งคำนึงถึงผลงานของนายทวี ที่มีลักษณะเป็นงานสมัยใหม่ ความเรียบง่ายแบบสมัยใหม่ของอาคารจะทำหน้าที่รองรับผลงานจิตรกรรมและประติมากรรมให้ดูโดดเด่นขึ้น และเมื่อติดตั้งงานภายในอาคารแล้ว ตัวงานก็จะทำให้อาคารดูโดดเด่นและมีสีสันสวยงามขึ้นด้วย นอกจากเรื่องรูปทรงอาคารแบบสมัยใหม่แล้ว ตัวอาคารยังถูกออกแบบมาเพื่อให้ประหยัดพลังงาน โดยคำนึงถึงแสงแดดและทิศทางของลม โดยตัวอาคารจะทำประตู หน้าต่าง และช่องแสงเป็นกระจกใสเพื่อรับแสงจากธรรมชาติในช่วงเวลากลางวัน เพื่อไม่ต้องเปิดไฟ หรือเปิดให้น้อยที่สุด ไม่มีการติดตั้งเครื่องปรับอากาศในอาคารแสดงงาน เพราะฉะนั้นต้องให้ความสำคัญกับระบบระบายอากาศด้วย โดยมีการติดตั้งเกล็ดระบายลมทั้งทางด้านข้างและด้านบน เพื่อระบายความร้อนของตัวอาคาร หอศิลป์ ให้ลมสามารถวิ่งผ่านอาคารและนำความร้อนในตัวอาคารออกไปทำให้ภายในอาคารไม่ร้อน วัสดุที่ใช้ในการก่อสร้างจะคำนึงถึงการเก็บรักษาตัวงาน แต่มีความคงทนโดยไม่ให้ความชื้น ป้องกันปลวกจะมาทำความเสียหายให้กับชิ้นงานได้ ดังนั้นวัสดุที่ใช้จึงเป็นเหล็ก (ไม่โดนน้ำ) อลูมิเนียม และ

คอนกรีต เป็นส่วนใหญ่ ผังบริเวณอาคาร (Landscape) รอบอาคารมีพื้นที่สีเขียว พื้นปูหญ้าและปลูกต้นไม้ใหญ่และเล็กตามจุดต่างๆ เพื่อลดความแข็งของวัสดุและรูปทรงของอาคารให้ดูนุ่มนวลขึ้น พื้นที่ด้านนอกอาคารจัดโซนสำหรับนั่งพักผ่อนหรือทำกิจกรรมต่างๆ ได้

ภาพประกอบ 83 หอศิลป์ทวี รัชนิกร (หอศิลป์ 1)

ภาพประกอบ 84 รูปแบบการจัดแสดงนิทรรศการในหอศิลป์ 1

หอศิลป์ 2

หอศิลป์ 2 สร้างขึ้นเนื่องจาก หอศิลป์ 1 มีพื้นที่รองรับงานจิตรกรรมและประติมากรรมของ นายทวี รัชนิกร ไม่เพียงพอ จึงได้สร้างหอศิลป์ 2 ขึ้น โดยแนวความคิดในการออกแบบต้องมีความต่อเนื่องและเป็นไปในแนวทางเดียวกับหอศิลป์ 1 เนื่องจากตัวอาคารอยู่ติดกัน และอยู่ในบริเวณเดียวกัน โดยหอศิลป์ 2 มีพื้นที่ของอาคาร จำนวน 180 ตารางเมตร และมีประโยชน์ใช้สอย (Function) เพิ่มขึ้น โดยในตัวอาคารของหอศิลป์ 2 จะเพิ่มพื้นที่ส่วนหนึ่งเป็นห้องแสดงภาพของ อาจารย์ศิลป์ พีระศรี และมีสวนโถงด้านนอกจะทำเป็นสถานที่ทำงาน (Studio outdoor) ของ นายทวี รัชนิกร และห้องพักรับรองแขกของหอศิลป์ด้วย

ภาพประกอบ 85 หอศิลป์ทวี รัชนิกร (หอศิลป์ 2)

ภาพประกอบ 86 รูปแบบการจัดแสดงนิทรรศการในหอศิลป์ 2

ระหว่างหอศิลป์ 1 และ หอศิลป์ 2 จะมีลานอเนกประสงค์ภายนอกอาคาร เชื่อมระหว่างหอศิลป์ทั้ง 2 มีการติดตั้งงานประติมากรรมผลงานของนายทวี รัชนิกร และจัดแต่งสวน สวยงาม เพื่อใช้เป็นลานสำหรับทำกิจกรรมทางด้านศิลปวัฒนธรรมของหอศิลป์ทวี รัชนิกร

ภาพประกอบ 87 ลานอเนกประสงค์ภายนอกอาคารระหว่าง หอศิลป์ 1 และ 2

ร้านกาแฟ Coffee Time

ร้านกาแฟ Coffee Time ก่อสร้างขึ้นในปี 2558 โดยใช้พื้นที่ส่วนหนึ่งของ ลานอเนกประสงค์ภายนอกอาคารระหว่าง หอศิลป์ 1 และ 2 เป็นที่ก่อสร้าง มีพื้นที่ขนาดประมาณ 70 ตารางเมตร สร้างเพื่อเป็นสถานที่สำหรับพบปะ พูดคุย และเป็นที่พักผ่อน นอกจากนี้ยังมีการนำ พื้นที่บางส่วนในร้าน ทำเป็นที่จำหน่ายของที่ระลึกของทางหอศิลป์ ซึ่งได้แก่ หนังสือสูจิบัตร เสื้อยืด กระเป๋าผ้า เพื่อนำรายได้ทั้งหมดมาเป็นค่าใช้จ่ายในการบริหารจัดการหอศิลป์ด้วย (กมลวรรณ พิชัย, สัมภาษณ์: 2559)

ภาพประกอบ 88 ร้าน Coffee Time

ส่วนที่ 2 มีเนื้อที่ประมาณ 200 ตารางวา ในบริเวณส่วนนี้ประกอบไปด้วย หอศิลป์ 3 และลานกิจกรรม

หอศิลป์ 3

มีลักษณะเป็นอาคารชั้นเดียว รูปทรงทันสมัย ลักษณะเปิดโล่ง มีพื้นที่ใช้สอย 150 ตารางเมตร แบ่งเป็น 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนแสดงนิทรรศการ ส่วนห้องพักรับรอง และส่วนทำงานศิลปะของนายทวิ รัชนิกร หอศิลป์ 3 เป็นสถานที่สำหรับจัดนิทรรศการหมุนเวียนแสดงผลงานของบุคคลอื่นที่มาขอความอนุเคราะห์ใช้สถานที่ ซึ่งส่วนใหญ่ก็ได้แก่บรรดาศักดิ์ลูกหาหรือคนที่รู้จัก ซึ่งหอศิลป์ไม่เคยเก็บค่าธรรมเนียมการใช้เลย ด้วย นายทวิ รัชนิกร เป็นผู้มีจิตสาธารณะ ตั้งใจให้หอศิลป์ทวิ รัชนิกร แห่งนี้ เป็นศูนย์กลางศิลปะที่สำคัญ ที่ผ่านมามีการจัดกิจกรรมทางด้านศิลปวัฒนธรรมหลายครั้ง

ภาพประกอบ 89 หอศิลป์ทวิ รัชนิกร (หอศิลป์ 3)

ภาพประกอบ 90 การจัดแสดงนิทรรศการหมุนเวียนในหอศิลป์ 3

ส่วนที่ 3 : หอศิลป์ 4 (Art House) หอศิลป์ 4 แห่งนี้ มีเนื้อที่ประมาณ 25 ตารางวา ลักษณะอาคารเป็นแบบทาวเฮาส์ 2 ชั้น ทาสีขาวทั้งหลัง นายทวี จึงตั้งชื่อหอศิลป์ 4 ว่า Art House มีวัตถุประสงค์เพื่อใช้เป็นสถานที่เก็บงานเป็นหลัก ยังไม่ได้เปิดให้เข้าชมอย่างเป็นทางการ ด้วยข้อจำกัดของพื้นที่ จึงต้องปรับปรุงเพื่อให้เอื้อต่อการติดตั้งงานจิตรกรรมและประติมากรรมขนาดเล็ก โดยส่วนหนึ่งติดตามฝาผนัง และบางส่วนก็วางกองที่พื้น

ภาพประกอบ 91 หอศิลป์ทวี รัชนีกร (หอศิลป์ 4 : Art House)

ภาพประกอบ 92 การจัดแสดงภาพผลงานของนายทวี รัชนีกร ในหอศิลป์ 4 (Art House)

2.3 ระบบการบริหารจัดการบ้านศิลปินแห่งชาติ

การบริหารจัดการเป็นระบบครอบครัว โดยมี นางกมลวรรณ พิชัย บุตรสาว คนที่ 2 ของนายทวี รัชนีกร เป็นผู้จัดการ ดูแลเรื่องต่างๆ ภายในหอศิลป์ รายได้ส่วนใหญ่มาจากการจำหน่ายผลงานศิลปะ เงินบำนาญข้าราชการ และเงินสวัสดิการรายเดือนของศิลปินแห่งชาติ ในบริเวณหอศิลป์ยังมีร้านกาแฟ Coffee Time ซึ่งเป็นธุรกิจของครอบครัว และมีมุมหนึ่งเป็นที่จำหน่ายของที่ระลึก เช่น เสื้อยืด กระเป๋า หนังสือ เป็นต้น นายทวี รัชนีกร มุ่งหวังให้สถานที่แห่งนี้เป็นสถานที่ที่สร้างแรงบันดาลใจให้แก่เด็ก เยาวชน รวมทั้งผู้สนใจทุกๆ คน เข้ามาแลกเปลี่ยนเรียนรู้และร่วมทำกิจกรรมกับหอศิลป์ จึงไม่เคยเก็บค่าใช้จ่ายในการเข้าชมแต่อย่างใด (ทวี รัชนีกร. 2560 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 93 นายทวี รัชนีกร ขณะให้สัมภาษณ์ถึงแนวการบริหารจัดการของหอศิลป์

2.4 การดำเนินกิจกรรมของบ้านศิลปินแห่งชาติ

2.4.1 กิจกรรมที่ทำเป็นกิจวัตรของบ้านศิลปินแห่งชาติ

2.4.1.1 การจัดแสดงนิทรรศการถาวรของนายทวี รัชนีกร

ที่หอศิลป์ 1 และ หอศิลป์ 2 จะเป็นสถานที่สำหรับจัดแสดงนิทรรศการผลงานของ นายทวี รัชนีกร ซึ่งมีทั้งผลงานด้านจิตรกรรม ประติมากรรม และภาพพิมพ์ เปิดให้เข้าชมตั้งแต่วันพุธถึงวันอาทิตย์ (หยุดวันจันทร์-วันอังคาร) ระหว่างเวลา 10.00 – 16.00 น. โดย นายทวี รัชนีกร จะเป็นผู้นำชมและให้ความรู้ด้วยตนเอง

ภาพประกอบ 94 นิทรรศการถาวร ผลงานของ นายทวี รัชนิกร ซึ่งมีทั้งผลงานด้านจิตรกรรม ประติมากรรม และภาพพิมพ์ ณ หอศิลป์ 1 และ 2

ภาพประกอบ 95 นายทวี รัชนิกร จะเป็นผู้นำชมและให้ความรู้ด้วยตนเองทุกครั้ง เวลาмиเด็ก เยาวชน หรือผู้ที่สนใจมาชมนิทรรศการ ณ หอศิลป์ทวี รัชนิกร

2.4.1.2 การจัดแสดงนิทรรศการหมุนเวียนของศิลปินท่านอื่น

นายทวี รัชนิกร เปิดโอกาสให้ศิลปินท่านอื่น ใช้ หอศิลป์ 3 จัดแสดงนิทรรศการได้ โดยต้องมีการกำหนดนัดหมายและจัดทำปฏิทินประจำปี เพื่อเป็นการบริหารจัดการเวลา สถานที่ และเพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์นิทรรศการด้วย โดยศิลปินส่วนใหญ่ได้แก่ ลูกศิษย์ที่เคยศึกษาที่คณะศิลปกรรม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน และกลุ่มศิลปินอีสาน หรือท่านอื่นๆ ที่ผ่านมา มีการจัดแสดงนิทรรศการ ณ หอศิลป์ 3 หลายครั้ง ยกตัวอย่างเช่น

- 1) นิทรรศการศิลปะ art for humanity โดย ศิษย์เก่า มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา “กลุ่มโคโรนา” จัดเมื่อวันที่ 29 ตุลาคม – 13 พฤศจิกายน 2559
- 2) นิทรรศการ “ดร.ทวี รัชนิกร และต้นกล้าศิลปะ” ดำเนินการโดยกระห่อมแขวนภาพ “ลูกพิมพ์ แม่พิมพ์ พ่อพิมพ์” จัดในวันที่ 27 มกราคม 2561
- 3) นิทรรศการ ‘บันทึกเรื่องราวร่องรอยสังคมเมืองโดยวัตถุทอดทิ้ง’ (Record of story from traces city by found object) โดยทองไมย์ เทพราม จัดแสดงตั้งแต่วันที่ 25 มิถุนายน – 5 กรกฎาคม 2561
- 4) นิทรรศการ ‘บันทึกเรื่องราวร่องรอยสังคมเมืองโดยวัตถุทอดทิ้ง’ (Record of story from traces city by found object) โดยทองไมย์ เทพราม จัดแสดงตั้งแต่วันที่ 25 มิถุนายน – 5 กรกฎาคม 2561
- 5) นิทรรศการศิลปะ น้ำผึ้งแผ่นดิน – น้านมแม่ธรณี โดย สุรพล ปัญญาวิชระ จัดแสดงระหว่างวันที่ 14 กรกฎาคม – 11 สิงหาคม 2561
- 6) นิทรรศการผู้สูงอายุ “ในใจ ตา-ยาย” โดย Art Therapy Gallery/Elders korat ระหว่างวันที่ 18 – 31 สิงหาคม 2561
- 7) นิทรรศการศิลปะ 100 อารมณ์ ร้อยสีสน 2 โดย จักรี หาญสุวรรณ จัดแสดงวันที่ 8 – 30 กันยายน 2561

2.4.1.3 การจัดกิจกรรมฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการทางด้านศิลปวัฒนธรรม

- 1) กิจกรรมเผยแพร่มรดกภูมิปัญญาปราชญ์แผ่นดินศิลปินแห่งชาติ “สอนศิลป์ ถิ่นกวี ชักกล่อมดนตรีพื้นบ้าน ร่วมสานงาน

ศิลปวัฒนธรรม” โดยกรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม
เมื่อวันที่ 21-22 กุมภาพันธ์ 2558

- 2) โครงการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ “โคราชยิ้มได้” โดยเครือข่าย
เยาวชนโรงเรียนอ่างห้วยยาง 1 ในโรงเรียนของโคราชยิ้มได้
เมื่อวันที่ 11 มิถุนายน 2558
- 3) โครงการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการครูศิลปะ เรื่องศิลปะวิจักษ์
(Art Appreciation) ตอนจิตกรรมบนดินเผาต้านเกวียนแบบบราทุ
ระหว่างวันที่ 26-27 มีนาคม 2559 โดยกองทุนส่งเสริมงาน
วัฒนธรรม กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม
- 4) กิจกรรม พุดคุย เรียนรู้ แบ่งปัน ภาษาความงาม เพื่อวงการ
ศิลปะ “โสดเหล็ก ครั้งที่ 1” โดย นายทวิ รัชนิกร นายปรีชา
คงภักดี นายวสันต์ สิทธิเขตต์ อี๊ด พุดบาท นายหงส์จร เสน่ห์
งามเจริญ กลุ่มศิลปินด้านเกวียนและ Mr. Raffallo Somazzi
เมื่อวันอังคารที่ 10 ตุลาคม 2560
- 5) กิจกรรม แหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมล้ำค่าบ้านนาย ทวี รัชนิกร
ศิลปินแห่งชาติ “ครูทวิ ศิลปินถิ่นโคราช” เมื่อวันที่ 16-18
มีนาคม 2561 โดยกองทุนส่งเสริมงานวัฒนธรรม กรมส่งเสริม
วัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม

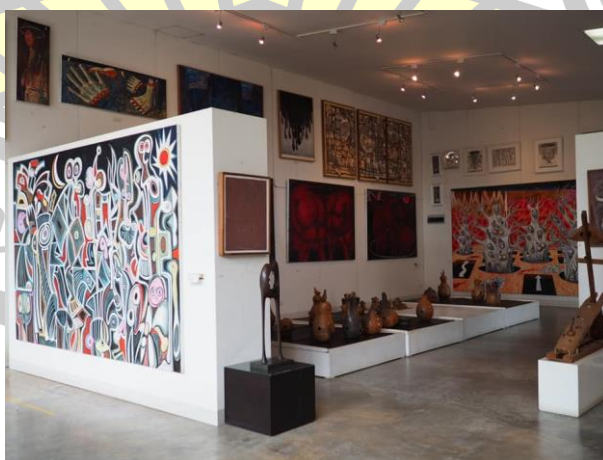
2.4.1.4 กิจกรรมการศึกษาดูงาน

1. วันที่ 11 กันยายน 2558 คณะครูและนักเรียนโรงเรียนเทศบาล
1 (บ้านบัวใหญ่) ได้เดินทางมาเยี่ยมชมหอศิลป์ทวิ รัชนิกร
2. วันที่ 18 กันยายน 2558 นักเรียนและคุณครูโรงเรียนอนุบาล
แสนสนุกอำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมาเดินทางมาเยี่ยมชม
งานศิลปะที่หอศิลป์ทวิ รัชนิกร
3. วันที่ 23 กันยายน 2558 อาจารย์และคณะนักศึกษาคณะ
ศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคามได้เดินทางมาศึกษา
ผลงานศิลปะของอาจารย์ทวิ รัชนิกร
4. วันที่ 29 มกราคม 2559 ศิลปินไทยและเกาหลีใต้ ในโครงการ
แลกเปลี่ยนเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมระหว่างประเทศ โครงการ
Harmony 2 Art Residency Program เข้าเยี่ยมชมหอศิลป์ทวิ
รัชนิกร

5. วันที่ 24 มีนาคม 2559 นักศึกษาเซรามิก จากมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ เข้าเยี่ยมชมหอศิลป์ทวีรัชนิกร
6. วันที่ 24 กันยายน 2559 อาจารย์และคณะนักศึกษา คณะวิศวกรรมศาสตร์ สาขาวิศวกรรมเซรามิก มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี เข้าเยี่ยมชม หอศิลป์ ทวี รัชนิกร อ.ทวี รัชนิกร
7. วันที่ 6 ตุลาคม 2559 คณะอาจารย์ และนักศึกษาสาขาวิจิตรศิลป์และวัฒนธรรม คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ระดับบัณฑิตศึกษา จำนวน 26 คน เข้าเยี่ยมชมหอศิลป์ทวี รัชนิกร
8. วันที่ 17 พฤศจิกายน 2559 คณะครูและนักเรียน โรงเรียนบ้านนาตะคุด อ.ห้วยแถลง จ.นครราชสีมา เข้าชมหอศิลป์ทวี รัชนิกร
9. วันที่ 19 กุมภาพันธ์ 2560 นักศึกษาและอาจารย์ คณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร เข้าชมและศึกษาดูงานทัศนศิลป์ ณ หอศิลป์ทวี รัชนิกร
10. วันที่ 3 มีนาคม 2560 คณะอาจารย์และนักศึกษา ชั้นปีที่ 2 และ 4 จากคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง เข้าเยี่ยมชมหอศิลป์ทวี รัชนิกร
11. วันที่ 5 พฤษภาคม 2560 นายวีระ โรจน์พจนรัตน์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรมและคณะ เข้าเยี่ยมชมหอศิลป์ทวี รัชนิกร
12. วันที่ 28 มิถุนายน 2560 คณะครูและนักเรียนโรงเรียนสุรวิวัฒน์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี ได้เข้าเยี่ยมชมหอศิลป์ทวี รัชนิกร
13. วันที่ 20 กรกฎาคม 2560 คณะครูและเด็กนักเรียนชั้นอนุบาล 1 โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา จำนวน 100 คน มาทัศนศึกษานอกสถานที่ ที่หอศิลป์ทวี รัชนิกร
14. วันที่ 22 กรกฎาคม 2560 สำนักงานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย กระทรวงวัฒนธรรม ร่วมกับจังหวัดนครราชสีมาและสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนครราชสีมา นำครูสอนศิลปะกลุ่มศิลปิน

อิสระและเจ้าหน้าที่ จำนวน 120 คน เข้าชมหอศิลป์ ทวี
รัชนีกร

15. วันที่ 3 สิงหาคม 2560 โรงเรียนกุสุมาลย์พิทยาคม อำเภอ
บ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์ ได้มาเยี่ยมชมศึกษาดูงานบ้าน
ศิลปินแห่งชาติ ทวี รัชนีกร
16. วันที่ 9 สิงหาคม 2560 องค์การบริหารส่วนจังหวัดแพร่
จำนวน 48 คน เข้าศึกษาดูงานที่หอศิลป์ทวี รัชนีกร
17. วันที่ 23 สิงหาคม 2560 คณะอาจารย์และนักศึกษาภาควิชา
ประติมากรรม จากมหาวิทยาลัยราชภัฏวชิราวุฒวิทยาลัย 8 สถาบัน ได้เข้า
เยี่ยมชมหอศิลป์ ทวี รัชนีกร
18. วันที่ 21 มกราคม 2561 นักศึกษาคณะมัณฑนศิลป์ ภาควิชา
เครื่องเคลือบดินเผา มหาวิทยาลัยศิลปากร ได้เข้าชมผลงาน
จิตรกรรม ประติมากรรม สื่อผสม พร้อมบันทึกภาพในหอศิลป์
ทวี รัชนีกร
19. วันที่ 21 กุมภาพันธ์ 2561 อาจารย์และคณะนักศึกษาจาก
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารีได้เข้าชมหอศิลป์ทวี รัชนีกร
20. วันที่ 2 พฤษภาคม 2561 อาจารย์และนักศึกษาคณะศิลปกรรม
ศาสตร์ สาขาศิลปะจันททัศน์ สาขาจิตรกรรม สาขาเซรามิกส์
จำนวน 61คน จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ได้เข้าเยี่ยม
ชมหอศิลป์ทวี รัชนีกร

ภาพประกอบ 96 นิทรรศการถาวร แสดงผลงานศิลปกรรมของนายทวี รัชนีกร ณ หอศิลป์ 1

ภาพประกอบ 97 นิทรรศการผู้สูงอายุ “ในใจ ตา-ยาย” โดย Art Therapy Gallery/Elders Korat ระหว่างวันที่ 18 - 31 สิงหาคม 2561 ณ หอศิลป์ 3

ภาพประกอบ 98 การจัดงานแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมล้ำค่าบ้านนาย ทวี รัชนิกร ศิลปินแห่งชาติ "ครูทวี ศิลปินถิ่นโคราช" เมื่อวันที่ 16-18 มีนาคม 2561

ภาพประกอบ 99 กิจกรรมฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการครุศิลปะ เรื่องศิลปะวิจิตร (Art Appreciation)
ตอนจิตกรรมบนดินเผาผ่านเกวียนแบบรากู ระหว่างวันที่ 26-27 มีนาคม 2559

ภาพประกอบ 100 อาจารย์และคณะนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารีได้เข้าชมหอศิลป์
ทวี รัชนิกร เมื่อวันที่ 21 กุมภาพันธ์ 2561

ภาพประกอบ 101 นักศึกษาคณะมัณฑนศิลป์ ภาควิชาเครื่องเคลือบดินเผา มหาวิทยาลัยศิลปากร
ได้เข้าชมผลงานจิตรกรรม ประติมากรรม สื่อผสม พร้อมบันทึกภาพในหอศิลป์
ทวี รัชนิกร เมื่อวันที่อาทิตย์ที่ 21 มกราคม 2561

2.4.2 กิจกรรมในโอกาสพิเศษของบ้านศิลปินแห่งชาติ

เนื่องด้วย วันที่ 10 ตุลาคม เป็นวันคล้ายวันเกิดของนายทวี รัชนิกร หอศิลป์
ทวี รัชนิกร จะจัดกิจกรรมในเดือนตุลาคมเป็นประจำทุกปี

กลุ่มเพื่อนศิษย์เก่าศิลปกรรมเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรีร่วมกับงานวันกตัญญูคุณ
ครู-อาจารย์ และร่วมแสดงนิทรรศการศิลปกรรมร่วมสมัยเนื่องในโอกาส

ครบรอบ 82 ปี อาจารย์ทวี รัชนิกร
ในวันเสาร์ที่ 15 ตุลาคม 2559

ณ หอศิลป์ ทวี รัชนิกร เลขที่ 203 ซอยมาตุลา 4 ถ.ราชสีมา-จักราช
ต.หัวทะเล อ.เมือง จ.นครราชสีมา

ส่งผลงานศิลปะขนาดไม่เกิน 1 ตารางเมตรในสภาพพร้อมติดตั้ง เพื่อร่วมแสดงใน
นิทรรศการ "ครบรอบ 82 ปี อาจารย์ทวี รัชนิกร" โดยแจ้งความประสงค์ไม่เกินภายใน
วันพุธที่ 10 ตุลาคม 2559 ติดตั้งผลงานร่วมกันในวันศุกร์ที่ 14 ตุลาคม 2559

โดยติดต่อผู้ประสานงาน

1. อาจารย์นิคม กุบแก้ว (เตี้ย) คณะศิลปกรรมและออกแบบอุตสาหกรรม
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน นครราชสีมา โทร 089-8478431
[e-mail : nikomkorat @ gmail.com](mailto:nikomkorat@gmail.com) หรือ nikomku@hotmail.com
2. อาจารย์สุรพล ปัญญาวิชระ(เบ๊ยก) 162 ถ.วัชรฤกษ์ ต.ในเมือง อ.เมือง
จ.นครราชสีมา 30000 โทร 085-8292496
[e-mail : surapol00@gmail.com](mailto:surapol00@gmail.com) Facebook : Surapol Phanyawachira

กำหนดการวันเสาร์ที่ 15 ตุลาคม 2559

ภาคเช้า เวลา 9.00น.เริ่มลงทะเบียนร่วมงาน (เชิญร่วมบริจาคท่านละ 500 บาทสมทบค่าภัตตาหาร
เลี้ยงเพลพระค้ำอาหารกลางวันและของขวัญแด่อาจารย์)
10.00 น. พระสงฆ์สวดเจริญพระพุทธมนต์
11.00 น. อาจารย์ ดร.ทวี รัชนิกร ศิลปินแห่งชาติ
และลูกศิษย์ร่วมถวายภัตตาหารเพล
12.00 น. รับประทานอาหารร่วมกัน

ภาคบ่าย 14.00น.เริ่มพิธีแสดงความกตัญญูคุณ ครู-อาจารย์ ด้วยการรดน้ำขอพร จาก
อาจารย์ ดร.ทวี รัชนิกร ศิลปินแห่งชาติ อาจารย์สนั่น ดัชนี้
รองศาสตราจารย์สุวิษ สติวิทยานันท์ อาจารย์ปรีชา คงภักดี และอาจารย์ท่านอื่น

- ตัวแทนศิษย์เก่าศิลปกรรมเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี มอบของขวัญแด่อาจารย์ทุกท่าน
- อาจารย์ทุกท่าน กล่าวให้พรลูกศิษย์ลูกหา ที่มาร่วมงาน
- พิธีเปิดนิทรรศการศิลปกรรมร่วมสมัย " ครบรอบ 82 ปี อาจารย์ทวี รัชนิกร " ของอาจารย์และศิษย์เก่า
ศิลปกรรมเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี(เป็นประวัติศาสตร์ตั้งแต่เปิดแผนกศิลปกรรมมา 50ปี) - เสร็จพิธี ร่วม
ถ่ายภาพประวัติศาสตร์ศิลปกรรมเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี และเสนาฯ ดนตรี กีฬา เพลง ตามอัธยาศัย
- เวลาประมาณ 21.00น.แยกย้ายกันกลับ (ได้เวลาพักผ่อนของอาจารย์และของทุกคน)

ภาพประกอบ 102 แผ่นพับประชาสัมพันธ์กิจกรรมครบรอบ 82 ปี อาจารย์ทวี รัชนิกร

ภาพประกอบ 103 กิจกรรมทำบุญวันคล้ายวันเกิด นายทวี รัชนิกร วันที่ วันที่ 10 ตุลาคม 2558

ภาพประกอบ 104 กิจกรรมทำบุญวันคล้ายวันเกิด นายทวี รัชนิกร วันที่ วันที่ 15 ตุลาคม 2559

ภาพประกอบ 105 กิจกรรมทำบุญวันคล้ายวันเกิด นายทวี รัชนิกร วันที่ วันที่ 14 ตุลาคม 2560

ภาพประกอบ 106 การจัดกิจกรรมทางศิลปะ ณ หอศิลป์ทวิ รัชนิกร โดยนักเรียน นักศึกษา
ที่เข้าร่วมกิจกรรม ณ หอศิลป์ทวิ รัชนิกร

ภาพประกอบ 107 การจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรม ฝึกรบมเชิงปฏิบัติ การร้องเพลงโคราช
ณ หอศิลป์ทวิ รัชนิกร

2.5 บ้านศิลปินแห่งชาติ ในมุมมองของผู้ที่เกี่ยวข้อง

“หอศิลป์ทวี รัชนิกร เป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญของชุมชนบ้านหัวทะเล ที่ผ่านมามีการจัดกิจกรรมมาโดยตลอด ในส่วนของเทศบาลนั้น จะส่งเสริมและพัฒนาต่อยอดให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญของตำบลหัวทะเล ด้วย”

(เอกภพ โดมรงค์ดี, สัมภาษณ์: 2559)

“ในการพัฒนาบ้านศิลปินแห่งชาตินั้น เราควรจะหาวิธีว่าทำอย่างไรจะให้สถานที่แห่งนี้มีคุณค่า เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวทางด้านศิลปะและวัฒนธรรมที่สำคัญของจังหวัดนครราชสีมา และชุมชน หากมองในแง่ศักยภาพ ผลงานของท่านเป็นผลงานระดับนานาชาติ ที่เป็นแหล่งรวมผลงานศิลปะที่ทรงคุณค่า มีชีวิต แต่การจัดแสดงงานปัจจุบันยังไม่เปิดกว้าง มีเพียงผลงานด้านทัศนศิลป์เท่านั้น หากเพิ่มเติมนำเอาผลงานด้านอื่นๆ เช่น ผลงานด้านศิลปะการแสดง ผลงานด้านวรรณกรรม มาเพิ่มเติม อาจเพิ่มตัวเลือกให้นักท่องเที่ยวที่สนใจเข้ามาชมงานเพิ่มมากขึ้น ส่วนการจัดกิจกรรมทางด้านศิลปวัฒนธรรม นั้น ควรให้ความสำคัญในด้านชุมชนด้วย ควรมีการปรับปรุง จัดภูมิทัศน์ตั้งแต่ทางเข้าจนถึงที่ตั้งหอศิลป์ มีการปรับปรุงป้ายบอกทางให้เข้ากับบรรยากาศ หอศิลป์ มีความทันสมัยและชัดเจนมากขึ้น และหอศิลป์ ควรจัดกิจกรรมใหญ่ที่สำคัญอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง เพื่อให้เกิดความเคลื่อนไหว และกิจกรรมย่อยๆ เดือนละ 1 ครั้ง และที่สำคัญ ฝ่ายหน่วยงานด้านการศึกษา ควรสนับสนุน ให้มีการจัดกิจกรรมนำเด็กมาทัศนศึกษา มาร่วมเรียนรู้ที่หอศิลป์แห่งนี้ เมื่อเกิดความเคลื่อนไหว หอศิลป์ก็จะมีชีวิตชีวา สร้างบรรยากาศการท่องเที่ยวและจะมีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวเอง”

(วิษณุ เอมประณีตร, สัมภาษณ์: 2559)

“สถานที่แห่งนี้ เป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปะและวัฒนธรรมที่สำคัญของจังหวัดนครราชสีมา ที่ผ่านมามีเด็ก เยาวชน นักเรียน นักศึกษา และผู้ที่สนใจเข้ามาชมกิจกรรมเป็นจำนวนมาก ด้วยความพร้อมของบ้านศิลปินแห่งชาติ และเจ้าของบ้าน ที่มุ่งมั่นในการให้ที่แห่งนี้ เป็นสถานที่สำหรับเรียนรู้ของเด็กๆ สำนักงานวัฒนธรรม ก็เห็นความสำคัญและจะสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง”

(สมพงษ์ วิริยะจารุ, สัมภาษณ์: 2559)

3. บ้าน นายสุชาติ ทรัพย์สิน ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (การแสดงพื้นบ้าน) ประจำปีพุทธศักราช 2549

3.1 ประวัติศิลปินแห่งชาติ

ภาพประกอบ 108 นายสุชาติ ทรัพย์สิน ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (การแสดงพื้นบ้าน)
ประจำปีพุทธศักราช 2549

คำประกาศเกียรติคุณ

นายสุชาติ ทรัพย์สิน ปัจจุบันอายุ 69 ปี เกิดเมื่อวันที่ 2 กรกฎาคม
พุทธศักราช 2481 ที่จังหวัดนครศรีธรรมราช สำเร็จการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จากโรงเรียนวัด
สระแก้ว จังหวัดนครศรีธรรมราช

นายสุชาติ ทรัพย์สิน เป็นผู้มีความสนใจการแสดงหนังตะลุงมาตั้งแต่วัยเยาว์
ได้ศึกษาการวาดรูป การแกะรูปหนังตะลุงจนชำนาญ เป็นผู้มีความถนัดในการอนุรักษ์การแสดงหนัง
ตะลุงในรูปแบบโบราณ โดยเฉพาะได้นำเครื่องดนตรีเครื่องห้าเพื่อใช้ประกอบการแสดงหนังตะลุง
และได้ประพันธ์เรื่อง บทกลอน รวมทั้งการแกะหนังตะลุงให้เหมาะกับตัวละครในเรื่องด้วยตนเอง
มาตลอดที่มีการแสดง ได้ถ่ายทอดความรู้ให้แก่บุตรชายและลูกศิษย์ให้สามารถแสดง และแกะหนัง
ตะลุงได้กันทุกคนมาอย่างยาวนาน ที่สำคัญได้อุทิศเวลาและทรัพย์สินของตนเอง สร้างพิพิธภัณฑ์หนัง
ตะลุงขึ้น อันเป็นศิลปวัฒนธรรมที่สำคัญของชาติ ให้เป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้พัฒนาการเกี่ยวกับการ

แสดงหนังตะลุง และเป็นสถานที่ท่องเที่ยวของประเทศ นอกจากนี้ยังได้เผยแพร่การแสดงไปสู่ระดับสากลให้ได้รับรู้และเข้าใจด้วยการไปแสดงในประเทศเยอรมนี ฮอลแลนด์ และญี่ปุ่น ผลจากการอุทิศตนอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อประโยชน์ต่อสังคมเป็นระยะเวลายาวนาน จึงได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติเป็นผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านวัฒนธรรมแห่งชาติ ได้รับรางวัลชนะเลิศจากการประกวดภาพหนังตะลุงเพื่อการแสดง และได้รับการยกย่องเป็นศิลปินดีเด่นของภาคใต้ จากคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ด้วยความสามารถและการอุทิศตนเพื่อศิลปวัฒนธรรมของชาติจนเป็นที่ยอมรับและรู้จักกันอย่างกว้างขวาง นายสุชาติ ทรัพย์สิน จึงได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติเป็นศิลปินแห่งชาติ สาขา ศิลปะการแสดง (การแสดงพื้นบ้าน) พุทธศักราช 2549

ประวัติการศึกษา

นายสุชาติทรัพย์สิน สำเร็จการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จากโรงเรียนวัดสระแก้ว อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อปี พ.ศ. 2494

ประวัติการทำงาน

นายสุชาติ ทรัพย์สิน เป็นศิลปินหนังตะลุงที่มีคุณสมบัติพิเศษ ที่ริเริ่มการแสดงหนังตะลุง ในลักษณะครุพักลักจำ การเข้าสู่วงการแสดงหนังตะลุงของนายสุชาติ ทรัพย์สิน เริ่มจากการที่นายสุชาติ ทรัพย์สิน มีความสนใจในการวาดรูปตั้งแต่วัยเยาว์ ซึ่งในขณะที่เรียนอยู่ในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ที่โรงเรียนวัดสระแก้ว อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช ครูใหญ่ ได้ให้นายสุชาติเป็นครูสอนวาดเขียนแก่เพื่อนนักเรียนชั้น ป.1-ป.4 ในขณะที่วัดมีการสร้างพระอุโบสถ นายสุชาติ มีความสนใจเกี่ยวกับการเขียนลายไทยและการวาดรูป ทำให้ช่างทำพระอุโบสถเห็นว่าตอนพักกลางวัน นายสุชาติ ไม่ยอมไปทานอาหารกลางวัน มานั่งเฝ้าดูการเขียนลายไทยของช่างทำพระอุโบสถทุกวัน ช่างทำอุโบสถจึงได้สอนให้นายสุชาติ เขียนลายไทย เมื่อนายสุชาติ จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 พ่อของนายสุชาติ เห็นว่า นายสุชาติ มีความสนใจเกี่ยวกับการวาดรูปหนังตะลุงและรูปภาพต่าง ๆ จึงให้นายสุชาติไปฝากเป็นศิษย์ของนายทอง หนูขาว ซึ่งเป็นช่างแกะรูปหนังตะลุงและเป็นนักแต่งบทกลอน และประพันธ์บทนิยายหนังตะลุง เพื่อให้ นายสุชาติ ฝึกการใช้เครื่องมือแกะหนังตะลุงและในระหว่างเรียนเกี่ยวกับกระบวนการทำรูปหนังตะลุง จากนายทอง หนูขาว นายสุชาติก็ได้เรียนรู้วิธีการเขียนบทกลอนต่าง ๆ จากนายทอง หนูขาว ไปพร้อม ๆ กับการเรียนแกะหนังตะลุง ผลจากการที่นายสุชาติ มีพรสวรรค์ทางด้านกรวาดรูปและได้รับการถ่ายทอด ให้มีความรู้เกี่ยวกับการเขียนลายไทย จากนายต่วน ซึ่งเป็นช่างทำพระอุโบสถ และมีโอกาสได้รับการถ่ายทอดกระบวนการแกะรูปหนังตะลุงและการเขียนบทกลอนต่าง ๆ จากนายทอง หนูขาว ความรู้ต่าง ๆ ที่นายสุชาติ ได้รับจากครู ในด้านต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้น มีผลทำให้เกิดองค์ความรู้ หล่อหลอมให้นายสุชาติ ทรัพย์สิน กลายเป็นช่างแกะรูปหนังและเป็นนักแสดงหนังตะลุง มาตั้งแต่อายุ 15 ปี เป็นอาชีพเลี้ยงตนเองและครอบครัวมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งผลงานของนายสุชาติ

ในปัจจุบันเป็นที่ยอมรับทางสังคมว่า นายสุชาติ มีความชำนาญทั้งทางด้านการแสดงหนังตะลุงและการแกะรูปหนังตะลุงรวมถึงการแกะรูปหนังใหญ่

เกี่ยวกับการสร้างสรรค์ผลงานของนายสุชาติ ทรัพย์สิน หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า นายสุชาติ จะมีลักษณะเด่นและมีข้อแตกต่างจากผู้เล่นหนังตะลุงคนอื่น ๆ ก็คือ นายสุชาติ ทรัพย์สิน เป็นนายหนังตะลุงที่ผลิตรูปหนังตะลุงและประพันธ์บทกลอนและเรื่องหนังตะลุงเพื่อใช้แสดงได้ด้วยตนเอง อีกทั้งยังเป็นช่างแกะรูปหนังที่ทำรูปหนังให้กับนายหนังตะลุงคนอื่น ๆ ด้วย เนื่องจากนายสุชาติ ทรัพย์สิน เป็นศิลปินที่มีความสามารถเฉพาะตัว เป็นทั้งศิลปินหนังตะลุงและช่างแกะรูปหนังตะลุง-หนังใหญ่ การสร้างสรรค์ผลงานของนายสุชาติ มีกรอบในการทำงาน ดังนี้

1) ด้านการแสดงหนังตะลุง นายสุชาติ เป็นศิลปินหนังตะลุงที่มีอุดมการณ์เกี่ยวกับการแสดงเน้นการแสดงหนังตะลุงแบบอนุรักษ์ คือ ไม่นำเครื่องดนตรีสากล เข้ามาประกอบในการแสดงเพราะมีความเชื่อมั่นว่าเครื่องดนตรีหนังตะลุง “เครื่องห้า” ได้แก่ โหม่ง ฉิ่ง ทับ กลองตุ๊ก และปี่ ซึ่งเป็นเครื่องดนตรีที่มีความไพเราะก่อให้เกิดสุนทรียศาสตร์ เหมาะแก่การแสดงหนังตะลุง ทุกวันนี้ที่บ้านนายสุชาติ มีเครื่องดนตรีสากลวางไว้ที่บ้าน แต่ไม่นำมาใช้ เหตุที่นายสุชาติซื้อเครื่องดนตรีสากลวางไว้ที่บ้าน ก็เพราะอยากบอกให้ศิลปินหนังตะลุงคนอื่น ๆ ให้อำนาจเรามีเงินที่จะซื้อเครื่องดนตรีสากล แต่ไม่นำมาใช้ เพราะบางคนสับสนประมาทว่าเราไม่มีเงินซื้อเครื่องดนตรี จึงใช้เครื่องดนตรีแบบโบราณ เน้นกระบวนการแสดงแบบโบราณ โดยการใช้บทกลอนให้เหมาะกับเนื้อเรื่อง และบทบาทตัวละคร เช่น กลอนแปดใช้ในการพรรณนาเรื่องราว กลอนหกและกลอนสี่ใช้กับอารมณ์รัก บทจีบหรือการใช้กลอนสี่กับอารมณ์โกรธ เป็นต้น การแสดงไม่ใช่คำหยาบโลน แต่จะใช้กลวิธีเล่นคำหรือใช้คำฉวนหรือคำสองแง่ สองงาม เน้นการใช้ข้อมูลข่าวสารและคติสอนใจแก่ผู้ชมควบคู่กับความบันเทิง

2) ด้านหัตถกรรม ช่างแกะรูปหนังตะลุง-รูปหนังใหญ่ เนื่องจากนายสุชาติ เป็นลูกกำพร้า มารดาเสียชีวิตตั้งแต่อายุ 12 ขวบ ครอบครัวมีฐานะยากจน หลังจากเรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ประมาณอายุ 13 ปี นายสุชาติ ได้นำกระดาศมาแกะรูปหนังตะลุงขายตามงานวัด เพื่อหารายได้มาช่วยเหลือจุนเจือครอบครัว ส่วนการทำรูปหนังตะลุง ด้วยหนังสือจะทำขายให้กับนายหนังตะลุง ซึ่งในช่วงปี พ.ศ. 2490 – 2500 รูปหนังตะลุงที่ทำด้วยกระดาศราคาตัวละ 1 บาท ส่วนรูปหนังตะลุงที่ทำจากหนังสือราคาตัวละ 15 บาท ค่าตอบแทนการแสดงคืนละ 30 บาท การทำรูปหนังตะลุงของนายสุชาติ เน้นความประณีต สวยงามและผ่านกระบวนการฟอกหนังที่มีคุณภาพ คือ หนังจะมีความใสและไม่มึนกลิ่น ซึ่งนายสุชาติ จะใช้เวลาว่างในตอนกลางวัน ทำรูปหนังตะลุงส่วน ในเวลากลางคืนก็รับงานแสดงหนังตะลุง ในช่วงอายุ 12-15 ปี นายสุชาติ เริ่มฝึกหัดทำรูปหนังด้วยกระดาศขายเด็ก ๆ ตามงานวัด อายุ 15-18 ปี เริ่มหาประสบการณ์ทำรูปหนังด้วยกระดาศขายตอนเด็ก ๆ และทำรูปหนังด้วยหนังสือด้วยนายหนังที่สั่งทำ อายุ 19-20 ปี

ทำรูปหนังด้วยหนังสัตว์ตามเนื้อเรื่องหนังตะลุงเพื่อใช้แสดงเอง อายุ 20-30 ปี ทำรูปหนังเพื่อใช้แสดงเองและทำให้นายหนังที่สั่งทำ อายุ 30 ปี ถึงปัจจุบัน ทำรูปหนังเพื่อใช้แสดงเอง ทำรูปหนังตามทีนายหนังสั่ง และทำรูปหนังเพื่อขายเป็นของที่ระลึก ช่วงนี้ถือเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญในชีวิตของนายสุชาติ ทรัพย์สิน เป็นยุคที่การแสดงพื้นบ้านทั่วทั้งประเทศพื้นบ้านเสื่อมความนิยม คนในสังคมใช้ความสนใจวัฒนธรรมตะวันตก นิยมดนตรีลูกทุ่ง ภาพยนตร์กลายแปลง รำวง ทำโอกาสในการแสดงหนังตะลุงลดน้อยลง รวมถึงเหตุการณ์บ้านเมืองที่มีผลกระทบจากลัทธิคอมมิวนิสต์ในยุคสมัยนั้น การแสดงหนังตะลุงในยามค่ำคืนไม่สามารถทำได้ในหลาย ๆ พื้นที่ ทำให้นายสุชาติมีเวลาในการทำรูปหนังตะลุงและมีเวลาในการสร้างสรรค์รูปแบบหนังตะลุงมากขึ้น รูปหนังที่แกะเสร็จ จะนำไปเสนอขายตามร้านของที่ระลึกต่าง ๆ รวมถึงตามโรงแรมที่มีร้านขายของที่ระลึกในกรุงเทพฯ ซึ่งนายสุชาติ ทรัพย์สิน เป็นบุคคลแรกที่ทำรูปหนังตะลุงขายให้กับร้านค้าในลักษณะของที่ระลึก ซึ่งต่างไปจากเดิมที่ทำเพื่อให้นายหนังใช้แสดง และตั้งแต่อายุ 40 ปี ถึงปัจจุบัน นายสุชาติ ได้ถ่ายทอดการแกะรูปหนังตะลุง ให้กับศิษย์ ทำให้มีช่างทำรูปหนังตะลุงเกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก กลายเป็นกลุ่มช่างที่ผลิตรูปหนังตะลุงเพื่อจำหน่ายเป็นของที่ระลึก ตามร้านขายของที่ระลึกในแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ทั่วประเทศ ทุกวันนี้ ลูกศิษย์กลายเป็นคู่แข่งทางการผลิตมีผลทำให้นายสุชาติ ทรัพย์สิน ต้องคิดพัฒนารูปแบบหนังตะลุงอย่างสม่ำเสมอตลอดเวลา เพื่อไม่ให้ซ้ำซ้อนกับช่างคนอื่น ๆ ในช่วงปี พ.ศ. 2536 – 2554 นายสุชาติ ได้มีโอกาสเดินทางไปสร้างสรรค์และเผยแพร่การแสดงต่อสาธารณชนในประเทศและต่างประเทศ เช่น ประเทศเยอรมัน ประเทศฮอลแลนด์ ประเทศญี่ปุ่น และ ประเทศอินเดีย ในด้านการเผยแพร่ข้อมูลทางศิลปะการแสดงแก่สาธารณชนนั้น นายสุชาติ ทรัพย์สิน ในบทบาทของผู้ที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้มีความสำเร็จในการประกอบอาชีพด้านการแสดงหนังตะลุง และทำรูปหนังตะลุง ทำให้มีผู้สนใจที่จะมาศึกษาหาความรู้จากนายสุชาติ อยู่เสมอ จุดมุ่งหมายของผู้ที่มารับความรู้ คือ นำไปประกอบอาชีพ ซึ่งมีทั้งกลุ่มที่สนใจเฉพาะด้านการแสดงหนังตะลุงและกลุ่มที่สนใจด้านการทำรูปหนังตะลุง ยังมีผู้สนใจเกี่ยวกับงานอาชีพของนายสุชาติ อีกกลุ่มหนึ่ง คือ ครู อาจารย์ รวมถึงนักวิชาการและสื่อมวลชน จึงมีศิษย์อยู่สองกลุ่ม คือ ศิษย์ที่เป็นนักแสดงหนังตะลุง กับศิษย์ที่เป็นช่างทำรูปหนังตะลุง การสืบสานและการถ่ายทอดทักษะความรู้ด้านการแสดงหนังตะลุงและการทำหนังตะลุงที่น่าชื่นชมคือ การถ่ายทอดความรู้และทักษะในงานอาชีพของตนแก่บุตร ซึ่งทุกวันนี้บุตรของนายสุชาติ ทรัพย์สิน แม้ว่าจะมีอาชีพรับราชการ ยังคงใช้เวลาว่างทำรูปหนังตะลุงเป็นงานอดิเรก และยังเป็นกำลังสำคัญ เป็นผู้ช่วยของนายสุชาติ ทรัพย์สิน ได้จัดทำหลักสูตรการเรียนทำรูปหนังขึ้นเพื่อสนับสนุนโครงการรณรงค์วัฒนธรรมไทยของรัฐบาล โดยกำหนดระยะเวลาเรียน 100 ชั่วโมง เพื่อถ่ายทอดความรู้แก่ผู้สนใจโดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายใด ๆ นายสุชาติ ทรัพย์สิน นอกจากจะมีความรู้เกี่ยวกับงานอาชีพของตนเองแล้ว ผลจากการที่ต้องศึกษาหาความรู้เพื่อใช้ประกอบในการแสดงหนังตะลุงและจากการเป็นคนชอบสังเกต และมีความจำที่แม่นยำ ประกอบกับ

อาชีพการแสดงหนังตะลุง ที่ต้องเดินทางไปแสดงหนังตะลุงในท้องถิ่นต่าง ๆ ทั่วภาคใต้ ดังนั้น นายสุชาติ ทรัพย์สิน จึงมีโอกาสได้สัมผัสเกี่ยวกับวิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณีของคนในแต่ละท้องถิ่น ทั้งที่เป็นวัฒนธรรมของคนจีน มุสลิม และไทยพุทธ ประสบการณ์ทางด้านวัฒนธรรมของ นายสุชาติ ทรัพย์สิน มักจะนำมาถ่ายทอดในเชิงวิชาการอยู่เสมอ จนสั่งสมยกย่องเป็นศิลปิน นักวิชาการหรือปราชญ์ท้องถิ่น ซึ่งมักจะได้รับเชิญเป็นวิทยากร เชิญเข้าร่วมสัมมนาทางวิชาการ เป็นที่ปรึกษาและกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ ด้านวัฒนธรรม เป็นต้น ดังกล่าวนับเป็นการสืบสานและ ถ่ายทอดความรู้ด้านวัฒนธรรมในเชิงวิชาการอีกหน้าที่หนึ่ง ของนายสุชาติ ทรัพย์สิน ที่มีต่อสังคม ราววัลและเกียรติคุณของ นายสุชาติ ทรัพย์สิน

- พ.ศ. 2516 : ได้รับรางวัลที่ 1 และที่ 3 ในการประกวดหนังใหญ่จัดโดยกรม ส่งเสริมอุตสาหกรรมในงานประจำปี ของจังหวัดนครศรีธรรมราช
- พ.ศ. 2518 : ได้รับรางวัลที่ 1 และที่ 2 ในการประกวดหนังใหญ่จัดโดย กรมส่งเสริมอุตสาหกรรมในงานประจำปี ของจังหวัด นครศรีธรรมราช
- พ.ศ. 2520 : ได้รับรางวัลชมเชยในการประกวดผลิตภัณฑ์หัตถกรรมไทย ประจำปี (ประเภทเครื่องหนัง) จัดโดยกรมส่งเสริมอุตสาหกรรม ในกรุงเทพฯ
- พ.ศ. 2522 : ได้รับรางวัลที่ 1 , ที่ 3 และรางวัลชมเชยในการประกวด หนังใหญ่จัดโดยกรมส่งเสริมอุตสาหกรรม ในงานประจำปี ของจังหวัดนครศรีธรรมราช
- พ.ศ. 2528 : ในวันที่ 5 พฤษภาคม 2528 ได้รับรางวัลช่างฝีมือหัตถกรรม ดีเด่น กระทรวงอุตสาหกรรมเนื่องในวันสถาปนากระทรวง อุตสาหกรรม
- พ.ศ. 2529 : ได้รับรางวัลดีเด่นในการผลิตงานฝีมือลชนดีเด่นเพื่อเยาวชน ประเภทเสื้อผ้าบ้านจากคณะกรรมการส่งเสริมและ ประสานงานเยาวชนแห่งชาติสำนักนายกรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 22 ธันวาคม 2529
- พ.ศ. 2530 : ได้รับรางวัลประชาชนดีเด่นของจังหวัดนครศรีธรรมราชจาก กลุ่มสื่อมวลชนนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 5 มีนาคม 2530
- พ.ศ. 2530 : ได้รับพระราชทานปริญญาเกิตติมศักดิ์สาขาวัฒนธรรมศึกษา วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช

- พ.ศ. 2531 : ได้รับโล่ที่ระลึกจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงาน สุราษฎร์ธานี เนื่องในโอกาสจัดงานของดี 4 จังหวัดภาคใต้ ตอนบน ระหว่างวันที่ 1-5 กันยายน 2531
- พ.ศ. 2532 : ได้รับรางวัลผู้มีผลงานดีเด่นทางวัฒนธรรม สาขาช่างฝีมือ จากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
- พ.ศ. 2533 : ได้รับโล่รางวัล จากกระทรวงสาธารณสุข ด้านการสนับสนุน วันอนามัยโลก เมื่อวันที่ 7 กันยายน 2533
- พ.ศ. 2533 : ได้รับรางวัลเกียรติบัตร จากศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้วิทยาลัยครู นครศรีธรรมราช ในการสนับสนุนการอนุรักษ์พัฒนาส่งเสริม และเผยแพร่วัฒนธรรม เมื่อวันที่ 2 เมษายน 2533
- พ.ศ. 2535 : ได้รับรางวัล “ธุรกิจทางวัฒนธรรมยอดเยี่ยม” จากสำนักงาน ส่งเสริมธุรกิจแห่งประเทศไทย
- พ.ศ. 2538 : ได้รับรางวัลจากคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ สำนักนายกรัฐมนตรีในฐานะส่งเสริมกิจกรรมเด็กและวิถีชีวิต การพัฒนาประชาธิปไตย เนื่องในวันเด็กแห่งชาติ ประจำปี 2538
- พ.ศ. 2539 : ได้รับโล่รางวัลชนะเลิศการประกวดภาพหนังตะลุงเพื่อการ แสดงจากจังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 13 ตุลาคม 2539
- พ.ศ. 2539 : ได้รับรางวัลจาก (THAILAND TOURISM AWARDS) ประเภท แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและโบราณสถาน จากการ ท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย
- พ.ศ. 2540 : ได้รับรางวัลจากรายการ “บันทึกความดี” จากสถานีวิทยุ โทรทัศน์แห่งประเทศไทยช่อง 11 กรมประชาสัมพันธ์เพื่อ เชิดชูเกียรติแก่บุคคลและองค์กรที่ร่วมกันทำความดีที่มี ต่อส่วนร่วมทั้งทางด้านขนบธรรมเนียมประเพณีและ ศิลปวัฒนธรรมไทย
- พ.ศ. 2540 : ได้รับโล่รางวัลจากคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ รางวัลศิลปินดีเด่นของภาคใต้
- พ.ศ. 2545 : ได้รับเกียรติจากเทศบาลเมืองโตคุชิม่า ประเทศญี่ปุ่น ให้ไปแสดงหนังตะลุง เมื่อวันที่ 13 - 21 ตุลาคม 2545

- พ.ศ. 2546 : ได้รับโล่รางวัลจากกระทรวงยุติธรรม รางวัลผู้เข้าร่วมโครงการ
นำวัฒนธรรมและอัตลักษณ์มาเป็นกระบวนการในการคุ้มครอง
สิทธิเสรีภาพและการไกล่เกลี่ยและระงับข้อพิพาทเมื่อวันที่ 23
ธันวาคม 2546
- พ.ศ. 2549 : ได้รับรางวัลคนดีศรีนครฯ จากจังหวัดนครศรีธรรมราช
- พ.ศ. 2549 : ได้รับยกย่องให้เป็นศิลปินแห่งชาติสาขาศิลปะการแสดง
(การแสดงพื้นบ้าน)
- พ.ศ. 2550 : บ้านหนึ่งตระกูลสุชาติทรัพย์สิน ได้รับการคัดเลือก เป็นแหล่ง
บ่มเพาะวิสาหกิจทางด้านวัฒนธรรม จากสำนักงานวัฒนธรรม
แห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม
- พ.ศ. 2550 : ได้รับประกาศนียบัตรยกย่องเป็นผู้มีทักษะทางด้าน
ศิลปหัตถกรรมจากสมาคมศิลปหัตถกรรมเอเชีย
- พ.ศ. 2552 : ได้รับรางวัลครูศิลป์ของแผ่นดิน จากศูนย์ส่งเสริมศิลปาชีพ
ระหว่างประเทศ
- พ.ศ. 2552 : ได้รับรางวัลยอดเยี่ยม ประเภทแหล่งท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้
และนันทนาการ (THAILAND TOURISM AWARDS) จากการ
ท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

นายสุชาติ ทรัพย์สิน ได้ถึงแก่กรรมอย่างสงบด้วยอาการของโรคชรา
ในบ้านพักในวัย 77 ปี เมื่อวันที่ 7 พฤศจิกายน 2558 ตลอดเวลาที่มีชีวิตอยู่ นายสุชาติดำเนินชีวิต
เป็นนักแสดงหนังตะลุง เป็นช่างแกะรูปหนังตะลุง และเป็นปราชญ์ท้องถิ่น ที่อุทิศตน ใช้ความบันเทิง
ให้ความรู้แก่นักเรียน นักศึกษา นักวิชาการ สื่อมวลชน รวมถึงนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาว
ต่างประเทศ เวทีหนังตะลุงและพิพิธภัณฑสถานหนังตะลุงของนายสุชาติ เป็นมรดกทางสังคมที่ดึงดูด
ให้มีกลุ่มคนหลากหลายเข้าไปเยี่ยมชมการแสดงและสัมภาษณ์หาความรู้ทุกวัน กลายเป็นบุคคล
สาธารณะที่แทบไม่มีเวลาพักผ่อน ท่านตั้งปณิธานที่จะทำหน้าที่ในการอนุรักษ์สืบสานและถ่ายทอด
ศิลปะการแสดงหนังตะลุงและการทำรูปหนังตะลุงเพื่อทดแทนคุณแผ่นดิน และเพื่อเป็นแบบอย่างที่ดี
ให้กับสมาชิกในครอบครัวและสังคม โดยยึดแนวพระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ที่ว่า “การรักษาวัฒนธรรมคือการรักษาชาติ”

ภาพประกอบ 109 แสดงกลุ่มบ้านของนายสุชาติ ทรัพย์สิน

3.2 ลักษณะทางกายภาพและบรรยากาศของบ้านศิลปินแห่งชาติ

นายสุชาติ ทรัพย์สิน ได้ตอบรับเข้าร่วมโครงการเปิดบ้านศิลปินแห่งชาติ กับกรมส่งเสริมวัฒนธรรม และทำการเปิดป้ายบ้านเมื่อวันที่ 3 สิงหาคม 2554 ณ บ้าน เลขที่ 6 ซอยศรีธรรมโศก 3 ถนนศรีธรรมโศก ตำบลในเมือง อำเภอในเมืองนครศรีธรรมราช จังหวัด นครศรีธรรมราช ลักษณะทั่วไปของบ้าน เป็นกลุ่มบ้านเรือนไทย ภาคใต้ แบบประยุกต์ รูปทรงของ เรือนเป็นเรือนไม้ ใต้ถุนสูงประมาณคนก้มตัวลอดผ่านได้ ตัวเรือนกันฝาด้วยแผ่นกระดานตีเกร็ด ตามแนวนอน ในบริเวณบ้านประกอบไปด้วย พื้นที่ที่เป็นส่วนของบ้านพัก อาคารพิพิธภัณฑ์หนังตะลุง โรงแสดงหนังตะลุง พิพิธภัณฑ์แสดงเครื่องมือเครื่องใช้ในสมัยโบราณ และอาคารพิพิธภัณฑ์เฉลิมราช ส่วนบริเวณรอบๆ อาคาร รั่มรื่นไปด้วยพรรณไม้สีเขียวชอุ่มนาชนิด โดยเฉพาะต้นไทร ที่ตั้งอยู่บริเวณ ทางเข้าบ้าน สร้างบรรยากาศสีเขียวและร่มรื่นสบายตาเป็นอย่างยิ่ง เมื่อเดินเข้ามาในบริเวณบ้าน จะ พบจุดเด่นที่แสดงให้เห็นว่าเป็นบ้านศิลปินแห่งชาติ ได้แก่ ป้ายบ้านศิลปินแห่งชาติ ที่จัดทำขึ้นเมื่อ คราวเปิดบ้านศิลปินแห่งชาติ เมื่อปี พ.ศ. 2554 เนื่องจาก นายสุชาติ ทรัพย์สิน เป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (การแสดงพื้นบ้าน-หนังตะลุง) ท่านจึงได้นำรูปหนังตะลุง มาเป็นส่วนหนึ่ง ของป้ายด้วย ซึ่งเมื่อนำไปติดตั้ง ณ ผนังไม้ ชั้น 2 ของบ้าน ก็ดูกลมกลืนและสวยงามมาก ตัวป้ายทำ มาจากไม้กระดานขนาดใหญ่ ข้อความเป็นตัวอักษรทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ แต่ยังคงมีชื่อ ของกรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม เจ้าของโครงการ ปรากฏอยู่บนป้ายด้วย

ภาพประกอบ 110 ป้ายบ้านศิลปินแห่งชาติ นายสุชาติ ทรัพย์สิน

รายละเอียดของอาคารต่างๆ ภายในบริเวณบ้าน นายสุชาติ ทรัพย์สิน มีดังนี้

1) อาคารพิพิธภัณฑน์หนังตะลุง จำนวน 1 หลัง

ในส่วนของพิพิธภัณฑน์หนังตะลุง สุชาติ ทรัพย์สิน นั้น ก่อตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2530 โดยนายสุชาติ ทรัพย์สิน และครอบครัว เป็นพิพิธภัณฑน์ที่นำรูปหนังตะลุงโบราณจากภูมิภาคต่าง ๆ ของไทย และรูปหนังจากประเทศต่างๆ รวมทั้งเครื่องดนตรี และอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องกับการแสดงหนังตะลุงมาจัดแสดง เพื่อให้เห็นถึงร่องรอยและหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับการแสดงหนังตะลุงของไทย การจัดทำพิพิธภัณฑน์หนังตะลุงมีหลักบริหารจัดการ โดยการนำเอาวิถีชีวิตของนายสุชาติ ทรัพย์สินและครอบครัว เป็นตัวขับเคลื่อนให้พิพิธภัณฑน์มีชีวิต ซึ่งมีกิจกรรมที่ก่อให้เกิดความรู้กับผู้ชม ในเรื่องกระบวนการแกะสลักรูปหนังตะลุง การแสดงหนังตะลุง โดยมีรูปหนังตะลุงโบราณที่จัดแสดงอยู่บนพิพิธภัณฑน์เป็นหลักฐาน เชื่อมโยงให้เห็นถึงพัฒนาการและบทบาทของหนังตะลุงที่มีต่อชุมชน

พิพิธภัณฑน์หนังตะลุงทำหน้าที่ในการอนุรักษ์ สืบสาน และถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับการทำรูปหนัง และการแสดงหนังตะลุง ให้กับผู้ที่สนใจภายใต้อุดมการณ์ “ทำงานเพื่อตัว จะหมอมัวชั่วชีวิต ทำงานเพื่ออุทิศสิ้นชีวิตชื่อยังอยู่” ระยะเวลาไม่น้อยกว่า 20 ปี ที่นายสุชาติ ทรัพย์สิน และครอบครัว ได้อุทิศเวลา และทุนทรัพย์ส่วนตนในการจัดทำพิพิธภัณฑน์หนังตะลุง เพื่อบริการให้ความรู้แก่ผู้เยี่ยมชมพิพิธภัณฑน์หนังตะลุง และการทำหน้าที่ในการอนุรักษ์ สืบสาน และเผยแพร่ศิลปะการทำรูปหนัง และการแสดงหนังตะลุงให้กับสังคมมาอย่างสม่ำเสมอ พิพิธภัณฑน์หนังตะลุงจึงได้รับประกาศเกียรติคุณให้รับรางวัล THAILAND TOURISM AWARDS ประเภทแหล่ง

ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและโบราณสถานจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ปี พ.ศ.2539 และปี พ.ศ.2550 ได้รับรางวัลแหล่งมรดกเฉพาะวิสาหกิจทางด้านวัฒนธรรมจากกระทรวงวัฒนธรรม และในปี 2552 ได้รับรางวัล THAILAND TOURISM AWARDS รางวัลยอดเยี่ยม ประเภท แหล่งท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้และนันทนาการ จาก การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ทั้งนี้ นายวาที ทรัพย์สิน บุตรชายคนโตของนายสุชาติ ทรัพย์สิน ได้กล่าวถึงแรงบันดาลใจในการ จัดทำพิพิธภัณฑ์หนังตะลุง ของนายสุชาติ ทรัพย์สิน ดังนี้

“พิพิธภัณฑ์แห่งนี้เกิดขึ้นตอนผมอยู่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่โรงเรียนกัลยาณี ศรีธรรมราช จังหวัดนครราชสีมา ครูสั่งให้ผมไปค้นคว้าหาความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่น ที่หน่วยงานรัฐแห่งหนึ่ง เมื่อไปขอข้อมูลเจ้าหน้าที่ให้ค้นคว้าเอง ไม่มีเจ้าหน้าที่รัฐมาให้การแนะนำ หรือให้ข้อมูลพื้นฐานใดๆ พ่อ (นายสุชาติ ทรัพย์สิน) จึงคิดว่าน่าจะจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นขึ้นเอง เพราะคิดว่าหน่วยงานภาครัฐเองไม่เห็นความสำคัญ พ่อมีของเก่าเล็กๆน้อยๆ ที่เก็บรวบรวมสะสมไว้ อยู่บ้าน และก็เก็บรวบรวมเพิ่มเติมมาโดยตลอด เวลาที่เดินทางไปแสดงหนังตะลุงตามที่ต่างๆ เนื่องจากที่บ้านตั้งอยู่ในเมืองและใกล้วัดพระธาตุ ประกอบกับที่บ้านเป็นโรงตอกหนังตะลุง จึงมีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติเดินทางมาเยี่ยมชม ต่อมาโรงตอกหนังเริ่มเป็นที่รู้จัก ในวงกว้างและได้รับความสนใจจากทั้งนักท่องเที่ยว มี นักเรียน นักศึกษา ครู อาจารย์ ติดต่อขอเข้ามาชมสาธิตการตอกหนังและขอดูของเก่าที่สะสมไว้ด้วย นักวิชาการที่มีโอกาสเข้ามาที่บ้านแนะนำพ่อ ว่าควรจะนำของเก่าที่สะสมไว้มาใช้ประโยชน์ด้านการศึกษา พ่อจึงเริ่มมีการนำชมและให้ความรู้ ไปด้วย ปรากฏว่าผลตอบรับดี คนที่เข้ามาให้ความสนใจเป็นอย่างมาก พ่อจึงสะสมของเก่าท้องถิ่น ภาคใต้อย่างจริงจังและทำให้เป็นระบบมากขึ้น และแรงบันดาลใจที่สำคัญ เกิดในช่วงประมาณเดือน ตุลาคม พุทธศักราช 2527 นายอเนก สิทธิประศาสน์ ผู้ว่าราชการจังหวัดนครศรีธรรมราช ในสมัยนั้น ได้ให้พ่อไปแสดงหนังตะลุงหน้าพระพักตร์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ณ พระตำหนักทักษิณราชินีเวศ พ่อพ่อแสดงเสร็จ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้รับสั่งให้เบิกตัว พ่อเข้าเฝ้าเพื่อตรัสถามความเป็นมาของหนังตะลุง ประวัติตัวละครหนังตะลุง รวมถึงเครื่องดนตรี ที่ใช้ในการแสดง ซึ่งในคราวนั้น พระองค์ทรงรับสั่งประโยคหนึ่งที่ทำให้พ่อปราบปลื้มในพระมหากรุณาธิคุณอย่างที่สุดว่า “ขอบใจที่รักษาของเก่าไว้ให้ อย่าหวังวิชา ช่วยเผยแพร่ ช่วยถ่ายทอด” พระดำรัสคราวนั้น สร้างแรงบันดาลใจและทำให้พ่อมีความปลื้มปิติและภาคภูมิใจในอาชีพนายหนัง มุมานะกลับมาสร้างพิพิธภัณฑ์ให้สำเร็จ แต่กว่าจะสำเร็จก็มีอุปสรรคมาก แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นด้วยความ ตั้งใจจริงของพ่อและแรงสนับสนุนของทุกคนในครอบครัว จึงมีพิพิธภัณฑ์หนังตะลุง สุชาติ ทรัพย์สิน มาจนถึงทุกวันนี้”

(วาที ทรัพย์สิน, 2559: สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 111 อาคารพิพิธภัณฑ์หนังตะลุง

ภาพประกอบ 112 รูปหนังตะลุงโบราณและเครื่องดนตรีประกอบการแสดงหนังตะลุง
ที่จัดแสดงบนพิพิธภัณฑ์หนังตะลุง สุชาติ ทรัพย์สิน

2) โรงแสดงหนังตะลุง จำนวน 1 หลัง มีลักษณะเป็นศาลามีหลังคาด้านหน้าจัดทำเป็นเวทีเพื่อใช้สำหรับแสดงหนังตะลุง มีฉากหนึ่งสำหรับแสดงหนังอยู่บนเวที สามารถเล่นหนังได้ทั้งกลางวันและกลางคืน ส่วนใหญ่จะเป็นเวลากลางวันมากกว่า เนื่องจากเป็นช่วงเวลาที่มีคนเข้ามาเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์ ด้านล่างของเวที จะมีเก้าอี้สำหรับนั่งชมหนังตะลุง จุผู้ชมได้ประมาณ 200 คน ผู้สนใจและนักท่องเที่ยวสามารถชมการแสดงหนังตะลุงได้ทั้งหน้าจอและเบื้องหลังจอ แสดงให้เห็นบทบาทของนายหนังตะลุง ในการเชิดรูป การพากย์บทร้องและบทเจรจาของรูปหนังตะลุงแต่ละตัว

รวมถึงการใช้อาคารโรงหนังหนังตะลุงเป็นสถานที่ถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนความรู้เรื่องหนังตะลุง รวมถึงวัฒนธรรมต่างๆ แก่ผู้สนใจทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ

ภาพประกอบ 113 โรงแสดงหนังตะลุง ณ บ้านศิลปินแห่งชาติ นายสุชาติ ทรัพย์สิน

ภาพประกอบ 114 เยวชน ฝึกเชิดรูปหนังตะลุง ณ บ้านศิลปินแห่งชาติ นายสุชาติ ทรัพย์สิน

3) พิพิธภัณฑ์แสดงเครื่องมือเครื่องใช้ในสมัยโบราณที่นายสุชาติและคนในครอบครัวเก็บสะสมไว้ จำนวน 1 หลัง ตัวอาคารพิพิธภัณฑ์มีลักษณะเป็นบ้านไม้ เรือนไทย ภาคใต้ รูปทรงของเรือนเป็นเรือนไม้ ใต้ถุนสูงประมาณคนก้มตัวลอดผ่านได้ เสาทุกต้นตั้งอยู่บนแผ่นปูนที่ฝังอยู่ในดิน โผล่ขึ้นมาจากพื้นดินไม่เกิน 1 ฟุต ตัวเรือนกั้นฝาด้วยแผ่นกระดานตีเกร็ดตามแนวนอน ด้านบนเป็นห้องโถง ที่จัดแสดงโบราณวัตถุ เครื่องมือเครื่องใช้ของในท้องถิ่น จังหวัดนครศรีธรรมราช และในจังหวัดอื่น ๆ ในภาคใต้ เช่น เครื่องทองเหลือง ศาสตราวุธ เครื่องถ้วยโบราณ เป็นต้น ส่วนด้านล่างเป็นที่พักผ่อนและรับรองแขกของนายสุชาติ ทรัพย์สิน ขณะที่ท่านยังมีชีวิตอยู่

ภาพประกอบ 115 อาคารพิพิธภัณฑ์แสดงเครื่องมือเครื่องใช้ในสมัยโบราณ

ภาพประกอบ 116 เครื่องมือเครื่องใช้ในสมัยโบราณที่จัดแสดง ณ พิพิธภัณฑ์

4) อาคารพิพิธภัณฑ์เฉลิมราช เป็นบ้านที่สร้างเสร็จในปี 2550 เป็นบ้าน 2 ชั้น ชั้นบนเป็นพิพิธภัณฑ์เฉลิมราช การจัดแสดงแยกเป็นสามส่วน คือ ส่วนแรก จัดแสดงเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เมื่อครั้งเสด็จฯ เยือนจังหวัดนครศรีธรรมราช ส่วนที่สอง แสดงหนังตะลุงพระบารมีปกเกล้า และส่วนที่สาม จัดแสดงเรื่องราวและประวัติความเป็นมาของตัวตลกหนังตะลุงที่มีอยู่ในภาคใต้ ส่วนด้านล่างจัดเป็นห้องสาริตการตอกหนังและจำหน่ายของที่ระลึกที่จัดทำขึ้นของครอบครัว

ภาพประกอบ 117 อาคารพิพิธภัณฑ์เฉลิมราช

ภาพประกอบ 118 การจัดนิทรรศการแสดงเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช

ภาพประกอบ 119 นิทรรศการหนึ่งตะลุงพระบารมีปกเกล้า

ภาพประกอบ 120 การจัดแสดงเรื่องราวและประวัติความเป็นมาของตัวตลกหนึ่งตะลุงภาคใต้

ภาพประกอบ 121 สินค้าที่ระลึก ที่จำหน่าย ณ บ้านศิลปินแห่งชาติ นายสุชาติ ทรัพย์สิน

ภาพประกอบ 122 การสาธิตการตอกหนังตะลุง โดย นางสาวภี ทรัพย์สิน

6) สิ่งอำนวยความสะดวก ห้องน้ำจำนวน 2 แห่ง แยก ชาย-หญิง ซึ่งมีการจัดทำทางลาดสำหรับผู้พิการด้วย

นอกจากอาคารพิพิธภัณฑ์แล้วยังประกอบไปด้วยบ้านพัก จำนวน 3 หลัง ซึ่งเป็นบ้านพักของนายสุชาติ ทรัพย์สิน บ้านของนายวาที ทรัพย์สิน และนายเสนีย์ ทรัพย์สิน บุตรชาย และมีศาลาพักผ่อน ซึ่งเป็นสถานที่สำหรับนั่งพักผ่อนและเป็นที่พักปะสังสรรค์ของบรรดาลูกศิษย์และเพื่อนฝูงของทั้งศิลปินแห่งชาติและทายาทที่มาเยี่ยมเยียน

3.3 ระบบการบริหารจัดการบ้านศิลปินแห่งชาติ

การบริหารจัดการ เป็นรูปแบบของครอบครัว แต่ก่อนนายสุชาติ ทรัพย์สิน เป็นผู้ดูแลและตัดสินใจในกิจการต่างๆ แต่พอหลังจากที่นายสุชาติป่วย ทายาทได้แก่ นายวาที ทรัพย์สิน และนายเสนีย์ ทรัพย์สิน ช่วยกันบริหารจัดการและดูแลพิพิธภัณฑ์ต่อ โครงสร้างบุคลากรของบ้าน จึงไม่มีรูปแบบตายตัว เป็นการสืบต่อรุ่นสู่รุ่น

“พ่อและผมทำพิพิธภัณฑ์ทุกวันนี้ เพื่อทดแทนคุณหนังตะลุง อยากให้คน โดยเฉพาะ คนใต้ ตระหนัก รัก และหวงแหนภูมิปัญญาพื้นบ้านหนังตะลุงนี้ไว้ ชั่วลูกชั่วหลาน เราจึงไม่มีการเก็บเงิน คนสามารถเข้ามาดูได้ทุกวัน”

(วาที ทรัพย์สิน, 2559: สัมภาษณ์)

3.4 การดำเนินกิจกรรมของบ้านศิลปินแห่งชาติ

3.4.1 กิจกรรมที่ทำเป็นกิจวัตรของบ้านศิลปินแห่งชาติ

3.4.1.1 การสาธิตการตอกหนังและทำรูปหนังตะลุง กิจกรรมนี้ คนในบ้านทุกคน ในครอบครัวทรัพย์สิน สามารถสาธิตการทำตัวหนังตะลุงได้ เนื่องจากได้รับการถ่ายทอดจาก นายนายสุชาติ และฝึกหัดทำมาตั้งแต่เด็ก อีกทั้งเป็นอาชีพที่สร้างรายได้ให้แก่ครอบครัว ปัจจุบันยังคงมีการสาธิตตลอด ทั้งเวลาที่คนมาเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์ หรือไม่มี เพราะมีการทำตัวหนังตะลุงจำหน่าย เป็นของที่ระลึกอยู่แล้ว

ภาพประกอบ 123 การสาธิตการตอกหนังตะลุง โดยนายเสนีย์ ทรัพย์สิน

3.4.1.2 การแสดงหนังตะลุง นายสุชาติ ทรัพย์สิน มีผลงานการแสดงหนังตะลุงและทำรูปหนังตะลุงมาไม่น้อยกว่า 50 ปี โดยเริ่มทำการสาธิตการเล่นหนังที่บ้านครั้งแรก เมื่อปี พุทธศักราช 2527 และทำมาโดยตลอด ภายหลังจากที่นายสุชาติป่วย ทายาทก็รับช่วงแสดงแทน การแสดงหนังตะลุงจะแสดงต่อเมื่อนักท่องเที่ยวร้องขอ ไม่ได้ทำเป็นประจำทุกวัน ซึ่งการแสดงที่นี่สามารถทำได้ทั้งกลางวันและกลางคืน แล้วแต่ความต้องการของนักท่องเที่ยว โดยมีการเก็บค่าชมคนละ 50 บาท เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายให้แก่พนักงานครึ่งและส่วนหนึ่งเพื่อเป็นค่าบำรุงพิพิธภัณฑ์

3.4.1.3 นำชม ให้ความรู้เกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์หนังตะลุง กิจกรรมนี้ แต่ก่อน นายสุชาติจะเป็นผู้นำชมด้วยตนเอง

3.4.1.4 จำหน่ายของที่ระลึก

3.4.1.5 จัดเสวนา การประชุมเชิงวิชาการ

3.4.1.6 จัดกิจกรรมทางศิลปวัฒนธรรม ในโอกาสต่างๆ ร่วมกับหน่วยงาน

ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน

ภาพประกอบ 124 การแสดงหนังตะลุง ให้แก่นักท่องเที่ยวที่มาเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์

ภาพประกอบ 125 การนำชม ให้ความรู้เกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์หนังตะลุง

ภาพประกอบ 126 การจัดกิจกรรมทางศิลปวัฒนธรรม ณ บ้านศิลปินแห่งชาติ นายสุชาติ ทรัพย์สิน

3.4.2 กิจกรรมในโอกาสพิเศษของบ้านศิลปินแห่งชาติ

การจัดครอบครัวหนึ่งตระกูล โดยกำหนดจัดทุกปี ในวันพฤหัสบดีแรก ข้างขึ้นของเดือนพฤษภาคม กิจกรรมภายในงาน ประกอบด้วย การครอบครัวจากนายหนังให้แก่ลูกศิษย์ สาขานายช่างหนังตะลุง และสาขาการแสดงหนังตะลุง ซึ่งที่ผ่านมา นายสุชาติ ทรัพย์สิน จะเป็นผู้ทำพิธีครอบครัวเองทุกครั้ง ภายหลังจากที่ท่านเสียชีวิตลง นายวาที ทรัพย์สิน เป็นผู้สืบสานพิธีดังกล่าว

ภาพประกอบ 127 การจัดพิธีครอบครัวหนึ่งตระกูล โดยนายสุชาติ ทรัพย์สิน และนายวาที ทรัพย์สิน

3.5 บ้านศิลปินแห่งชาติ ในมุมมองของผู้ที่เกี่ยวข้อง

“หากมองในระดับท้องถิ่น ระดับประเทศ จนถึงระดับนานาชาติ เรื่องสถานที่ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ทรัพย์สิน มีความเข้มแข็งมาก”

(วิมล คำศรี, สัมภาษณ์: 2559)

“สถานที่นี้เหมาะที่จะเป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปวัฒนธรรมของชุมชน และสามารถให้ผู้ที่สนใจ หน่วยงานต่าง เข้ามาศึกษาดูงาน เนื่องจากความพร้อมของบ้านในทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นเรื่ององค์ความรู้ แหล่งเรียนรู้ การบริหารจัดการหรือเรื่องศิลปวัฒนธรรมต่างๆ ดังนั้น ทุกภาคส่วนควรสนับสนุน และช่วยกันเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ โดยเฉพาะโรงเรียนที่อยู่ในจังหวัด นครศรีธรรมราช ควรเข้ามาศึกษาดูงาน เป็นแหล่งเรียนรู้นอกห้องเรียน เพื่อให้เด็กและเยาวชนเข้าใจ และเห็นคุณค่าของบ้านศิลปินแห่งชาติ”

(นรรัตน์ อ่อนลออ, สัมภาษณ์: 2559)

“บ้านศิลปินแห่งชาติ นายสุชาติ ทรัพย์สิน นั้น มีความพร้อมในทุกด้าน ทั้ง ด้านศิลปวัฒนธรรม องค์ความรู้ต่างๆ ที่ถ่ายทอดผ่านพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ การสาธิตการแสดง และการทำรูปหนังตะลุง ซึ่งถือเป็นต้นทุนที่สำคัญของที่นี่ และความเข้มแข็งของศิลปินแห่งชาติและ ทายาท รวมถึงเครือข่ายที่พร้อมให้ความร่วมมือ จะเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาบ้านแห่งนี้ให้ ก้าวหน้าเจริญต่อไป แต่ทั้งนี้ ทุกภาคส่วนต้องให้ความสำคัญและสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง”

(จุมพต ตระกูลนุช, สัมภาษณ์: 2559)

“บ้านหลังนี้ เรามีการเตรียมพร้อมตลอดเวลาและปัจจุบันมีเด็กนักเรียนเข้ามา ศึกษาดูงานและจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่องทั้งปี ได้ใช้ทั้งงบประมาณส่วนตัว งบประมาณจากภาครัฐ และเอกชนบ้าง อีกทั้งนักท่องเที่ยวก็เข้ามาเป็นระยะไม่ขาดสาย มีหลายเชื้อชาติ ทั้งชาวไทยและชาว ต่างประเทศ แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นก็ยังต้องการการสนับสนุนจากหน่วยงาน ที่เกี่ยวข้องด้วย ถึงมีรายได้ ที่นี่ก็ มีค่าใช้จ่ายเช่นกัน และเรื่องป้ายประชาสัมพันธ์เส้นทาง ฝากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องพิจารณาด้วย”

(วาที ทรัพย์สิน, สัมภาษณ์: 2560)

“การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานนครศรีธรรมราช ได้กำหนดให้ บ้านศิลปินแห่งชาติ นายสุชาติ ทรัพย์สิน เป็นหนึ่งในสิบสถานที่ท่องเที่ยวห้ามพลาดของเมือง นครศรีธรรมราช ที่ผ่านมามีนักท่องเที่ยวเดินทางมาเที่ยวบ้านศิลปินแห่งชาติหลังนี้เพิ่มขึ้น เนื่องจาก การท่องเที่ยวในรูปแบบวัฒนธรรม วิถีชีวิต เริ่มเป็นกระแสมากขึ้น ด้วยความเข้มแข็งของคนในบ้าน และเครือข่ายต่างๆ แต่อย่างไรก็ตาม การสนับสนุนจากหน่วยงานของภาครัฐก็เป็นเรื่องสำคัญยิ่ง”

(ลดาวัลย์ ช่วยชาติ, สัมภาษณ์: 2560)

นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ ให้ความเห็นว่า สถานที่แห่งนี้มีประโยชน์มาก เมื่อเข้ามาจะได้ความรู้เกี่ยวกับหนังตะลุงทุกชั้นตอน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พิพิธภัณฑสถานหนังตะลุงโบราณ และการแสดงหนังตะลุง ในด้านสถานที่มีความสะอาดและผู้นำชมให้ความรู้มีความเชี่ยวชาญและอธิบายให้สามารถเข้าใจได้ง่าย นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะซื้อสินค้าของที่ระลึกกลับไป เนื่องจากราคาไม่แพง และรูปแบบสินค้าเป็นที่พอใจ และคาดหวังว่าบ้านศิลปินแห่งชาติ จะนำรายได้จากการจำหน่ายสินค้าดังกล่าว ไปเป็นค่าใช้จ่ายสำหรับบริหารจัดการบ้านได้

สรุป จากการวิเคราะห์ลักษณะรูปแบบของบ้านศิลปินแห่งชาติ ในแต่ละสาขาจากตัวแทนบ้านศิลปินแห่งชาติ ทั้ง 3 แห่ง นั้น พบว่า บ้านศิลปินแห่งชาติทั้ง 3 แห่งจัดเป็นพิพิธภัณฑสถานรูปแบบหนึ่ง ตามที่ สภาการพิพิธภัณฑสถานระหว่างชาติ (International Council of Museum) หรือ ICOM ได้ให้คำจำกัดความของพิพิธภัณฑสถานว่าเป็นองค์กรที่ไม่แสวงหาผลกำไรที่เปิดเป็นสถานที่สาธารณะ และเป็นสถาบันถาวรที่ให้บริการแก่สังคมและมีส่วนในการพัฒนาสังคม มีหน้าที่รวบรวม สงวนรักษา ค้นคว้าวิจัย เผยแพร่ความรู้ และจัดแสดงวัตถุอันเป็นหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์และสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ ทั้งนี้เพื่อจุดประสงค์ทางการค้นคว้า การศึกษา และ ความเพลิดเพลินใจ (ICOM,1994,p.239)

1) สาขาวรรณศิลป์ บ้านชอยสวนพลู ของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช มีรูปแบบของแหล่งเรียนรู้ประเภท พิพิธภัณฑสถานบุคคลสำคัญ เป็นการจัดแสดงบ้านให้เห็นถึงคุณค่าทางสถาปัตยกรรม ภายในมีการจัดแสดงทางวัตถุและพื้นที่บางส่วนจัดให้คงสภาพความเป็นจริงเมื่อสมัยที่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ยังอาศัยอยู่ มีมัคคุเทศก์นำชมเพื่ออธิบายความเป็นมาของวัตถุแสดงต่างๆ ที่จัดอยู่ภายในบ้าน มีการทำแผ่นพับและหนังสือแนะนำประวัติความเป็นมาของบ้านและ ประวัติของเจ้าของบ้าน ลักษณะทั่วไปของบ้านเป็นแบบบ้านเรือนไทยที่ตั้งอยู่ใจกลางกรุงเทพมหานคร บนถนนสาทร ที่ล้อมรอบไปด้วยตึกสูงและคอนโดมิเนียม บริเวณรอบบ้านร่มรื่นด้วยพันธุ์ไม้นานาชนิด ในส่วนของอาคารนั้นจะประกอบด้วยศาลาไทยและกลุ่มเรือนไทย 5 หลัง ส่วนศาลาไทยจะเป็นอาคารที่มีลักษณะเป็นห้องโถงขนาดใหญ่ สร้างด้วยไม้สักทั้งหลัง ส่วนนี้เป็นส่วนที่แยกออกจากที่อยู่อาศัย เป็นส่วนที่สร้างขึ้น ที่หลังเพื่อใช้ในกิจการทั่วไปตามภารกิจของเจ้าของบ้าน ส่วนกลุ่มเรือนไทย 5 หลัง ประกอบไปด้วยเรือนไม้ขนาดต่างๆ กัน มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างไว้เป็นที่อยู่อาศัย โดยแบ่งเป็น เรือนนอน หอหนังสือ ห้องสะสม เรือนรับรอง และหอพระ มีนอกชานเชื่อมถึงกันโดยตลอด ภายในเรือนแต่ละหลังจะตกแต่งไปด้วยศิลปวัตถุที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์มากมาย รูปแบบการบริหารเป็นแบบบริษัท อีกทั้งทายาทก็ให้ความสำคัญในการบริหารจัดการดูแลบ้านอย่างมีระบบ มีการจัดเก็บรายได้จากการเข้าเยี่ยมชมและเปิดให้เช่าสถานที่เพื่อจัดงานมงคลต่างๆ เช่น งานแต่งงาน เลี้ยงสังสรรค์ งานวันเกิด เป็นต้น ทำให้บ้านชอยสวนพลู ของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช สามารถ

ดำรงอยู่ได้จนถึงปัจจุบัน ทั้งนี้ หากมองในแง่ของรูปแบบการเผยแพร่ผลงานทางด้านศิลปวัฒนธรรม บ้านชอยสวนพลู ของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช มิได้เน้นการเผยแพร่ในด้านวรรณศิลป์ ตามสาขาที่ท่านได้รับการประกาศยกย่องให้เป็นศิลปินแห่งชาติเพียงอย่างเดียว แต่จะเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีความหลากหลาย ด้วยท่านเป็นปูชนียบุคคลที่สำคัญต่อวงการศิลปวัฒนธรรมไทย มีความรู้ความสามารถอย่างลึกซึ้ง ทั้งทางด้านวรรณศิลป์ และศิลปะการแสดง (โขน) แต่ถึงอย่างไร ก็ยังมีการจัดห้องหนังสือ เพื่อแสดงผลงานสำคัญของท่าน ให้เป็นที่ประจักษ์แก่สาธารณชนด้วย

2) สาขาทัศนศิลป์ หอศิลป์ทวี รัชนิกร มีรูปแบบของแหล่งเรียนรู้ประเภทพิพิธภัณฑ์ ศิลปะ หอศิลป์ จัดแสดงศิลปวัตถุได้หลายรูปแบบ ทั้งผลงานจิตรกรรม ประติมากรรม และภาพพิมพ์ ในรูปแบบนิทรรศการถาวรและรูปแบบนิทรรศการหมุนเวียน โดยนายทวีตั้งใจจะให้หอศิลป์แห่งนี้เป็นสถานที่สำหรับจัดแสดงและเผยแพร่ผลงานของตนเอง ซึ่งเป็นงานที่เก็บไว้ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และต้องการให้เมืองโคราชมีหอศิลป์เพื่อเป็นสถานที่สำหรับให้เด็กและเยาวชน รวมทั้งผู้ที่สนใจในงานศิลปะเข้ามาเยี่ยมชม และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยนายทวี รัชนิกร จะเป็นผู้นำชมและให้ความรู้ด้วยตัวเองทุกครั้งที่มีโอกาส รูปแบบหอศิลป์เป็นแบบสากล เน้นประโยชน์การใช้สอย และระบบระบายอากาศเป็นหลัก โดยมีวัตถุประสงค์ในการสร้างอย่างชัดเจน การบริหารจัดการเป็นระบบครบครัน โดยมี นางกมลวรรณ พิชัย บุตรสาว เป็นผู้จัดการ รายได้ส่วนใหญ่มาจากการจำหน่ายงานศิลปะ เงินบำนาญข้าราชการ และเงินสวัสดิการรายเดือนของศิลปินแห่งชาติ ในบริเวณหอศิลป์ยังมีร้านกาแฟ Coffee Time ซึ่งเป็นธุรกิจของครอบครัว และมีมุมหนึ่งเป็นที่จำหน่ายของที่ระลึก เช่น เสื้อยืด กระเป๋า หนังสือ เป็นต้น รูปแบบการเผยแพร่ผลงานทางด้านศิลปวัฒนธรรม ของนายทวี รัชนิกร ปัจจุบัน นอกจากจัดแสดงนิทรรศการแสดงผลงานศิลปกรรมแล้ว นายทวี ยังใช้พื้นที่หอศิลป์เป็นศูนย์กลางในการจัดกิจกรรมทางด้านศิลปวัฒนธรรมในทุกสาขา ทั้งด้านศิลปะการแสดงพื้นบ้าน เพลงโคราช การปั้นดินบ้านด่านเกวียน เป็นต้น

3) สาขาศิลปะการแสดง พิพิธภัณฑ์หนังตะลุง สุชาติ ทรัพย์สิน ของ นายสุชาติ ทรัพย์สิน เป็นแหล่งเรียนรู้ประเภทพิพิธภัณฑ์สถานพื้นบ้าน (พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น) ที่มุ่งเน้นการเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นภาคใต้ โดยเฉพาะหนังตะลุง ทั้งตัวหนัง การเชิดหนัง บทหนัง หรือการทำตัวหนัง เป็นต้น โดยนายสุชาติ ทรัพย์สิน ใช้พื้นที่บริเวณบ้านพักที่อยู่อาศัยบนเนื้อที่ประมาณ 2 ไร่ เป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปวัฒนธรรม โดยลักษณะรูปแบบบ้านเป็นแบบเรือนไทย ภาคใต้ ที่ประดับตกแต่งด้วยตัวหนังตะลุง แสดงอัตลักษณ์ และตัวตนของเจ้าของบ้านอย่างชัดเจน ในบริเวณบ้านประกอบด้วย พิพิธภัณฑ์แสดงรูปหนังตะลุง พิพิธภัณฑ์แสดงเครื่องมือเครื่องใช้ในสมัยโบราณ โรงหนังตะลุง และพิพิธภัณฑ์เฉลิมราช แสดงเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเมื่อคราวเสด็จฯ เยือนจังหวัดนครศรีธรรมราช ลักษณะป้ายบ้านมีความเป็นอัตลักษณ์แสดงออกถึงตัวตนของศิลปินแห่งชาติอย่างชัดเจน การบริหารจัดการเป็นรูปแบบครบครัน ปัจจุบันนายสุชาติ

ทรัพย์สิน เสียชีวิตแล้ว ทายาทจึงเป็นผู้ดูแลแทน หลักในการบริหารเป็นแบบพึ่งพาตนเอง ค่อยเป็นค่อยไปตามแบบวิถีไทย สมาชิกทุกคนในบ้านสามารถเป็นได้ทั้งนายหนัง คนแกะหนังและมัดคุเทศก์ นำชม รายได้ส่วนใหญ่มาจากค่าตอบแทนการแสดงหนังตะลุง และการจำหน่ายของที่ระลึกของพิพิธภัณฑ์

แต่อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาพบว่า ลักษณะรูปแบบบ้านจะสะท้อนถึงรสนิยมของศิลปินแห่งชาติ ตามความชอบ และสาขาที่ได้รับการประกาศยกย่อง เช่น นายสุชาติ ทรัพย์สิน เป็นศิลปินแห่งชาติ ด้านศิลปะการแสดงพื้นบ้านหนังตะลุง รูปแบบบ้านจนถึงก็จะมีกลิ่นอายของศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นภาคใต้ มีการนำตัวแสดงหนังตะลุงมาเป็นจุดดึงดูด ให้ผู้สนใจเข้ามาท่องเที่ยวและเยี่ยมชมบ้าน บ้านนายทวี รัชนิกร ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ ก็จะทำหอศิลป์โดยมีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมเป็นแบบสากล ที่เน้นรูปสัญลักษณ์ที่ทันสมัยเพื่อให้เหมาะสมกับการจัดแสดงงานศิลปกรรมของเจ้าของบ้าน ส่วนด้านวรรณศิลป์ ของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ก็มีลักษณะทางสถาปัตยกรรมเป็นแบบบ้านเรือนไทยภาคกลาง ถึงแม้จะมีความหลากหลายในรูปแบบการเผยแพร่ผลงาน แต่ก็ยังมีการจัดทำห้องหนังสือ ที่ส่วนใหญ่เป็นหนังสือหายากที่ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ สะสมไว้ และยังเป็นที่รวบรวมบทประพันธ์ต่างๆ ของท่านอีกด้วย ในด้านรูปแบบการจัดกิจกรรมทางศิลปวัฒนธรรมก็เช่นเดียวกัน กิจกรรมจะมีรูปแบบตามความรู้ความสามารถของท่านศิลปินแห่งชาติ โดยจะเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวและผู้สนใจที่เข้ามาเยี่ยมชมมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมของบ้านตามแต่ที่จะกำหนด

บทที่ 5

การพัฒนาบ้านศิลปินแห่งชาติให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม

การวิจัยเพื่อพัฒนาบ้านศิลปินแห่งชาติให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปะและวัฒนธรรมนั้น ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือหลายชนิดในการทำการศึกษาวិเคราะห์ ทั้งโดยการศึกษาจากเอกสาร แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ทฤษฎีทรัพยากรวัฒนธรรม ทฤษฎีทรัพยากรทางกายภาพ การบริหารจัดการ พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ การบริหารจัดการโครงการโดย SWOT Analysis ทฤษฎี 4M และเครื่องมือ 4 Ps ประกอบการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายใน และใช้เครื่องมือ STEP ประกอบการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอก ควบคู่ไปกับการศึกษากฎหมายและแนวนโยบายของรัฐบาล และแนวนโยบายของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรม รวมทั้งศึกษาจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทั้งงานวิจัยภายในประเทศและงานวิจัยต่างประเทศ การลงพื้นที่เก็บข้อมูล การสัมภาษณ์กลุ่มผู้รู้ ผู้ปฏิบัติ ผู้ที่เกี่ยวข้อง และกลุ่มนักท่องเที่ยวผู้เข้าร่วมกิจกรรม ณ บ้านศิลปินแห่งชาติ ที่เป็นหัวใจหลักที่จะทำให้บ้านศิลปินแห่งชาติมีชีวิตและขับเคลื่อนไปได้ เมื่อได้ข้อมูลแล้วผู้วิจัยได้นำแนวคิดและทฤษฎีทางสังคมและวัฒนธรรมมาเป็นแนวทางในการศึกษา เพื่อร่างแนวทางการพัฒนาบ้านศิลปินแห่งชาติให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม แล้วนำเสนอแนวทางดังกล่าวต่อที่ประชุมเชิงปฏิบัติการ เพื่อให้ผู้ที่เข้าร่วมประชุมเชิงปฏิบัติการได้แสดงความคิดเห็นและร่วมกันให้ข้อเสนอแนะปรับปรุงเพื่อให้สามารถพัฒนาบ้านศิลปินแห่งชาติให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปวัฒนธรรมต่อไป

จากการศึกษาพบว่า คุณสมบัติและลักษณะต่างๆ ของบ้านศิลปินแห่งชาติ จัดเป็นพิพิธภัณฑ์ในรูปแบบหนึ่ง ตามการจำแนกของสภาการพิพิธภัณฑ์สถานระหว่างชาติ หรือ ICOM (International Council of Museum) ยกตัวอย่างเช่น บ้าน ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ จัดอยู่ในประเภทพิพิธภัณฑ์สถานทางประวัติศาสตร์ (Historical Museum) เป็นพิพิธภัณฑ์บ้านบุคคลสำคัญ ที่นำเสนอสถานที่ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของคนสำคัญทางประวัติศาสตร์ หอศิลป์ทิว รัชนิกร จัดอยู่ในประเภทพิพิธภัณฑ์สถานศิลปะร่วมสมัย (Gallery of Contemporary Arts) เป็นหอศิลป์ที่จัดแสดงงานโดยไม่แสวงหาผลกำไร ซึ่งจัดแสดงผลงานศิลปกรรมของตนเองและมีการจัดแสดงผลงานของเพื่อนศิลปินและลูกศิษย์หมื่นเวียนอยู่ตลอดเวลา และ บ้านของ นายสุชาติ ทรัพย์สิน ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (การแสดงพื้นบ้าน) จัดอยู่ในประเภทพิพิธภัณฑ์สถานประจำท้องถิ่น (Regional Museum) ที่มีรูปแบบการจัดแสดงเรื่องราวเกี่ยวกับเป็นพิพิธภัณฑ์ที่นำรูปหนังตะลุงโบราณจากภูมิภาคต่างๆ ของไทย และรูปหนังจากประเทศต่างๆ รวมทั้งเครื่องดนตรีและอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้อง

กับการแสดงหนังตะลุงมาจัดแสดง เพื่อให้เห็นถึงร่องรอยและหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับการแสดงหนังตะลุงของไทย

แม้บ้านศิลปินแห่งชาติที่เข้าร่วมโครงการเปิดบ้านศิลปินแห่งชาติกับกรมส่งเสริมวัฒนธรรม ลักษณะรูปแบบบ้านแต่ละหลังจะมีความแตกต่างกันออกไป แต่ทั้งนี้ หากแยกตามสาขาแล้ว ในสาขาเดียวกัน รูปแบบบ้านและกิจกรรมการเผยแพร่ผลงานจะมีความคล้ายคลึงกันอยู่มาก รูปแบบการบริหารส่วนใหญ่เป็นแบบครอบครัว ไม่มีระบบมาตรฐานชัดเจน ถึงอย่างไรก็ตาม จากการศึกษา ยังไม่พบว่าบ้านแต่ละหลังมีการหารือแนวทางในการพัฒนาร่วมกัน ไม่มีการตั้งเครือข่ายกลุ่มบ้านศิลปินแห่งชาติ จะมีเพียงความสัมพันธ์ส่วนตัวของศิลปินแห่งชาติบางท่านที่ไปมาหาสู่และไปทำกิจกรรมร่วมกัน แต่ถึงอย่างไรทุกหลังมีจุดมุ่งหมายเหมือนกันคือต้องการให้บ้านเป็นสถานที่ที่จะเผยแพร่ สืบทอด ทำนุบำรุงและธำรงไว้ซึ่งศิลปวัฒนธรรม ทั้งที่เป็นองค์ความรู้ของตนเองหรือของบรรพบุรุษที่เก็บสั่งสมเอาไว้ให้คนในชุมชนและคนรุ่นใหม่ได้เห็น

ภาพประกอบ 128 ภาพความสัมพันธ์ส่วนตัวของศิลปินแห่งชาติ นายอินสนธิ วงศ์สาม และ นายทวี รัชนิกร ที่ไปมาหาสู่และไปทำกิจกรรมร่วมกัน

สรุปผลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้รู้ ผู้ปฏิบัติและผู้ที่เกี่ยวข้องกับบ้านศิลปินแห่งชาติ ทั้ง 3 สาขา ในทุกประเด็นที่เกี่ยวข้อง ทำให้ทราบถึงปัญหา อุปสรรค และความต้องการที่จะพัฒนา บ้านศิลปินแห่งชาติให้เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านศิลปะและวัฒนธรรม ดังนี้

ด้านงบประมาณ

กลุ่มผู้รู้ที่เกี่ยวข้องกับบ้านศิลปินแห่งชาติให้ความคิดเห็นสรุปได้ว่า ส่วนใหญ่บ้านศิลปินมีความพร้อมอยู่แล้วก่อนที่จะเข้าร่วมโครงการ และศิลปินแห่งชาติเองก็พยายามที่จะปรับปรุงพัฒนาบ้านให้ดียิ่งขึ้นไป แต่ปัญหาคือ ค่าบำรุงรักษาบ้าน ภายหลังจากเข้าร่วมโครงการเปิดบ้านศิลปินแห่งชาติอย่างเป็นทางการ ประกอบกับความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี สื่อประชาสัมพันธ์ ทำให้บ้านเป็นที่รู้จัก คนเข้ามาเยี่ยมชมบ้านมากขึ้น ต้องใช้งบประมาณในการบำรุงรักษา และจ่ายค่าสาธารณูปโภค เช่นค่าน้ำ ค่าไฟ เป็นต้น แต่ภาครัฐไม่ได้จัดสรรงบประมาณเพื่อเป็นค่าบำรุงรายเดือนหรือรายปีให้แก่บ้านศิลปินแห่งชาติเลย มีเพียงงบประมาณในการจัดทำโครงการทางด้านศิลปวัฒนธรรมร่วมกันเท่านั้น ศิลปินหรือทายาทต้องเป็นผู้ดูแลค่าใช้จ่ายทั้งหมดในบ้าน และการเปิดพื้นที่เป็นสาธารณะนั้น ปัจจุบันยังไม่สามารถก่อให้เกิดรายได้ มีแต่รายจ่าย อยากให้ทุกภาคส่วน โดยเฉพาะภาครัฐเข้ามาดูแลในเรื่องดังกล่าวและหาทางแก้ไขต่อไป เพื่อให้บ้านศิลปินแห่งชาติเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญของชุมชนได้อย่างยั่งยืน

ด้านบุคลากรและการบริหารจัดการ

กลุ่มผู้รู้ที่เกี่ยวข้องกับบ้านศิลปินแห่งชาติให้ความคิดเห็นสรุปได้ว่า รูปแบบการบริหารจัดการและบุคลากรยังไม่เป็นระบบ ไม่มีการจัดทำแผนการดำเนินงานประจำปี ทั้งแผนระยะสั้นและแผนระยะยาว การบริหารจัดการส่วนใหญ่เป็นแบบครอบครัว ไม่มีรูปแบบที่เป็นทางการ บุคลากรที่ทำงานในบ้านจึงเป็นสมาชิกในครอบครัวที่ได้มีความชำนาญในการบริหารจัดการ และบางคนมีงานประจำ ทำให้ไม่ได้ทุ่มเวลาเต็มที่กับงานในบ้าน เมื่อมีปัญหาเรื่องค่าใช้จ่าย บ้านศิลปินแห่งชาติก็พยายามหาช่องทางเพื่อเพิ่มรายได้ให้แก่บ้าน โดยการจัดทำของที่ระลึกจำหน่าย แต่รูปแบบของผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกยังขาดความน่าสนใจ เพราะไม่มีความชำนาญในด้านดังกล่าว

ด้านองค์ความรู้

กลุ่มผู้รู้ กลุ่มผู้ปฏิบัติ และกลุ่มผู้เกี่ยวข้องกับบ้านศิลปินแห่งชาติ ให้ความคิดเห็นสรุปได้ว่า วัตถุประสงค์หลักในการเปิดบ้านศิลปินแห่งชาติ คือการเผยแพร่องค์ความรู้ ภูมิปัญญาของศิลปินแห่งชาติแก่สาธารณชน โดยมีบ้านเป็นสื่อกลางระหว่างศิลปินแห่งชาติและผู้ที่มาเยี่ยมชม ทั้งนี้ปัญหาที่พบคือ ปัญหาผู้นำชมและผู้ให้ความรู้ บ้านบางหลังศิลปินแห่งชาติเจ้าของบ้านเสียชีวิตแล้ว รูปแบบการเผยแพร่ก็จะเป็นลักษณะการจัดแสดงผลงานอย่างเดียว แต่ไม่มีผู้นำชมและถ่ายทอดองค์ความรู้ การจัดแสดงผลงานยังขาดความน่าสนใจ ผลงานที่จัดแสดงมีน้อยและเป็นการจัดแสดง

อย่างถาวร ไม่มีความเคลื่อนไหวหรือเปลี่ยนแปลง ขาดความมีชีวิตชีวา ทำให้บ้านศิลปินแห่งชาติไม่สามารถดึงดูดให้คนเข้ามาเยี่ยมชมหรือร่วมกิจกรรมกับบ้านศิลปินแห่งชาติได้เท่าที่ควร

ด้านการเข้าถึงและการใช้บริการ

กลุ่มผู้ที่เกี่ยวข้องและกลุ่มนักท่องเที่ยวผู้เข้าร่วมกิจกรรมกับบ้านศิลปินแห่งชาติ ให้ความคิดเห็นสรุปได้ว่า ด้วยการใช้บ้านศิลปินแห่งชาติ คือบ้านที่เป็นที่อยู่อาศัยจริงของเจ้าของบ้าน จึงทำให้ส่วนใหญ่มีได้อยู่ในเขตเมือง คนที่จะไปเยี่ยมชมหรือร่วมกิจกรรมที่บ้านศิลปินแห่งชาติ ส่วนใหญ่ตั้งใจและหาข้อมูลเส้นทางตามสื่อสาธารณะหรือสื่อออนไลน์ แต่หากไม่ได้วางแผนจะเดินทางไปเยี่ยมชมบ้านศิลปินแห่งชาติ ก็จะไปไม่ถูก บางครั้งไปก็ปิดให้บริการ

ด้านการจัดกิจกรรมและการเผยแพร่ผลงาน

กลุ่มผู้ที่เกี่ยวข้องและกลุ่มนักท่องเที่ยวผู้เข้าร่วมกิจกรรมกับบ้านศิลปินแห่งชาติ ให้ความคิดเห็นสรุปได้ว่า อยากให้จัดกิจกรรมที่มีความหลากหลาย มีชีวิตชีวา สร้างสีสัน โดยเพิ่มเติมกิจกรรมที่นักท่องเที่ยวหรือผู้มาเยี่ยมชมบ้านศิลปินแห่งชาติ สามารถทำกิจกรรมร่วมกับศิลปินแห่งชาติหรือทายาทได้ ส่วนใหญ่จะชอบกิจกรรมทางด้านศิลปวัฒนธรรมที่จัดขึ้น ณ หอศิลป์ทวีรัชนีกร ซึ่งมีความหลากหลาย นอกจากการจัดกิจกรรมทางด้านศิลปะแล้ว ยังมีกิจกรรมอื่นๆ ด้วย เช่น การเรียนร้องเพลงพื้นบ้านโคราช กิจกรรมการตัดกระดาษ กิจกรรมการปั้นเซรามิก การร้อยเครื่องประดับ เป็นต้น

ด้านการประชาสัมพันธ์

กลุ่มผู้รู้ กลุ่มผู้ปฏิบัติ และกลุ่มผู้เกี่ยวข้องกับบ้านศิลปินแห่งชาติ ให้ความคิดเห็นสรุปได้ว่า การประชาสัมพันธ์บ้านศิลปินแห่งชาติผ่านสื่อสังคมออนไลน์ และสื่อสาธารณะ น่าจะเป็นช่องทางที่เหมาะสม และเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้ดี แต่อยากให้หน่วยงานภาครัฐ เช่น กระทรวงวัฒนธรรม กรมส่งเสริมวัฒนธรรม ททท หรือองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัด ประชาสัมพันธ์การจัดกิจกรรมของบ้านศิลปินแห่งชาติ ในภาพรวมทั้งประเทศ หรือภาพรวมของจังหวัด โดยจัดทำเป็นปฏิทินประจำปี ประจําปี เพื่อให้ผู้ที่สนใจสามารถรับรู้และวางแผนเดินทางไปร่วมกิจกรรมได้ และที่สำคัญอยากให้มีการประชาสัมพันธ์และแผนทางการเดินทางที่ชัดเจนและเข้าใจง่าย เพื่อเพิ่มแรงจูงใจให้คนเดินทางไปเยี่ยมชมบ้านศิลปินแห่งชาติได้ด้วย

จากผลสรุปถึงปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยได้นำผลจากการศึกษาทุกรูปแบบ มาทำการวิเคราะห์เชิงกลยุทธ์ (Strategic Analysis) โดยนำการวิเคราะห์สภาพแวดล้อม (Swot Analysis) มาเป็นเครื่องมือในการประเมินสถานการณ์ของบ้านศิลปินแห่งชาติที่เข้าร่วมโครงการเปิดบ้านศิลปินแห่งชาติกับกรมส่งเสริมวัฒนธรรม โดยหลักการคือ การวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน จากสภาพแวดล้อมภายในและวิเคราะห์โอกาสและอุปสรรค จากสิ่งแวดล้อมภายนอก ตลอดจนผลกระทบที่มีจากปัจจัยเหล่านี้ ต่อการที่จะพัฒนาบ้านศิลปินแห่งชาติ ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม ต่อไป ซึ่งผลการวิเคราะห์สภาพแวดล้อม (Swot Analysis) มีดังนี้

ตาราง 6 การวิเคราะห์สภาพแวดล้อม (Swot Analysis) ของบ้านศิลปินแห่งชาติ

การประเมินสภาพแวดล้อมภายใน S W	การประเมินสภาพแวดล้อมภายนอก O T
<p>จุดแข็ง Strength</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. บ้านศิลปินแห่งชาติที่เข้าร่วมโครงการเปิดบ้านศิลปินแห่งชาติกับกรมส่งเสริมวัฒนธรรมมีความพร้อม และต้องการให้บ้านเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน 2. ศิลปินแห่งชาติเป็นผู้มีชื่อเสียง เป็นที่ยอมรับทั้งในประเทศและต่างประเทศ ผลงานมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวสามารถดึงดูดให้ผู้ที่สนใจเข้ามาเรียนรู้และร่วมกิจกรรมที่บ้านได้ 3. บ้านศิลปินแห่งชาติมีความเคลื่อนไหวและจัดกิจกรรมทางด้านศิลปวัฒนธรรมอย่างสม่ำเสมอ 4. มีสภาพคล่องในการบริหารจัดการ เนื่องจากผู้ดูแลคือศิลปินเจ้าของบ้านหรือทายาท ที่สามารถตัดสินใจเรื่องต่างๆได้ โดยไม่ต้องมีการผ่านกระบวนการในหลายขั้นตอน 5. บ้านศิลปินแห่งชาติเป็นที่รู้จัก เนื่องจากมีการประชาสัมพันธ์และบรรจุแผนทางการเดินทางลงในสื่อหลายแขนง ทำให้เดินทางได้อย่างสะดวกสบาย 6. บุคลากรคือสมาชิกในบ้าน สามารถลดค่าใช้จ่ายในการจ้างบุคลากรได้บางส่วน 7. ศิลปินแห่งชาติ มีทายาทที่มีความรู้ความสามารถ เป็นผู้สืบทอดองค์ความรู้ของศิลปินแห่งชาติได้เป็นอย่างดี สามารถเป็นผู้แทนศิลปินแห่งชาติในการที่จะรักษาไว้ซึ่งมรดกภูมิปัญญาของแผ่นดิน 	<p>โอกาส Opportunities</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. หน่วยงานภาครัฐ โดยเฉพาะ กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม ยังสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินกิจกรรมของบ้านศิลปินแห่งชาติ ตามแต่ที่ศิลปินแห่งชาติจะเขียนโครงการเพื่อขอสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินกิจกรรม 2. ช่องทางในการประชาสัมพันธ์มีความหลากหลาย เข้าถึงเป้าหมายได้ง่าย และประหยัดงบประมาณ อาทิเช่น Facebook YouTube Line เป็นต้น 3. รัฐบาลมีนโยบายในการส่งเสริมและสนับสนุนบ้านศิลปินแห่งชาติ ในฐานะแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปะและวัฒนธรรมที่สำคัญของชุมชน 4. การได้รับความช่วยเหลือด้านการประชาสัมพันธ์จากทั้งภาครัฐและภาคเอกชน เช่น กระทรวงวัฒนธรรม ททท สายการบินต่างๆ รายการโทรทัศน์ วิทยุ เป็นต้น 5. ศิลปินแห่งชาติมีเครือข่าย ทั้งลูกศิษย์ลูกหา และเพื่อนในวงการศิลปวัฒนธรรมมาก ที่พร้อมให้ความร่วมมือในการทำงานด้านศิลปะและวัฒนธรรม

ตาราง 6 (ต่อ)

การประเมินสภาพแวดล้อมภายใน S W	การประเมินสภาพแวดล้อมภายนอก O T
<p>จุดอ่อน Weakness</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. บ้านศิลปินแห่งชาติเป็นของเอกชน ทำให้เข้าถึงยาก และมีข้อกำหนดในการเข้าใช้บริการ 2. มีค่าใช้จ่ายในการดูแลรักษาบ้านสูง 3. บุคลากรในบ้านมีไม่เพียงพอ ส่วนใหญ่เป็นคนในครอบครัว ที่มีงานประจำ ทำให้มีข้อจำกัดในเรื่องเวลาการเข้ารับบริการของผู้สนใจ 4. สาธารณูปโภคในบ้านศิลปินแห่งชาติ มีไม่เพียงพอสำหรับการจัดกิจกรรมที่มีคนเข้าร่วมจำนวนมาก 5. ข้อจำกัดในเรื่องพื้นที่ เนื่องจากส่วนใหญ่เป็นบ้านที่อยู่อาศัยของศิลปินแห่งชาติและทายาท ทำให้มีข้อจำกัดในการใช้บริการ 6. ทรัพยากรวัฒนธรรม ที่จัดแสดงในบ้านไม่มีความหลากหลาย เนื่องจากเป็นการจัดแสดงผลงาน องค์ความรู้ของศิลปินแห่งชาติเจ้าของบ้านเท่านั้น 7. บุคลากรในบ้านไม่มีความรู้เฉพาะทางต่อการดำเนินงานของบ้านศิลปินแห่งชาติ เช่น การบริหารจัดการ การอนุรักษ์และรักษามรดกทางวัฒนธรรมไม่เป็นมาตรฐานสากล การจัดทำของที่ระลึกจำหน่าย เป็นต้น 8. ศิลปินมีอายุมากขึ้น (ชราภาพ) 9. การจัดแสดงผลงาน จัดเก็บและการรักษาความปลอดภัย ยังไม่ได้มาตรฐาน เนื่องจากเจ้าของบ้านหรือทายาทเป็นผู้ดูแล และไม่มีความรู้เฉพาะทางในเรื่องดังกล่าว 	<p>อุปสรรค Threat</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. หน่วยงานภาครัฐทั้งในส่วนกลางและในระดับท้องถิ่นมีการเปลี่ยนแปลงผู้บริหารบ่อยครั้ง ทำให้มีการเปลี่ยนนโยบายในการบริหาร ส่งผลกระทบต่อนโยบายที่เกี่ยวข้องกับบ้านศิลปินแห่งชาติด้วย 2. หน่วยงานด้านสถานศึกษาในพื้นที่ให้ความสำคัญกับบ้านศิลปินแห่งชาติน้อย 3. ชุมชนในบริเวณพื้นที่ของบ้านศิลปินแห่งชาติ มีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของบ้านศิลปินแห่งชาติน้อย 4. บ้านศิลปินแห่งชาติหลายหลังการคมนาคมไม่สะดวก เนื่องจากอยู่ไกลแหล่งชุมชน ส่งผลต่อการเดินทางมาเยี่ยมชมของผู้ที่สนใจ 5. ไม่เชื่อมโยงกับเส้นทางท่องเที่ยวในบริเวณอื่นๆ 6. ปัญหาการเมืองและเศรษฐกิจของประเทศ

เมื่อได้ดำเนินการวิเคราะห์สภาพแวดล้อม (Swot Analysis) ของบ้านศิลปินแห่งชาติเรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยได้นำผลที่ได้มาวิเคราะห์เชิงกลยุทธ์ด้วย TOWS Matrix เพื่อหาแนวทางในการพัฒนาบ้านศิลปินแห่งชาติดังต่อไปนี้

กลยุทธ์เชิงรุก (SO Strategy) ใช้จุดแข็งช่วงชิงโอกาส

1. ใช้ชื่อเสียงของศิลปินแห่งชาติ และผลงานที่เป็นเอกลักษณ์มาเป็นจุดขายในการเชิญชวนและดึงดูดให้คนเข้ามาเยี่ยมชมบ้านศิลปินแห่งชาติ
2. ใช้สื่อออนไลน์ อาทิ Facebook Line Instagram หรือ You Tube ซึ่งเป็นสื่อที่มีต้นทุนต่ำ หรือไม่มีต้นทุนเลย ในการประชาสัมพันธ์ ทั้งในด้านตัวตนของศิลปินแห่งชาติ ผลงานกิจกรรมของบ้าน หรือความสวยงามของบ้านศิลปินแห่งชาติ ให้เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวาง
3. บ้านศิลปินแห่งชาติเชิญชวนลูกศิษย์ ลูกหา และเพื่อนในวงการศิลปวัฒนธรรมของศิลปินแห่งชาติและทายาทเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมของบ้าน เพื่อสร้างเครือข่ายและเพิ่มช่องทางในการประชาสัมพันธ์อีกรูปแบบหนึ่ง
4. ให้ภาครัฐ โดยเฉพาะกระทรวงวัฒนธรรมขอความร่วมมือไปยังหน่วยงานภายใต้สังกัดในส่วนภูมิภาคที่บ้านศิลปินแห่งชาติตั้งอยู่ และหน่วยงานอื่นๆ เช่น ภาคการศึกษา การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นต้น ให้จัดทำแผนการปฏิบัติราชการประจำปีงบประมาณ แผนระยะสั้น แผนระยะยาว และบรรจุให้บ้านศิลปินแห่งชาติมีส่วนร่วมอยู่ในแผนดังกล่าว อาจเป็นในรูปแบบการสนับสนุนงบประมาณ การจัดกิจกรรมร่วมกัน การใช้พื้นที่บ้านศิลปินแห่งชาติเป็นสถานที่จัดกิจกรรม การส่งบุคลากรในหน่วยงานไปศึกษาดูงาน ณ บ้านศิลปินแห่งชาติ การบรรจุแผนที่บ้านลงในแผนที่ท่องเที่ยวสำคัญของจังหวัด การใช้บ้านศิลปินแห่งชาติเป็นแหล่งเรียนรู้นอกชั้นเรียน เป็นต้น

กลยุทธ์เชิงป้องกัน (ST Strategy) ใช้จุดแข็งหลีกเลี่ยงภัยคุกคาม

1. ให้รัฐบาลประกาศนโยบายไปยังส่วนภูมิภาคและจังหวัดที่ตั้งของบ้านศิลปินแห่งชาติ ให้ส่งเสริมสนับสนุนบ้านศิลปินแห่งชาติในฐานะแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปะและวัฒนธรรมที่สำคัญของชุมชน อำเภอ และจังหวัด ทั้งในรูปแบบการประชาสัมพันธ์ การให้งบประมาณสนับสนุน และการเข้าร่วมกิจกรรมกับบ้านศิลปินแห่งชาติ
2. หน่วยงานทุกภาคส่วนในจังหวัดที่บ้านศิลปินแห่งชาติตั้งอยู่ เข้าร่วมประชุมรับทราบถึงปัญหาและความต้องการของบ้าน เพื่อหาแนวทางในการช่วยเหลือและสนับสนุน และเป็นไปตามระเบียบราชการ
3. สร้างจิตสำนึกให้ทายาทหรือบุคลากรในบ้านศิลปินแห่งชาติ รู้สึกหวงแหน เห็นถึงคุณค่า และต้องการรักษาให้ผลงานหรือกิจกรรมของศิลปิน และเรียนรู้เพิ่มเติมในด้านต่างๆ เช่น

การตลาด การบริหารจัดการ การสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์หรือกิจกรรมใหม่ๆ จากผู้เชี่ยวชาญ หรือแหล่งเรียนรู้อื่นๆ ที่ประสบความสำเร็จ

4. หน่วยงานภาครัฐ เช่นกระทรวงวัฒนธรรม กรมส่งเสริมวัฒนธรรม ททท หรือองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัด ประชาสัมพันธ์การจัดกิจกรรมของบ้านศิลปินแห่งชาติ ในภาพรวมทั้งประเทศ หรือภาพรวมของจังหวัด โดยจัดทำเป็นปฏิทินประจำเดือน ประจำปี เพื่อให้ผู้ที่สนใจสามารถรับรู้และวางแผนเดินทางไปร่วมกิจกรรมได้

กลยุทธ์เชิงแก้ไข (WO Strategy) ใช้โอกาสมาลดจุดอ่อน

1. หน่วยงานภาครัฐ โดยเฉพาะ กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม หาแนวทางที่จะสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินกิจกรรมของบ้านศิลปินแห่งชาติ ให้สามารถอยู่ได้อย่างยั่งยืน

2. ส่งเสริมให้บ้านศิลปินแห่งชาติเป็นส่วนหนึ่งของแผนในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในระดับจังหวัด หรือท้องถิ่น

3. กรมส่งเสริมวัฒนธรรมในฐานะเจ้าของโครงการต้องส่งเสริมศักยภาพในด้านองค์ความรู้ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาบ้านศิลปินแห่งชาติ อาทิเช่น การฝึกอบรมทักษะการบริหารจัดการ การตลาด การใช้สื่อสังคมออนไลน์ การต่อยอดพัฒนาสินค้าของที่ระลึก การบริการต่างๆ เป็นต้น นอกเหนือจากการสนับสนุนงบประมาณให้ศิลปินดำเนินกิจกรรมตามที่ร้องขอ

4. สร้างความรู้ความเข้าใจกับสถานศึกษาในทุกระดับเพื่อให้ทราบถึงวัตถุประสงค์ในการเปิดบ้านศิลปินแห่งชาติเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ ที่ทุกคนสามารถเข้ามามีทำกิจกรรมร่วมกันได้

5. ส่งเสริมให้บ้านศิลปินแห่งชาติมีการจัดกิจกรรมที่ต่อเนื่อง และปรับเปลี่ยนรูปแบบในการทำกิจกรรมตลอดทั้งปีเพื่อสร้างความหลากหลายและดึงดูดคนเข้ามาร่วมกิจกรรม

กลยุทธ์เชิงรับ (WT Strategy) หลีกเลียงภัยคุกคามรอคอยโอกาส

1. เสริมสร้างความเข้าใจ ความตระหนักรู้ถึงความสำคัญของบ้านศิลปินแห่งชาติที่จะเป็นแหล่งเรียนรู้ และสถานที่ในการสร้างสรรค์แรงบันดาลใจให้กับเด็ก เยาวชน และผู้สนใจ

2. กำหนดแผนรองรับกับเหตุการณ์ต่างๆ ที่อาจจะเกิดขึ้นในอนาคต ทั้งในส่วนของตัวศิลปิน ผลงานที่ไม่เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางไม่ได้รับความนิยม หรือ กิจกรรมที่มีรูปแบบเดิมไม่น่าสนใจ เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดบ้านศิลปินแห่งชาติแล้วไม่ประสบผลสำเร็จในการเป็นแหล่งเรียนรู้

3. สถาบันทางครอบครัว สถาบันทางการศึกษา และรัฐบาล ควรมีการปลูกฝังให้เยาวชนเห็นคุณค่าของมรดกภูมิปัญญาของศิลปินแห่งชาติ บ้านศิลปินแห่งชาติ สร้างประสบการณ์ที่ดีในการมาเที่ยวบ้านศิลปินแห่งชาติ ให้ซึมซับการเรียนรู้ผ่านแหล่งเรียนรู้บ้านศิลปินแห่งชาติ จนเกิดเป็นค่านิยมและเมื่อเติบโตก็จะมีการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นต่อไป

4. ส่งเสริมสนับสนุนกิจกรรมที่ค้นหาเยาวชนที่สนใจและต้องการฝึกฝนตนเอง เพื่อพัฒนาต่อยอดเป็นศิลปินที่มีความสามารถต่อไปในอนาคต

5. ให้ทุกภาคส่วนทำงานร่วมกันแบบบูรณาการ โดยกระทรวงวัฒนธรรมเป็นเจ้าภาพ สร้างการรับรู้และชี้ให้เห็นถึงคุณค่าและความสำคัญของบ้านศิลปินแห่งชาติที่มีต่อชุมชน สังคม และประเทศชาติ เพื่อให้ทุกภาคส่วนสนับสนุนและส่งเสริมบ้านศิลปินแห่งชาติในทุกรูปแบบ

หลังจากนั้น ผู้วิจัยได้นำผลจากการศึกษาในทุกรูปแบบ มาวิเคราะห์และจัดทำเป็นข้อสรุปถึง รูปแบบการพัฒนาบ้านศิลปินแห่งชาติให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม และนำเสนอต่อที่ประชุมเชิงปฏิบัติการ โดยการแสดงที่มาและความสำคัญของปัญหา วัตถุประสงค์ ในการวิจัย แนวคิดและทฤษฎี และจัดทำเป็นแนวทางการพัฒนาบ้านศิลปินแห่งชาติให้เป็นแหล่ง เรียนรู้ด้านศิลปะและวัฒนธรรม เพื่อให้ผู้เข้าร่วมประชุมได้แสดงความคิดเห็นและร่วมกันเสนอแนะ หาแนวทางที่จะพัฒนาบ้านศิลปินแห่งชาติให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางศิลปะและวัฒนธรรม

ภาพประกอบ 129 การประชุมเชิงปฏิบัติการ ในหัวข้อการพัฒนาบ้านศิลปินแห่งชาติให้เป็น แหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม ณ หอศิลป์ทิว รัชนิกร

ซึ่งในที่ประชุมได้มีการแสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพิ่มเติมอย่างกว้างขวาง และ ผู้วิจัยได้สรุปรูปแบบการพัฒนาบ้านศิลปินแห่งชาติให้เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านศิลปะและวัฒนธรรม ดังนี้

1) การแสดงอัตลักษณ์ที่สำคัญของบ้านศิลปินแห่งชาติ

ให้มีการจัดทำป้ายบ้านศิลปินแห่งชาติ เพื่อเป็นการแสดงอัตลักษณ์ของบ้าน ศิลปินแห่งชาติ รูปแบบควรให้เป็นไปตามความต้องการของศิลปินแต่ละท่าน ไม่จำเป็นต้องเหมือนกันทุกหลัง เพราะป้ายต้องการสื่อบ้านของศิลปินแห่งชาติ ไม่ได้สื่อโครงการเปิดบ้านศิลปินแห่งชาติ

ยกตัวอย่างเช่น ป้ายบ้านของนายสุชาติ ทรัพย์สิน ศิลปินแห่งชาติสาขาศิลปะการแสดงพื้นบ้านหนังตะลุง ที่มีการนำตัวหนังตะลุงมาเป็นองค์ประกอบของป้ายด้วย ในส่วนของภาครัฐ โดยเฉพาะจังหวัดที่มีบ้านศิลปินแห่งชาติตั้งอยู่ ควรสนับสนุนและจัดทำป้ายบ้านศิลปินแห่งชาติ ที่มีรายละเอียดการเดินทางและเบอร์โทรศัพท์ติดต่อสอบถาม ติดประชาสัมพันธ์ตามสถานที่สำคัญต่างๆ ของจังหวัด เพื่อให้นักท่องเที่ยวทราบและเดินทางเข้าไปเยี่ยมชมบ้านศิลปินแห่งชาติได้

2) ลักษณะรูปแบบบ้าน

จะต้องเก็บลักษณะเดิมของบ้านไว้ก่อน แล้วปรับปรุงเปลี่ยนแปลงรูปแบบบ้านให้เหมาะสมกับการจัดกิจกรรมทางด้านศิลปวัฒนธรรมของบ้านศิลปินแห่งชาติแต่ละหลัง โดยคำนึงถึงรูปแบบกิจกรรม พฤติกรรมผู้เข้าร่วมกิจกรรม จำนวนคน เป็นหลัก นอกจากนี้ควรปรับปรุงภูมิทัศน์ให้สวยงาม ปรับปรุงด้านสาธารณูปโภค เช่น ห้องน้ำ การเอื้อประโยชน์แก่คนพิการ มีป้ายบอกทางที่ชัดเจน มีสถานที่จอดรถ เป็นต้น เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวและผู้เข้ามาเยี่ยมชมบ้านศิลปินแห่งชาติได้อย่างพอเพียง และที่สำคัญ ต้องมีพื้นที่สำหรับกิจกรรมทางด้านศิลปวัฒนธรรมที่เพียงพอ บางหลังที่มีข้อจำกัดในเรื่องดังกล่าว บ้านศิลปินแห่งชาติและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดกิจกรรมต้องทำแผนรองรับเพื่อให้บ้านเป็นแหล่งเรียนรู้ที่เหมาะสมต่อไป

3) รูปแบบกิจกรรมทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม

ควรเน้นกิจกรรมที่ส่งเสริมและเผยแพร่องค์ความรู้และภูมิปัญญาของศิลปินแห่งชาติ โดยให้นักท่องเที่ยวและผู้สนใจทุกช่วงวัยที่เข้ามาเยี่ยมชมบ้านศิลปินแห่งชาติ มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมด้วย เพื่อสร้างบรรยากาศและความสนุกสนาน เกิดความรู้สึกผูกพันและอยากกลับมาอีก ทั้งนี้บ้านศิลปินแห่งชาติควรเปิดโอกาสให้ชุมชนหรือนักเรียน นักศึกษาได้เข้ามามีส่วนร่วม และควรใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามาเสริมในกิจกรรมการเรียนรู้ด้วย

4) รูปแบบการบริหาร

ควรให้บ้านศิลปินแห่งชาติ เป็นผู้ตัดสินใจรูปแบบการบริหารเอง เพื่อให้เหมาะสมและเกิดความคล่องตัว ทั้งในด้านการเงิน ทรัพยากรบุคคล ทรัพยากรทางกายภาพ รวมทั้งกิจกรรมและการบริการ ทั้งนี้ ภาครัฐ ควรสนับสนุนด้านนโยบาย งบประมาณ การประชาสัมพันธ์ และออกกฎระเบียบข้อบังคับต่างๆ ที่เอื้ออำนวยให้ทุกภาคส่วนเห็นความสำคัญและให้การสนับสนุนบ้านศิลปินแห่งชาติ เช่น นโยบายด้านการลดหย่อนภาษี โดยการบริจาคให้แก่บ้านศิลปินแห่งชาติ เป็นต้น และกรมส่งเสริมวัฒนธรรม ผู้ริเริ่มโครงการ ควรส่งเสริมความรู้ในด้านการบริหารจัดการที่เป็นระบบ ให้แก่บ้านศิลปินแห่งชาติที่เข้าร่วมโครงการ ส่งเสริม สนับสนุน ให้บุคลากรในบ้านได้ฝึกอบรมเสริมทักษะในด้านการบริหารจัดการ และหาแนวทางในการเพิ่มรายได้ให้แก่บ้านศิลปินแห่งชาติ เพื่อนำมาเป็นค่าใช้จ่ายในการบริหารจัดการในบ้านด้วย

5) ด้านการเผยแพร่ผลงาน

ควรจัดกิจกรรมที่มีความหลากหลาย นักท่องเที่ยวหรือผู้มาเยี่ยมชมบ้านศิลปินแห่งชาติ สามารถทำกิจกรรมร่วมกับศิลปินแห่งชาติหรือทายาทได้ เช่น บ้านศิลปินแห่งชาติ นายสุชาติ ทรัพย์สิน จังหวัดนครศรีธรรมราช ที่บ้านมีรูปแบบการเผยแพร่องค์ความรู้ที่หลากหลาย ทั้งการจัดทำพิพิธภัณฑ์หนึ่งตระกูล สุชาติ ทรัพย์สิน การจัดทำพิพิธภัณฑ์เครื่องมือเครื่องใช้โบราณ การสาธิตการแสดงและการทำรูปหนึ่งตระกูล เป็นต้น หน่วยงานภาครัฐควรให้การสนับสนุนการเพิ่มความรู้อแก่บุคลากรในบ้านศิลปินแห่งชาติ อบรมหลักสูตรการให้บริการและการเป็นเจ้าบ้านที่ดี เพื่อเป็นการสร้างความประทับใจให้แก่ผู้มาเข้าร่วมกิจกรรมที่บ้านด้วย

6) ด้านการประชาสัมพันธ์

ควรใช้สื่อสังคมออนไลน์ต่างๆ มาเป็นตัวหลักในการประชาสัมพันธ์ เนื่องจากต้นทุนต่ำ หรือไม่มีค่าใช้จ่ายใดๆ เลย การประชาสัมพันธ์ควรเน้นที่คุณค่าความสำคัญของศิลปินแห่งชาติ ผลงานและกิจกรรมของบ้าน โดยจัดทำเป็นปฏิทินประจำเดือน ประจำปี เพื่อให้ผู้ที่สนใจวางแผนที่จะเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ได้ ทั้งนี้ทุกภาคส่วนต้องร่วมกันในเรื่องดังกล่าว ด้านป้ายประชาสัมพันธ์บ้านศิลปินแห่งชาติ นั้น ทุกจังหวัดที่มีบ้านศิลปินแห่งชาติตั้งอยู่ ควรให้ความสำคัญ และทำให้เป็นจุดเด่น มีเอกลักษณ์ของศิลปินแห่งชาติและเอกลักษณ์ของจังหวัด ลงไปในป้ายด้วย

เมื่อได้ผลสรุปจากการศึกษาเพื่อพัฒนาบ้านศิลปินแห่งชาติให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม ในทุกช่องทางแล้ว ผู้วิจัยจึงได้นำข้อมูลที่ได้มาจัดทำเป็นรูปแบบการพัฒนาบ้านศิลปินแห่งชาติให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปวัฒนธรรม ดังนี้

รูปแบบการพัฒนาบ้านศิลปินแห่งชาติให้เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านศิลปะและวัฒนธรรม

ภาพประกอบ 130 การพัฒนาบ้านศิลปินแห่งชาติให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม

บทที่ 6

สรุปผล อภิปราย และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาบ้านศิลปินแห่งชาติให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม นั้น มีความมุ่งหมายการวิจัย เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปของบ้านศิลปินแห่งชาติที่เข้าร่วมโครงการเปิดบ้านศิลปินแห่งชาติกับกรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรมศึกษาวิเคราะห์ ลักษณะรูปแบบบ้านของศิลปินแห่งชาติทั้ง 3 สาขา ได้แก่ สาขา วรรณศิลป์ ทัศนศิลป์ และสาขา ศิลปะการแสดง และเพื่อพัฒนาบ้านศิลปินแห่งชาติ ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม ซึ่งการวิจัยนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพทางวัฒนธรรม (Cultural Qualitative Research) ผู้วิจัยได้ทำการสรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และขอเสนอแนะ ดังนี้

สรุปผลการวิจัย

จากการการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามด้วยวิธีการสังเกต การสัมภาษณ์ การประชุมปฏิบัติการ ผู้วิจัยได้สรุปผลการวิจัย ดังนี้

1. สภาพทั่วไปของบ้านศิลปินแห่งชาติที่เข้าร่วมโครงการเปิดบ้านศิลปินแห่งชาติกับกรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม

จากการศึกษาสภาพทั่วไปของบ้านศิลปินแห่งชาติ ที่เข้าร่วมโครงการเปิดบ้านศิลปินแห่งชาติ กับกรมส่งเสริมวัฒนธรรม ระหว่างปีพุทธศักราช 2548-2559 จำนวนทั้งสิ้น 21 แห่ง พบว่าบ้านศิลปินแห่งชาติ คือ แหล่งเรียนรู้ประเภทพิพิธภัณฑ์รูปแบบหนึ่งที่จัดแสดงผลงานและองค์ความรู้ของศิลปินแห่งชาติเจ้าของบ้าน โดยเปิดบริการให้สาธารณชนและผู้ที่สนใจเข้ามาเยี่ยมชมใช้บริการ โดยไม่หวังผลกำไร มีจุดมุ่งหมายเพื่อต้องการรักษาไว้ซึ่งศิลปวัฒนธรรมที่สำคัญของชาติ รูปแบบบ้านส่วนใหญ่จะเป็นบ้านพักที่ใช้อาศัยในปัจจุบัน ทำการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงหน้าที่ใช้ทำงาน จากที่พักอาศัยไปสู่แหล่งเรียนรู้ตามสาขาที่ได้รับการประกาศยกย่อง บ้านทุกหลังมีความแตกต่างกันหลายองค์ประกอบด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็นตามรูปแบบผลงาน สาขาที่ได้รับการประกาศยกย่อง พื้นที่ที่บ้านตั้งอยู่ ลักษณะบ้านและรูปแบบของแหล่งเรียนรู้ เป็นต้น ถึงแม้ศิลปินแห่งชาติในสาขาเดียวกัน ลักษณะทั่วไปของบ้านก็ยังคงแตกต่างกันออกไป ที่จะมีความคล้ายคลึงกันมากจะเป็นรูปแบบบ้านของศิลปินแห่งชาติสาขาทัศนศิลป์ ที่ส่วนใหญ่มีรูปแบบเป็นหอศิลป์ สำหรับจัดแสดงผลงานศิลปกรรมของศิลปินเจ้าของบ้าน การแสดงอัตลักษณ์ที่สำคัญของบ้านศิลปินแห่งชาติ คือ ป้ายบ้านศิลปิน

แห่งชาติ ซึ่งจะติดตั้งไว้บริเวณด้านหน้า การตกแต่งบ้านและภูมิทัศน์ในบริเวณบ้าน เป็นไปตามความชอบ รสนิยมและสาขาที่ได้รับการประกายกย่องของศิลปินแห่งชาติแต่ละท่าน แต่ถึงแม้รูปแบบการจัดแสดงจะแตกต่างกันออกไปตามสาขาของแต่ละท่าน แต่สิ่งที่เป็นหัวใจหลักและเหมือนกันทุกหลังคือ การมีพื้นที่สำหรับจัดกิจกรรมทางด้านศิลปะและวัฒนธรรมเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญให้ผู้สนใจเข้ามาชมแลกเปลี่ยนเรียนรู้และร่วมกิจกรรมกับศิลปินแห่งชาติหรือทายาทอย่างต่อเนื่อง

2. ศึกษาวิเคราะห์ลักษณะรูปแบบบ้านของศิลปินแห่งชาติทั้ง 3 สาขา ได้แก่ สาขาวรรณศิลป์ ทศนศิลป์ และสาขาศิลปะการแสดง สรุปได้ดังนี้

2.1 สาขาวรรณศิลป์ บ้านชอยสวนพลู ของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช มีรูปแบบของแหล่งเรียนรู้ประเภท พิพิธภัณฑ์บ้านบุคคลสำคัญ โดยเปิดบ้านให้ผู้สนใจเข้ามาชมวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของเจ้าของบ้าน ทำให้คนที่มาเยี่ยมชมสามารถเข้าใจถึงรูปแบบการดำเนินชีวิตของเจ้าของบ้าน ลักษณะทั่วไปของบ้านเป็นแบบบ้านเรือนไทยภาคกลาง บริเวณรอบบ้านร่มรื่นด้วยพันธุ์ไม้นานาชนิด ในส่วนของอาคารนั้นจะประกอบด้วยศาลาไทยและกลุ่มเรือนไทย 5 หลัง ภายในเรือนแต่ละหลังจะตกแต่งไปด้วยศิลปวัตถุที่มากมาย รูปแบบการบริหารเป็นแบบบริษัท อีกทั้งทายาทก็ให้ความสำคัญในการบริหารจัดการดูแลบ้านอย่างมีระบบ มีการจัดเก็บรายได้จากการเข้าเยี่ยมชมและเปิดให้เช่าสถานที่เพื่อจัดงานมงคลต่างๆ ทำให้บ้านชอยสวนพลู ของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช สามารถดำรงอยู่ได้จนถึงปัจจุบัน ทั้งนี้ หากมองในแง่ของรูปแบบการเผยแพร่ผลงานทางด้านศิลปวัฒนธรรม บ้านชอยสวนพลู ของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช มีได้เน้นการเผยแพร่ในด้านวรรณศิลป์ ตามสาขาที่ท่านได้รับการประกายกย่องให้เป็นศิลปินแห่งชาติเพียงอย่างเดียว แต่จะเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีความหลากหลาย ด้วยท่านเป็นปูชนียบุคคลที่สำคัญต่อวงการศิลปวัฒนธรรมไทย มีความรู้ความสามารถอย่างลึกซึ้ง ทั้งทางด้านวรรณศิลป์ และศิลปะการแสดง (โขน) แต่ถึงอย่างไรก็ยังมี การจัดห้องหนังสือ เพื่อแสดงผลงานสำคัญของท่าน ให้เป็นที่ประจักษ์แก่สาธารณชนด้วย

2.2 สาขาทัศนศิลป์ หอศิลป์ทวี รัชนิกร ของนายทวี รัชนิกร มีรูปแบบของแหล่งเรียนรู้ประเภท หอศิลป์ รูปแบบหอศิลป์เป็นแบบสากล เน้นประโยชน์การใช้สอย และระบบระบายอากาศเป็นหลัก โดยมีวัตถุประสงค์ในการสร้างอย่างชัดเจน การบริหารจัดการเป็นระบบครอบครัว รายได้ส่วนใหญ่มาจากการจำหน่ายงานศิลปะ เงินบำนาญข้าราชการ และเงินสวัสดิการรายเดือนของศิลปินแห่งชาติ ในบริเวณหอศิลป์ยังมีร้านกาแฟ Coffee Time ซึ่งเป็นธุรกิจของครอบครัว และมีมุมหนึ่งเป็นที่จำหน่ายของที่ระลึกด้วย รูปแบบการเผยแพร่ผลงานทางด้านศิลปวัฒนธรรมของนายทวี รัชนิกร ปัจจุบัน นอกจากจัดแสดงนิทรรศการแสดงผลงานศิลปกรรมแล้ว นายทวี ยังใช้พื้นที่หอศิลป์ เป็นศูนย์กลางในการจัดกิจกรรมทางด้านศิลปวัฒนธรรมในทุกสาขา ทั้งด้านศิลปะการแสดงพื้นบ้าน เพลงโคราช การปั้นดินบ้านด่านเกวียน เป็นต้น

2.3 สาขาศิลปะการแสดง พิพิธภัณฑน์หิ้งตะลุง สุชาติ ทรัพย์สิน เป็นแหล่งเรียนรู้ ที่มุ่งเน้นการเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นภาคใต้ โดยลักษณะรูปแบบบ้านเป็นแบบเรือนไทย ภาคใต้ ที่ประดับตกแต่งด้วยตัวหนังตะลุง แสดงอัตลักษณ์ และตัวตนของเจ้าของบ้านอย่างชัดเจน ในบริเวณ บ้านประกอบด้วย พิพิธภัณฑน์แสดงรูปหนังตะลุง พิพิธภัณฑน์แสดงเครื่องมือเครื่องใช้ในสมัยโบราณ โรงหนังตะลุง และพิพิธภัณฑน์เฉลิมราช แสดงเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิ พลอดุลยเดช เมื่อคราวเสด็จฯ เยือนจังหวัดนครศรีธรรมราช ลักษณะป้ายบ้านมีความเป็นอัตลักษณ์ แสดงออกถึงตัวตนของศิลปินแห่งชาติ การบริหารจัดการเป็นรูปแบบครอบครัว ปัจจุบันนายสุชาติ ทรัพย์สิน เสียชีวิตแล้ว ทายาทจึงเป็นผู้ดูแลแทน หลักในการบริหารเป็นแบบพึ่งพาตนเอง ค่อยเป็น ค่อยไป ตามแบบวิถีไทย สมาชิกทุกคนในบ้านสามารถเป็นได้ทั้งนายหนึ่ง คนแคะหนังและมัคคุเทศก์ นำชม รายได้ส่วนใหญ่มาจากค่าตอบแทนการแสดงหนังตะลุง และการจำหน่ายของที่ระลึก ของพิพิธภัณฑน์

3. การพัฒนาบ้านศิลปินแห่งชาติให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม

ก่อนที่จะพัฒนาบ้านศิลปินแห่งชาติให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม นั้น ผู้วิจัยได้ศึกษาถึงปัญหาจากการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้รู้ ผู้ปฏิบัติและผู้ที่เกี่ยวข้องกับบ้านศิลปิน แห่งชาติทั้ง 3 สาขา ในทุกประเด็นที่เกี่ยวข้อง พบว่า ปัญหาที่เกิดขึ้นมีหลายอย่างด้วยกัน เช่น ปัญหา ด้านงบประมาณและการบริหารจัดการบ้าน ค่าบำรุงรักษาบ้าน ค่าสาธารณูปโภค ที่ศิลปินหรือ ทายาทต้องเป็นผู้ดูแลค่าใช้จ่ายทั้งหมดเอง และบุคลากรที่ทำงานในบ้านส่วนใหญ่เป็นสมาชิก ในครอบครัวที่มีได้มีความชำนาญในการบริหารจัดการ ปัญหาด้านผู้นำชมและผู้ให้ความรู้ การจัด แสดงผลงานยังขาดความน่าสนใจ ผลงานที่จัดแสดงมีน้อยและเป็นการจัดแสดงอย่างถาวร ไม่มีความ เคลื่อนไหวหรือเปลี่ยนแปลง ขาดความมีชีวิตชีวา ทำให้บ้านศิลปินแห่งชาติไม่สามารถดึงดูดให้คน เข้ามาเยี่ยมชมหรือร่วมกิจกรรมกับบ้านศิลปินแห่งชาติได้เท่าที่ควร การเข้าถึงและการใช้บริการ มีข้อจำกัด เนื่องจากบ้านศิลปินแห่งชาติ คือบ้านที่เป็นที่อยู่อาศัยจริงของเจ้าของบ้าน การจัด กิจกรรมและการเผยแพร่ผลงานอยากให้มีหลากหลาย มีชีวิตชีวา สร้างสีสัน โดยเพิ่มเติม กิจกรรมที่นักท่องเที่ยวหรือผู้มาเยี่ยมชมบ้านศิลปินแห่งชาติ สามารถทำกิจกรรมร่วมกับศิลปิน แห่งชาติหรือทายาทได้ ดังนั้นรูปแบบการพัฒนาต้องคำนึงถึงปัญหาต่างๆ ข้างต้น และการพัฒนา จะต้องสามารถแก้ไขปัญหาเหล่านี้ได้

แนวทางการแก้ไขปัญหา ทุกภาคส่วนต้องให้ความสำคัญ โดยเฉพาะภาครัฐ เนื่องจากบ้านศิลปินแห่งชาติ ส่วนใหญ่การดำเนินงานโดยลำพังแบบเอกเทศ ไม่มีการหารือแนวทาง ในการดำเนินงานร่วมกัน ไม่มีการตั้งเครือข่ายกลุ่มบ้านศิลปินแห่งชาติ ซึ่งส่งผลให้การดำเนินงาน ของบ้านศิลปินแห่งชาติไร้ประสิทธิภาพ รัฐบาล โดยเฉพาะกรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวง วัฒนธรรม ควรเป็นตัวกลางในการเชื่อมโยงระหว่างบ้านศิลปินแต่ละหลัง แลกเปลี่ยนข้อมูล ศึกษา

ดูงาน ในบ้านหรือแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปวัฒนธรรมอื่นๆ ที่ประสบความสำเร็จ เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการดำเนินงานของบ้านตนเอง ซึ่งจากการศึกษาในทุกรูปแบบ ผู้วิจัยได้ผลสรุปการพัฒนาบ้านศิลปินแห่งชาติให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม มีดังนี้

1) การพัฒนาอัตลักษณ์ที่สำคัญของบ้านศิลปินแห่งชาติ โดยให้มีการจัดทำป้ายบ้านศิลปินแห่งชาติ รูปแบบควรให้เป็นไปตามความต้องการของศิลปินแต่ละท่าน ไม่จำเป็นต้องเป็นรูปแบบเดียวกันทุกหลัง เพราะป้ายต้องการสื่อบ้านของศิลปินแห่งชาติ ไม่ได้สื่อโครงการเปิดบ้านศิลปินแห่งชาติ ยกตัวอย่างเช่น ป้ายบ้านของนายสุชาติ ทรัพย์สิน ศิลปินแห่งชาติสาขา ศิลปะการแสดงพื้นบ้านหนังตะลุง ที่มีการนำตัวหนังตะลุงมาเป็นองค์ประกอบของป้ายด้วย

2) การพัฒนารูปแบบบ้าน โดยบ้านจะต้องเก็บลักษณะเดิมของบ้านไว้ก่อน แล้วปรับปรุงเปลี่ยนแปลงรูปแบบบ้านให้เหมาะสมกับการจัดกิจกรรมทางด้านศิลปวัฒนธรรมของบ้านศิลปินแห่งชาติแต่ละหลัง โดยคำนึงถึงรูปแบบกิจกรรม พฤติกรรมผู้เข้าร่วมกิจกรรม จำนวนคน เป็นหลัก นอกจากนี้ควรปรับปรุงภูมิทัศน์ให้สวยงาม ปรับปรุงด้านสาธารณูปโภค เช่น ห้องน้ำ การเอื้อประโยชน์แก่คนพิการ มีป้ายบอกทางที่ชัดเจน มีสถานที่จอดรถที่เพียงพอ เป็นต้น เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวและผู้เข้ามาเยี่ยมชมบ้านศิลปินแห่งชาติได้อย่างพอเพียง และที่สำคัญ ต้องมีพื้นที่สำหรับกิจกรรมทางด้านศิลปวัฒนธรรมที่เพียงพอ บางหลังที่มีข้อจำกัดในเรื่องดังกล่าว ต้องจัดทำแผนรองรับเพื่อให้บ้านเป็นแหล่งเรียนรู้ที่เหมาะสมต่อไป

3) การพัฒนารูปแบบกิจกรรมทางด้านศิลปะและวัฒนธรรมที่เหมาะสมในแหล่งเรียนรู้ โดยบ้านศิลปินแห่งชาติ ควรเน้นกิจกรรมที่ส่งเสริมและเผยแพร่องค์ความรู้และภูมิปัญญาของศิลปินแห่งชาติ โดยให้นักท่องเที่ยวและผู้สนใจทุกช่วงวัยที่เข้ามาเยี่ยมชมบ้านศิลปินแห่งชาติ มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมด้วย เพื่อสร้างบรรยากาศและความสนุกสนาน เกิดความรู้สึกผูกพันและอยากกลับมาอีก ทั้งนี้บ้านศิลปินแห่งชาติควรเปิดโอกาสให้ชุมชนหรือนักเรียน นักศึกษาได้เข้ามามีส่วนร่วม และควรใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามาเสริมในกิจกรรมการเรียนรู้ด้วย

4) การพัฒนารูปแบบการบริหาร บ้านศิลปินแห่งชาติควรเป็นผู้ตัดสินใจรูปแบบการบริหารเอง เพื่อให้เหมาะสมและเกิดความคล่องตัว ทั้งนี้ ภาครัฐ โดยเฉพาะ กรมส่งเสริมวัฒนธรรม ผู้ริเริ่มโครงการ ควรส่งเสริมความรู้ในด้านการบริหารจัดการที่เป็นระบบ ให้แก่บ้านศิลปินแห่งชาติที่เข้าร่วมโครงการ ส่งเสริม สนับสนุน ให้บุคลากรในบ้านได้ฝึกอบรม เสริมทักษะในด้านการบริหารจัดการ และหาแนวทางในการเพิ่มรายได้ให้แก่บ้านศิลปินแห่งชาติ เพื่อนำมาเป็นค่าใช้จ่ายในการบริหารจัดการในบ้านด้วย

5) การพัฒนารูปแบบการเผยแพร่ผลงาน บ้านศิลปินแห่งชาติควรจัดกิจกรรมที่มีความหลากหลาย นักท่องเที่ยวหรือผู้มาเยี่ยมชมบ้านศิลปินแห่งชาติ สามารถทำกิจกรรมร่วมกับศิลปินแห่งชาติหรือทายาทได้ หน่วยงานภาครัฐควรให้การสนับสนุนการเพิ่มความรู้แก่บุคลากรในบ้าน

ศิลปินแห่งชาติ อบรมหลักสูตรการให้บริการและการเป็นเจ้าของบ้านที่ดี เพื่อเป็นการสร้างความประทับใจให้แก่ผู้มาเข้าร่วมกิจกรรมที่บ้านด้วย

6) การพัฒนารูปแบบการประชาสัมพันธ์ ควรใช้สื่อสังคมออนไลน์ต่างๆ มาเป็นตัวหลักในการประชาสัมพันธ์ เนื่องจากต้นทุนต่ำ หรือไม่มีค่าใช้จ่ายใดๆ เลย การประชาสัมพันธ์ควรเน้นที่ตัวตนของศิลปินแห่งชาติ ผลงาน กิจกรรมของบ้าน โดยจัดทำเป็นปฏิทินประจำเดือน ประจำปี เพื่อให้ผู้ที่สนใจวางแผนที่จะเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ได้ ทั้งนี้ทุกภาคส่วนต้องร่วมกันในเรื่องดังกล่าว ด้านป้ายประชาสัมพันธ์บ้านศิลปินแห่งชาติ นั้น ทุกจังหวัดที่มีบ้านศิลปินแห่งชาติตั้งอยู่ ควรให้ความสำคัญ และทำให้เป็นจุดเด่น มีเอกลักษณ์ของศิลปินแห่งชาติและเอกลักษณ์ของจังหวัด ลงไปป้ายด้วย

โดยสรุป การพัฒนาบ้านศิลปินแห่งชาติให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน โดยเฉพาะหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ควรส่งเสริมให้บ้านศิลปินแห่งชาติสามารถอยู่ได้ แม้ไม่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากภาครัฐโดยการเพิ่มทักษะในด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาบ้านศิลปินแห่งชาติ ให้แก่บุคลากรในบ้าน รวมทั้งขอความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในระดับจังหวัดเพื่อเชื่อมโยงกับสถานที่ท่องเที่ยวอื่นที่อยู่ใกล้เคียง สร้างแรงจูงใจให้ประชาชนทั่วไปเข้ามาเยี่ยมชมและสร้างรายได้ให้กับบ้านศิลปิน และสนับสนุนให้บ้านศิลปินแห่งชาติเป็นแหล่งเรียนรู้นอกชั้นเรียน เพื่อให้เด็กและเยาวชน ตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของบ้านศิลปินแห่งชาติ สืบไป

อภิปรายผล

จากการศึกษาสภาพทั่วไปของบ้านศิลปินแห่งชาติ แสดงให้เห็นถึงรูปแบบบ้านทั่วไปที่ใช้พักอาศัย ลักษณะทั่วไปตามพื้นที่ที่ตั้ง แต่มีความพิเศษและแตกต่างคือ การใช้พื้นที่ส่วนใดส่วนหนึ่งของบ้าน มาเป็นสถานที่จัดแสดงผลงาน นิทรรศการของศิลปินแห่งชาติเจ้าของบ้าน และเป็นที่จัดกิจกรรมทางด้านศิลปวัฒนธรรม ในบางครั้ง ในบ้านประกอบไปด้วยพื้นที่ที่เป็นส่วนตัวและพื้นที่ที่เปิดเป็นสาธารณะ บางหลังอยู่ในบ้านเดียวกัน เช่น บ้านของนายบุญเลิศ นางพินิจ บ้านของนางประนอม ทาแปง เป็นต้น บางหลังอยู่ในบริเวณเดียวกัน แต่ไม่ใช่หลังเดียวกัน เช่น บ้านของนายทวี รัชนิกร บ้านของนายอินสนธิ วงศ์สาม และบ้านของนายสุชาติ ทรัพย์สิน เป็นต้น ไม่มีรูปแบบที่แน่นอน เมื่อพิจารณาถึงคุณลักษณะต่างๆ ของบ้านศิลปินแห่งชาติ ทำให้ทราบว่า บ้านศิลปินแห่งชาติ คือ พิพิธภัณฑรูปแบบหนึ่ง ตามการจำแนกของสภาการพิพิธภัณฑสถานระหว่างชาติ (International Council of Museum) หรือ ICOM ยกตัวอย่างเช่น บ้าน ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ จัดอยู่ในประเภท

พิพิธภัณฑ์สถานทางประวัติศาสตร์ (Historical Museum) เป็นพิพิธภัณฑ์ที่นำเสนอสถานที่ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของบุคคลสำคัญทางประวัติศาสตร์ หอศิลป์ทวิ รัชนิกร จัดอยู่ในประเภทพิพิธภัณฑ์สถานศิลปะร่วมสมัย (Gallery of Contemporary Arts) เป็นหอศิลป์ที่จัดแสดงผลงานโดยไม่แสวงหาผลกำไร ซึ่งจัดแสดงผลงานศิลปกรรมของตนเอง และมีการจัดแสดงผลงานของเพื่อนศิลปินและลูกศิษย์ หมุนเวียนอยู่ตลอดเวลา และพิพิธภัณฑ์ หนึ่งตระกูล นายสุชาติ ทรัพย์สิน ศิลปินแห่งชาติสาขา ศิลปะการแสดง (การแสดงพื้นบ้าน) จัดอยู่ในประเภทพิพิธภัณฑ์สถานประจำท้องถิ่น (Regional Museum) ที่มีรูปแบบการจัดแสดงเรื่องราวเกี่ยวกับเป็นพิพิธภัณฑ์ที่นำรูปหนึ่งตระกูลโบราณจากภูมิภาคต่างๆ ของไทย และรูปหนึ่งจากประเทศต่างๆ รวมทั้งเครื่องดนตรีและอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องกับการแสดงหนึ่งตระกูลมาจัดแสดง เพื่อให้เห็นถึงร่องรอยและหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับการแสดงหนึ่งตระกูลของไทย หากมองในภาพรวม บ้านศิลปินแห่งชาติ ยังไม่มีความพร้อมมากพอที่จะจัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ที่ได้มาตรฐาน แต่ยังมีคุณลักษณะที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ ตามที่ มนต์ ขจรเจริญ และคณะ (มนต์ ขจรเจริญ วารุณี เครือประดิษฐ์ สุระเชษฐ สุทธิบุตร กัญหิมา สุขสวัสดิ์, 2549) กล่าวไว้ คือ ทรัพยากรเพื่อการเรียนรู้ มีความหลากหลายโดดเด่น และน่าสนใจ มีกิจกรรมภาคปฏิบัติ มีองค์ความรู้ มีการดูแลสภาพแหล่งเรียนรู้และสภาพแวดล้อม การเข้าถึงแหล่งความพร้อมของปัจจัยอำนวยความสะดวกประเภทวิทยากร ผู้นำชม สื่อ เอกสาร และสื่อนิทรรศการ แต่หลังจากจะมีไม่ครบทุกข้อ แต่สามารถที่จะพัฒนาต่อยอดให้ดีกว่าเดิมได้ ทั้งนี้ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ดังที่ วราภรณ์ นาคคง (วราภรณ์ นาคคง, 2554) กล่าวว่า กรุงเทพมหานครประสานความร่วมมือกับทุกภาคส่วนในสังคม เพื่อการจัดแหล่งเรียนรู้และกิจกรรมการเรียนรู้ที่สอดคล้องตรงตามความต้องการของกลุ่มเป้าหมายทุกกลุ่ม/ทุกระดับ ดังนั้น ถึงแม้บ้านศิลปินแห่งชาติ จะเป็นบ้านพักอาศัยที่ปรับปรุงเป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปวัฒนธรรม แต่หากมีการศึกษาและให้แนวทางในการพัฒนาที่ถูกต้อง ชุมชนก็จะมีแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญและมีคุณค่าเพิ่มมากขึ้น

ในการศึกษาวิเคราะห์ถึงลักษณะรูปแบบของบ้านศิลปินแห่งชาติในแต่ละสาขา โดยเลือกพื้นที่การวิจัย ดังนี้ สาขาวรรณศิลป์ ทำการศึกษา บ้านซอยสวนพลู บ้านของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ที่กรุงเทพมหานคร สาขาทัศนศิลป์ ทำการศึกษาหอศิลป์ทวิ รัชนิกร บ้านของ นายทวิ รัชนิกร จังหวัดนครราชสีมา และสาขาศิลปะการแสดง ทำการศึกษา พิพิธภัณฑ์หนึ่งตระกูลสุชาติ ทรัพย์สิน บ้านของ นายสุชาติ ทรัพย์สิน จังหวัดนครราชสีมา ซึ่งผลการวิจัย เป็นไปในแนวทางเดียวกันกับที่ศึกษาบ้านทั้ง 21 หลัง คือ ลักษณะรูปแบบบ้านของศิลปินทั้ง 3 สาขา สะท้อนถึงรสนิยมของศิลปินแห่งชาติแต่ละท่าน ตามความชอบ และสาขาที่ได้รับการประกาศยกย่อง เช่น นายสุชาติ ทรัพย์สิน เป็นศิลปินแห่งชาติ ด้านศิลปะการแสดงพื้นบ้านหนึ่งตระกูล รูปแบบบ้านจนถึงก็จะมีกลิ่นอายของศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นภาคใต้ มีการนำตัวแสดงหนึ่งตระกูลมาเป็นจุดดึงดูดให้ผู้สนใจเข้ามาท่องเที่ยวและเยี่ยมชมบ้าน บ้านนายทวิ รัชนิกร ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์

ก็จะทำหอศิลป์โดยมีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมเป็นแบบสากล ที่เน้นรูปลักษณ์ที่ทันสมัยเพื่อให้เหมาะสมกับการจัดแสดงงานศิลปกรรมของเจ้าของบ้าน ส่วนด้านวรรณศิลป์ ของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ก็มีลักษณะทางสถาปัตยกรรมเป็นแบบบ้านเรือนไทยภาคกลาง ถึงแม้จะมีความหลากหลายในรูปแบบการเผยแพร่ผลงาน แต่ก็ยังมีการจัดทำห้องหนังสือ ที่ส่วนใหญ่เป็นหนังสือหายากที่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ สะสมไว้ และยังเป็นที่รวบรวมบทประพันธ์ต่างๆ ของท่านอีกด้วย แต่ความแตกต่างที่เห็นชัดคือ รูปแบบการบริหารจัดการ บ้าน ม.ร.ว. เป็นการบริหารจัดการที่เป็นลักษณะบริษัท มีโครงสร้างการบริหารชัดเจน บ้าน สามารถสร้างรายได้จากการขายบัตรเข้าชมพิพิธภัณฑ์ และการเปิดให้เช่าสถานที่ในการจัดงานมงคลต่างๆ การดำเนินงานมีมาตรฐานและมีรูปแบบที่ชัดเจน ซึ่งการดังกล่าวทำให้มีข้อกำหนดในการใช้บริการของบ้านเช่นกัน และผู้ใช้บริการต้องปฏิบัติตามโดยเคร่งครัด ส่วนอีก 2 แห่ง ได้แก่ บ้านนายทวี รัชนิกร และ บ้าน นายสุชาติ ทรัพย์สิน รูปแบบการบริหารยังเป็นแบบครอบครัว ไม่มีโครงสร้างการบริหารที่ชัดเจน แต่เป็นการบริหารด้วยจิตสาธารณะ รูปแบบง่าย ๆ ไม่มีกฎเกณฑ์อะไรมาก แต่ทั้งพิพิธภัณฑ์และหอศิลป์ทั้ง 2 แห่ง จึงไม่มีรูปแบบที่มาตรฐานนัก ดังนั้นการบริหารจัดการทั้ง 2 รูปแบบต่างมีข้อดีและข้อเสียแตกต่างกันออกไป ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมกับสถานที่และเจ้าของบ้านเป็นหลัก

ปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญ หากมองในแง่ของเจ้าของบ้าน จะให้น้ำหนักกับปัญหาเรื่องงบประมาณในการบริหารจัดการบ้าน ที่ศิลปินหรือทายาทต้องเป็นผู้ดูแลค่าใช้จ่ายทั้งหมดเอง ซึ่งปัญหาดังกล่าวจะส่งผลต่อการพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้ที่ได้มาตรฐาน ทั้งเรื่องอาคารสถานที่ การสรรหาบุคลากร สาธารณูปโภคต่างๆ ในบ้าน ถึงแม้บ้านศิลปินแห่งชาติจะมีความพร้อม ตามที่ นายอินสนธิ วงศ์สาม ได้ให้สัมภาษณ์ไว้ แต่ตามหลักการบริหารทรัพยากรกายภาพ (Facility Management) ตามที่ เสริชย์ โชติพานิชย์ และ บัณฑิต จุลาสัย (เสริชย์ โชติพานิชย์ บัณฑิต จุลาสัย, 2547) กล่าวไว้ว่า ควรมุ่งเน้นให้เกิดความสอดคล้องในการทำงานร่วมกันระหว่าง ผู้คน (People) การทำงาน (Process) และ อาคารสถานที่ (Place) เพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายขององค์กร ควรนำหลักการดังกล่าวเป็นแนวทาง ในการจัดการให้บ้านอยู่อย่างยั่งยืน ลดภาระค่าใช้จ่าย เพิ่มรายได้ และพัฒนาบ้านให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปะและวัฒนธรรมที่สำคัญของชุมชนและสังคมต่อไป หากมองในแง่ของผู้ใช้บริการ มองว่า บ้านศิลปินแห่งชาติ จะมุ่งเน้นให้ความสำคัญกับกับเผยแพร่ผลงาน นิทรรศการ มากกว่าการให้ความสำคัญกับการบริการแก่สาธารณชน หรือการสร้างการมีส่วนร่วมต่อผู้ชมหรือผู้ร่วมกิจกรรม ซึ่งสอดคล้องกับ กมลวรรณ จันทวร (เสริชย์ โชติพานิชย์ บัณฑิต จุลาสัย, 2547) ที่ว่า หอศิลป์ของรัฐในประเทศไทยส่วนใหญ่ยังคงมีการจัดการองค์กรที่ไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร ยังคงมุ่งเน้นไปที่การผลิตหรือคัดสรรนิทรรศการที่ดี มานำเสนอต่อผู้ชม มากกว่าการให้บริการ ซึ่งสาเหตุดังกล่าว จากการศึกษาพบว่ามาจากการเข้าถึงบ้านศิลปิน ผู้ให้ความรู้ ผู้นำชม ถึงแม้ศิลปินแห่งชาติหรือทายาท จะเป็นเจ้าขององค์ความรู้หรือเจ้าของบ้าน แต่ก็มีผู้ใช้บริการที่

ได้รับคำตอบแทนใดๆ ไม่เหมือนดังพิพิธภัณฑหรือหอศิลป์เอกชนขนาดใหญ่ ที่มีการเก็บค่าธรรมเนียมเข้าชมในราคาแพง และตอบแทนด้วยการให้ความรู้และบริการ เนื่องจากเป็นการให้ด้วยจิตสาธารณะ การพัฒนาบ้านศิลปินแห่งชาติให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม นั้น เนื่องจากเป็นพื้นที่ส่วนบุคคลและมีข้อจำกัดในเรื่องสถานที่ การจะเพิ่มเติมหรือขยายเป็นไปได้อย่างศิลปินแห่งชาติหรือทายาทเจ้าของบ้าน ควรพัฒนาและปรับเปลี่ยนบ้านเดิมที่มีอยู่ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ที่เหมาะสมกับตัวตน ผลงาน และบ้านของตน โดยการนำเอาแนวทางที่ดีและมีประโยชน์มาประยุกต์ใช้แบบค่อยเป็นค่อยไป และให้นำหนักในเรื่องของการเผยแพร่องค์ความรู้และภูมิปัญญาของศิลปินแห่งชาติเป็นหลัก แต่ให้คงอัตลักษณ์และตัวตนของศิลปินแห่งชาติแต่ละท่าน รูปแบบกิจกรรมทางด้านศิลปวัฒนธรรมก็จัดให้เหมาะสมกับพื้นที่ ควรเน้นกิจกรรมที่ส่งเสริมและเผยแพร่องค์ความรู้และภูมิปัญญาของศิลปินแห่งชาติ โดยให้นักท่องเที่ยวและผู้สนใจทุกช่วงวัยที่เข้ามาเยี่ยมชมบ้านศิลปินแห่งชาติ มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมด้วย เพื่อสร้างบรรยากาศและความสนุกสนาน เกิดความรู้สึกรักผูกพันและอยากกลับมาอีก ทั้งนี้บ้านศิลปินแห่งชาติควรเปิดโอกาสให้ชุมชนหรือนักเรียนนักศึกษาได้เข้ามามีส่วนร่วม และควรใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามาเสริมในกิจกรรมการเรียนรู้ด้วย ด้านการบริหารจัดการนั้น ให้บ้านศิลปินแห่งชาติเป็นผู้ตัดสินใจรูปแบบการบริหารเอง เพื่อให้เหมาะสมและเกิดความคล่องตัว แต่ทั้งนี้ภาครัฐ ควรส่งเสริมความรู้ในด้านการบริหารจัดการที่เป็นระบบ ให้แก่บ้านศิลปินแห่งชาติที่เข้าร่วมโครงการด้วย

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะทั่วไปในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1.1 ก่อนที่กรมส่งเสริมวัฒนธรรมจะดำเนินการเปิดบ้านศิลปินแห่งชาติหลังอื่นๆ ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางศิลปะและวัฒนธรรมในอนาคต กรมส่งเสริมวัฒนธรรมควรทำการสำรวจสภาพบ้านการบริหารจัดการ รวมทั้งองค์ประกอบจากปัจจัยภายในและภายนอก ของบ้านศิลปินแห่งชาติที่ตอบรับเข้าร่วมโครงการ เพื่อให้ทราบถึงปัญหาอุปสรรค และแนวทางแก้ไข เพื่อให้บ้านศิลปินแห่งชาติมีความพร้อม และเข้มแข็งก่อนที่จะทำการเปิดเป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านวัฒนธรรมอย่างเป็นทางการ

1.2 กรมส่งเสริมวัฒนธรรม ในฐานะเจ้าของโครงการ ควรเป็นหน่วยงานหลักในการสร้างเครือข่ายบ้านศิลปินแห่งชาติ เพื่อร่วมหาวิธีแนวทางในการพัฒนาร่วมกัน มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ศึกษาดูงานบ้านที่ประสบความสำเร็จ เพื่อเป็นแนวทางให้บ้านหลังอื่นๆ นำไปปรับประยุกต์ให้เหมาะสมกับบ้านของตนต่อไป

1.3 ภาครัฐ กระทรวงวัฒนธรรม กรมส่งเสริมวัฒนธรรม จังหวัด องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ควรมีนโยบายที่ชัดเจนและเป็นรูปธรรม ในการส่งเสริมและสนับสนุนให้บ้านศิลปินแห่งชาติ เป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญของชาติ จังหวัดและชุมชน มีการจัดทำแผนการปฏิบัติราชการประจำปีงบประมาณ แผนระยะสั้น และแผนระยะยาวและบรรจุให้บ้านศิลปินแห่งชาติมีส่วนร่วมอยู่ในแผนดังกล่าว อาจเป็นในรูปแบบการสนับสนุนงบประมาณ การจัดกิจกรรมร่วมกัน การใช้พื้นที่บ้านศิลปินแห่งชาติเป็นสถานที่จัดกิจกรรม การส่งบุคลากรในหน่วยงานไปศึกษาดูงาน ณ บ้านศิลปินแห่งชาติ การบรรจุแผนที่บ้านลงในแผนที่ท่องเที่ยวสำคัญของจังหวัด การใช้บ้านศิลปินแห่งชาติเป็นแหล่งเรียนรู้นอกชั้นเรียน เป็นต้นต่อไป

1.4 สถาบันทางครอบครัว สถาบันทางการศึกษา และรัฐบาล ควรมีการปลูกฝังให้เยาวชนเห็นคุณค่าของมรดกภูมิปัญญาของศิลปินแห่งชาติ บ้านศิลปินแห่งชาติ สร้างประสบการณ์ที่ดีในการมาเที่ยวบ้านศิลปินแห่งชาติ ให้ซึมซับการเรียนรู้ผ่านแหล่งเรียนรู้บ้านศิลปินแห่งชาติ จนเกิดเป็นค่านิยมและเมื่อเติบโตก็จะมี การถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นต่อไป

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษาเพิ่มเติมถึงแนวทางการพัฒนาศักยภาพบ้านศิลปินแห่งชาติให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางศิลปะและวัฒนธรรม อันจะเป็นการต่อยอดให้บ้านศิลปินแห่งชาติเป็นที่รู้จัก และมีรายได้นำมาเป็นค่าบริหารจัดการให้บ้านสามารถดำเนินกิจกรรมต่างๆ ต่อไปได้อย่างยั่งยืน

2.2. ควรมีการศึกษาเพิ่มเติมถึงแนวทางการใช้ประโยชน์จากบ้านศิลปินแห่งชาติในรูปแบบแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปวัฒนธรรมออนไลน์ เพื่อให้ผู้สนใจทุกระดับสามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากองค์ความรู้ได้อย่างรวดเร็วและทันสมัย

พหุ ม ประ โท ชี เว

บรรณานุกรม

กมลวรรณ จันทวร. (2555). การบริหารจัดการหอศิลป์ของรัฐในประเทศไทย. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพฯ.

กรมวิชาการ. (2545). การปฏิรูปการเรียนรู้ของกระทรวงศึกษาธิการ. กรุงเทพมหานคร: กรมวิชาการ
เกษตร.

กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ. (2544). การพัฒนาการใช้แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนและท้องถิ่น
เพื่อจัดกระบวนการเรียนรู้. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.

กระทรวงวัฒนธรรม. (2557). แนวทางและนโยบายการทำงานของนายวีระ โรจน์พจนรัตน์
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรม. Retrieved from https://www.m-culture.go.th/angthong/download/article/article_20170516134100.pdf

กองทุนส่งเสริมงานวัฒนธรรม. (2549). ทำเนียบนามศิลปินแห่งชาติ. Retrieved from
<http://www.culture.go.th/cul-fund/more-news.php?cid=37>.

กองทุนส่งเสริมงานวัฒนธรรม. (2559). สรุปผลโครงการเปิดบ้านศิลปินแห่งชาติ. กรุงเทพฯ.

เชมณัฐ มิ่งศิริธรรม. (2553). การพัฒนาฐานข้อมูลแหล่งการเรียนรู้จังหวัดสมุทรสงคราม. กรุงเทพฯ:
มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.

งามพิศ สัตย์สวง. (2535). การวิจัยทางมานุษยวิทยา. ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

จันทรา อ่อนระหง. (2550). ผลการสอนแบบบูรณาการโดยใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนเป็นสื่อ สารระการ
เรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม หน่วยการเรียนรู้ “บ้านหลวงของเรา” สำหรับ
นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนบ้านหลวง สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา เชียงราย เขต
4. ครุศาสตร์. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (หลักสูตรการสอน) มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย, เชียงราย.

จินตนา บุญบงการ ณิชฎพันธ์ เขจรนนท์. (2546). การจัดการเชิงกลยุทธ์. กรุงเทพฯ: ซีเอ็ดดูเคชั่น.

จิรศักดิ์ ประทุมรัตน์. (2550). รูปแบบแหล่งเรียนรู้ตามความต้องการของเกษตรกรในจังหวัด
มหาสารคาม. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, มหาสารคาม.

จิรา จงกล. (2532). พิพิธภัณฑสถานในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.

ชลทิพย์ เอี่ยมสำอางค์ วิสนิ ศิลตระกูล. (2533). ภูมิปัญญาชาวบ้านเทคโนโลยีพื้นบ้านและแหล่ง
วิทยากรชุมชนในการพัฒนาและการใช้แหล่งวิทยากรในชุมชน หน่วยที่ 1-8. นนทบุรี:
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.

ชัยวัฒน์ สุทธิวงษ์. (2556). การจัดการผลงานศิลปกรรมแห่งชาติของมหาวิทยาลัยศิลปากร.

วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพฯ.

- ชูเพ็ญ วิบูลย์สันติ. (2553). การวิเคราะห์จุดแข็งจุดอ่อน จุดด้อยโอกาส และอุปสรรค (ความเสี่ยง) ขององค์กร (SWOT Analysis). Retrieved from <http://www.pharmacy.cmu.ac.th/pharmcare/pharad/swot982.htm>
- ณัฐฎาพร ศรีวิลาศ. (2556). การจัดการพิพิธภัณฑ์เจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี) ให้เป็น แหล่งเรียนรู้แบบยั่งยืน. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพฯ.
- ดอยธิเบศร์ ดัชนี. (2552). บ้านดำ ภาชนะห่อหุ้มจิตวิญญาณ ของ ถวัลย์ ดัชนี. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (วัฒนธรรมศึกษา) มหาวิทยาลัยมหิดล, กรุงเทพฯ.
- ดารี บุญชู. (2548). การใช้ประโยชน์จากแหล่งเรียนรู้ในสถานศึกษา. วารสารวิชาการ, 8(1), 27–31.
- ธนพล ทับทิม. (2556). การจัดการพิพิธภัณฑ์บ้านบุคคลสำคัญ ครูมนตรี ตราโมท ศิลปินแห่งชาติ. การค้นคว้าอิสระ ศศ.ม. (การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม) มหาวิทยาลัยศิลปากร. <https://doi.org/10.1080/01402390.2011.569130>
- ธนิช เลิศชาญฤทธิ. (2550). การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- นฤมล ต้นธสุเรศชฎ. (2552). แหล่งวิทยาการในชุมชน. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- นันทนา อุดมเพทาย ปริญญา เจริญบัณฑิต และเอกทัช เลียงอำไพ. (2553). การจัดการทรัพยากร ทางกายภาพ. กรุงเทพฯ: พลัสเพรส.
- นันทนิจ เทียงพูนโภาค. (2551). การพัฒนาสภาพแวดล้อมเป็นแหล่งเรียนรู้ตามแนวทางปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียงในโรงเรียนวัดเปรมประชากร. วารสารวิชาการ, 11(4), 29–35.
- นิคม มุสิกคามะ กุลพันธ์ธาดา จันทรโพธิ์ศรี มณีนรัตน์ ท่วมเจริญ. (2521). วิชาการพิพิธภัณฑ์ (2nd ed.). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.
- เนาวรัตน์ ลิขิตวัฒน์เศรษฐ์. (2544a). แหล่งเรียนรู้ที่ครูต้องสร้าง. วารสารวิชาการ, 5(78), 29–32.
- เนาวรัตน์ ลิขิตวัฒน์เศรษฐ์. (2544b). แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนสร้างเพื่อเด็กมิได้สร้างเพื่อใคร. วารสาร วิชาการ, 4(12), 26–37.
- บุญเลิศ เย็นคงคา. (2549). การจัดการเชิงกลยุทธ์. กรุงเทพฯ: BK การพิมพ์.
- ประเวศ วะสี. (2543). การปฏิรูปการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญที่สุด. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ ศรุสภา.
- พิบูล ทีปะปาล. (2551). การจัดการเชิงกลยุทธ์. กรุงเทพฯ: อมรการพิมพ์.
- พิมพ์ยิวา จำรูญวงษ์. (2551). การบริหารทรัพยากรกายภาพของพิพิธภัณฑ์ : กรณีศึกษาอาคาร พิพิธภัณฑ์ของรัฐ 10 แห่งในกรุงเทพฯ และปริมณฑล. วิทยานิพนธ์ สศ.บ. คณะสถาปัตยกรรม ศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.

- ไพโรจน์ ปิยะวงศ์วัฒนา. (2545). การจัดการเชิงกลยุทธ์. เพชรบุรี: คณะวิทยาการจัดการ สถาบันราชภัฏเพชรบุรี.
- ภาสินี เปี่ยมพงศ์สานต์. (2536). สิ่งแวดล้อมศึกษา : แนวการสอนและแบบฝึกปฏิบัติการ. (พิมพ์ครั้งที่ 3, Ed.). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- มนต์ ขอเจริญ วารุณี เครือประดิษฐ์ สุระเชษฐ สุทธิบุตร กัณฑ์ธิดา สุขสวัสดิ์. (2549). การสำรวจสถานภาพเพื่อกำหนดแนวทางการพัฒนาแหล่งเรียนรู้และเครือข่ายทางด้านวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม.
- โยธิน กล้ามราน. (2547). การพัฒนางานวิชาการด้านการจัดแหล่งเรียนรู้โรงเรียนกุตเวียงวิทย์ผดุงสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาชัยภูมิ เขต 1 จังหวัดชัยภูมิ. การศึกษาค้นคว้าอิสระ ศศ.ม. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- รชพรรณ ฆารพันธ์. (2558). รูปแบบการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ตำบลนาขา อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดมหาสารคาม. วิทยานิพนธ์ ปร.ด. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ราชกิจจานุเบกษา. (2543). ประกาศกรมศิลปากร เรื่อง ขึ้นทะเบียนแลกำหนดเขตที่ดินโบราณสถาน. Retrieved from <http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2543/E/104/4.PDF>
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2530). พจนานุกรมศัพท์ศิลปะ อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (p. 165). กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- ลัดดา ศิลาน้อย. (2544). การรวบรวมแหล่งความรู้ความรู้ไปสู่งานวิจัยสังคมศึกษา. วารสารศึกษาศาสตร์, 26(2), 34-38.
- วดี โภคศิริ. (2551). แนวทางการศึกษาข้อมูลทางวัฒนธรรมเพื่อจัดทำพิพิธภัณฑ์บ้านบุคคลสำคัญ : กรณีศึกษาวังสกลในพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. มหาวิทยาลัยมหิดล, กรุงเทพฯ.
- วรรณกร ชานาไร่. (2556). การประเมินการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมกับการท่องเที่ยววัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร จังหวัดนครปฐม. การค้นคว้าอิสระ. ศศ.ม. มหาวิทยาลัยมหิดล, กรุงเทพฯ.
- วรลัญจก์ บุญยสุรัตน์. (2560). พิพิธภัณฑ์ บทบาทและการจัดการ. Retrieved from http://www.finearts.cmu.ac.th/e_doc/51/Art_And_Cultural_Management.pdf
- วรารณ นาคคง. (2554). แนวทางการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ตามยุทธศาสตร์ของกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ ปร.ด. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วุฒิสาร ตันไชย. (2551). *ทิศทางการปกครองท้องถิ่นตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.*

2550. กรุงเทพฯ: ส เจริญ การพิมพ์.

ศันย์สนีย์ อินทรประสิทธิ์. (2540). *แนวทางการจัดพิพิธภัณฑ์บ้านศิลปินชิต เจริญประชา.*

วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. มหาวิทยาลัยมหิดล, กรุงเทพฯ.

ศิริวรรณ เสรีรัตน์ สมชาย หิรัญกิตติ. (2541). *พฤติกรรมองค์กร. กรุงเทพฯ: ธีระฟิล์มและไซเท็กซ์.*

สมคิด บางโม. (2552). *องค์กรและการจัดการ. (พิมพ์ครั้งที่5, Ed.). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์วิทย์พัฒนา.*

สมลักษณ์ เจริญพจน์. (2547). *คู่มือพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น. กรุงเทพฯ: กราฟิกร์แมท.*

สายันต์ ไพเราะจูจิตร. (2550). *การจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีในงานพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ:*

ศักดิ์โสภาคการพิมพ์.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2549). *มาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐาน. กรุงเทพฯ:*

โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2544). *ผู้บริการสถานศึกษาต้นแบบ. กรุงเทพฯ: สำนัก*

นายกรัฐมนตรี.

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. (2549). *ชม “บ้าน ม.ร.ว.คึกฤทธิ์.” กรุงเทพฯ:*

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.

สำนักงานเลขาธิการนายกรัฐมนตรี. (2557). *คำแถลงนโยบายของคณะรัฐมนตรี. Retrieved from*

https://www.opdc.go.th/Law/File_download/law19957.pdf

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2550). *แนวทางการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ.*

กรุงเทพฯ: ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2553). *แผนการศึกษาแห่งชาติฉบับปรับปรุง (พ.ศ. 2522 –*

2559). กรุงเทพฯ: บริษัทพริกหวานกราฟฟิค จำกัด.

สุทธิณี ยาวะประภาส. (2555). *ศิลปินแห่งชาติ. สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์*

ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, 35, 86–87.

สุภางค์ จันทวานิช. (2546). *การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ (5th ed.). กรุงเทพฯ:*

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุมาลี จิรจรัส. (2548). *ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการประกอบธุรกิจ. สุราษฎร์ธานี: มหาวิทยาลัยราช*

ภัฏสุราษฎร์ธานี.

เสรีชัย โชติพานิช. (2553). *การบริหารทรัพยากรกายภาพหลักการและทฤษฎี. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์*

แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เสรีชัย โชติพานิช บัณฑิต จุลาสัย. (2547). *การบริหารทรัพยากรกายภาพ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์*

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- อมร อธิคมปัญญาวงศ์. (2552). การสื่อความหมายของพิพิธภัณฑ์วังสวนผักกาด. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อัญชลี เพลินมาลัย. (2556). แนวทางในการพัฒนาพิพิธภัณฑ์ เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต กรณีศึกษา พิพิธภัณฑ์ประวัติศาสตร์พยาบาลไทย. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพฯ.
- อุทัย บุญประเสริฐ. (2526). ระบบข้อมูลและสารสนเทศเพื่อการวางแผนและการตัดสินใจทางการศึกษาในระดับจังหวัด. *จันทร์เกษม*, 17(3).
- Ambrose, T. and C. P. (1993). "Museum Education Services: Within / Outside The Museum," in *Museum Basics*. usa: University of New Mexico's Art Education Gallery.
- Arno, W., & Schuller, C. F. (1962). *Audio Visual Materials*. New York: Harper & Row Publisher.
- Bollo, A., & Dal Pozzolo, L. (2005). Analysis of Visitor Behavior inside the Museum: An Empirical Study. *Arts and Cultural Management*, 1–13.
- Buhrman, J. C. (2003). *A Cultural Preservation Management Plan for the Protestant Cemetery*. Bangkok: Chulalongkorn University.
- Chobot, M. C. (1990). *Museum as Educational Institutions*. New York: New Directions for Adult and Continuing Education,.
- Choi, S. H. and H. H. C. (2007). Multi-material Virtual Prototyping for Product Development and Biomedical Engineering. *Computer in Industry*, 5(58), 438–452.
- Douglas A, A. (1967). *The Museum and Its Function*. Unesco.
- Green, K. (2004). A Study of Best Practices and Innovative Strategies use in Successful Art Museum Outreach Programs. *University of Virginia*, 65(1).
- Heritage, E. (1997). *Sustaining the Historic Environment: New Perspectives on the Future*. London: English Heritage.
- Holmes, A. J. (2004). *Waiting local history: Reflections on Omena*. Michigan: University of Pennsylvania.
- Hooper-Greenhill, E. (1991). *Museum and Gallery Education*. Leicester: Leicester University Press.
- ICOM. (2012). Museum Definition. <https://doi.org/10.1128/IAI.01344-10>

Kenworthy, L. S. (1962). *Guide to Social Studies Teaching in Secondary School*.

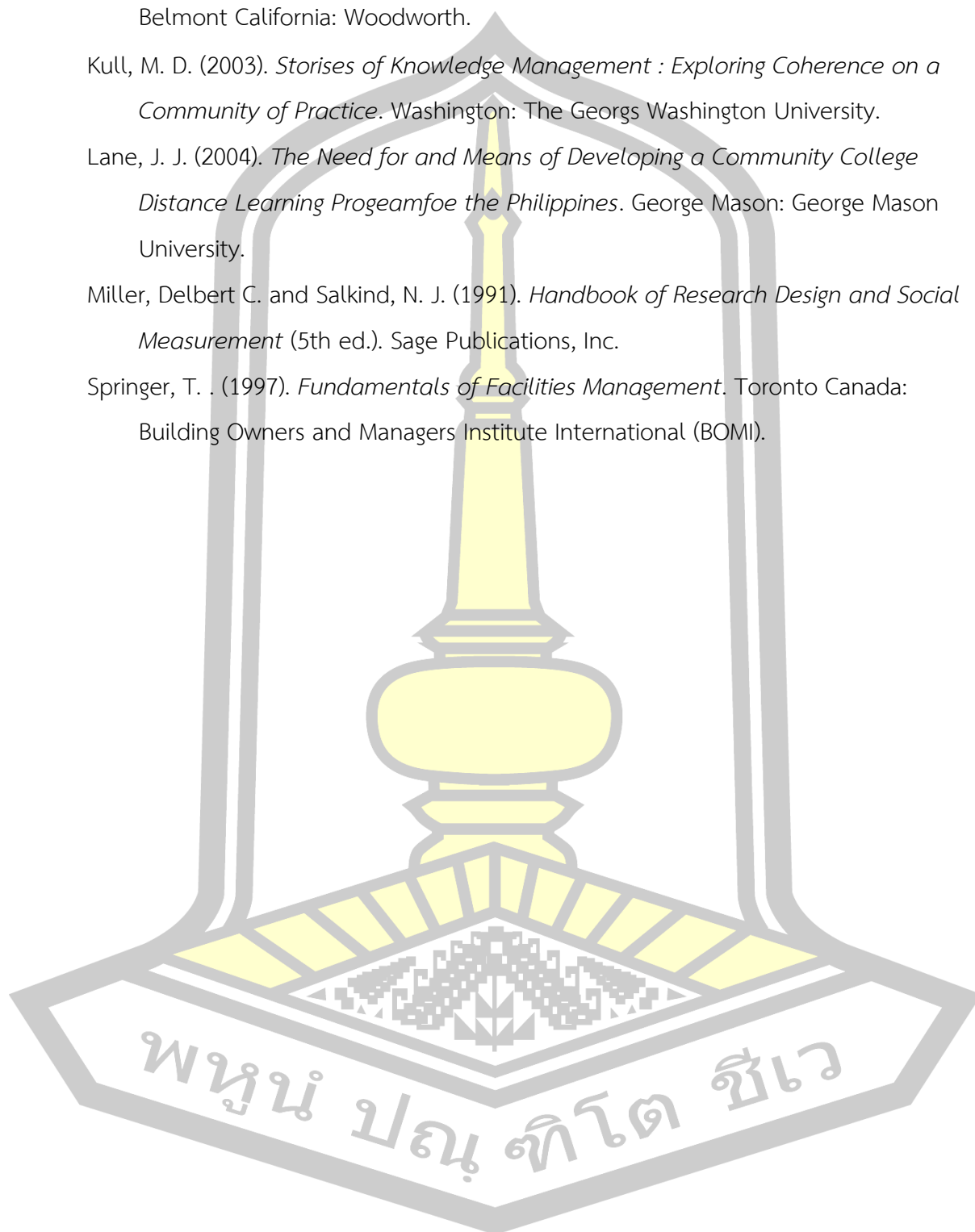
Belmont California: Woodworth.

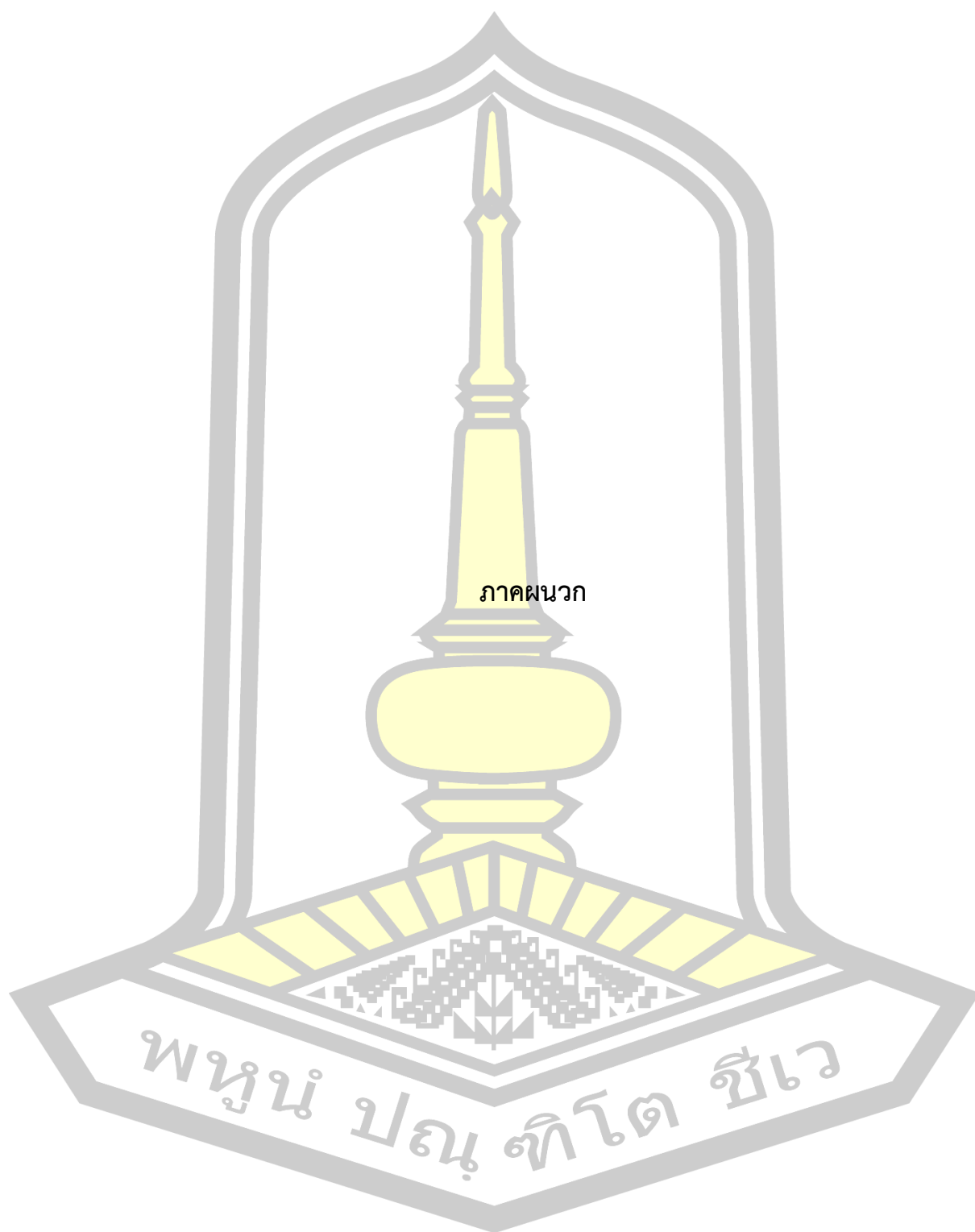
Kull, M. D. (2003). *Stories of Knowledge Management : Exploring Coherence on a Community of Practice*. Washington: The George Washington University.

Lane, J. J. (2004). *The Need for and Means of Developing a Community College Distance Learning Program for the Philippines*. George Mason: George Mason University.

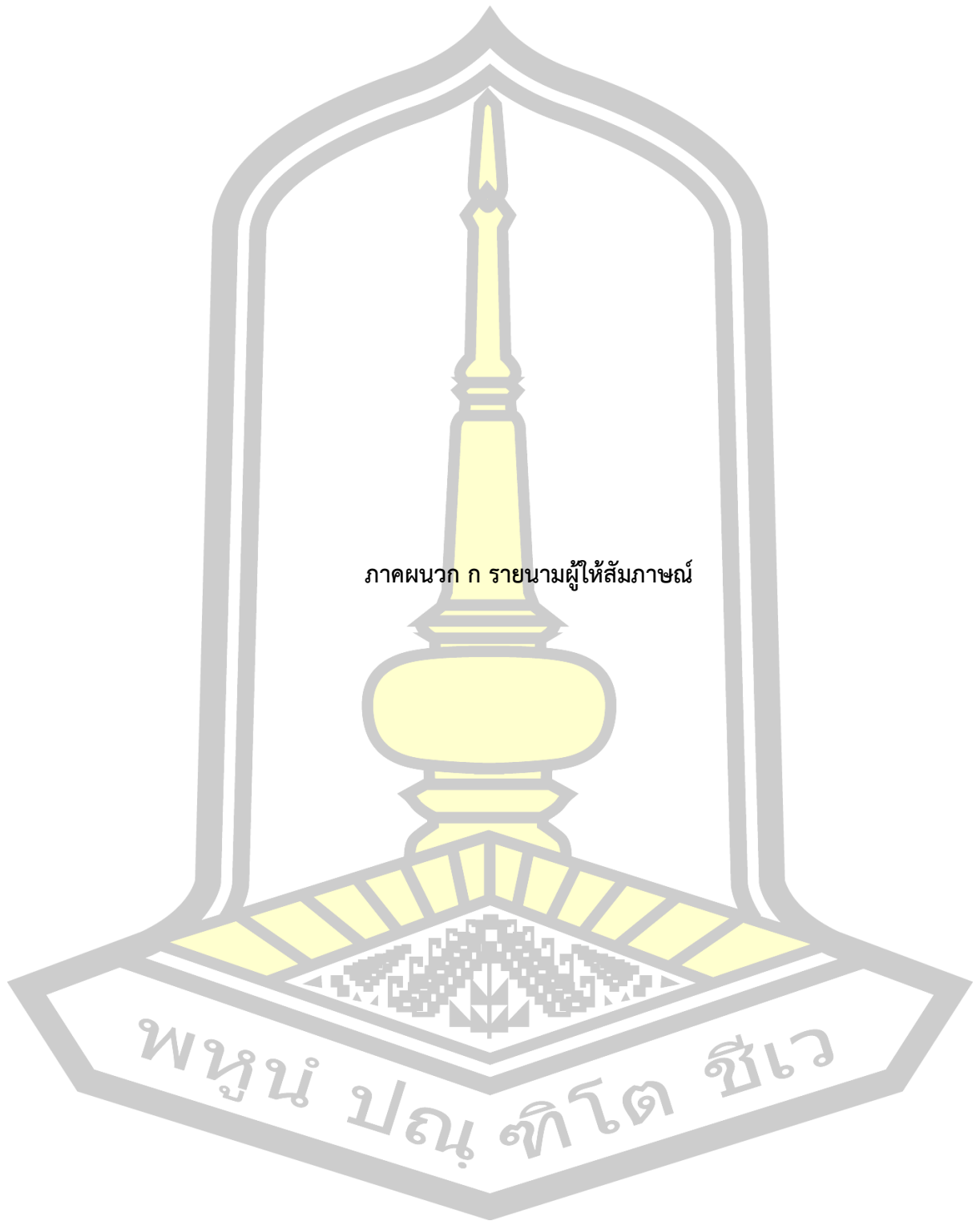
Miller, Delbert C. and Salkind, N. J. (1991). *Handbook of Research Design and Social Measurement* (5th ed.). Sage Publications, Inc.

Springer, T. . (1997). *Fundamentals of Facilities Management*. Toronto Canada: Building Owners and Managers Institute International (BOMI).

ภาคผนวก ก รายนามผู้ให้สัมภาษณ์

พหุบัน ปณฺ ทิโต ชีเว

กมลวรรณ พิชัย เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศรีสุคล พรหมโส เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่หอศิลป์ทวิ รัชนิกร เลขที่ 204/2 ซอยมาตุคลา 4 หมู่ที่ 10 ถนนราชสีมา-จักราชสีมา ตำบลหัวทะเล อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 23 มีนาคม 2560.

กฤษณะ ปินะพัง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศรีสุคล พรหมโส เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่หอศิลป์ทวิ รัชนิกร เลขที่ 204/2 ซอยมาตุคลา 4 หมู่ที่ 10 ถนนราชสีมา-จักราชสีมา ตำบลหัวทะเล อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 24 มีนาคม 2561.

จิรนนท์ ททรัพย์สิน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศรีสุคล พรหมโส เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่พิพิธภัณฑน์หิ้งทะเลง สุชาติ ททรัพย์สิน เลขที่ 6 ซอยศรีธรรมโสค 3 ถนนศรีธรรมโสค ตำบลในเมือง อำเภอในเมือง นครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 12 สิงหาคม 2560.

จุมพต ตรีภูลนุช เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศรีสุคล พรหมโส เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่พิพิธภัณฑน์หิ้งทะเลง สุชาติ ททรัพย์สิน เลขที่ 6 ซอยศรีธรรมโสค 3 ถนนศรีธรรมโสค ตำบลในเมือง อำเภอในเมือง นครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 15 มีนาคม 2559

เจริญ ปานแก้ว เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศรีสุคล พรหมโส เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่พิพิธภัณฑน์หิ้งทะเลง สุชาติ ททรัพย์สิน เลขที่ 6 ซอยศรีธรรมโสค 3 ถนนศรีธรรมโสค ตำบลในเมือง อำเภอในเมือง นครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 12 สิงหาคม 2560.

จำเนียร ททรัพย์สิน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศรีสุคล พรหมโส เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่พิพิธภัณฑน์หิ้งทะเลง สุชาติ ททรัพย์สิน เลขที่ 6 ซอยศรีธรรมโสค 3 ถนนศรีธรรมโสค ตำบลในเมือง อำเภอในเมือง นครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 12 สิงหาคม 2560.

ชนสร โคมลวาทิน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศรีสุคล พรหมโส เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่หอศิลป์ทวิ รัชนิกร เลขที่ 204/2 ซอยมาตุคลา 4 หมู่ที่ 10 ถนนราชสีมา-จักราชสีมา ตำบลหัวทะเล อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 24 มีนาคม 2561.

ชยันตี อนันตกุล เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศรีสุคล พรหมโส เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านดนตรี “ดุริยประณีต” เลขที่ 83 ซอยบางลำพู ถนนสามเสน สามพระยา เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 17 กรกฎาคม 2560.

ชีวิน เปสตันยี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศรีสุคล พรหมโส เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่หอศิลป์ทวิ รัชนิกร เลขที่ 204/2 ซอยมาตุฉลา 4 หมู่ที่ 10 ถนนราชสีมา-จักรราชสีมา ตำบลหัวทะเล อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 24 มีนาคม 2561.

ญาณี ตราโมทย์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศรีสุคล พรหมโส เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านโสมส่องแสง เลขที่ 81 หมู่ 11 ซอยพิชญนันท์ 2 ถนนติวานนท์ 3 ตำบลตลาดขวัญ อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี เมื่อวันที่ 9 มกราคม 2561.

เดช นานกลาง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศรีสุคล พรหมโส เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่หอศิลป์ทวิ รัชนิกร เลขที่ 204/2 ซอยมาตุฉลา 4 หมู่ที่ 10 ถนนราชสีมา-จักรราชสีมา ตำบลหัวทะเล อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 24 มีนาคม 2561.

ทวิ รัชนิกร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศรีสุคล พรหมโส เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่หอศิลป์ทวิ รัชนิกร เลขที่ 204/2 ซอยมาตุฉลา 4 หมู่ที่ 10 ถนนราชสีมา-จักรราชสีมา ตำบลหัวทะเล อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 25 พฤษภาคม 2559.

นิคม กุบแก้ว เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศรีสุคล พรหมโส เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่หอศิลป์ทวิ รัชนิกร เลขที่ 204/2 ซอยมาตุฉลา 4 หมู่ที่ 10 ถนนราชสีมา-จักรราชสีมา ตำบลหัวทะเล อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 24 มีนาคม 2561.

นรารัตน์ อ่อนลออ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศรีสุคล พรหมโส เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่หอศิลป์ทวิ รัชนิกร เลขที่ 204/2 ซอยมาตุฉลา 4 หมู่ที่ 10 ถนนราชสีมา-จักรราชสีมา ตำบลหัวทะเล อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 21 กุมภาพันธ์ 2559.

นริสา บัณฉิต เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศรีสุคล พรหมโส เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่พิพิธภัณฑที่หนังตะลุง สุชาติ ทรัพย์สิน เลขที่ 6 ซอยศรีธรรมโส 3 ถนนศรีธรรมโส ตำบลในเมือง อำเภอในเมือง นครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 12 สิงหาคม 2560.

เนาวรัตน์ บันสิทธิ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศรีสุคล พรหมโส เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านไร่ไผ่งาม เลขที่ 105 หมู่ที่ 8 ถนนเชียงใหม่-ฮอด ตำบลสบเตี๊ยะ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อวันที่ 12 พฤศจิกายน 2560.

บัญชา นาคทอง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศรีสุคล พรหมโส เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่หอศิลป์ทวิ รัชนิกร เลขที่ 204/2 ซอยมาตุฉลา 4 หมู่ที่ 10 ถนนราชสีมา-จักรราชสีมา ตำบลหัวทะเล อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 24 มีนาคม 2561.

บุญเลิศ นางพินิจ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศรีสุคล พรหมโส เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 243 ถนน
 ประชาราษฎร์สาย 1 ซอย 32 บางซื่อ กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 5 เมษายน 2561.

ประเสริฐ รักช่วงค์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศรีสุคล พรหมโส เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 66 หมู่ที่ 5
 ถนนบ้านพุธานี ตำบลบ้านพรุ อำเภอบางบาล จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 7 กุมภาพันธ์
 2561.

พรสวรรค์ พรดอนก้อ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศรีสุคล พรหมโส เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วิทยาลัยนาฏศิลป์
 กาฬสินธุ์ เลขที่ 11 ถนนสนามบิน ตำบลกาฬสินธุ์ อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์
 เมื่อวันที่ 25 มีนาคม 2560.

พิทยาพรรณ ดิษฐ์กัจจน์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศรีสุคล พรหมโส เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่พิพิธภัณฑน์หิ้งตะลุง
 สุชาติ ทรัพย์สิน เลขที่ 6 ซอยศรีธรรมโศก 3 ถนนศรีธรรมโศก ตำบลในเมือง อำเภอใน
 เมืองนครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 12 สิงหาคม 2560.

ไพฑูรย์ คงคา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศรีสุคล พรหมโส เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่หอศิลป์ทวี รัชนิกร เลขที่
 204/2 ซอยมาตุลา 4 หมู่ที่ 10 ถนนราชสีมา-จักราชสีมา ตำบลหัวทะเล อำเภอเมือง
 จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 23 มีนาคม 2560.

รุ่งนภา กระเสียร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศรีสุคล พรหมโส เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่กรมส่งเสริมวัฒนธรรม
 เลขที่ 14 ถนนเทียมร่วมมิตร ห้วยขวาง กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 16 กันยายน 2560.

ลดาวลัย ช่วยชาติ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศรีสุคล พรหมโส เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ ททท. สำนักงาน
 นครศรีธรรมราช สนามหน้าเมือง ถนนราชดำเนิน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช
 เมื่อวันที่ 11 สิงหาคม 2560

วาที ทรัพย์สิน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศรีสุคล พรหมโส เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่พิพิธภัณฑน์หิ้งตะลุง สุชาติ
 ทรัพย์สิน เลขที่ 6 ซอยศรีธรรมโศก 3 ถนนศรีธรรมโศก ตำบลในเมือง อำเภอใน
 เมืองนครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 12 สิงหาคม 2560

วิภา ปานประชา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศรีสุคล พรหมโส เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่กรมส่งเสริมวัฒนธรรม
 เลขที่ 14 ถนนเทียมร่วมมิตร ห้วยขวาง กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 16 กันยายน 2560.

วิมล คำศรี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศรีสุคล พรหมโส เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่หอศิลป์ทวี รัชนิกร เลขที่ 204/2
 ซอยมาตุลา 4 หมู่ที่ 10 ถนนราชสีมา-จักราชสีมา ตำบลหัวทะเล อำเภอเมือง จังหวัด
 นครราชสีมา เมื่อวันที่ 21 กุมภาพันธ์ 2559.

วิชญ์ เอมประณีตร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศรีสุคล พรหมโส เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่หอศิลป์ทวิ รัชนิกร เลขที่ 204/2 ซอยมาตุคลา 4 หมู่ที่ 10 ถนนราชสีมา-จักราชสีมา ตำบลหัวทะเล อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 21 กุมภาพันธ์ 2559.

ศราวุธ ดวงจำปา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศรีสุคล พรหมโส เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่หอศิลป์ทวิ รัชนิกร เลขที่ 204/2 ซอยมาตุคลา 4 หมู่ที่ 10 ถนนราชสีมา-จักราชสีมา ตำบลหัวทะเล อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 24 มีนาคม 2561.

สารภี ทรัพย์สิน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศรีสุคล พรหมโส เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่พิพิธภัณฑน์หิ้งตะลุง สุชาติ ทรัพย์สิน เลขที่ 6 ซอยศรีธรรมโศก 3 ถนนศรีธรรมโศก ตำบลในเมือง อำเภอในเมือง นครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 12 สิงหาคม 2560.

เสนีย์ ทรัพย์สิน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศรีสุคล พรหมโส เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่พิพิธภัณฑน์หิ้งตะลุง สุชาติ ทรัพย์สิน เลขที่ 6 ซอยศรีธรรมโศก 3 ถนนศรีธรรมโศก ตำบลในเมือง อำเภอในเมือง นครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 12 สิงหาคม 2560.

สมปราชญ์ อรมุต เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศรีสุคล พรหมโส เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 16 หมู่ 3 หมู่บ้านธรรมโฆษณ์ ถนนสายสทิงหม้อ ตำบลสทิงหม้อ อำเภอสทิงหม้อ จังหวัดสงขลา 66 หมู่ที่ 5 ถนนบ้านพรุธานี ตำบลบ้านพรุ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2561.

สมพงษ์ วิริยะจาร์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศรีสุคล พรหมโส เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่หอศิลป์ทวิ รัชนิกร เลขที่ 204/2 ซอยมาตุคลา 4 หมู่ที่ 10 ถนนราชสีมา-จักราชสีมา ตำบลหัวทะเล อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 21 กุมภาพันธ์ 2559.

สมภพ บุตรราช เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศรีสุคล พรหมโส เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่หอศิลป์ทวิ รัชนิกร เลขที่ 204/2 ซอยมาตุคลา 4 หมู่ที่ 10 ถนนราชสีมา-จักราชสีมา ตำบลหัวทะเล อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 24 มีนาคม 2561.

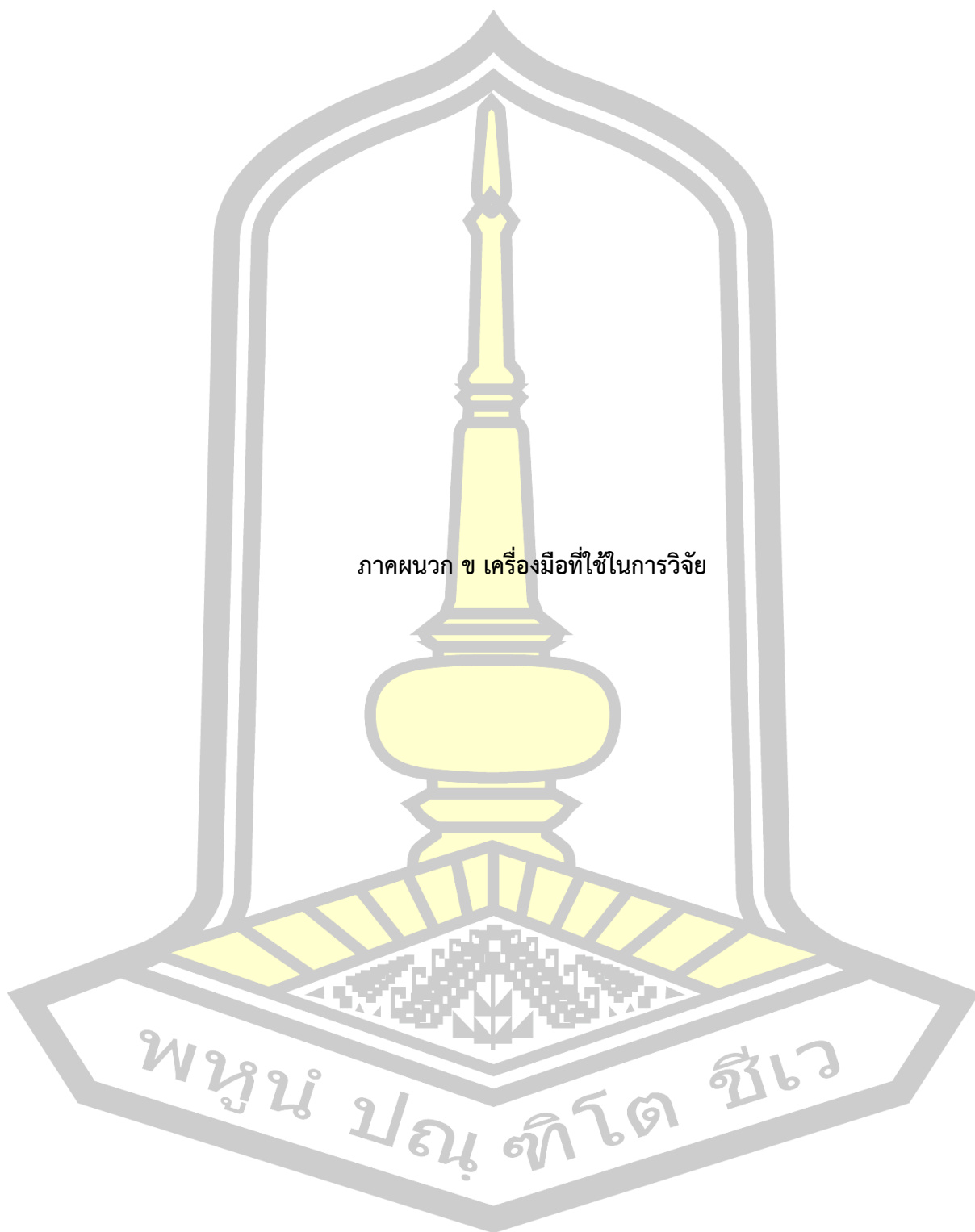
สุรินทร์ ทองทศ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศรีสุคล พรหมโส เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่พิพิธภัณฑน์หิ้งตะลุง สุชาติ ทรัพย์สิน เลขที่ 6 ซอยศรีธรรมโศก 3 ถนนศรีธรรมโศก ตำบลในเมือง อำเภอในเมือง นครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 12 สิงหาคม 2560.

อินสนธิ์ วงศ์สาม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศรีสกุล พรหมโส เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่อุทยานธรรมะและหอศิลป์
เลขที่ 109/2 ป่าขางน้อย หมู่ 1 ตำบลบ้านแป้น อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน เมื่อวันที่
20 ธันวาคม 2559

เอกภพ โดมร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศรีสกุล พรหมโส เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่หอศิลป์ทวี รัชนิกร เลขที่
204/2 ซอยมาตุคูลา 4 หมู่ที่ 10 ถนนราชสีมา-จักราชสีมา ตำบลหัวทะเล อำเภอเมือง
จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 21 กุมภาพันธ์ 2559.

ภาควิชา ๕ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

พูน ปณ ทิโต ชีเว

แบบสัมภาษณ์ชนิดไม่มีโครงสร้าง

งานวิจัยเรื่อง : การพัฒนาบ้านศิลปินแห่งชาติให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม
Development of National Artists' Houses to Arts and Culture Learning Centers.

สำหรับ วัฒนธรรมจังหวัด.....

วันที่สัมภาษณ์.....เวลา..... สถานที่.....

ผู้ให้สัมภาษณ์..... ตำแหน่ง.....

1. สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดมีแนวนโยบายที่เกี่ยวข้องกับบ้านศิลปินแห่งชาติหรือไม่ อย่างไร
2. บทบาทของบ้านศิลปินแห่งชาติ ต่องานด้านศิลปะและวัฒนธรรมของจังหวัด
3. บทบาทของบ้านศิลปินแห่งชาติ กับการท่องเที่ยวของชุมชนและจังหวัด
4. ความคิดเห็นของท่านต่อรูปแบบบ้านศิลปินแห่งชาติในปัจจุบัน
5. ความคิดเห็นของท่านต่อรูปแบบกิจกรรมด้านศิลปะและวัฒนธรรมของบ้านศิลปินแห่งชาติในปัจจุบัน
6. ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานด้านศิลปะและวัฒนธรรมของบ้านศิลปินแห่งชาติ
7. แนวทางการพัฒนาบ้านศิลปินแห่งชาติให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม

พูน ปณ ทิโต ชีเว

แบบสัมภาษณ์ชนิดไม่มีโครงสร้าง

งานวิจัยเรื่อง : การพัฒนาบ้านศิลปินแห่งชาติให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม
Development of National Artists' Houses to Arts and Culture Learning
Centers.

สำหรับ องค์การบริหารส่วนจังหวัด.....

วันที่สัมภาษณ์.....เวลา..... สถานที่.....

ผู้ให้สัมภาษณ์..... ตำแหน่ง.....

1. องค์การบริหารส่วนจังหวัดมีแนวนโยบายที่เกี่ยวข้องกับบ้านศิลปินแห่งชาติหรือไม่ อย่างไร
2. บทบาทของบ้านศิลปินแห่งชาติ ต่องานด้านศิลปะและวัฒนธรรมของจังหวัด
3. บทบาทของบ้านศิลปินแห่งชาติ กับการท่องเที่ยวของชุมชนและจังหวัด
4. ความคิดเห็นของท่านต่อรูปแบบบ้านศิลปินแห่งชาติในปัจจุบัน
5. ความคิดเห็นของท่านต่อรูปแบบกิจกรรมด้านศิลปะและวัฒนธรรมของบ้านศิลปินแห่งชาติ
ในปัจจุบัน
6. ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานด้านศิลปะและวัฒนธรรมของบ้านศิลปินแห่งชาติ
7. แนวทางการพัฒนาบ้านศิลปินแห่งชาติให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม

พูน ปณ ทิโต ชีเว

แบบสัมภาษณ์ชนิดไม่มีโครงสร้าง

งานวิจัยเรื่อง : การพัฒนาบ้านศิลปินแห่งชาติให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม
Development of National Artists' Houses to Arts and Culture Learning Centers.

สำหรับ องค์การบริหารส่วนตำบล.....จังหวัด.....
วันที่สัมภาษณ์.....เวลา..... สถานที่.....
ผู้ให้สัมภาษณ์..... ตำแหน่ง.....

1. องค์การบริหารส่วนตำบลมีแนวนโยบายที่เกี่ยวข้องกับบ้านศิลปินแห่งชาติหรือไม่ อย่างไร
2. บทบาทของบ้านศิลปินแห่งชาติ ต่องานด้านศิลปะและวัฒนธรรมของจังหวัด
3. บทบาทของบ้านศิลปินแห่งชาติ กับการท่องเที่ยวของชุมชนและจังหวัด
4. ความคิดเห็นของท่านต่อรูปแบบบ้านศิลปินแห่งชาติในปัจจุบัน
5. ความคิดเห็นของท่านต่อรูปแบบกิจกรรมด้านศิลปะและวัฒนธรรมของบ้านศิลปินแห่งชาติในปัจจุบัน
6. ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานด้านศิลปะและวัฒนธรรมของบ้านศิลปินแห่งชาติ
7. แนวทางการพัฒนาบ้านศิลปินแห่งชาติให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม

พูน ปณ ทิโต ชีเว

แบบสัมภาษณ์ชนิดไม่มีโครงสร้าง

งานวิจัยเรื่อง : การพัฒนาบ้านศิลปินแห่งชาติให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม
Development of National Artists' Houses to Arts and Culture Learning
Centers.

สำหรับ องค์การบริหารส่วนตำบล.....จังหวัด.....

วันที่สัมภาษณ์.....เวลา..... สถานที่.....

ผู้ให้สัมภาษณ์..... ตำแหน่ง.....

1. องค์การบริหารส่วนตำบลมีแนวนโยบายที่เกี่ยวข้องกับบ้านศิลปินแห่งชาติหรือไม่ อย่างไร
2. บทบาทของบ้านศิลปินแห่งชาติ ต่องานด้านศิลปะและวัฒนธรรมของจังหวัด
3. บทบาทของบ้านศิลปินแห่งชาติ กับการท่องเที่ยวของชุมชนและจังหวัด
4. ความคิดเห็นของท่านต่อรูปแบบบ้านศิลปินแห่งชาติในปัจจุบัน
5. ความคิดเห็นของท่านต่อรูปแบบกิจกรรมด้านศิลปะและวัฒนธรรมของบ้านศิลปินแห่งชาติ
ในปัจจุบัน
6. ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานด้านศิลปะและวัฒนธรรมของบ้านศิลปินแห่งชาติ

พูน ปรนุ ทิโต ชีเว

แบบสัมภาษณ์ชนิดมีโครงสร้าง ชุดที่ 1

แบบสัมภาษณ์กลุ่มผู้รู้หลัก (KI) ได้แก่ กลุ่มผู้ที่เกี่ยวข้องกับบ้านศิลปินแห่งชาติ
และกลุ่มผู้เกี่ยวข้องกับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ณ บ้านศิลปินแห่งชาติ

งานวิจัยเรื่อง : การพัฒนาบ้านศิลปินแห่งชาติให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม
Development of National Artists' Houses to Arts and Culture Learning
Centers.

คำชี้แจง : แบบสัมภาษณ์แบ่งออกเป็น 3 ตอน

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ 2 เนื้อหาสาระเกี่ยวกับสภาพบ้านศิลปินแห่งชาติ 3 ด้าน

- ด้านโครงสร้างทางกายภาพ
- ด้านการบริหารจัดการ
- ด้านกิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้

ตอนที่ 3 ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะในการดำเนินงานของบ้านศิลปินแห่งชาติ

วัน / เดือน / ปี ที่ให้สัมภาษณ์.....

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

1.1 ชื่อ..... สกุล ..... อายุ ..... ปี

1.2 ภูมิลำเนา บ้านเลขที่..... หมู่ที่.....

ตำบล..... อำเภอ.....

จังหวัด..... รหัสไปรษณีย์.....

1.3 ที่อยู่ปัจจุบัน

( ) ที่เดียวกับภูมิลำเนา

( ) คนละที่กับภูมิลำเนา เลขที่..... หมู่..... ตำบล.....

อำเภอ..... จังหวัด.....

1.4 ระดับการศึกษา

- ( ) ต่ำกว่าปริญญาตรี   ( ) ปริญญาตรี
 ( ) สูงกว่าปริญญาตรี   ( ) อื่นๆ (โปรดระบุ)

1.5 อาชีพ

1.5.1 อาชีพหลัก .....

1.5.2 อาชีพเสริม .....

1.6 หมายเลขโทรศัพท์.....

1.7 อีเมลแอดเดรส.....

1.8 เกี่ยวข้องกับบ้านศิลปินแห่งชาติอย่างไร (ระบุ) .....

ตอนที่ 2 เนื้อหาสาระเกี่ยวกับสภาพบ้านศิลปินแห่งชาติ 3 ด้าน

ด้านกายภาพ

1. ประเภทของแหล่งเรียนรู้

- ( ) ห้องสมุด
 ( ) หอศิลป์
 ( ) พิพิธภัณฑ์
 ( ) อื่นๆ.....

2. สถานที่ตั้ง

3. วัน เวลาให้บริการ (เปิด-ปิด)

4. มีการเก็บค่าเข้าชมหรือไม่

- ( ) ไม่มี   ( ) มี ก็บาท .....   อื่นๆ.....

5. วัตถุประสงค์ในการก่อตั้ง

6. ลักษณะ / รูปแบบบ้าน

6.1 พื้นที่.....

6.2 จำนวนอาคาร.....หลัง ประกอบด้วย.....

6.3 สภาพแวดล้อมภายใน .....

6.4 สถานที่จัดกิจกรรม .....

6.5 สถานที่จอดรถ .....

6.6 การออกแบบตกแต่งอาคาร ตัวบ้าน ที่จัดกิจกรรม .....

6.7 มีสิ่งอำนวยความสะดวก ที่เอื้อสำหรับผู้พิการ .....

6.8 รูปแบบการจัดพื้นที่ใช้สอย (Zoning) ในการจัดกิจกรรมของบ้านศิลปินแห่งชาติ
เป็นอย่างไร .....

7. สิ่งอำนวยความสะดวกในการเข้าถึงและร่วมกิจกรรม โดยมีปัจจัยประกอบ ดังนี้

( ) ที่ตั้งอยู่ในย่านชุมชน

( ) การคมนาคมสะดวก มีรถประจำทาง/บริการสาธารณะผ่าน

( ) ป้ายบอกทางชัดเจน

( ) อื่นๆ .....

ด้านการบริหารจัดการ

1. ปัจจุบันบ้านศิลปินแห่งชาติมีการจัดทำแผนพัฒนาบ้านหรือไม่ อย่างไร.....
.....
.....
2. มีแบบสอบถามความพึงพอใจของผู้เข้าร่วมกิจกรรม หรือเยี่ยมเยียนบ้านศิลปินแห่งชาติ เพื่อนำมาปรับปรุงให้ดีขึ้นหรือไม่.....
.....
.....
4. มีการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการบริหารจัดการและการประชาสัมพันธ์ของบ้านศิลปินแห่งชาติหรือไม่ อย่างไร.....
.....
.....
5. รูปแบบการประชาสัมพันธ์ของบ้านศิลปินแห่งชาติ เป็นอย่างไร.....
.....
.....
6. มีการจำหน่ายของที่ระลึกเพื่อเพิ่มรายได้ให้แก่บ้านศิลปินแห่งชาติหรือไม่ อย่างไร.....
.....
.....
7. มีเครือข่าย/องค์กรภาคี/พันธมิตร ในการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมและเผยแพร่งานด้านศิลปวัฒนธรรมของบ้านศิลปินแห่งชาติหรือไม่ อย่างไร.....
.....
.....
8. หากมีเครือข่ายแล้วมีการประสานงานกับเครือข่ายเพื่อประชาสัมพันธ์และร่วมกิจกรรมอย่างต่อเนื่องหรือไม่ อย่างไร.....
.....
.....

9. มีการจัดทำบัญชีรายรับรายจ่ายของบ้านศิลปินแห่งชาติหรือไม่ อย่างไร.....

10. ได้รับการจัดสรรงบประมาณจากหน่วยงานของรัฐหรือของเอกชนหรือไม่ อย่างไร.....

ด้านกิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้

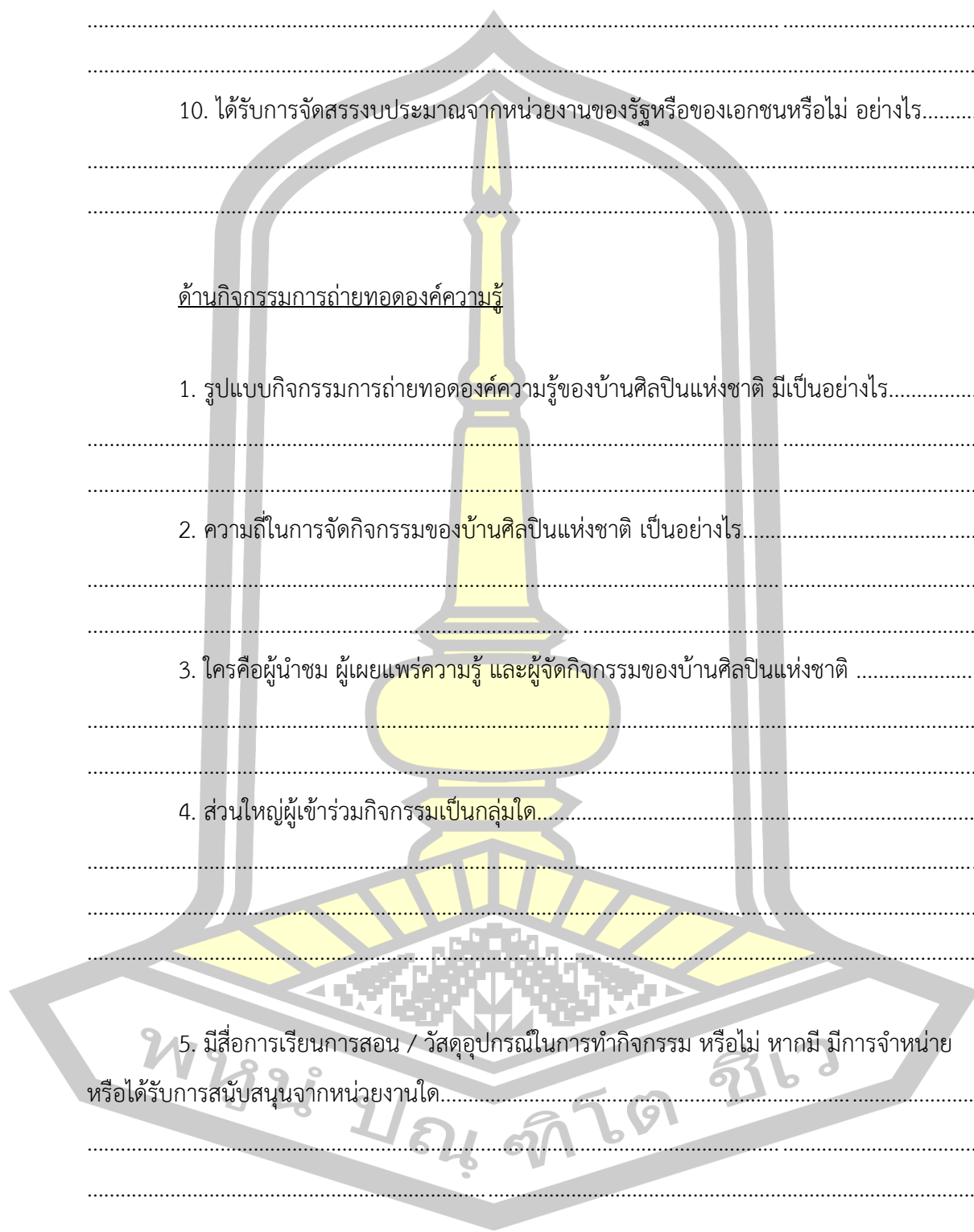
1. รูปแบบกิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้ของบ้านศิลปินแห่งชาติ มีเป็นอย่างไร.....

2. ความถี่ในการจัดกิจกรรมของบ้านศิลปินแห่งชาติ เป็นอย่างไร.....

3. ใครคือผู้นำชม ผู้เผยแพร่ความรู้ และผู้จัดกิจกรรมของบ้านศิลปินแห่งชาติ .....

4. ส่วนใหญ่ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเป็นกลุ่มใด.....

5. มีสื่อการเรียนการสอน / วัสดุอุปกรณ์ในการทำกิจกรรม หรือไม่ หากมี มีการจำหน่ายหรือได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานใด.....

ตอนที่ 3 ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะในการดำเนินงานของบ้านศิลปินแห่งชาติ

1. ท่านคิดว่ากิจกรรมการเรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมของบ้านศิลปินแห่งชาติที่ท่านดำเนินการไปแล้วในอดีต มีความเหมาะสมหรือไม่ เห็นควรพัฒนารูปแบบการจัดกิจกรรมไปในแนวทางใด .....

.....

.....

.....

2. ท่านคิดว่ากิจกรรมการเรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมของบ้านศิลปินแห่งชาติที่ท่านดำเนินการไปแล้วในอดีต ตรงกับความสนใจของเยาวชนรุ่นใหม่หรือไม่อย่างไรและมีแนวทางในการพัฒนาอย่างไร

.....

.....

.....

3. ท่านคิดว่ากิจกรรมการเรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมของบ้านศิลปินแห่งชาติ จะมีส่วนช่วยเสริมความรู้ความเข้าใจและปลูกฝังค่านิยมในการรักและหวงแหนศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นให้แก่เยาวชนไทยได้อย่างไรและมากน้อยเพียงใด .....

.....

.....

.....

4. ปัญหาและอุปสรรคในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมของบ้านศิลปินแห่งชาติที่ท่านดำเนินการไปแล้วในอดีต มีอะไรบ้าง.....

.....

.....

.....

5. ท่านมีข้อเสนอแนะในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมของบ้านศิลปินแห่งชาติ อะไรบ้าง.....

.....

.....

.....

.....ผู้สัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์ชนิดมีโครงสร้าง ชุดที่ 2

แบบสัมภาษณ์กลุ่มผู้ปฏิบัติ(CI) ได้แก่ กลุ่มผู้เข้าร่วมกิจกรรม ข้าราชการสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด

ผู้นำชุมชน นักท่องเที่ยว และผู้แทนภาครัฐและภาคเอกชน

งานวิจัยเรื่อง : การพัฒนาบ้านศิลปินแห่งชาติให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม

Development of National Artists' Houses to Arts and Culture Learning Centers.

คำชี้แจง : แบบสัมภาษณ์แบ่งออกเป็น 3 ตอน

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ 2 เนื้อหาสาระเกี่ยวกับสภาพบ้านศิลปินแห่งชาติ 3 ด้าน

- ด้านโครงสร้างทางกายภาพ
- ด้านการบริหารจัดการ
- ด้านกิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้

ตอนที่ 3 ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะในการพัฒนารูปแบบบ้านศิลปินแห่งชาติให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปวัฒนธรรม

วัน / เดือน / ปี ที่ให้สัมภาษณ์.....

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

1.1 ชื่อ..... สกุล ..... อายุ ..... ปี

1.2 ภูมิลำเนา บ้านเลขที่..... หมู่ที่.....

ตำบล ..... อำเภอ .....

จังหวัด ..... รหัสไปรษณีย์ .....

1.3 ที่อยู่ปัจจุบัน เลขที่ ..... หมู่ ..... ตำบล.....

อำเภอ ..... จังหวัด .....

1.4 ระดับการศึกษา

( ) ต่ำกว่าปริญญาตรี ( ) ปริญญาตรี

( ) สูงกว่าปริญญาตรี ( ) อื่นๆ (โปรดระบุ)

1.5 อาชีพ

1.5.1 อาชีพหลัก .....

1.5.2 อาชีพเสริม .....

1.6 หมายเลขโทรศัพท์.....

1.7 อีเมลแอดเดรส.....

1.8 เคยร่วมกิจกรรมกับบ้านศิลปินแห่งชาติหรือไม่ อย่างไร (ระบุ) .....

ตอนที่ 2 เนื้อหาสาระเกี่ยวกับสภาพบ้านศิลปินแห่งชาติ 3 ด้านด้านกายภาพ

1. สถานที่จัดกิจกรรมของบ้านศิลปินแห่งชาติมีความเหมาะสมหรือไม่ อย่างไร

2. มีความสะดวกในการเข้าถึงและร่วมกิจกรรม ณ บ้านศิลปินแห่งชาติหรือไม่

( ) ที่ตั้งอยู่ในย่านชุมชน

( ) การคมนาคมสะดวก มีรถประจำทาง/บริการสาธารณะผ่าน

( ) ป้ายบอกทางชัดเจน

3. การจัดบรรยากาศและสภาพแวดล้อมภายในและภายนอกบ้านศิลปินแห่งชาติมีความเหมาะสมหรือไม่ อย่างไร

( ) สภาพแวดล้อมภายในปลอดภัย โล่ง สะอาดตา

( ) สถานที่จัดกิจกรรม/จัดแสดงงานมีความเหมาะสม เหมาะกับกิจกรรมและงานของศิลปินแห่งชาติ

( ) สถานที่จอดรถกว้างขวาง เพียงพอหากมีการจัดกิจกรรมสำหรับคนจำนวนมาก

( ) การออกแบบตกแต่งอาคาร ตัวบ้าน ที่จัดกิจกรรม มีความเหมาะสมสวยงาม สะท้อนอัตลักษณ์ของท้องถิ่น และตัวตนของศิลปินแห่งชาติ

( ) มีสิ่งอำนวยความสะดวก ที่เอื้อสำหรับผู้พิการ

4. การจัดพื้นที่ใช้สอย (Zoning) สอดคล้องกับกิจกรรมของบ้านศิลปินแห่งชาติ

ตอนที่ 2 ด้านการบริหารจัดการ

1. มีการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการบริหารจัดการและการประชาสัมพันธ์ของบ้านศิลปินแห่งชาติหรือไม่ อย่างไร .....

.....

2. มีแบบสอบถามความพึงพอใจของผู้เข้าร่วมกิจกรรม หรือเยี่ยมเยียนบ้านศิลปินแห่งชาติ เพื่อนำมาปรับปรุงให้ดีขึ้นหรือไม่ อย่างไร .....

.....

3. การสื่อสารประชาสัมพันธ์มีความเหมาะสม สามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย ผ่านสื่อที่หลากหลายหรือไม่ อย่างไร .....

.....

4. มีการจำหน่ายของที่ระลึกเพื่อเป็นการเพิ่มรายได้ให้แก่บ้านศิลปินแห่งชาติหรือไม่ อย่างไร .....

.....

ด้านกิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้

1. กิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้ของบ้านศิลปินแห่งชาติ มีความเหมาะสม แสดงถึงอัตลักษณ์ของศิลปินแห่งชาติ หรือไม่อย่างไร .....

.....

2. ความถี่ในการจัดกิจกรรมมีความเหมาะสมหรือไม่ อย่างไร .....

.....

3. ผู้นำชม ผู้เผยแพร่ความรู้ และผู้จัดกิจกรรมของบ้านศิลปินแห่งชาติมีความเหมาะสมหรือไม่ อย่างไร .....

.....

4. ความรู้ที่ได้รับจากบ้านศิลปินแห่งชาติ ตรงตามความต้องการ และสามารถนำไปต่อยอดสร้างสรรค์งานศิลปวัฒนธรรมได้ .....

.....

.....

ตอนที่ 3 ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ

1. ท่านคิดว่ากิจกรรมการเรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมของบ้านศิลปินแห่งชาติที่ดำเนินการไปแล้ว มีความเหมาะสมหรือไม่ เห็นควรพัฒนารูปแบบการจัดกิจกรรมไปในแนวทางใด

.....

.....

.....

2. ท่านคิดว่ากิจกรรมการเรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมของบ้านศิลปินแห่งชาติที่ดำเนินการไปแล้วตรงกับความต้องการของเยาวชนรุ่นใหม่หรือไม่อย่างไรและมีแนวทางในการพัฒนาอย่างไร

.....

.....

.....

3. ท่านคิดว่ากิจกรรมการเรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมของบ้านศิลปินแห่งชาติ จะมีส่วนช่วยเสริมความรู้ความเข้าใจและปลูกฝังค่านิยมในการรักและหวงแหนศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นให้แก่เยาวชนไทยได้อย่างไรและมากน้อยเพียงใด

.....

.....

.....

4. ปัญหาของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมของบ้านศิลปินแห่งชาติ มีอะไรบ้าง

.....

.....

.....

5. ท่านมีข้อเสนอแนะในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมของบ้านศิลปินแห่งชาติ อย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

แบบสังเกตการร่วม

จัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรม ณ บ้านศิลปินแห่งชาติ

งานวิจัยเรื่อง : การพัฒนาบ้านศิลปินแห่งชาติให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม
Development of National Artists' Houses to Arts and Culture Learning Centers.

คำชี้แจง : 1. แบบสังเกตนี้เป็นแบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม ใช้สังเกตพฤติกรรมของผู้เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมของ ณ ศิลปินแห่งชาติ

2. การสังเกตนี้ประกอบด้วย การสังเกต 3 ขั้นตอน

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับการสังเกต

ตอนที่ 2 การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรม ณ บ้านศิลปินแห่งชาติ

ตอนที่ 3 ข้อสังเกตทั่วไปเกี่ยวกับการจัดกิจกรรม

3. ให้ผู้สังเกตบันทึกข้อสังเกตที่พบเห็นจากการร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรม ณ บ้านศิลปินแห่งชาติ

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับการสังเกต

1. สถานที่จัดกิจกรรมการเรียนรู้.....

2. วิทยากรผู้ให้ความรู้.....

3. ผู้สังเกต.....

4. วันเวลาที่สังเกต.....

พจนานุกรมศัพท์โต ชีเว

ตอนที่ 2 การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรม ณ บ้านศิลปินแห่งชาติ

1. หัวข้อในการเรียนรู้ .....

2. วิทยากรผู้ให้ความรู้ .....

3. วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการจัดการเรียนรู้ .....

4. รูปแบบการเรียนการสอน .....

5. ผู้เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ .....

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะทั่วไปเกี่ยวกับการจัดกิจกรรม

ลงชื่อ.....

(.....)

ผู้สังเกต

แบบสังเกตการร่วม

จัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรม ณ บ้านศิลปินแห่งชาติ

งานวิจัยเรื่อง : การพัฒนาบ้านศิลปินแห่งชาติให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม
Development of National Artists' Houses to Arts and Culture Learning Centers.

คำชี้แจง : 1. แบบสังเกตนี้เป็นแบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม ใช้สังเกตพฤติกรรมของผู้เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมของ ณ ศิลปินแห่งชาติ

2. การสังเกตนี้ประกอบด้วย การสังเกต 3 ขั้นตอน

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับการสังเกต

ตอนที่ 2 รายการข้อสังเกตการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรม

ตอนที่ 3 ข้อสังเกตทั่วไปเกี่ยวกับการจัดกิจกรรม

3. ให้ผู้สังเกตบันทึกข้อสังเกตที่พบเห็นจากการร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรม ณ บ้านศิลปินแห่งชาติ

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับการสังเกต

1. สถานที่จัดกิจกรรมการเรียนรู้.....

2. วิทยากรผู้ให้ความรู้.....

3. ผู้สังเกต.....

4. วันเวลาที่สังเกต.....

พจนันท์ มณู ภัทโรต ชีวะ

ตอนที่ 2 การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรม ณ บ้านศิลปินแห่งชาติ

1. หัวข้อในการเรียนรู้ .....

2. วิทยากรผู้ให้ความรู้ .....

3. วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการจัดการเรียนรู้ .....

4. รูปแบบการเรียนการสอน .....

5. ผู้เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ .....

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะทั่วไปเกี่ยวกับการจัดกิจกรรม

ลงชื่อ.....

(.....)

ผู้สังเกต

พูน ปณ ทิโต ชิวเว

**แบบสนทนากลุ่มกำหนดรูปแบบที่เหมาะสมของบ้านศิลปินแห่งชาติ
เพื่อพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปวัฒนธรรม**

งานวิจัยเรื่อง : การพัฒนาบ้านศิลปินแห่งชาติให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม

Development of National Artists' Houses to Arts and Culture Learning Centers.

คำชี้แจง : 1. แบบสนทนากลุ่มนี้ใช้สำหรับการจัดสนทนากลุ่มกำหนดรูปแบบที่เหมาะสมของบ้านศิลปินแห่งชาติเพื่อพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปวัฒนธรรม ให้บันทึกตามหัวข้อที่กำหนดให้

2. ให้กลุ่มพิจารณากำหนดปัญหาและแนวทางการพัฒนาบ้านศิลปินแห่งชาติให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปวัฒนธรรม แล้วพิจารณาสรุป จัดลำดับสรุปแล้วบันทึกในแบบสนทนากลุ่มนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับการสนทนากลุ่ม

1. สถานที่จัดสนทนากลุ่ม.....

2. เรื่องที่จัดสนทนากลุ่ม.....

3. วันเวลาที่สังเกต.....

4. ผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่ม.....

พจนานุกรมศัพท์โต ชเว

ตอนที่ 2 รายการสนทนากลุ่ม (ให้พิจารณาหาข้อสรุปและจัดลำดับความคิดเห็นของกลุ่ม)

1. รูปแบบบ้านศิลปินแห่งชาติ .....

.....

.....

.....

.....

2. ปัญหาและอุปสรรคของรูปแบบบ้านศิลปินแห่งชาติ ในการที่จะพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้
ทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม .....

.....

.....

.....

.....

3. แนวทางการพัฒนารูปแบบบ้านศิลปินแห่งชาติให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปะและ
วัฒนธรรม .....

.....

.....

.....

.....

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะทั่วไปของการสนทนากลุ่ม

.....

.....

.....

.....

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ	นางศรีสุכל พรหมโส
วันเกิด	วันที่ 25 พฤษภาคม พ.ศ. 2522
สถานที่เกิด	อำเภอท่าม่วง จังหวัดลพบุรี
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	บ้านเลขที่ 99 หมู่ 4 ตำบลมูจลินท์ อำเภอท่าม่วง จังหวัดลพบุรี รหัสไปรษณีย์ 15150
ตำแหน่งหน้าที่การงาน	นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสิงห์บุรี ตำบลบางมัญ อำเภอเมือง จังหวัดสิงห์บุรี รหัสไปรษณีย์ 16000
ประวัติการศึกษา	พ.ศ. 2539 มัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนพิบูลวิทยาลัย พ.ศ. 2544 ปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต (วท.บ.) สาขาการจัดการประมง มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ พ.ศ. 2550 ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ศศ.ม.) สาขาพัฒนสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ พ.ศ. 2561 ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (ปร.ด.) สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

พูน ปณ ทิโต ชีเว